

**ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI
YAZARLARI BİRLİĞİ**

I. ULUSLARARASI ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

**24-25 EKİM 2014
MALTEPE-İSTANBUL**

I. ULUSLARARASI ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI SEMPOZYUMU

BİLİM KURULU

Prof.Dr. Yakup Çelik (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof.Dr. Selahattin Dilidüzgün (İstanbul Üniversitesi)
Prof.Dr. Gülçin Yahya Kaçar (Gazi Üniversitesi)
Prof.Dr. Sedat Sever (Ankara Üniversitesi)
Prof.Dr. Alev Sınar (Uludağ Üniversitesi)
Prof.Dr. Sami Şener (Sakarya Üniversitesi)
Prof.Dr. Kemal Yüce (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Doç.Dr. Ali Fuat Arıcı (Dumlupınar Üniversitesi)
Doç.Dr. Gıyasettin Aytaş (Gazi Üniversitesi)
Doç.Dr. Halit Karatay (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Doç.Dr. Abdullah Şahin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Doç.Dr. Lokman Turan (Atatürk Üniversitesi)
Doç.Dr. Suat Urgan (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

DÜZENLEME KURULU

Bican Veysel Yıldız
Prof.Dr. Mehmet Zeki Aydın
Yrd.Doç.Dr. Tacettin Şimşek
Yrd.Doç.Dr. M. Abdullah Arslan
Yrd.Doç.Dr. Yasin Mahmut Yakar
Yrd.Doç.Dr. Serap Uzuner Yurt

İÇİNDEKİLER

SEMPOZYUM PROGRAMI / 5

AÇIŞ KONUŞMALARI / 7

BİLDİRİLER

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmen Adaylarının Çocuk ve Gençlik Edebiyatı ile İlgili Farkındalık
Düzeyleri /

Genç Şairlerin Çocuklara Şiir Yazma Hakkındaki Görüşleri /

Öze Güven Eğitiminde Çocuk Edebiyatından Yararlanma-Öğretmenler İçin Proje Uygulama
Örnekleri /

Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Metin Çözümlemeleri /

Dağlarca'nın Çocuk Şiirlerinde Çocuk Öznenin Konumu /

Ayhan Bozfırat'ın Sokakta Tek Başına Adlı Romanında Sokak Çocuklarının Dünyası /

Bestami Yazgan'ın Eserlerinde Dinî Değerler /

Tuva Çocuk Edebiyatı-Dünü ve Bugünü /

Çin ve Moğolistan'daki Tuvaların Çocuk Edebiyatındaki Sorunlar /

Azerbaycan Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Çağdaşlık /

Özbekistan'da Çocuk ve Gençliğe Yönelik Süreli Yayınlar /

Sibirya Aydınlığı: Pora Hızıloğlu /

Türkiye Çocuk Dergisi'nde Yer Alan Masallar Üzerine Bir İnceleme (2011-2012) /

Değer Aktarımına Yönelik Oyunlar /

Okulda Değerler Eğitimi Materyali Olarak Değer Sandığı Serisi Kitapları /

Çocuk Tiyatrosu /

Çocuk Edebiyatı Açısından Tiyatro-Tiyatroda Dil Kullanımı /

Havacılık İzlekli İki Çocuk Oyunu: Tayyareci ve Kelebekler /

Popüler Kültür İçerisinde Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Yeri /

Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Televizyona Uyarlanması ve Bir Örneklem Olarak TRT Çocuk
Kanalında Ömer Seyfettin Hikâyeleri /

Çizgi Romanların Eğitselliği Üzerine Bir Değerlendirme /

Çizgi Yayınlarında Saklı Olanlar (Sünger Bob Kare Şort Örneği) /

DEĞERLENDİRME /

KATILIMCILAR /

SEMPOZYUMDAN GÖRÜNTÜLER /

1. ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI SEMPOZYUMU PROGRAMI 24 EKİM 2014 CUMA	
FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA OTURUMU	
Başkan: Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN (Marmara Üniversitesi)	
1. Yrd. Doç. Dr. Elif Aktaş (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi), Öğr. Gör. Miriam Zeliha Stebler (Giresun Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Serap Uzuner Yurt (Erzincan Üniversitesi) <i>Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmen Adaylarının Çocuk ve Gençlik Edebiyatı ile İlgili Farkındalık Düzeyleri</i> 2. Doç. Dr. Suat Ungan (KTÜ), Doç. Dr. Ali Fuat Arıcı (Yıldız Üniversitesi) <i>Genç Şairlerin Çocuklara Şiir Yazma Hakkındaki Görüşleri</i> 3. Bican Veysel Yıldız (Yazar) <i>Öze Güven Eğitiminde Çocuk Edebiyatından Yararlanma-Öğretmenler İçin Proje Uygulama Örnekleri</i> 4. Tabes Necefova (Azerbaycan, Yazar, Öğretmen) <i>Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Metin Çözümlemeleri</i>	
KEMALETTİN TUĞCU OTURUMU	
Başkan: Doç. Dr. Halit Karatay (Bolu İzzet Baysal Üniversitesi)	
1. Yrd. Doç. Dr. Tacettin Şimşek (Atatürk Üniversitesi) <i>Dağlarca'nın Çocuk Şiirlerinde Çocuk Özeninin Konumu</i> 2. Doç. Dr. Halit Karatay (Bolu İzzet Baysal Üniversitesi) <i>Karakter Yönünden Asım ve Nesli</i> 3. Yrd. Doç. Dr. Tahir Zorkul (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi) <i>Ayhan Bozfirat'ın Sokakta Tek Başına Adli Romanında Sokak Çocuklarının Dünyası</i> 4. Yrd. Doç. Dr. M. Abdullah Arslan, Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan Yılmaz (Erzincan Üniversitesi), <i>Bestami Yazgan'ın Eserlerinde Dinî Değerler</i>	
RIFKI KAYMAZ OTURUMU	
Başkan: Doç. Dr. Tahir Kahhar (Özbekistan)	
1. Doç. Dr. Zhanna Yusha (Rusya, Novabirsk Bilimler Akademisi Sibirya Şubesi) <i>Çin ve Moğolistan'daki Tuvaların Çocuk Edebiyatındaki Sorunlar</i> 2. Doç. Dr. Ekaterina Chamzyryn (Rusya, Tuva Devlet Üniversitesi) <i>Tuva Çocuk Edebiyatı-Dünü ve Bugünü</i> 3. Qeşem Necefzade (Şair, Azerbaycan Yazarlar Birliği Çocuk Edebiyatı Başkanı), <i>Azerbaycan Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Çağdaşlık</i> 4. Doç. Dr. Tahir Kahhar (Özbekistan, şair, yazar) <i>Özbekistan'da Çocuk ve Gençliğe Yönelik Süreli Yayınlar</i> 5. Yücel Feyzioğlu (Almanya, Yazar) <i>Sibirya Aydınlığı: Pora Hızıloğlu</i>	

BARIŞ MANÇO OTURUMU
Başkan: Prof. Dr. Selahattin Dilidüzgün (İstanbul Üniversitesi)
1. Arş. Gör. Mustafa Said Kıymaz, (Adıyaman Üniversitesi) <i>Türkiye Çocuk Dergisi'nde Yer Alan Masallar Üzerine Bir İnceleme (2011-2012)</i> 2. Asalettin Soylu (Almanya, pedagog, sanatçı) <i>Kültürlerarası Medya ve Dil Öğretiminde Müzik ve Dilin Önemi</i> 3. Esra Metin (Türkçe Öğretmeni) <i>Değer Aktarımına Yönelik Oyunlar</i> 4. Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN (Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi), Nehir AYDIN GÖKDUMAN (Yazar), Esma BUDAK (Yazar) <i>Okulda Değerler Eğitimi Materyali Olarak Değer Sandığı Serisi Kitapları</i>
EFLATUN CEM GÜNEY OTURUMU
Başkan: Prof. Dr. Yakup Çelik (Yıldız Teknik Üniversitesi)
1. Yrd. Doç. Dr. A. Kerim Dinç (Atatürk Üniversitesi) <i>Çocuk Tiyatrosu</i> 2. Gülay Sormageç (Yazar) <i>Çocuk Edebiyatı Açısından Tiyatro-Tiyatroda Dil Kullanımı</i> 3. Yrd. Doç. Dr. Yasin Mahmut Yakar (Erzincan Üniversitesi), <i>Havacılık İzlekli İki Çocuk Oyunu: Tayyareci ve Kelebekler</i> 4. Arş. Gör. Ayşegül Çilingir (Erciyes Üniversitesi) <i>Popüler Kültür İçerisinde Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Yeri</i>
CAHİT ZARİFOĞLU OTURUMU
Başkan: Filiz Çelik Doğru (Şair, Öğretmen)
1. Arş. Gör. Zehra Uzuner (Erciyes Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Elif Aktaş (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Serap Uzuner Yurt (Erzincan Üniversitesi) <i>Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Televizyona Uyarlanması ve Bir Örneklem Olarak TRT Çocuk Kanalında Ömer Seyfettin Hikâyeleri</i> 2. Yrd. Doç. Dr. Raşit Koç (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi) <i>Çizgi Romanların Eğitselliği Üzerine Bir Değerlendirme</i> 3. Yrd. Doç. Dr. Hülya Yolasıgmazoğlu (Giresun Üniversitesi) <i>Çizgi Yayınlarında Saklı Olanlar (Sünger Bob Kare Şort Örneği)</i>

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı

BİCAN VEYSEL YILDIZ'IN AÇIŞ KONUŞMASI

Masalsız büyüyen çocukların savaşı büyüyor. Her tarafımız yangın yeri. Dünya adı konmamış bir üçüncü dünya savaşını yaşıyor. Ortalık böylesine yangın yerine dönmüşken, kan ve barut kokusu her tarafı sarmaya devam ederken oturup da çocuk ve gençlik edebiyatını, masalları, ninnileri konuşmak meselenin farkında olmayanlara çok anlamlı gelmeyecektir. Oysa biz biliyoruz ki çocuklar masallarla, ninnilerle, şarkılarla, şiirlerle büyütülseler daha mutlu ve daha huzurlu bir dünya kurulacak.

İsmail Gaspıralı'nın ölümünün 100. Yılında çok anlamlı bir adım olacaktır.

Tuva Cumhuriyetinden Almanya'dan, Rusya'dan üç ayrı coğrafyadan üç ayrı bildiri geldi. Üç bildirinin ortak bir konusu vardı; Tuvaların çocuk edebiyatı. Dünyada sayısal bakımdan en küçük, alfabesi ve konuşulan ağızları/dilleri en fazla çeşitliliğe sahip ve Sibirya gibi her yönden en uzak coğrafyasında olan Türk topluluğu olan Tuvaların çocuk edebiyatına dair endişeler Almanya-Tuva-Rusya-Türkiye hattında bizi bir ortak paydada buluşturuyorsa bu bizim için çok farklı, çok anlamlı bir mesaj taşıyordur. Bu, bizim bu sempozyumu düzenlerken önümüze koyduğumuz en uzun vadeli, en anlamlı kazanım olan “Türkçe konuşulan coğrafyanın ortak çocuk edebiyatının oluşturulmasına ve ortak alfabe hedefine ulaşmaya katkı sağlamak” amacına da bugün daha ilk sempozyumda bir adım attığımızı gösterir.

Biz çocuk edebiyatı yazarları olarak biliriz ki her destan bir küçük de olsa bir gerçekten doğmuştur ve her masal bir gün gerçek olur. Dün “açıl susam açıl” masaldı. Bugün girdiğimiz kapıların birçoğu artık bu sözü söylemeden açılıyor. Dün “Seksen Günde Devri Alem” masaldı. Bugün iyi planlanmış bir turistik gezidir. Biz yola çıkarken çocuk edebiyatçılarına yakışır şekilde çocuklar kadar saf, çocuklar kadar temiz ve bir o kadar umut dolu başlangıçlar yapacağız. Küçük başlangıçlarımızın zamanla destanlaşması da masallarımızın gerçekleşmesi de mümkün. Ben bu masalın cücesi ya da Keloğlanı, Abdulkerim Dinç'in ifadesiyle Don Kişotu olarak bu salonda sunulan bildirilerde aşılmaz denen sınırları aşacak uçan halıları da gördüm, kaldırılamaz denilen engelleri kaldıracak devleri de gördüm. Buradan aldığımız sinerji ile yarın daha etkin ve daha geniş katılımlı ve daha büyük katkılar sağlayacak sempozyumlar ve daha büyük buluşmalar için kolları sıvayıp yolumuza devam edeceğiz. Bizim masalların başında en sık tekrarlanan tekerlememizde “Az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik, bir de arkamıza baktık ki bir arpa boyu yol gitmişiz” denir. Fakat bütün masallarda ileriye bakılır, ileriye gidilir, ileriye atılıp dağ taş aşılar, ormanlardan geçilir. “Devler yaşıyorsa masallar bitmemiştir.” Çocuklar devleri tanısın diye, kötü yürekli cadıların tılsımına kapılmasın diye birileri masalların iyi yürekli adamları, birileri masalların melekleri, birileri masalların ak saçlı aksakallı şirin güler yüzlü sıradan insanları olmalı.

Bizim masalımızın kahramanları ne iyi ettiniz de içinizdeki çocuğu akademik çalışmalara, üniversitelerin, şehirlerin keşmekeşine rağmen yaşatarak çocuk ve gençlik edebiyatı üzerine konuşmaya-konuşturmaya, düşünmeye-düşündürmeye, yazmaya-yazdırmaya, devam ettiniz. Ne iyi ettiniz de çağrımıza kulak verip buraya geldiniz. Birlikte dağları aşacağız ve çocuklarımız için daha güzel yarınlarda yeni masal ülkelerinde buluşacağız. Hepinizi bir yanı çocuk kalmış yüreklerinizden öpüyor, selam, saygı ve muhabbetlerimi sunuyorum.

Sempozyum paydaşımız Maltepe İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün yanımızda olması moral ve motivasyonumuzu artıran en önemli unsurlardan biriydi. Maltepe İlçe Milli Eğitim Müdürü Sayın Faik Kaptan'a ve Maltepe İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü adına bu telaşı ve heyecanı bizimle paylaşan şube müdürümüz Sayın Vedat Terlemez'e şükranlarımı sunuyorum.

Sempozyumun öğretmenlere duyurulmasına katkılarından dolayı İstanbul İl Milli Eğitim Müdürü Sayın Muammer Yıldız'a, Ar-Ge biriminden sorumlu İstanbul İl Milli Eğitim Şube Müdürü sayın Murat Adalı ve ekibine huzurlarınızda teşekkür ediyorum.

Sempozyum sürecindeki çalışmalara katkılarından dolayı başta Tacettin Şimşek, Vural Eyikan ve Mehmet Akpınar olmak üzere derneğimizin yönetim kurulu üyelerinin tümüne çok çok teşekkür ediyorum.

1. Avrasya Çocuk Şiirleri Şöleni'ne katılan değerli şairlerimiz Nurullah Genç, Tacettin Şimşek, Ali Hakkoymaz, Gülay Sormageç, Mehmet Akpınar, Mustafa Aladağ, Vural Eyikan, Ahmet Emin Fidan, Sevim Yakıcı, Filiz Çelik Doğru, Ersoy İspir'e; Tuva şiirlerini seslendirecek olan Ekaterina Chamzyryn ve Zhanna Yusha'ya, aynı etkinlikte masal anlatacak olan Yücel Feyzioğlu'na, sazları ile şiirlerimize renk katacak Yaşar Ocaktürk ve Zehra Çelik'e teşekkür ediyorum.

1. Avrasya Çocuk Şiirleri Şöleni'ne paydaş olarak katkı sağlayan AKSEV Vakfı başkanı Bahattin Buğday ve Osmangazi İmam Hatip Ortaokulu Müdürü Sayın Mustafa Memiş'e, maddi desteğinden dolayı sayın Nail Kotan'a şükranlarımı sunuyorum.

Sempozyuma ev sahipliği yapan Maltepe Belediyesi'ne ve şiir şölenimizin ev sahibi Medeniyet Üniversitesi'ne teşekkür ederiz.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMEN ADAYLARININ ‘ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI’ İLE İLGİLİ FARKINDALIK DÜZEYLERİ

Yrd. Doç. Dr. Elif AKTAŞ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

Öğr. Gör. Miriam Zeliha STEBLER

Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Serap UZUNER YURT

Erzincan Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Çocuk Gelişimi Programı

ÖZET

Ana dili öğretiminde çocuk ve gençlik edebiyatı ürünleri önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda ana dili öğretimini gerçekleştiren öğretmenler; çocuğun dilsel, bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimleri hakkında bilgi sahibi olmanın yanında çocuk ve gençlik edebiyatı hakkında da yeterli bilgiyle donatılmalıdır. Öğrencilerin özellikle erken yaşlarda düzeyine uygun ve nitelikli edebî ürünlerle karşılaşması, okuma sevgisi ve alışkanlığının geliştirilmesinde önemli bir faktördür. Bu durumda öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının çocuk ve gençlik edebiyatı ile ilgili bilgi ve tutumları önem kazanmaktadır. Bu araştırmanın amacı, 2013-2014 akademik yılı Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon programına devam eden Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni adaylarının çocuk ve gençlik edebiyatı ile ilgili farkındalık düzeylerini tespit etmek ve birtakım öneriler geliştirmektir. Bu doğrultuda, 57 öğretmen adayına dört sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Görüşme formundan elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adayları, çocuk ve gençlik edebiyatı ürünlerinin, öğrencilerin dilsel ve bilişsel gelişimlerinde önemli bir etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak öğretmen adaylarının nitelikli çocuk ve gençlik edebiyatı ürünlerinde bulunması gereken özellikleri ve bu özelliklere sahip eserleri yeterince bilmedikleri bir eksiklik olarak tespit edilmiştir. Bu durumda özellikle ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştiren Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bölümlerinde gençlik ve çocuk edebiyatı derslerinin zorunlu birer ders olarak lisans programına dâhil edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk ve gençlik edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni adayları, farkındalık düzeyi.

GİRİŞ

“Çocuk edebiyatı, erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve

düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı” olarak tanımlanmaktadır (Sever, 2003: 9). Oğuzkan’a göre ise çocuk edebiyatı 2-14 yaşları arasındaki kimselerin yazın ihtiyacını karşılayan bir kavramdır, çocukluk çağındaki kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik eserleri kapsar (2006: 3). Dursunoğlu (2007: 32)’na göre ise çocuk edebiyatı, çocuğun dil gelişimine katkıda bulunan, onların edebî ihtiyaçlarını karşılayan, çocuklara özgü yaratılmış bir edebiyattır. Buna karşın gençlik edebiyatı “*gençlik çağında okunan kitapların tümü*” ya da “*gençler için yazılan aynı zamanda yetişkinler tarafından okunan ve hatta gençler tarafından yazılan edebiyat*” olarak tanımlanmaktadır (Özyer, 2007: 486).

İlgili alanyazındaki tanımlar incelendiğinde çocuk edebiyatı ile ilgili eserlerde “çocuğa yönelik” “çocuk için” ve “çocuk duyarlılığı” ilkelerine vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir. Çocuk edebiyatı denildiğinde “*çocuğun hayal gücüne seslenen, onun rahatça ve zevk anlayabileceği dili ve anlatımı kendinde barındıran, onun ilgi duyabileceği konuları işleyen, onu duygu ve düşünce yönünden besleyen, olay örgüsünün karmaşık olmadığı eserler*” akla gelmektedir (Dursunoğlu, 2011: 32).

Çocukluk ve gençlik dönemi; bir büyüme, gelişme ve olgunlaşma dönemidir. Bu yönüyle çocuk ve gençler için hazırlanan edebî eserlerin eğitici ve öğretici değerleri bünyesinde taşıması oldukça önemlidir.

Çocuk ve gençlik edebiyatı kavramından anlaşılması gereken şey ise hem çocuk hem de gençler için üretilen edebiyat metinleri ile edebiyat ürünü olan sözlü, yazılı eserler ve görsellerdir. Bu iki kavram da kendi aralarında yaş ve gelişim evrelerine göre okulöncesi çocuk edebiyatı (0–6) ve çocuk edebiyatı (7–12/13) ile ilk gençlik edebiyatı (12/13– 17/18) ve gençlik edebiyatı (18–25/30) şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Gültekin, Çiftçi, Yetim, 2012: 209). Özyer ise gençlik edebiyatının 13-18 yaş arası bireyleri kapsayan bir edebiyat olduğunu vurgulamaktadır (2007: 486).

Gençlik yaşının hangi yaş sınırları içinde olduğu, ülkelere göre değişiklik göstermektedir. UNESCO’nun gençlik çağı için koyduğu sınır, ortalama 15-24 yaşları arasında olmasına rağmen, bu sınırı 10-25 yaş arasında gösteren ülkeler de vardır. Bu farklılığın en büyük nedeni, gencin içinde bulunduğu ülkenin coğrafi yapısı, yetiştiği toplumun ve ailesinin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı, kız veya erkek oluşu; akıl ve mesleki durumunun çeşitliliğidir Özyer, 1987: 247). Genel olarak ele alındığında gençlik edebiyatı, “*gençlik çağında okunan eserlerin; özellikle gençliğin zevk aldığı konuları kapsayan eserlerin tümü; salt gençlik için yazılan edebiyat ve genç kuşağın beğeniyle okuduğu çeşitli metinleri içeren edebiyat türü*” şeklinde tanımlanmaktadır (Özyer, 1994: 52).

Gençlik edebiyatı, dünyada ve Türkiye’de son yıllarda gelişim gösteren alanlardan biridir. Çocukluktan yetişkinliğe geçen bireyin duygu ve düşünce dünyasında birtakım farklılıklar meydana gelir. Gençlik edebiyatı, bu farklılıkları gözetken ve gencin gelişimine katkı sağlayan bir edebiyattır. Aynı zamanda bu edebiyattan genç insanları eğitmede ve gençlik döneminde yaşanan sorunları çözmede faydalanılması da mümkündür. Bunun yolu ise çocuk ve gençlik edebiyatını bilen ve bu kapsama giren edebî eserleri tanıyan, ayırt eden ayrıca okuma sevgisi ve alışkanlığı kazanmış olan eğitimcilerin yetişmesine bağlıdır. Okuma alışkanlığına sahip olmayan bir öğretmenin, öğrencisine bu alışkanlığı kazandırması mümkün değildir. Dolayısıyla model konumunda olan öğretmen adaylarının çocuk ve gençlik edebiyatı ürünlerinden haberdar olması son derece önemli bir yeterlidir.

Eğitimcilerin ve ebeveynlerin kitap seçimi konusundaki duyarlılıkları ve gösterdikleri özen yaratıcı, girişken ve duyarlı nesillerin yetişmesine olanak sağlayacaktır. Çocuk ve gence göre hazırlanmış edebî değeri olan yapıtlar, onları hayata hazırlamada ve eğitmede yadsınamaz öneme sahip materyallerdir. Okuma kaynaklarının çok yönlü olarak arttığı günümüzde nitelikli eserler seçebilmek bir ihtiyaç hâlini almıştır. Bu bakımdan gençleri yetiştiren öğretmenlerin gençlik edebiyatını benimsemeleri ve titizlikle takip etmeleri gerekmektedir. Çünkü çocuk ve

gençlik edebiyatı ürünleri düşünen, eleştiren, okuma sevgisi ve okuma kültürü kazanmış, dil bilinci edinmiş, sanat eğitimi ile donanmış bireyler yetiştirmeyi hedefler.

2005 yılında MEB tarafından ilk ve ortaöğretim öğrencileri için hazırlanan ‘100 Temel Eser’ listesi kapsamındaki kitapların da artık ihtiyaca cevap vermediğini ve bir an önce güncellenmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Nitekim Mustafa Ruhi Şirin, bu liste içerisinde yer alan yerli kitapların hiçbirinin okumayı öğreten ve sevdiren nitelikte olmadığını; dünya edebiyatından seçilen kitapların ise asıl metnin anlam ve içerik kurgusunu bozarak hazırlandığını dile getirmektedir. Bu nedenlerle Şirin’e göre ‘100 Temel Eser’ listesi çocuk/gençlik edebiyatı birikimi dikkate alınarak hazırlanmamıştır. Bu da eğitimciler ve ebeveynler için olumsuz bir durumdur (2007: 98).

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmen adaylarının çocuk ve gençlik edebiyatı ile ilgili farkındalık düzeylerini betimlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada öğretmen adaylarının çocuk ve gençlik edebiyatı ürünlerinde bulunması gereken özellikleri bilip bilmediklerini, çocuk/gençlik edebiyatı ürünlerinin eğitsel niteliklerine yönelik farkındalıklarının oluşup oluşmadığını ve bu kapsama giren eserleri/edebiyatçıları tanıyıp tanımadıklarının ortaya konması amaçlanmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Türk Dili ve Edebiyatı öğretmen adaylarının çocuk ve gençlik edebiyatı hakkındaki farkındalık düzeylerini belirlemeye yönelik bu araştırmada 2013-2014 akademik yılı Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Pedagojik Formasyon programı öğrencileri (n=57) araştırmanın çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Veri toplama aracı olarak dört sorudan oluşan görüşme formu kullanılmıştır. Sorulara verilen yanıtların çözümlenmesiyle elde edilen nitel veriler, betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir.

Görüşme formunun hazırlanmasında öncelikle ilgili literatür taranmış ve konuyla ilgili uzman görüşleri alınmıştır. Böylelikle son şekli verilen görüşme formunda araştırmanın amacına yönelik 4 soru yer almaktadır. Bu sorular şunlardır: 1. Çocuk ve gençlik edebiyatı terimlerinden ne anlıyorsunuz? Kısaca açıklayınız. 2. Size “Çocuk ve gençlik edebiyatı yoktur.” diyen bir akademisyene cevabınız ne olurdu? 3. Öğrencilerinize tavsiye edebileceğiniz 3 adet kitap ismi söyler misiniz? 4. Öğrencilerinize tavsiye edebileceğiniz kitaplarda biçimsel ve içerik açısından hangi özellikler ararsınız?

Araştırmacılar tarafından, çalışma grubunda yer alan öğretmen adaylarıyla ön görüşmeler yapılmış ve araştırmanın amacı anlatılmıştır. Daha sonra, araştırmacılar tarafından hazırlanan veri formundaki sorular öğretmen adaylarına sorulmuş ve onların görüşleri alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Değerlendirme birimi olarak ‘cümle’ esas alınmıştır. Betimsel analizde *“veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Ayrıca görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu analiz yönteminin kullanımıyla amaç, elde edilmiş bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu bağlamda elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Sonrasında yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır.”* (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224).

BULGULAR VE YORUM

Araştırmada Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni adaylarının çocuk ve gençlik edebiyatı hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla ilk olarak “Size göre çocuk ve gençlik edebiyatı nedir?” sorusu yöneltilmiştir.

Öğretmen adaylarının tanımları incelendiğinde aşağıdaki kavramlara vurgu yapıldığı görülmektedir. Parantez içindeki sayılar, ifadelerin tekrar etme sıklığını göstermektedir.

Öğrencilerin gelişimsel özelliklerine (bilişsel, fiziksel, duyuşsal, yaş dönemi vb.) uygun olma (15), bilişsel ve sosyal gelişimlerine katkı sağlama (14), ahlak dersi/öğüt verme (14), onları yetişkinliğe ve hayata hazırlama (14), eğitime ve bilgilendirme (13), uygun bir dil kullanma (13), okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırma (10), ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alma (9), millî ve evrensel değerleri iletme (8), hayal gücünü zenginleştirme (5), edebî zevk aşılama (5), onların duygu ve düşünce evrenine hitap etme (4), onların sorunlarını dile getirme (1).

Tanımlar incelendiğinde öğretmen adaylarının çocuk ve gençlik edebiyatı ürünlerinin öncelikle eğitcilik ve ahlak dersi verme gibi iki temel işleve sahip olması gerektiğini vurguladıkları görülmektedir. Literatürdeki tanımlar incelendiğinde de özellikle çocuk edebiyatının eğitcilik vasfının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Nitekim Şimşek’e göre çocuk edebiyatı, eğitici yönüyle ön planda olan bir edebiyattır. Doğrudan doğruya çocuğu eğitmek ve ona hayata dair birtakım öğütler vermek için vücuda getirilmese de, çocukta olumlu etki ve izlenimler bırakmayı hedefler. Duyuş, seziş ve davranış yönünden olumlu değişimlere olanak sağlar. Ayrıca çocuğun dil gelişiminde, hayal gücünün ve yaratıcı düşünme yeteneğinin gelişmesinde önemli bir rol oynar (2004: 30).

Bunun yanı sıra öğretmen adaylarının yanıtlarında; çocuk edebiyatı eserlerinin çocuk duyarlılığıyla örülmüş, çocuk düzeyine uygun bir dille kaleme alınmış eserler olması gerektiği vurgulanmaktadır. Duyarlılığın doğallığı, dilin güzelliği, metnin sağlamlığı, konunun çocuğa göreliği, kurgunun çekiciliği ve serüvenin akıcılığı çocuk edebiyatı ürünlerinin en belirgin özelliğidir (Şimşek 2004: 31; Oğuzkan, 2010: 6-8).

Öğretmen adaylarının vurguladığı özelliklerden biri de çocuk/gençlik edebiyatı eserleri vasıtasıyla öğrencilere okuma zevki ve alışkanlığı kazandırmaktır. Sever’e göre de çocuk ve gençlik edebiyatının temel işlevi, küçük yaşlardan başlayarak çocuk ve gençlere okuma sevgisi kazandırmak ve onlarda okuma kültürünün oluşmasını sağlamaktır. İnsana, yaşamı, doğayı, diğer insanları ve dolayısıyla da kendini tanıtan çocuk ve gençlik edebiyatı, istendik özelliklere sahip bireylerin yetişmesinde de önemli bir rol oynamaktadır (2008: 63).

Öğretmen adaylarının görüşlerini yansıtan bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

“Çocuk edebiyatı: 15 yaş altı çocuklar için konu, karakter ve dil bakımından seviyelerine uygun bir şekilde oluşturulan edebiyattır.

Gençlik edebiyatı: 18-25 yaş aralığına hitap eden, öğrencileri hayata hazırlayan daha gerçekçi bir edebiyattır.” (Ö1).

“Çocuk edebiyatı: 6-12 yaş arası öğrencilere hitap eden ve öğrencilerin zihinsel gelişimine etki eden bir edebiyat türüdür.

Gençlik edebiyatı: 12-18 yaş grubu kişileri etkileyen ve onlara toplumsal bilinci aşıl原因 bir edebiyat türüdür.” (Ö2).

“Çocuk edebiyatı: Belli bir yaş grubundaki kişileri kapsayan ve onların okuma alışkanlığı kazanmasını sağlayan edebiyattır.

Gençlik edebiyatı: Genç insanlara hitap eden ve onlarda okuma alışkanlığı kazandıran edebiyattır.” (Ö3).

“Çocuk edebiyatı: İlkokul çağındaki öğrencilere hitap eden, onların kişisel gelişimini destekleyen, yaşadıkları toplumun örf ve adetlerini benimsemesini sağlayan edebiyattır.

Gençlik edebiyatı: Lise çağındaki bireylerin karakter gelişimini destekleyen edebiyattır.” (Ö4).

“Çocuk edebiyatı: Öğrencilere daha çok karakter kazandırma amacıyla olan, olumlu mesajlar veren, toplum yararına olan, açık, sade ve anlaşılır bir üslûpla örüntülenmiş edebiyattır.

Gençlik edebiyatı: Öğrencilerde var olan hazırbulunuşluğu etkilemek, değiştirmek, geliştirmek adına duygulara hitap eden eğitici, öğretici ve eğlendirici edebiyattır.” (Ö5).

“Çocuk edebiyatı: Aileden aldığı eğitimden sonra sosyal bir çevreyle etkileşimi artan çocuk için, eğitsel ve öğretimsel açıdan iyi davranış kazanması, davranışlarını geliştirmesi için hazırlanmış bir edebiyat koludur.

Gençlik edebiyatı: Gelişim süreçleri ve sosyal etkileşim süreci hızlanmış olan bireylerin davranışlarına ve hayal dünyalarına hitap eden edebiyat dalıdır.” (Ö25).

“Çocuk edebiyatı: çocukların yaş ve seviyelerine uygun, onlara derslerinde ve günlük hayatında konuşma, yazma ve anlama becerilerini geliştirecek düzeyde bilgi ve becerileri kapsayan edebiyattır.

Gençlik edebiyatı: Genç gruba hitap eden ve onun da günlük hayatına hitap eden edebiyattır. (Ö43).

“Çocuk edebiyatı: Çocukların psikolojik, akademik ve sosyal gelişimine uygun, onların pedagojik gelişimine katkı sağlayan edebiyattır.

Gençlik edebiyatı: Yaş grubu olarak lise çağındaki öğrencilere hitap eden, onların seviyelerine uygun eserlerdir.” (Ö33).

“Çocuk edebiyatı denince aklıma daha çok Ömer Seyfettin geliyor. Onun eserleri çocukluk döneminde öğrencilerin hayal güçlerini olumlu yönde etkileyen ilk gözağrımızdır.

Gençlik edebiyatı; fantastik, romantik, polisiye ve daha farklı türlerden gençlerin seçerek okuduğu edebî eserlere denir.” (Ö29).

“Çocuk edebiyatı, 0-15 yaş arası bireylerin duygularına yönelik eserlerdir.

Gençlik edebiyatı, 15-20 yaş arası bireylerin duygularına yönelik eserlerdir.” (Ö45).

“Çocuk edebiyatı; çocukların gelişimine uygun, onlara birtakım önemli değerleri kazandırmaya yönelik ve çocuklara okuma sevgisi kazandıran eserlerden oluşan edebiyattır.

Gençlik edebiyatı, genç bireylerin ilgi alanına yönelik ve onlara birtakım değerler kazandıran eserlerdir.” (Ö39).

“Çocuk edebiyatı, çocukların yaşlarına göre oluşturulan, onların hayatı algulamalarını, birtakım dersler çıkarmalarını sağlayacak şiirler, hikâyeler, masallar, bilmeceler, tekerlemelerdir.

Gençlik edebiyatı; gençlere uygun, onlara yeni ufuklar açabilecek, onların ruhsal durumlarını olumsuz yönde etkilemeyecek eserlerin bütünüdür.” (Ö23).

Öğrencilerin çocuk ve gençlik edebiyatıyla ilgili verdikleri tanımlar, genel olarak literatürdeki tanımlara uymaktadır. Ancak tanımlarda, öğretmen adaylarının özellikle yaş grubu ile ilgili yaptıkları bazı sınırlamalardaki farklılık dikkat çekmektedir. Çocuk edebiyatının hitap ettiği kitle, okul öncesi ve ilköğretime devam eden 2-14 yaş arasındaki öğrencileri kapsamaktadır (Oğuzkan, 2010: 3,4). Nitekim Sever, çocuk edebiyatını “Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir dönemde, çocukların dil gelişimi, anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını zenginleştiren, edebi zevklerini yükselten ürünler” şeklinde tanımlamaktadır (2007: 9). Şimşek ise çocuk edebiyatının öncelikli hedef kitlesinin 2-15 yaş aralığındaki çocuklar olduğunu belirtmektedir (2011: 39).

Gençlik dönemi ise çocuklukla erişkinlik arasında yer alan gelişme, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlık dönemidir. Gençlik çağının hangi yaş sınırları içinde olduğu ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Bunda ülkelerin iklim şartlarının ergenliğin başlangıcını etkilemesi kadar ülkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının da rolü vardır. Türkiye’de gençlik yaşı kalkınma planlarında 12-24 yaş olarak kabul edilmektedir (Zengin, 2011: 982). Gençlik edebiyatı ise, insan ömrünün ilk gençlik olarak nitelendirilen 13-18 yaş arasına tekabül eden bir dönem edebiyatı olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra çocuk edebiyatı kavramı, gençlik edebiyatını da içine alan bir kavramdır.

Türk dili ve edebiyatı öğretmen adaylarının “Size ‘çocuk ve gençlik edebiyatı yoktur.’ diyen bir akademisyene cevabınız ne olurdu?” sorusuna verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde öğretmen adaylarının %95’inin çocuk ve gençlik edebiyatının varlığını kabul ettiklerini görülmektedir.

Öğretmen adaylarının görüşlerinden bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

“Çocukların ve gençlerin de kendi seviyelerine uygun edebî eserlerden faydalanması gerekmektedir. Her gelişim dönemine ait bir edebî zevk vardır.” (Ö42).

“Alanlarına göre farklı edebiyat türleri mevcuttur. Kişideki duyuşsal ve bilişsel yeterlilik zamanla mesafeler kateder. Her edebî tür, her yaş grubuna uygun olmayabilir.” (Ö25).

“Hayır vardır. Her insan aynı yaşta ve aynı düzeyde değildir. Edebiyat, her yaşa ve her seviyeye hitap etme gücüne sahiptir. Bu yüzden her yaşın edebiyatı ayrıdır. Çocuk ve gençlerin eğitiminde, onlara belirli değerlerin kazandırılmasında edebiyatın yeri büyüktür. (Ö44).

“Çocuk ve gençlik edebiyatının olmaması mümkün değildir. Zira her yaş grubuna hitap eden kitaplar, şiirler ve eserler farklı özelliklere sahiptir. Bir çocuktan yetişkinler gibi kitap okumasını bekleyemeyeceğimize göre çocuk ve gençlik edebiyatının varlığı zorunlu bir ihtiyaçtır.” (Ö46).

“Çocukların ve gençlerin hayata bakışlarıyla yetişkinlerinki farklıdır. Elbette ki onlara özel bir edebiyat anlayışı geliştirilmiş ve çeşitli eserler ortaya konmuştur.” (Ö48).

“Her yaş döneminin biyolojik, psikolojik ve fiziksel özellikleri birbirinden farklıdır. Bu yüzden çocuk ve gençlik edebiyatı vardır ve mutlaka olmalıdır.” (Ö50).

“ ‘Çocuk ve gençlik edebiyatı yoktur.’ Diyen biri çocukların ve gençlerin beklentilerini yok saymaktadır. Edebiyat sadece yetişkinlere hitap eden sınırlı bir sanat değildir.” (Ö39).

“Edebiyat her yaşta ve her düzeyde vardır. Eğer çocuk ve gençlik edebiyatı olmasaydı bütün bireyler aynı kitapları okur, aynı şeyi anlar, aynı şeyden zevk alırlardı. İnsanlar, farklı gelişim dönemlerinde farklı şeylere ilgi duyar ve bu ilgiye göre farklı eserler okunur.” (Ö7).

“ ‘Çocuk ve gençlik edebiyatı yoktur.’ Demek çocuk ve gençler kitap okumasın demektir. Bunun da kabul edilebilir bir yanı olmadığına göre çocuk ve genlik edebiyatı vardır demektir.” (Ö13).

“Her yaş grubunun algısı, hazırbulunuşluğu, ilgisi ve beklentileri farklıdır. Bir lise öğrencisiyle ilkokul öğrencisi bir olamaz. Bu yüzden çocuk ve gençlik edebiyatı diye bir ayırım olmalıdır.” (Ö37).

“Edebiyat edep kökünden gelmektedir. Edep ise ahlaklı ve erdemli olmayı kapsayan bir özelliktir. Dolayısıyla çocukları ve gençleri bu yönde eğitmek için küçük yaşlarda edebî eserlerden faydalanılmalıdır.” (Ö31).

Öğretmen adaylarının %5’i ise çocuk ve gençlik edebiyatının, edebiyattan ayrı düşünülmesinin çok da doğru bir yaklaşım olmadığı konusunda görüş belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının bu konu hakkındaki görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Edebî niteliğe sahip olan bir eserin yaş ve sınıflara göre tasnif edilmesi doğru olmayabilir. Bu tasnif ‘yaşlı edebiyatı’ ya da ‘yetişkin edebiyatı’ gibi başka bir sınıflandırmayı da beraberinde getirir ki bu da çok doğru bir yaklaşım olmaz.” (Ö28).

“Edebî eserleri yaşa göre ayırmanın yanlış olduğunu düşünüyorum. Çocuk edebiyatına ait eserleri diğer dönemlere mensup bireyler de okuyabilir.” (Ö34).

“Bugüne değin çocuk ve gençlik edebiyatının yeterince gelişmediği ve bir bütünlük oluşturmadığı doğru olmakla beraber, çocuk ve gençlik edebiyatının tamamen yok sayılmasının da yanlış olduğunu belirtmek isterim.” (Ö 27).

Türk dili ve edebiyatı öğretmen adayları “Öğrencilerinize tavsiye edebileceğiniz eser isimleri nelerdir?” sorusuna aşağıda belirtilen yanıtları vermişlerdir:

Çocuk edebiyatı: Ömer Seyfettin’in tüm öyküleri, La Fontaine masalları, Pinokyo, Polyanna, Kibritçi Kız, Andersen Masalları, Çocuk Kalbi (Edmonde de Amicis), Dede Korkut Hikâyeleri, Küçük Prens (Saint Exupery), Keloğlan Masalları, Çalıkuşu, Acımak (R. Nuri Güntekin), Nasrettin Hoca Fıkraları, Sait Faik Abasıyanık’tan Hikâyeler, Beyaz Diş (Jack London), Oliwer Twist (Charles Dickens), Ömer’in Çocukluğu (Muallim Naci), Pal Sokağı Çocukları (French Molnar), Sefiller (Victor Hugo), Şeker Portakalı (Jose Mauro de Vasconcelos), Memleket Hikâyeleri, Gurbet Hikâyeleri (Refik Halit Karay), Sergüzeşt (Samipaşazade Sezai), Gülten Dayıoğlu’nun tüm eserleri, Şermin (Tevfik Fikret), Yer Altında Bir Şehir (Kemlettin Tuğcu), Kuklacı (Kemalettin Tuğcu), Bir Küçük Osmancık Vardı (Hasan Nail Canat), Küçük Kara Balık (Samed Behrengi), Robinson Cruose (Daniel Defo), Araba Sevdası (Recaizâde Mahmut Ekrem), Seksen Günde Devr-i Âlem (Jules Verne).

Gençlik edebiyatı: Vatan yahut Silistre, Gülnihal, İntibah (Namık Kemal), Mai ve Siyah (Halit Ziya Uşaklıgil), Ölü Ozanlar Derneği (Nancy H. Kleinbaum), Yaprak Dökümü (R. Nuri Güntekin), Uzun Hikâye (Mustafa Kutlu), Türkçülüğün Esasları (Ziya Gökalp), Safahat (Mehmet Akif Ersoy), Suç ve Ceza (Dostoyevski), Gün Olur Asra Bedel (Cengiz Aytmatov), Gençlerle Başbaşa (Ali Fuat Başgil), Fatih-Harbiye (Peyami Safa), Sahnenin Dışındakiler, Huzur (Ahmet Hamdi Tanpınar), Alacakaranlık (Stephenie Meyer), Bukre (Kahraman Tazeoğlu), Aşk (Elif Şafak), Uzun Beyaz Bulut Gelibolu (Buket Uzuner).

Yanıtlar incelendiğinde öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğunun özellikle Ömer Seyfettin, Kemalettin Tuğcu ve Gülten Dayıoğlu eserlerine vurgu yaptığı dikkat çekmektedir. Ayrıca dünya edebiyatındaki klasikleşmiş eserlerin de öğretmen adayları tarafından öğrencilere tavsiye edilebilecek kitaplar arasında gösterildiği görülmektedir. Büyükkavas ve Ersözlü (2009: 9)’ nün yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre de öğrenciler tarafından en çok bilinen çocuk edebiyatı yazarları Ömer Seyfettin ve Kemalettin Tuğcu’dur. Arslan ve Alamdar (2007)’ın araştırma sonuçlarında da Gülten Dayıoğlu, Yalvaç Ural, Ömer Seyfettin, Kemalettin Tuğcu, Eflatun Cem Güney, Muzaffer İzgü ve İpek Ongun; öğretmen adaylarının isimlerini en çok zikrettiği edebiyatçılar olduğu görülmektedir. Türkyılmaz (2012)’ın çalışmasında da öğretmen adayları tarafından Ömer Seyfettin, Kemalettin Tuğcu, La Fontaine, Gülten Dayıoğlu, İpek Ongun gibi isimlere diğer yazarlara kıyasla daha çok vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni adaylarına son olarak “Öğrencilerinize tavsiye edeceğimiz kitaplarda biçim ve içerik açısından hangi özellikler bulunmalıdır?” sorusu yöneltilmiştir.

Öğretmen adaylarının çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinde içerik yönünden bulunması gereken özelliklerle ilgili görüşleri, şu başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Parantez içindeki rakamlar, görüşlerin tekrar etme sıklığını belirtmektedir: dil kullanımı ve işlenen konu açısından öğrencinin gelişimsel seviyesine uygun olma (16), öğrenciyi iyiye, doğruya, güzele ve ahlaklı olmaya yöneltme (15), eğitici ve öğretici olma (13), okuma zevki aşılama (11), uzun ve karmaşık cümleler yerine kısa ve açık cümleler kullanma (7), standart Türkçe ile yazılma (7), akıcı bir üslûpla yazılma (6), güncel konular seçme (5), ulusal ve evrensel değerleri iletebilme (4), toplumun değer yargılarına, örf ve âdetlerine, kültürüne uygun olma (4), hayal dünyasını

zenginleştirme (3), kişisel yaşamına katkı sunma (3), yaratıcı ve eleştirel düşüncelerine olanak sağlama (1), Millî Eğitim Bakanlığının genel amaçlarına uygun olma (1), yaşama azmi ve hayatla mücadele etme gücü kazandırma (1), işlenen konu ve karakterler bakımından iyi örnek olma (1).

Bu konudaki öğrenci görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

“İçinde bulunduğu toplumun değer yargılarını anlatmalıdır. Okuyana iyiyi, doğruyu ve güzeli çeşitli yollarla anlatmalıdır.” (Ö27)

“Toplumsal sorunlarla alakalı, estetik yönü olan eserler tercih edilmelidir.” (Ö28)

“Eğitici ve öğretici olmalı, gerçeğe uygun olmalı.” (Ö37)

“Yaşlarına ve seviyelerine uygun, ulusal ve evrensel değerleri ileten, hayal güçlerini geliştiren eserler olmalıdır.” (Ö35)

“Öğrencinin ruhsal gelişimini olumlu yönde etkileyecek eserler olmalı.” (Ö23)

“Öğrencilerin hayal dünyalarına hitap etmeli, aynı zamanda gerçek hayatla ilgili olmalı.” (Ö13)

“Dili akıcı ve anlaşılır olmalıdır.” (Ö3)

“Çocuğu ya da genci eğlendirirken eğitmelidir. Karışık cümle yapıları yerine basit cümle yapıları tercih edilmelidir.” (Ö5).

“Kitaplar, çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimini olumlu yönde etkileyebilecek türden olmalıdır.” (Ö9)

“Öğrencilere tavsiye edilecek kitapların millî ve evrensel değerlerimizi barındıran, onların kişilik gelişimini olumlu yönde etkileyecek ve eleştirel düşünme becerilerini geliştiren nitelikte olmasına dikkat edilmelidir.” (Ö17)

“Özellikle millî kültürümüzü yansıtan eserler tavsiye edilmelidir.” (Ö55)

“Kitabın dilinin açık, anlaşılır ve akıcı olması önemlidir.” (Ö26)

“Kitaplar, öğrencilere mücadele etme ruhu aşılayan nitelikte olmalıdır.” (Ö25)

“Öğrencilerin gelişimine uygun, gerçek yaşamla kısmen de olsa ilişkilendirilebilen, evrensel değerleri kazandırmaya yönelik eserler başta olmak üzere öğrencinin sorgulayıp düşünebilmesini sağlayan eserler tavsiye ederdim.” (Ö39)

Biçimsel açıdan çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinde bulunması gereken özelliklere ilişkin öğretmen adaylarının verdiği yanıtlar, şu başlıklar altında sınıflandırılmıştır: yazı puntosunun ve sayfa tasarımının öğrencinin gelişimsel özelliğine uygun olması (21), kitap kapağının ilgi çekici olması (18), kitapta ilgi çekici görsellerin bulunması (5).

Bu konudaki öğrenci görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

“Yazı stili ve puntosu öğrencilerin gözünü yormamalıdır. Aynı zamanda kitap kapağındaki resim ilgi çekici olmalıdır.” (Ö5).

“Kitap, mümkün olduğunca resimlerle desteklenmelidir.” (Ö10).

“Sayfa tasarımı, paragraflar ve satırlar arası boşluk uygun bir seviyede olmalıdır.” (Ö12).

Çocuk ve gençlik edebiyatı ürünlerinde bulunması gereken kitabın boyutu, kullanılan kâğıt cinsi, yazı puntosu, sayfa düzeni ve kitaptaki resimler gibi biçimsel özellikler, öğretmenler tarafından bilinmesi gereken ölçütlerdir. Bu araştırma sonucunda öğretmen adaylarının çocuk ve gençlik edebiyatı kapsamında yer alan eserlerin biçimsel olarak hangi nitelikleri taşıması gerektiği konusunda yeterli bir bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Örneğin, kitabın dil ve

anlatımına ilişkin özellikler, çoğu öğretmen adayı tarafından biçimsel bir özellik olarak algılanmıştır.

Maltepe (2009)'nin on Türkçe öğretmeni ile yaptığı görüşmede nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerini seçebilme konusunda kendini yeterli ve yetersiz gören öğretmenlerin hemen hemen eşit sayıda olduğu; kitap seçimi konusunda kendini yeterli gören öğretmen adaylarının ise yeterliklerini, nitelikli çocuk kitaplarının özelliklerine ilişkin bilgileriyle yansıtamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Samur'un (2012) okulöncesi öğretmen adaylarının nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerini seçebilme yeterliklerini ölçtüğü çalışmasında benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçları, öğretmen adaylarının yarısının çocuk kitaplarının iç ve dış yapı özellikleri, çocuk kitabı ismi ve yazarı konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olmadığını göstermektedir.

Erdoğan ve Özdemir'in (2012) okulöncesi öğretmen adaylarının çocuk kitaplarında bulunması gereken özelliklerin neler olduğuna ilişkin görüşlerini tespit ettikleri çalışmalarında öğretmen adaylarının en fazla öykü türünde olan eserleri çocuk kitapları arasında görmek istedikleri, ancak bununla beraber bilimsel eserlere de yer verilmesi gerektiğini düşündükleri saptanmıştır. Ayrıca çocuk kitaplarının eğlendirici yönünün de, öğretici yönü kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni adaylarının nitelikli çocuk ve gençlik edebiyatı ürünleri hakkındaki farkındalık düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlar, öğretmen adaylarının; çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinin özelliklerine ilişkin bilgileri ile nitelikli çocuk kitaplarını seçebilme yeterliklerinin istenen düzeyde olmadığını ortaya koymuştur.

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının, nitelikli çocuk/gençlik kitaplarının hangi biçimsel özellikleri taşıması gerektiğini yeterince bilmedikleri tespit edilmiştir. Biçimsel özellikleri göz ardı eden öğretmen adaylarının kitapların daha kolay okunmasına ve anlaşılmasına olanak tanıyan ölçütleri ön plana çıkardıkları sonucuna ulaşılmıştır. Nitelikli çocuk ve gençlik kitaplarının içerik ve eğitsel özelliklerinde öğretmen adaylarının “değer aktarımı”, “millîlik”, “öğreticilik” kavramlarını daha çok vurguladıkları ve çocuk/gençlik kitaplarının anadili bilinci ve duyarlılığı sağlama ile estetik gelişime katkı getirme işlevlerine göz ardı ettikleri tespit edilmiştir.

Öğretmen adaylarının çoğunluğu çocuk ve gençlik edebiyatı ürünlerinin çocuğun/gencin gelişim özelliklerine ve yaş seviyesine uygun olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca bu tür eserlerin hem millî ve evrensel değerleri aktarmada hem de öğrencilerin hayal dünyasını ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmede bir araç olarak kullanılabileceği dile getirilmişlerdir. Yine öğretmen adayları tarafından bu tür eserlerin sade, açık, anlaşılır bir dille yazılmasının yanında sürükleyici bir kurguya sahip olması gerektiği de dile getirilmiştir.

Bununla birlikte araştırmaya katılan öğretmen adaylarının hiçbirinin çocuk ya da gençlik edebiyatı dersi almadığı tespit edilmiştir. Ülkemizde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü bünyesinde yer alan Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yan Alan programı dışında bu alana yönelik lisans ve lisansüstü programlar bulunmamaktadır (Gültekin, Çiftçi, Yetim; 2011: 208). Araştırma grubunda yer alan öğretmen adaylarından yalnızca bir tanesi lisans döneminde (Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Lisans programı) seçmeli olarak çocuk ve gençlik edebiyatı dersini aldığını belirtmiştir. Diğer öğretmen adayları (n=56) lisans döneminde böyle bir ders almadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmen adayları çocuk ve gençlik edebiyatı ile ilgili bilgileri Yeni Türk Edebiyatı, Çağdaş Türk Edebiyatı, Dünya Edebiyatı ve Batı Edebiyatı derslerinde bir bölüm olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

Öğretmen adaylarının sorulara verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, çocuk ve gençlik edebiyatı kavramlarına yeterince aşina olmadıkları, bu konu hakkında kendilerini de yetersiz hissettikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni yetiştiren lisans programlarında çocuk/gençlik edebiyatı derslerinin yer alması bir zorunluluk olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

- Arslan, F. ve Alamdaz, S. G. (2012). “Türkçe ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çocuk Edebiyatı Dersine İlişkin Görüşleri.” *III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇOGEM). 05-07 Ekim 2011. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. s. 39-45.
- Büyükkavas, K. Ş. ve Ersözlü Z. N. (2009) “Sınıf Öğretmenlerinin Çocuk Edebiyatına İlişkin Görüşleri”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. V1. I. s. 1-17.
- Demirel, Ö. vd. (2010). *Edebî Metinlerle Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dursunoğlu, H. (2011). “Çocuk Edebiyatı.” (Ed.: Ömer Yılar, Lokman Turan). *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı* içinde. 3. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık. ss. 27-36.
- Erdoğan, S. Ve Özdemir, z. (2012). “Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Çocuk Kitaplarında Olmasını İstedikleri Özelliklere İlişkin Görüşleri”. *III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇOGEM). 05-07 Ekim 2011. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. s. 625-634.
- Gültekin A., Çiftçi, Z. vd. (2011) “Uzaylı Ulya le Mardin’den Dünyaya Hoşgörü Köprüsü”. *Alman Dili, Edebiyatı ve Kültürü Üzerine Araştırmalar*. Prof. Dr. Hüseyin Salihoglu Armağanı. (Haz. Ali Osman Öztürk, Zehra Gülmüş, Nevide Akpınar Dellal). Ankara: Barış Kitap.
- Gültekin, A., Çiftçi, Z., Yetim, A. (2012). “Üniversitede Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Sorunları”. *III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇOGEM). 05-07 Ekim 2011. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. s. 207-212.
- Kan, M. O. (2012). “Türkçe Öğretmenlerinin Çocuk Edebiyatı ile İlgili Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma.” *III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇOGEM). 05-07 Ekim 2011. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. s. 109-118.
- Maltepe, S. (2009) “Türkçe Öğretmeni Adaylarının Çocuk Edebiyatı Ürünlerini Seçebilme Yeterlilikleri”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12, 21, s. 398-412.
- Nas, R. (2002). *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Oğuzkan, F. (2006). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Özyer, N. (1987). “Almanya’da ve Türkiye’de Gençlik Edebiyatı Üzerine.” *Hacettepe Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 5. Sayı: 2.
- Özyer, N. (1994). *Edebiyat Üzerine*. Ankara: Gündoğan Yayınları. 52
- Özyer, N. (2007). Türkiye’de Gençlik Edebiyatı. *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fakültesi. 04-06 Ekim 2006. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. S. 485-488.
- Samiur, Ö. A. (2012). “Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Nitelikli Çocuk Edebiyatı Ürünlerini Seçebilme Yetkinlikleri.” *III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇOGEM). 05-07 Ekim 2011. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. s. 219-228.
- Sever, S. (2007). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şimşek, T. (2004). *Çocuk Edebiyatı*. 2. Baskı. Konya: Suna Yayınları.
- Şimşek, T. (Ed.) (2011). *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- Şirin, M. R. (2007). “İlk ve Ortaöğretim Öğrencileri İçin 100 Temel Eser, Türkçe-Edebiyat Öğretimi, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı.” *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fakültesi. 04-06 Ekim 2006. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. S. 95-98.
- Türkyılmaz, M. (2012). “Öğretmen Adaylarının Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Algıları Üzerine Nitel Bir Araştırma.” *III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇOGEM). 05-07 Ekim 2011. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. s. 705-713.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2005). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Zengin, A. Y. ve N. Zengin. (2009). *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Truva Yayınları.

GENÇ ŞAIRLERİN ÇOCUKLARA ŞİİR YAZMA HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Suat UNGAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü

Doç. Dr. Ali Fuat ARICI

Yıldız Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada genç şairlerin çocuk edebiyatı ve çocuk şiiri ile ilgili düşüncelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay (özel durum) yöntemi uygulanmıştır. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış mülakatlar aracılığı ile toplanmış, veriler sürekli karşılaştırmalı analiz metoduyla ayrıştırılmış, genç şairlerin çocuk şiirine bakış açıları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılan genç yazarların çoğunluğunun çocuk şiiri ve edebiyatı hakkında fazla bilgilerinin olmadığı, çocuklara şiir yazmak gibi bir kaygı taşımadıkları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Genç şairler, çocuk şiiri, çocuk edebiyatı

GİRİŞ

Paleolitik, yani Yontma Taş Çağı, iki milyon yıl sürmüş, bu süreçte insanlar doğadaki yiyecek kaynaklarını toplamak ve işlemek için gelişmemiş taş aletler kullanmışlardı. Neolitik - Cilalı Taş -çağında ise insanlar, yiyecek toplama sürecinden yiyecek üretme sürecini başlatmışlar, İnsanoğlunun doğaya müdahale etme becerisini geliştirmesi aşağı yukarı iki milyon yılını almıştır. İnsanın alet yapabilme kabiliyetini sergilemesi onu diğer on milyon canlı türünden farklı kılmıştır. “İnsan ırkı evrimsel başarısını büyük ölçüde alet yapımında ustalaşmaya ve alet yapım ve kullanımını yeni kuşaklara aktarmaya borçludur. Bu nedenle, insanın evrimsel tarihi teknoloji tarihine dayanmaktadır.”(McClellan, Dorn, 2008: 9). Yaşam mücadelesinin zor olduğu bir dönemde insanın, çocuğu ciddiye alıp onun zihinsel gelişimi için çaba sarf etmesi hayal ötesi bir durum oluştuyordu. Zor doğa şartlarında her an ölmesi muhtemel çocuklara ailelerin umut bağlaması söz konusu olmamaktaydı. Hatta çocukların ölme ihtimali yüksek olduğu için yazılan vasiyetnamelerde onlara yer verilmemekteydi. Çocuğun her daim yetişkin gibi algılandığı, kendisine ait bir dünyasının olmadığı bir ortam, onu erken yaşlarda hayatla mücadele etmeye zorluyordu.

Yerleşik hayatın getirmiş olduğu bazı zorunluluklar, çocukların iş hayatına katılmalarını ve sorumluluk almalarını gerekli kılmıştır. İnsanların farklı toprakta yaşamaları, farklı kabile ve, topluluktan olmaları, farklı dini benimsemiş olmaları ciddi bir rekabete dönüşünce, savaşlarda galip gelme adına genç erkeklerin yetiştirilmesi, onlarda *biz* fikrinin oluşturulması gereğini doğurmuş, böylece çocuğun itibarı yavaş yavaş toplum içinde oluşmaya başlamıştır. “Antik çağda efendiler, büyüyünce kenti yakacak diye köle çocuklarını öldürmek

istemekte, ama henüz bebe oldukları için öldürmekten vazgeçtikleri, altı, yedi yaşlarında olsalar hemen öldürecekleri çocuklar (Polat, 2002:3) toplum önünde değer kazanmaya başlamış, bunların eğitilerek derebeyin hizmetine verilmesi ve askeri açıdan kullanılmaları erkek çocuklarının değerinin anlaşılmasına vesile olmuştur. Savaş meydanlarında boy gösterecek kişilerin çocuk yaştan itibaren eğitime başlanması topluma yeni bir dinamik getirmiş, şövalyelerin eğitilmesi ve yetiştirilmesi bir sisteme bağlanmıştır.

Şövalye olmak uzun süre hizmet etme sonucunda elde edilen bir payedir. Altı, yedi yaşlarındaki bir çocuk ailesinden alınarak iyi bir savaşçı olarak yetiştirilmek üzere bir lordun yanına verilir, lord ise şövalyenin kendisini bir asker olarak yetiştirmesi için ona her türlü imkânı sağlardı. Bu şartlar erkek çocuklarının birey olma ve değer kazanma adına ön plana çıktıklarını göstermektedir. İyi bir savaşçı yetiştirme fikri, erkek çocuklarının fiziki gelişimini ön plana çıkarırken, zihinsel gelişimleri için herhangi bir çabanın sarf edilmediği görülmektedir.

Ispartalılarda yeni doğan çocuklardan yalnızca kuvvetli olanlar hayatta bırakılmakta, zayıf yapılı olanlar *ihthiyar heyetinin* kararları üzerine ya öldürülmekte ya da Taygetos dağlarının ormanlarına ve tenhalıklarına bırakılarak ölüme terk edilmekteydi (Aytaç, 2009:11). Platon, *Devlet* adlı eserinde, yeni doğan çocukların anne babalarını bilmemesi gerektiğini ileri sürer. Bu yüzden çocuklar doğumdan hemen sonra anneden alınıp uzaklaştırılır. Devlete ait bakım evlerinde, yabancı anneler tarafından bakılıp yerleştirilir. Aynı dönemlerde doğmuş çocuklar, birbirlerine kardeş ve bacı derler. Platon işte bu yolla herkesin kişisel alını yazısını, devletin çıkarlarına bağlamak, diğer bir deyimle, insanlar arasında tasada ve kıvançta tam bir ortaklık yaratmak istemiştir (Aytaç, 2009: 38).

Matbaanın getirmiş olduğu aşırı bilgi yükü çocuklar için yeni bir dünyanın işaretlerini vermiş, onunla birlikte gelişen bilgi patlaması da çocuklara ayrı bir alanın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bilginin seçkin kesimin elinden alınıp halka kadar yayılması, kendi içinde de dar alanlara bölünmesini gerekli kılmış, bu süreç Çocuk Edebiyatı alanının oluşmasına olanak sağlamıştır.

Matbaa sözel kültürün ve onun değerlerinin ikinci plana atılmasına neden olmuş, insanların, sesleri dinlemelerin yerini sessiz okumalar alırken birey içine kapanarak toplumdan soyutlanmaya başlamış, okuduğu ile düşünce dünyasında arasında *ben* fikrini oluşturarak bireyselleşmesini gerçekleştirmiştir. Bireyselliğinin oluşması aynı zamanda bireyin değerini ortaya koymuş, bireyin değeri ona atfedilen sorumluluğu artırmış, sorumluluklar gelecek adına bireyde bir değer birikimini oluşturmuştur.

Eğitim vasıtası ile özellikle çocuklara yüklenilen anlam, bir milletin geleceği ile hayallerini çocuklar üzerinde gerçekleştirme ihtimallerini artırmış bu da eskinin aksine onların çocuğa vermediği- yüklediği- sorumluluğu ve değeri artırmıştır. Çocuğa verilen değer, ona yüklenilen kıymetle birlikte ağır bir yük getirmiş, bu yük aile ve toplum bazında değişkenlik göstermekle birlikte özelinde çok ağır bir sınavı da barındırmaktadır. “16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa’da dört grup, çocukların okuryazar olmasını desteklemektedir: Tüccarlar, çocukların ticari belgeleri okuyabilmeleri için; Lutherçiler, çocukların hem ana dili ile yazılan İncil’i okuyup anlamaları; hem de kiliseye karşı yazılan protestoların okuyabilmeleri için, Katolikler, Kitab-ı Mukaddes’e karşı çocukların daha derin bir bağlılık taşımaları için, Puritenler ise, toplumun ahlaki açıdan ilerlemesi için çocukların kitap okuması, okuryazar olmasını savunuyorlardı” (Postman, 1995: 54).

Sanayi inkılabıyla birlikte çocuk iş gücüne duyulan ihtiyaç, onların eğitimini sekteye uğratmaya artırmış, bu ihmal 1850 yıllarına kadar devam etmiştir.

1850-1950 yılları arasında çocukluğun öneminin iyice kavranıldığı bir dönemdir. Amerika’da endüstrinin çeşitli kollarında çalışan çocukları bu iş sahalarından çıkarılıp okullara çekilmesinde yoğun çaba harcanır. Ayrıca, çocuk, kendi eşyasına, giyimine, edebiyatına ve sosyal alanına sahip çıkmaya başlar. Bunun sonucunda ise çocuk, yasalar karşısında yetişkinlerden ayrıcalıklı bir konuma gelir. Ayrıca, modern ailelerin ortaya çıkmasıyla çocuk, ilgi odağı haline gelir. Aileler, çocuklarıyla empati kurar, şefkat gösterilerinde bulunur ve

çocuğun yetiştirilip geliştirilmesinde en büyük sorumluluğun kendilerinde olduğu fikrini kabul eder(Postman, 1995: 88).

Morse'nin telgrafı bulmasıyla iletilerin araçlar vasıtasıyla da inşalara aktarılması, bilginin niteliği ve niceliğini de değiştirir olmuştur. Çünkü, Morse ile birlikte elektriğin hızını keşfeden Amerika'da 1850 ile 1950'li yıllarında buluşlar (kamera, telefon, pikap, sinema, radyo ve tv. gibi) birbirini izler. Elektrikli iletişimin gelişimine paralel olarak resim, imge, dil ve edebiyat alanında yenilikler birbirini takip eder. Elektrik ve grafik devrimleri televizyonun buluşuna neden olur. Bu buluş çocukluğun tarihi gidişatını bir anda başka bir yöne çevirir. Bu dönemden sonra, çocuklukla yetişkinliğin sınırlarının yeniden çizildiği oldukça yeni ve farklı bir süreç başlar. Çünkü televizyonun bulunması, yetişkinin olduğu kadar çocuğun da tek bir düğmeye dokunmasıyla sonsuz bilgiye ulaştığı yeni bir çağın başlangıcı olur (Can, 2014:17).

Teknolojik unsurlar çocuğa hitap etmenin imkânlarını genişletmiş olmasına rağmen çocuk edebiyatının değerinde bir azalma olmamıştır. Çünkü görsel unsurlar edebiyata muhtaçtır. Kurt'un (2014) yaptığı araştırmada TRT çocuk kanallarında Keloğlan, Pepe gibi programların çocukların cümleleri akıcı olarak sıralayabilme, düzgün cümle kurabilme, rica cümlelerini kullanabilme ve farklı kelimeleri cümle içinde kullanabilme becerilerini kazandırdığını ortaya koymuştur. Özellikle her başarılı tv programının başarısını kaliteli esere borçlu olduğunu düşünürsek, çocukların dilsel gelişiminde, kelimeleri güzel kullanma becerilerini yakalamaları, ancak iyi edebi eserlerin televizyon programlarına aktarılmasıyla mümkün olacaktır.

Milletlerin kültürel miraslarını genç nesillere miras olarak değil de emanet olarak bırakma düşüncesi aynı zamanda o gençliğin en iyi şekilde yetiştirilmesi gerçeğini de beraberinde getirmiştir. İnsanlar çocukları kendi soylarından olduğu için değil, kendi soylarını sürdüreceği için sevmeye ve onları eğitmeye başladılar.

Çocuk edebiyatının gelişmesi ile birlikte çocuk şiirleri de yeni bir alan oluşturmuş, eskilerin *kendilerini geliştiresin bizi anlasın* görüşü yerine, artık çocuğun ayağına giden, ona kendini anlatma gayretini taşıyan yazarların doğmasına vesile olmuştur. Yeniçağla birlikte şairler, anlaşılabilirliği için çocukların hamle yapmasını beklemeden kendileri onların seviyesine inmeyi uygun bulmuşlardır. Burada çocuğa verilen değerin ve ona olan bakış açısının değişmesinin büyük bir etkisi vardır.

1.1 Şiir ve Çocuk

Şiir dili üst bir dil olduğu için şiir vasıtasıyla çocukların kelime dağarcığı anlatımı zengin, çağrışımları çeşitli, inceliği olan sözcüklerle geliştirmek mümkün olmaktadır. Ana dilin güzelliğini yansıtan şiirler, çocukta ifade gücünü artırmakla birlikte, dilin ses ve ahenk yapısını çocuğun belleğine aktarmakta böylece çocukta ritim duygusu oluşmaktadır.

Türk tarihinde çocukların çocuk edebiyatı ile karşılaşmaları hikâye tarzı ile değil, şiir ile olmuştur. Çocuk şiiriyle ilgili ilk çalışmalar Tanzimat döneminde başlamıştır, diyebiliriz. Ancak bu dönemden önce 18. Yüzyılda Nabi'nin *Hayriye'si* ve Sümbülzade Vehbi'nin *Lütfiye'sinin* çocuk şiirinin kaynağını oluşturabileceğini düşünenler de vardır (Ungan ve Arıcı, 2011:265).

Osmanlı şiir geleneğinin temsilcilerinin çocuklara şiir yazarken bile divan şiiri anlayışından taviz vermedikleri görülmekte, şiirlerde ağırlıklı kelimeleri kullandıkları, mecaz ve benzetmesi bol olan kelimeleri seçtikleri görülmektedir. Divan şairlerinin halk şairlerinin şiirlerini *benan hesap* (parmak hesabı) diye küçümsedikleri, onları Manav Seydi'ye benzettikleri, hatta halk şairlerinin bile divan şairleri gibi yazmaya özendiği bir ortamda, divan şairlerinin çocuklara, onların anlayacağı üslupta şiir yazmalarını beklemek fazla iyimserlik olur. Aytaç (2001) Türk edebiyatında çocuklara yönelik şiirin iki ayrı yönde geliştiğini, birinci gruptaki şiirlerin genellikle çocuk duyarlılığını yansıtan şiirler olduğunu, ikinci grupta yer alan şiirlerin ise çocuktan söz eden şiirler olduğunu, edebi geleneğimize baktığımızda ikinci gruptaki şairlerin fazla olduğunu söylemektedir. Çocuk için yazma ile yazarken çocuktan bahsetme arasında üslup ve yaklaşım açısından çok büyük farklar bulunmaktadır.

Çocuklara şiir yazma geleneğinin tam oturmadığı bir ortamda çocuklara doğrudan şiir yazacak şairlerin yetiştirilmesi oldukça zor olmakta, yazdığı şiirlerde çocuktan bahsetme durumu çocuklar için şiir yazmaya bir geçiş dönemi oluşturmaktadır. Çünkü divan edebiyatımızda çocukları konu alan şiirlere bile rastlamak çok zor olmaktaydı. Okay (1991) eski edebiyatımızda çocukların ilgisini çekecek konuların olmadığını, hatta çocuklarla ilgili bir konunun bile bulunmadığı kanaatindedir. Sorduğu “Divan edebiyatında ve çağının romanı-hikayesi demek olan mesnevilerde çocuk kelimesi kaç defa geçer acaba?” sorusuna şöyle yanıt verir: *Bu kadarcık bir aramanın bile bize üzüntü verecek neticeye ulaşacağına eminim. Fuzuli Leyla vü Mecnun’da, Şeyh Galip Hüsn ü Aşk’ta bu kahramanların çocuklarından bahseder. Ama ne çocukluk? Daha beşikte ve okul çağında aşk, ıstırap, irfan yüklü mahlûklar* (Ungan ve Arıcı, 2011:266).

Çocuklara şiir yazma geleneğinin olmadığı bir toplumun bireyi olan genç şairlerimizin çocuklara şiir yazma kaygılarının gelişip gelişmediği sorusu, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan, örnek olay (özel durum) yöntemi benimsenmiştir. “Örnek olay çalışması adından da anlaşılacağı gibi, özel bir durum üzerine yoğunlaşır. Bu örnek olay bazen bir olay, bazen bir kişi ve bazen de bir grup olabilir. Bu yöntemin en önemli avantajı araştırmacıya çok özel bir konu ya da durum hakkında yoğunlaşma fırsatı vermesidir” (Çepni, 2009: 66).

2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış mülakatlar aracılığı ile toplanmış, veriler sürekli karşılaştırmalı analiz metoduyla analiz edilmiştir. “Genel bir anlatımla sürekli karşılaştırmalı veri analizi, incelenen verilerin tümevarım kategori şeklinde kodlanması ve aynı zamanda incelenmekte olan verilerle sürekli olarak karşılaştırılması işlemini kapsamaktadır” (Ekiz, 2009: 91). Bu doğrultuda veriler kodlanmış, kategorilere ayrılmış, sonrasında analiz edilerek raporlaştırılmıştır.

3. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini 2013-2014 eğitim öğretim döneminde Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesinde formasyon eğitimi alan 250 öğrenci oluştururken, örneklemini bu öğrenciler arasında şiir yazan 10’u kadın 17 öğrenci oluşturmuştur.

4. Bulgular

4.1. Katılımcılara Ait Kişisel Bilgiler: Cinsiyet ve Çocuk Şiiri Yazma Durumları

Tablo 1. Katılımcılara Ait Kişisel Bilgiler: Cinsiyet ve Çocuk Şiiri Yazma Durumları

Katılımcı	Cinsiyet	Çocuk Şiiri Yazma Durumu	Çocuk Şiiri Yazma/ Yazmama Nedeni
Ö1	Erkek	Evet	Çevresindeki bir kişiye yardım
Ö2	Kadın	Evet	Çevresindeki bir kişiye yardım
Ö3	Erkek	Hayır	Çocuk şiirleriyle ilgili bilgiye sahip olmama
Ö4	Erkek	Hayır	Çocuk şiirleri dışındaki şiir türlerinde yazma alışkanlığına sahip olma
Ö5	Erkek	Evet	Çevresindeki bir kişiye yardım
Ö6	Erkek	Hayır	Çocuk şiirleriyle ilgili bilgiye sahip olmama
Ö7	Kadın	Hayır	Çocuk şiirleriyle ilgili bilgiye sahip olmama
Ö8	Kadın	Hayır	Çocuk şiiri yazmanın zor olduğu düşüncesi
Ö9	Kadın	Hayır	Çocuk şiirleriyle ilgili bilgiye sahip olmama
Ö10	Kadın	Hayır	Çocuklara karşı ilgisiz olma
Ö11	Erkek	Evet	Çocuk ve şiire ilgi duyma
Ö12	Kadın	Hayır	Çocuk şiirleri dışındaki şiir türlerinde yazma alışkanlığına sahip olma

Ö13	Kadın	Hayır	Çocuk şiirleri dışındaki şiir türlerinde yazma alışkanlığına sahip olma
Ö14	Erkek	Hayır	Çocuk şiirleriyle ilgili bilgiye sahip olmama
Ö15	Kadın	Hayır	Çocuk şiirleri dışındaki şiir türlerinde yazma alışkanlığına sahip olma
Ö16	Kadın	Hayır	Çocuk şiirleriyle ilgili bilgiye sahip olmama
Ö17	Kadın	Hayır	Çocuk şiirleri dışındaki şiir türlerinde yazma alışkanlığına sahip olma

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyeti, çocuk şiiri yazma durumları ve çocuk şiiri yazma nedenlerine yer verilmiştir. 17 katılımcıların 10’u kadın, 7’si erkektir. Katılımcılardan yalnızca 4’ü daha önce çocuk şiiri yazmıştır. 13 katılımcı çocuk şiiri yazmadığını belirtmiştir.

Çocuk şiiri yazan katılımcılar Ö1, , Ö5 ve Ö11’dir. Ö1, Ö2 ve Ö5 yazma nedenini çevrelerindeki bir kişiye yardım, Ö11 ise çocuklara ve şiire ilgi olarak belirtmiştir.

Ö1 ve Ö5 bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

Ö1: “Yeğenimin proje ödevi olduğu için çocuk şiiri yazdım.”

Ö5: “ Yeğenimin özel isteği sebebiyle yazdım.”

Çocuk şiiri yazamayan katılımcılar, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16 ve Ö 17’dir. Bu katılımcıların çocuk şiiri yazmama sebepleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Çocuk şiirleriyle ilgili bilgiye sahip olmama
2. Çocuk şiirleri dışındaki şiir türlerinde yazma alışkanlığına sahip olma
3. Çocuk şiiri yazmanın zor olduğu düşüncesi
4. Çocuklara karşı ilgisiz olma

Çocuk şiiri yazmayan katılımcılardan Ö3, Ö4, Ö7 ve Ö10 şu düşüncelere sahiptir:

Ö3: “İleri yaşlarda şiire ilgi duymaya başladığım için çocuk şiirinden anlamam.”

Ö4: “Daha çok duygusal konulara eğilimim var.”

Ö7: “Çocukken çocuk şiiri diye bir kültürle eğitim görmedim. Çocuklara nasıl ve ne ölçüde şiir yazılır bilmiyorum.”

Ö10: “ Çocuklara karşı fazla bir ilgim yoktur. Onlara şiir yazmak için onları anlamak, yaşamak gerek. Ben ise çocuklara o kadar yakın değilim.”

4.2. Katılımcıların Çocuk Şiirini Tanımlarken Çocuk Şiirine Yükllediği Özellikler

Tablo 2. Katılımcıların Çocuk Şiirini Tanımlarken Çocuk Şiirine Yükllediği Özellikler

Katılımcı	Basit/ Anlaşılır Olma	Didaktik Olma	Biçimsel Özelliklere Sahip Olma	Çocuk Duygularına Hitap Etme	Hayal Gücünü Geliştirme	Çocuk Konusunu Ele Alma
Ö1	✓	✓				
Ö2		✓				
Ö3	✓		✓			
Ö4				✓		
Ö5			✓			
Ö6						
Ö7			✓			
Ö8		✓			✓	
Ö9		✓			✓	
Ö10	✓					✓
Ö11						
Ö12		✓	✓			

Ö13		✓				
Ö14		✓		✓		
Ö15		✓			✓	
Ö16	✓			✓		
Ö17	✓					

Katılımcılardan çocuk şiirini tanımlamaları istenmiş, alınan cevaplar Tablo 2’de gösterilmiştir. Bu konuyla ilgili yöneltilen soruya Ö6 ve Ö11 cevap vermemiştir. Çocuk şiirine yüklenen özellikler ve bu özellikleri yükleyen katılımcılar şu şekilde sıralanabilir:

1. Basit/ Anlaşılır Olma: Ö1, Ö3, Ö10, Ö16 ve Ö17.
2. Didaktik Olma: Ö1, Ö2, Ö8, Ö9, Ö12, Ö13, 14 ve Ö15.
3. Biçimsel Özelliklere Sahip Olma: Ö3, Ö5, Ö7 ve Ö12.
4. Çocuk Duygularına Hitap Etme: Ö4, Ö14 ve Ö16.
5. Hayal Gücünü Geliştirme: Ö8, Ö9 ve Ö15.
6. Çocuk Konusunu Ele Alma: Ö10.

Ö3, Ö10, Ö14 ve Ö17’nin konu ile ilgili görüşleri şöyledir:

Ö3: “Kaftiyeli, ölçülü yazılan ve anlaması kolay olan şiirler.”

Ö10: “Çocukların anlatıldığı ve çocukların anlayacağı şiirler.”

Ö14: “Çocukların duygularına hitap eden ve onları doğruya yönlendiren daha çok eğitici ve geliştirici yazılar.”

Ö17: “Daha yüzeysel ifadeler olması gerekiyor; çünkü çocuklar somut şeyleri anlayabilir.”

4.3. Katılımcıların Şiirlerinde Çocukluk Dönemi Etkileri

Tablo 3. Katılımcıların Şiirlerinde Çocukluk Dönemi Etkileri

Katılımcı	Şiirlerinde çocukluk dönemi etkisi var mı?	Nedenler
Ö1	Var	-
Ö2	Var	Yaşantılar
Ö3	Yok	
Ö4	Var	Yaşantılar
Ö5	Yok	
Ö6	Var	Yaşantılar
Ö7	Var	Yaşantılar
Ö8	Var	-
Ö9	Var	Yaşantılar
Ö10	Yok	
Ö11	Var	Yaşantılar
Ö12	Var	Çocuk özellikleri
Ö13	Var	Yaşantılar
Ö14	Var	-
Ö15	Var	Yaşantılar
Ö16	Var	-
Ö17	Var	Yaşantılar

Tablo 3'te katılımcıların yazdığı şiirlerde çocukluk döneminin etkileri ve nedenleri gösterilmiştir. 17 katılımcının 14'ü şiirlerinde çocukluk dönemi etkisinin olduğunu ifade etmiştir. 3 katılımcı ise şiirlerinde çocukluk dönemi etkisinden söz edilemeyeceğini belirtmiştir.

Şiirlerinde çocukluk dönemi etkisinin olduğunu belirten katılımcılar, Ö1, Ö2, Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16 ve Ö17'dir. Bu katılımcılardan Ö1, Ö8, Ö14 ve Ö16 çocukluk dönemi etkisinin nedeni ile ilgili görüş bildirmemiştir. Görüş bildirenlerden yalnızca Ö12 bu etkinin nedenini çocukluk özellikleri olarak belirtirken, diğer katılımcılardan etki sebebi olarak yaşantılar cevabı alınmıştır. Ö3, Ö5 ve Ö10 ise şiirlerinde çocuk dönemi etkisinin olmadığını söylemiştir.

Ö7, Ö12 ve Ö15 konuyla ilgili şu görüşleri bildirmiştir:

Ö7: "Çocukluk döneminde yaşananların bütün yaşamda etkisi görülür. Haliyle şiirlere de yansır."

Ö12: "Şiirlerimde çocukluk dönemimin etkisi vardır. Çünkü bana göre çocukluk masumiyet kelimesiyle özdeşdir. İnsanların temiz taraflarını bulması ve bunu benimsemesiyle sorunlar çözülecektir."

Ö15: "Anılarım ve yaşamışlıklarımın kalan kırıntılardan şiirlerim etkilenmiştir ve bunlar şiirlerin oluşmasında etkili olmuştur."

4.4. Katılımcıların Çocuklar İçin Şiir Yazar Şairleri Tanıma Durumları

Tablo 4. Katılımcıların Çocuklar İçin Şiir Yazar Şairleri Tanıma Durumları

Katılımcı	Çocuk şiiri yazar şairleri tanıyor mu?	Tanıdığı şair isimleri
Ö1	Hayır	
Ö2	Evet	Rıfat Ilgaz, Muzaffer İzgü, Gülten Dayıoğlu
Ö3	Hayır	
Ö4	Evet	?
Ö5	Hayır	
Ö6	Evet	Tevfik Fikret
Ö7	Evet	Arif Nihat Asya
Ö8	Evet	Nazım Hikmet
Ö9	Evet	Mehmet Emin Yurdakul
Ö10	Hayır	
Ö11	Evet	Sezai Karakoç, Mehmet Akif Ersoy, Atilla İlhan
Ö12	Evet	?
Ö13	Evet	İbrahim Alaattin Gövsa
Ö14	Evet	?
Ö15	Hayır	
Ö16	Hayır	
Ö17	Hayır	

Tablo 4'te katılımcıların çocuk şiiri yazar şairleri tanıma durumları gösterilmiştir. 17 katılımcıdan 10'u çocuk şiiri yazar şairleri tanıdığını söylemiştir. Bunlardan yalnızca 7'si şair ismi sayabilmiştir. Şair ismi sayan katılımcılar Ö2, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö11 ve Ö13'tür. Şairleri tanıdığını söyleyen fakat şair ismi sayamayan katılımcılar Ö4, Ö12 ve Ö14'tür. Ö1, Ö3, Ö5, Ö10, Ö15, Ö16 ve Ö17 ise çocuk şiiri yazar şair tanımamaktadır.

Katılımcıların tanıdığı şairler şöyle sıralanabilir: Rıfat Ilgaz, Muzaffer İzgü, Gülten Dayıoğlu, Tevfik Fikret, Arif Nihat Asya, Nazım Hikmet, Mehmet Emin Yurdakul, Sezai Karakoç, Mehmet Akif Ersoy, Atilla İlhan ve İbrahim Alaattin Gövsa.

4.5. Katılımcıların Çocuk Şiiri Yazma Zorluğunu Değerlendirme Durumları

Katılımcılara çocuk şiiri yazmanın kolay olup olmadığı sorulmuştur. 17 katılımcının 15'i çocuk şiiri yazmanın zor olduğunu belirtmiştir. Çocuk şiiri yazmanın kolay olduğunu ifade eden katılımcılar Ö1 ve Ö11'dir. Ö14 ve Ö16 ise çocuklar için şiir yazmanın zor olduğunu ifade etmiş fakat bununla ilgili bir neden söylememiştir. Katılımcı görüşleri şöyle belirtilebilir:

Çocuk şiiri yazmak kolaydır çünkü...

Ö1: *Diğer şiir türlerine göre basittir.*

Ö11: *Kalbi kirlenmemiş herkes için şiir yazmak kolaydır.*

Çocuk şiiri yazmak kolaydır çünkü...

1. Çocuğa göre bir şeyler yazmak, çocukla ilgili bilgi sahibi olmayı ve çocuğu iyi tanımayı gerektirir: Ö2, Ö7, Ö10.
2. Çocuğun anlayabileceği bir dili kullanmayı gerektirir: Ö3, Ö5, Ö15, Ö17.
3. Çocukların gelişim özelliklerini iyi bilmeyi gerektirir: Ö6, Ö12.
4. Çocuk üzerine eğitim almayı gerektirir: Ö7, Ö13.
5. Çocuk özelliklerine sahip olmayı ve onlar gibi düşünebilmeyi gerektirir: Ö4, Ö8, Ö9, Ö10.

Konu ile ilgili katılımcı görüşleri şu şekildedir:

Ö6: *"En zoru bence çocuklara yazmaktır. En hassas, en kritik, en geniş kapsamlı düşünenler onlardır. Gelişim açısından çocuğa verilecek olan her neyse tam ve dikkatli verilmelidir. Ayrıca onların psikolojisi ve gelişimi de bilinmelidir."*

Ö7: *"Kolay değildir, ama zorluğunun, çocuk dünyasını keşfedememiş şairlerce öne sürüldüğünü düşünüyorum. İyi bir eğitim görmeden şiir yazılmamalıdır."*

Ö9: *"Yetişkin olup da hayata atıldıktan sonra geri dönüp o çocukluk penceresinden bakabilmek herkesin yapabileceği bir şey değildir."*

Ö10: *"Çocuklar karmaşık, hayalperest düşüncelere sahiptir. Onlara şiir yazmak için, onları çok iyi anlamak, analiz etmek gerekir. Bir o kadar da heyecan solu bir ruha sahip olmalı insan."*

4.6. Katılımcıların Çocuk Şiiri Yazarlığı Algısı

Katılımcılara: "Size çocuk şiiri yazarı denilse, bu sizde gizli bir küçümseme duygusu oluşturur mu, neden?" sorusu yöneltilmiş, 17 katılımcının 2'sinden: "Küçümseme duygusu oluşturur." cevabı alınmıştır. Küçümseme duygusuna kapılacağını söyleyen katılımcılar Ö1 ve Ö13'tür. Bu durumu:

Ö1, çocuk şiirinin önemsenmemesine, ilgi görmemesine ve basit görülmesine bağlamaktadır ve bu durumların şairde olumsuz önyargılara sebep olacağını düşünmektedir.

Ö1: *"Küçümseme duygusu oluşturur çünkü, diğer şiirlere göre basit ve kolay olduğu için çok ilgi görmez ve önemsenmeyebilir. Bu da bende olumsuz bir önyargı oluşturabilir, gelecekte yazacağım şiirler için. Ayrıca çocuk şiiri yazmak, anlam derinliği istemeyen ve ilk okunduğunda anlaşılabilirliği ve fazla süslü olmayacağı için basit görülebilir. Yani kısacası, çocuk şiirini yazmak dışarıdan bakıldığında kolay gibi görüldüğü için bana böyle bir tabirin kullanılmasını istemem."*

Ö13 ise, çocuk şiirinin basit görüldüğü düşüncesindedir.

Diğer 15 katılımcı ise çocuk şiiri yazarı olduğunu düşünüp küçümseme duygusuna kapılmamıştır. Katılımcılardan alınan cevaplara göre bu durumun nedenleri şöyle sıralanabilir:

Çocuk şiiri yazarlığı:

1. Saygındır: Ö2, Ö6, Ö10, Ö11, Ö14.

2. Eğitim gerektirir: Ö6, Ö7.
3. Zordur: Ö8, Ö9, Ö15, Ö17.
4. Geleceğe yatırımdır: Ö6, Ö12, Ö16.

Ö3, Ö4 ve Ö5 adlı katılımcılar çocuk şiiri yazarlığı olmaları durumunda küçümseme duygusuna kapılmayacaklarını ifade etmişler fakat bununla ilgili gerekçe sunmamışlardır. Gerekçe sunan katılımcılardan Ö6, Ö9, Ö11 ve Ö12'nin görüşleri şu şekildedir:

Ö6: *“Aksine saygı duyarım, çünkü daha idealist bir olaydır çocuklara şiir yazmak. Yalnız normal şiirler daha edebî gelir bana, sebebi çocuklara şiir yamanın eğitim gerektirmesidir.”*

Ö9: *“Hayır asla küçümseme duygusu oluşturmaz, çünkü yetişkinlere yönelik şiir yazmaktan daha zor bir iştir çocuk şiirleri yazmak....”*

Ö11: *“Kesinlikle oluşturmaz, gurur duyarım. Şiirde ulaşılmış en yüksek düzeydir çocuk şiiri yazarı olmak.”*

Ö12: *“Hayır oluşturmaz, çünkü çocuk şiiri yazmak bir toplumun geleceğini oluşturmaktır.”*

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada araştırmaya katılan on yedi genç şairin çocuk şiirine genel olarak ilgilerinin olmadığı görülmüştür. Buna gerekçe olarak da çocuk şiiri hakkında fazla bir bilgi birikimlerinin olmadığını dile getirmişlerdir. Genç şairler şiir yazmalarında çocukluğun etkisinden bahsederken çocuklara şiiri yazmayı hiç düşünmediklerini de dile getirmişlerdir. Genç şairlerin beşi çocuk şiirlerini basit bulurken, sekizi didaktik, dördü ise biçimsel olması gerektiğini düşünmüşlerdir.

Araştırmaya katılan şairler, çocuklar için şiir yazan şairleri de tanımamaktadırlar. Şairler, çocuk şiiri yazmanın zor olduğunu, çocuğun psikolojik ve gelişim özelliklerinin bilinmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Bu çalışmada gençlerin çocukken yeteri kadar yazar ve şairler ile karşılaşmadıkları, lisans seviyesinde aldıkları eğitimde çocuk edebiyatı dersinin olmadığı görülmüştür.

Günümüzde edebiyat öğretmeni yetiştirmenin ana kaynağı durumunda olan Edebiyat Fakültelerinde çocuk ve genç edebiyatı dersinin olmamasının çok büyük bir sorun olduğu, edebiyat öğretmeni adaylarının çocuk edebiyatı bilgisi eksikliklerinin yanında liselerde okutulmakta olan yüz temel eserden de habersiz oldukları bilinmektedir. Edebiyat fakültelerinde mutlak şekilde genç edebiyatı dersinin konulması ve çocuk edebiyatı dersinin ve öneminin edebiyat öğretmeni adaylarına tanıtılması gerekmektedir.

Okuma alışkanlığının temel eğitim ve liselerde kazanıldığını göz önüne aldığımızda özellikle çocuk edebiyatı ile tanışmış, yüz temel eseri okumuş, çocuk dergilerinden haberdar genç öğretmen adaylarının yetiştirilmesi elzem durumdadır.

KAYNAKÇA

- Aytaç, K.: (2009) Avrupa Eğitim Tarihi Doğu Batı Yay. Ankara
- Aytaç, G. (2011) Hece Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı, İstanbul
- Can, D.T. (2014) Çocuk Edebiyatı Giriş, Eğitim Kitabevi Konya
- Çepni, S. (2009). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Trabzon.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Okay, M. (2011) Kültür ve Edebiyatımızdan, Akçağ Yay. Ankara
- Postman, N. (1995) Çocukluğun Yok Oluşu, Çev, Kemal İnal, İmge Yay. Ankara

- McClellan, J., Dorn, H. (2008) *Dünya Tarihinde Bilim ve Teknoloji*, (Çev. Haydar Yalçın) Arkadaş Yay. Ankara
- Kurt, E. (2014) *TRT Çocuk Kanallarının 4-6 Yaş Grubu Öğrencilerinin Dil Gelişimine Etkisi* Hakkında Öğrenci, Öğretmen ve Veli Görüşleri, KTU Eğitimi Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Ungan S., Arıcı, F. (2011) *Çocuk Edebiyatı Türleri ve Çocuk Edebiyatına Katkıları*, Ed. Tacettin Şimşek, Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yay. Ankara

ÖZE GÜVEN EĞİTİMİNDE ÇOCUK EDEBİYATINDAN YARARLANMA- ÖĞRETMENLER İÇİN PROJE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Bican Veysel YILDIZ

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı

ÖZET

Çocuk ve gençlik edebiyatı alanında istenen seviyeye ulaşamayışımızın en önemli sebeplerinden biri yıllardan beridir ihmal edilmektedir. Göz ardı edilen çocuk edebiyatı eserlerinin derslerde nasıl kullanılacağına dair eğitim fakültelerinin Türkçe ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümlerinde ve diğer bazı bölümlerde çocuk ve gençlik edebiyatına ilişkin bazı bilgiler üniversite öğrencilerine verilmektedir. Oysa bu öğretmen adayı gençlere uygulama örnekleri üzerine bilgiler verilmesi gerekir.

Bildiride Öze Güven Eğitiminde Çocuk Edebiyatından Yararlanma-Öğretmenler İçin Proje Uygulama Örnekleri üzerinde durulacak ve farklı okullarda uygulamış olduğumuz uygulamalardan örneklerle neler yapılabileceğine ilişkin önerilerimiz anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Öze güven eğitimi, proje, performans, çocuk edebiyatı, verimli okuma, anlatmadan uygulayarak öğretme.

GİRİŞ

Okuma kültürü oluşturamamış bir eğitim sistemimizin olduğu neredeyse toplumumuzun her kesiminden herkesin üzerinde birleşebileceği ortak görüşüdür.

Öze Güven Eğitiminde Çocuk Edebiyatından Yararlanma-Öğretmenler İçin Proje Uygulama Örnekleri

Fanzin çalışmasında, Almanya radyo çalışmasında olumlu haberlerin öne çıkarılması. Çocuk ve gençlerin memlekette olan güzelliklerden ve yapılan güzel şeylerden haberdar edilerek kendisinde memlekete dair güven ve bağlılık oluşturmak. Sürekli olumsuzluklar duyduğu haberler ülke insanında hem psikolojik sorunları tetiklemekte hem insanların memleketlerine bağlılıklarını azaltmaktadır.

Can Dündar'ın sözünü ettiği "Kendi geleceği-Türkiye'nin geleceği hakkında neler düşünüyorsun?" gençlik anketinin istatistiklerine ulaşmaya çalış. Çocuk ve Genç'te, Anılar FM'de ve fanzinlerde yayınlanan haberlerden örnekler ver. En azından başlık ve özet paragraflarını yayınla.

Öze Güven Kavramı

Öze güvenin özgüven oluşturmadaki gerekliliği

İhtiyaçlar hiyerarşisinde "AİDİYET" ihtiyacı

A. Okuma kültürü oluşturmaya yönelik çalışmalar:

B. Yazma kültürü oluşturmaya yönelik çalışmalar:

C. Sözcük hazinesini geliştirmeye ve Türkçe'nin zenginliğine dair farkındalık oluşturmaya yönelik çalışmalar:

D. Tiyatro yeteneğini keşfetmeye ve eleştirel düşünme yeteneğini geliştirmeye yönelik çalışmalar

E. Yerli düşünce oluşturmaya yönelik çalışmalar:

F. Türk ve İslâm medeniyetine dair farkındalık oluşturma amacına yönelik çalışmalar.

Türk şiiri tarih şeridi-okul duvarlarına resimlerle yerli figürler-Gülbüz çocukları asıp sünepe resimlerini indirme gayretleri.

G. Yetişkinlere yönelik çalışmalar:

Dil bilgisi konularını öğretirken çocuk edebiyatı metinlerinden örnekler vermek

Osman abim evde mi

Kağızmana ısmarladım nar gele

Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır

Daha orijinal ve bilinen çocuk edebiyatı eserlerinden örnekler bulup buraya da ders notları modülüne de yaz.

A. OKUMA KÜLTÜRÜ OLUŞTURMAYA YÖNELİK ÇALIŞMALAR:

1. Gülümseyen kütüphane
2. Engelsiz kütüphane
3. Gezici kütüphane
4. Kitap Sepeti
5. Sansür ekibi
6. İmece yönteminin kitap tartışma ve okuma gruplarına uyarlanması
7. Dersten canlı telefon-internet bağlantısı
8. Derse konuk alma
9. Okuduğu kitapları sınıfa gösterme: doğrudan/dolaylı

B. YAZMA KÜLTÜRÜ OLUŞTURMAYA YÖNELİK ÇALIŞMALAR:

1. Dış mekan dersleri
2. Daire düzeni dersler

3. Yazı atölyesi
4. Mektuplaşma
5. Fanzin

C. SÖZCÜK HAZİNESİNİ GELİŞTİRMeye VE TÜRKÇE’NİN ZENGİNLİĞİNE DAİR FARKINDALIK OLUŞTURMAYA YÖNELİK ÇALIŞMALAR:

1. Duvara sözcük kartları
2. Büyük sözlük kullanma
3. Türkçe Havayolları kelime öğrenme yöntemi
4. Sözlük sınavı

D. TİYATRO YETENEĞİNİ KEŞFETMEYE VE ELEŞTİREL DÜŞÜNME YETENEĞİNİ GELİŞTİRMeye YÖNELİK ÇALIŞMALAR

1. Değişim için öneri ve uyarı ekibi
2. Yusuf Suresi
3. Esmâ? – Tanrıyla tanışmak

E. YERLİ DÜŞÜNCE OLUŞTURMAYA YÖNELİK ÇALIŞMALAR:

1. Farklı düşünen sanatçı ve yazarları tanımalarına yönelik çalışmalarla onlara ufuk açmak.
2. Okul anasınıfı oyun alanlarında yerli çocuk edebiyatı karakterlerinin resim olarak kullanılması.
3. Türk şiiri tarih şeridi
4. Sınav kağıtlarında çocuk edebiyatı figürlerini kullanma

F. TÜRK VE İSLÂM MEDENİYETİNE DAİR FARKINDALIK OLUŞTURMA AMACINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR.

1. Edebiyat takvimi
2. Akif, Çanakkale, Rauf Denktaş, Fotoğrafları sergisi
3. İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi gezileri
4. Çanakkale menüsü ile yemek
- Çanakkale çocuk kahramanlarının tanıtılması – Amele posteri
- Çanakkale kukla oyunu – Mehter formatlı Çanakkale şarkısı
- Sarıkamış yolda
5. Türkçe ve edebiyat alanındaki önemli isimlerin tanıtılması:
- Sezai Karakoç kitapları sergisi
- Su dergisi Türkçe özel sayısı

G. YETİŞKİNLERE YÖNELİK ÇALIŞMALAR:

Bu örneklerden bazıları okul ve öğretmen için değil, diğer eğitimciler içindir. Özellikle yetişkin eğitiminin en önemli alanlarından biri olan camiye edebiyatçılar ihmal ettiler. Oysa Mehmet Akif ve Atatürk'ün kurtuluş savaşı dönemi çalışmalarına dikkatle baktığımızda her ikisinin de kendi ideallerine ulaşmak için camiye çok iyi kullandıklarını görürüz.

1. Türkçe Vaazları – İstanbul/Almanya
2. Çağı yetiştirenlerle çağın yetiştirdikleri buluşuyor.
3. Her camiye bir sözlük
4. Öğretmenler odasına başvuru ve başucu kitaplığı

ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATINDA METİN ÇÖZÜMLEMELERİ

Tabes NECEFOVA

Yazar, Öğretmen

Azerbaycan

Biz Azeriler düz 70 il Sovet imperiyası esaretinde yaşamışیق. Edebiyyatımız da, düşüncemiz de daim zindanlarda ezilib, lakin heç vaxt Türənçılıq, Türkçülük, azadlıq düyğularımız Rus imperiyasının zülmüne baş eymeyib.

70 il imperiya boyunduruğu altında yaşmaq, şübhesiz ki, edebiyatımıza, içtimai fikir tariximize böyük zərbeler vurub.

Şükürler olsun ki, 20 yıldan çoxdur ki, bizim ölkemiz müstəqildir, çox şükürler olsun ki, 70 il hasreti ile yaşadığımız türk qardaşlarımızla bir yerdeyik.

Əziz arkadaşlar, sovetler döneminde cocuqlarımız İslamdan, Türkçülükden zorla ayrılaraq Sovet cocuğu kimi terbiye olunurdu. İndi bizim müstəqil dövlətimiz kimi, müstəqil edebiyatımız da var. Azərbaycanda cocuq ve genclik edebiyatı müstəqillik dövründe xeyli inkişaf ederek, dünya dışına çıxaraq modernizm ve mostmodernizm yollarında qeimini çox ustalıqla çalışıyor.

Əziz arkadaşlarım, cocuq ədəbiyyatı ən həssas bir sahədir, o özünə xüsusi qayğı tələb edir. Bəşəriyyətin gələcəyi uşaq ədəbiyyatından daha çox asılıdır. Bu günün cocuqları necə tərbiyə alsalar, o cür də yollarına davam edəcəklər. Uşaq ədəbiyyatı mütəxəssislərinin, yazıçıların, öyrətmənlərinin bu sahədə məsuliyyəti daha çox böyükdür. Öyrətmən kimi mən bunu daha çox

duyuram. Mən hər bu cocuğu kitab kimi oxuyuram. Onların ürəklərindən keçən duyğuları hiss edirəm. Ümumi türk uşaq ədəbiyyatı bizim ən yaralı yerimizdir. Bütün türk xalqlarının cocuqları vahid bir anlamda, düşüncədə bir –birini anlayacaq bir şəkildə ortam bir türkiyə türkcəsində ədəbiyyat oxumalıdırlar. Biz böyüklər cocuqlarımızı gələcəkdə bir-biri ilə anlayışa, dərk etməyə, vahid bir türk etnosu meyarında birləşməyə çağırmalıyıq və bunu günümüzün ən vacib məsələsi kimi qəbul etməliyik. Bu günün türk cocuqları sabahın prezidenti, naziri və başqanı olacaqlar. Onlar alim, şair, doktor, öyrətmən, əsgər, general kimi türk xalqlarının hərtərəfli inkişafına kömək edəcəklər. Və bu gün bu cocuqların gələcək həyatı onların hansı kitabları oxumaqlarından və hansı mənəvi dəyərlərə yiyələnmələrindən asılıdır. Onlar ortaq dil məxrəcinə, türk millətlərinin mənafeyinə, milli –mənəvi əxlaqi dəyərlərə, islama bağlılıq ideyası ətrafında sıx birləşməli və dövlətçilik, vətəncilik anlayışlarını dərk edərək dünya cocuqlarına məhəbbət və sevgi ilə baxmaq düyğularını içməlidirlər. Azəri cocuğu bilməlidir ki, özbək, qazax, türkmən, qırğız, başqırd, türkiyə, kosova, qaqauz, kırım cocuqları onun qanı bir, dili bir qan qardaşlarıdır. Eyni zamanda bütün Türk cocuqları bir –birlərini öylə belə anlamalıdırlar və kardeşim deyə onun boynuna sarılmalıdırlar.

Türk cocuq ədəbiyyatında mətnin gözəlliyi və orijinallığı mühüm yer tutur. Mətn tutarlı və dəyərli olarsa, cocuqlarımız dünyanı daha aydın bir bəsirət gözləri ilə duymuş olacaqlar. Cocuq ədəbiyyatımızda mətnin yetərliyi və dünyəviliyi böyük ədəbiyyatının inkişafına da təsirsiz qalmayacaq.

Uşaq ədəbi mətnin əsas ideyası cocuqların əlindən silahları almaqdır, onların əlinə öz sevimli oyuncaqlarını verməkdir. Bu gün İraqda türk cocuqları amansız silahları oyuncaq bilirlər və bu gözəl dünyanı anlamamış, dadmamış, of annem deyərək gözlərini qapayırlar.

Mətn təkcə sözlər demək deyil, dəyərli, arkadaşlar. Bugün dükanlarımızda satılan uşaq oyuncaq silahları da mətindir. O oyuncaqlar həmişə cocuqlarımızı başqa bir səmtə dartar. İnsan öldürməyə, ev uçurmağa, pəncərə şüşəsi sındırmağa çağırır.

Davalı kinolar, ölüm saçan disklər çocuklar üçün yararlı mətnlər deyil. Öyrətmən kimi deyə bilərəm ki, bunlar cocuqlarımızı yolundan sapdırır. Onları qəddar bir durumda tərbiyə edir.

Okul dərslərlərimizdə, xüsusən 1, 2, 3, 4-cü siniflərdə Türk xalqlarını cocuq ədəbiyyatından daha çox nümunələr: şiirlər, hikayələr salınsa, çox məmnunluq duyurdum. Azərbaycan okul dərslərlərində belə nümunələr var, ancaq daha fazlasını və başqa türk xalqlarının cocuq okul dərslərlərində belə şiir və hikayələrin olmasını arzu edərdim. Mən sinifdən kənar okul dərslərindən dəyərli türk şairimiz Əli Akbaş'ın və başqa Türk yazarlarının şiir və hikayələrindən nümunələr oxuyuram.

Cocuq ədəbiyyatın ən dəyərli mətnlərindən biri də çocuk cizgi filimləridir. Türk televiziyaaların yayımladığı cocuq cizgi filmləri dünya cocuq cizgi filmlərinə nümunə ola bilər. Bu cizgi filmlər çox maraqlı doğurduğuna görə Azərbaycanda cocuqların çoxu Türkiyə Türkcəsi ilə danışmaqdadır. Nəvələrim də Türkcə danışurlar və bu, çox önəmli bir iş. Amma ayrı bir acı da içimizi göynətməkdədir. Bütün Türk xalqlarının televiziyaaları orta Türkcədə cizgi filimləri yayınsalar, yayın evlərində çocuklar üçün şiir və hikayə kitabları basarsa bütün Türk çocukları üçün önəmli bir iş yapmış olacaqlar.

Bu gün çocuk şiirleri forma etibarını ilə çox yanlışlıqlarla doludur.

Babaların öz çocuklarına yazdığı əsla şeir uşaq şeiri deyildir. Çoxları elə bilir ki, uşaqlara yazılan bütün şiirlər uşaq şeirləridir. Bunlar uşaqlar haqqında şeirlərdir. Uşaq şeirinin içi olmalıdır. Orada uşağın xarakteri olmalıdır. Çox vaxt biz uşaqları görə bilmirik. Fiziki mənada görürük; 3 yaşı tamam oldu, yaxud 7 yaşı var, okula gedir və s. Bu uşağın fiziki göstəricisidir. Uşağın daxili aləmi tamam başqadır. Və biz nə vaxt uşağı “görə” bilirsə, uşaq ədəbiyyatı o zaman yaranır.

Bəzən çocuk ədəbiyyatımızda uşağın geniş bəhs etsək də uşağın özü olmur.

Uşağı görmək üçün gərək uşağın özü ola. Yəni əyani material. Amma biz uşağı uşaq olmağa qoymuruq. Vaxtından əvvəl “böyüdürük”. Uşağı böyüklər kimi danışdırmağa çalışırıq. Uşaq şiirində biz elə bilirik ki, uşaq ancaq qəhrəman olmalıdır. Amma uşaq həm də çaşmalıdır, ayağı ilişməlidir, “2” qiymət də ala bilər. Yeməyini dağıtmalıdır. Süd içəndə ağzının böyür-başı bulaşmalıdır. Uşaqdır axı... Beləcə biz uşaq ədəbiyyatı yarada bilərik. Fikir versəniz görərsiniz ki, Azərbaycan ədəbiyyatında bütün uşaq obrazları hamısı bir-birinə oxşayır. Sanki bu şerlər şairlərə tapşırıq kimi verilib. Bu, sosialist realizmi metodundan gəlmədir, sobet imperiyasında qalma mirasıdır. Vətənpərvər, döyüşkən, pafoslu uşaq obrazları yaratmaq yarışması bizi çox yanlışlığa aparır. Təbii uşaq obrazları yaratmalıyıq. Bizdə hələ də elə bilirlər ki, qarışqa, dovşan, ayı, oyuncaqlara yazılan şeirlər uşaq ədəbiyyatıdır.

Bir dəfə balaca oğlum, 6 yaşında olanda mənə demişdi ki, annem, mənə türmə dəftəri al. Bu, mənim üçün uşağın özü idi. Əgər o, riyaziyyat dəftəri desəydi, uşaq dili olmazdı. Məndən soruşurdu ki, annem, nəyə sənin nəyindi? Deyirdim, anam. Deyirdi yalan deyirsən, böyüklərin anası olmur. Uşaq təfəkkürü vasitəsilə hamımızın bildiyi həqiqəti deyir; uşaqlar həddi-buluğa çatanda valideyn himayəsindən ayrılırlar. Dəfn mərasimində soruşurdu ki, adamları kim döyüb, niyə ağlayırlar? Dənizdə çiməndə deyirdi, dəniz ağzıma girdi, su ayağımı dişlədi...

Məncə, bu fikirlər ən gözəl uşaq mətnləri ola bilər.

Bu gün hamı üstünlüyü kompyutərə verir. Demirəm, pisdir, əksinə, çox yaxşıdır. Amma fikir verin. Çox qəribədir ki, bütün kompyuter mağazalarında kompyuterin üstünlüyü nə qədər çox oyun götürməyi ilə ölçülür. Uşaqlar kompyuterlə ancaq oyun oynayır. Oyunlar da hamısı silahlıdır. Adamları necə oğurlayırlar, necə qaçırlar. Basqınlar necə olur və s. Axı bunlar uşaqların gələcək həyatına mənfi təsir göstərəcək. Fəsadlar törədəcək. Arzu edirəm ki, elə kompyuter proqramları olsun ki, ora müəyyən cizgi filimləri, uşaq ədəbiyyatının nümunələri yüklənsin. Müəyyən quruluş verilsin, yaxud oyun formasında olsun. Uşaqlar özündən aslı olmayaraq onu öyrənsin. Biz bunu uşaqlara hansısa formada təqdim etməliyik. Telekanallarda uşaq verilişləri çox azdı, yetərinə deyil.

Cocuk ədəbiyyatında ədəbi mətn birinci yerdə dayanmalıdır. Çünki çocuk şiirində əsas mətndir. Azərbaycanın çağdaş və gənc şairi Səlim Basbullaoğlunun çocuklar haqqında şeirini diqqətiniz çatdırmaqla məmnunluq duyuram.

-Ata, onlar neyləyirlər?

-Daş yığırlar.

-Neyləyəcəklər?

-Adamlara atacaqlar.

-Niyə?..

Bu şiir mətni uşaq heyranətinin məhsuludur. Dünya çocuk ədəbiyyatı üçün bədii dəyərdir. Uşaq bilmir ki, böyüklər daşı nəyə görə yığırlar, anlayanda ki, bir birinə atacaqlar, yenə sual verir, niyə?

Başqa bir Azərbaycan şairindən bir yarpaq şiir.

-Ağac olmasa görən,

Quşlar hara yığılar?

Əmi, kəsmə ağacı,

Axı quşlar yıxılar...

Bu çocuk şiir mətni də ictimai, sosial məzmun daşıyır. Budur mətnin çağdaş dəyəri. Uşaq elə bilir ki, ağac kəsilən kimi, bütün quşlar yıxılacaqlar. Dünyanı qorumaq, təbiəti qorumaq düşüncəsi çağdaş bədii dəyər kimi həmişə diqqət çəkir.

Cocuk ədəbiyyatının başlıca vəzifəsi uşaqlara vətəni, təbiəti və dünyanı sevdirməkdir. Amma elə etmək lazımdır ki, sonra uşaq təfəkküründən aldığı məhsul özün verdiyin məhsula oxşamasın. Yəni onunla eyni olmasın. Obrazlı desək, buğdanı dəyirmanı tökəndə ondan yenə buğda deyil, un alınmalıdır. Allah uşağı necə yaradıbsa, o uşağın iç dünyasını, dünyagörüşünü,

daxili, mənəvi, əxlaqi keyfiyyətlərini, hətta qorxaqlığını, yalançılığını ədəbiyyata gətirmək lazımdır. Yalançı, pafoslu həqiqətlərdənsə uşağın təmiz, orijinal yalanı, qorxaqlığı daha təbiidir.

Dəyərli arkadaşlarım, bizim ədəbiyyatımızda hələ də baş qəhrəman dovşandır, uşaq və buzdur, hələ də heyvan obrazlarıdır. Axı biz nə qədər dovşanla, tülküylə oynamalıyıq? Uşaq nitqinin, təfəkkürünün formalaşması üçün bunlar da lazımdır. Ancaq unutmək lazım deyil ki, biz çox sürətlə inkişaf edən texniki tərəqqi əsrində yaşayırıq. İnsan təfəkkürü müasirliklə də əlaqələndirilməlidir. Bizim uşaq ədəbiyyatının yaradıcıları isə bu labirintdən heç cür çıxıb bilmirlər. Yeni təqdim edilən sayısız-hesabsız uşaq kitablarında yenə də həmin mövzulardır, həmin qəhrəmanlardır.

Mənə elə gəlir ki, uşağı sərbəst buraxmaq lazımdır, amma eyni zamanda gizli surətdə izləmək vacibdir. Uşağı ciddi nəzarətdə saxlayanda uşaq uşaqlığını itirir və vaxtından əvvəl böyüyür. Yazıçı yazmazdan əvvəl düşünməməlidir ki, bax, bu əsəri bunu filan yerdə çap edəcəm, filan yerdə tamaşaya qoyacam, nəticədə sosrealizm nəzarətində olan bir yazı doğulur ki, bu da artıq ədəbiyyat deyil. Ədəbiyyat buxovlardan, özümüzdən, içimizdən azad olmalıdır. Uşaqları xilas etmək lazımdır, onların içini, təfəkkürünü, dünyagörüşünü xilas etməliyik. Uşaq səhvilə, qızarmağı ilə gözəldir. Çəşməyan, bülbül kimi cəh-cəh vuran uşaq sünidir, inandırıcı deyil.

Dəyərli arkadaşlarım, Mən çox ümidliyəm ki, son 20 ildə Azərbaycan Cocuq ədəbiyyatı dünya cocuq ədəbiyyatı ilə ayaqlaşır və onun tərkib hissəsinə çevrilməkdədir. Azərbaycan ədəbiyyatında maraqlı şiir və hikayələr yazan İlyas Tapdıq, Zəhid Xəlil, Fikrət Sadiq, Rafiq Yusifoğlu, Aləmzər Əlizadə, Qərib Mehdi, Bahadur Fərman, İnkilab İsaq, Mikayıl Yanar, Qəşəm İsabəyli, Oqtay Rza, Güləmail Murad, Sevinc Nuruqızı, Gülzar Nənə, Aygün Bünyadzadə və başqaları Azərbaycan uşaq ədəbiyyatını ləyqətlə təmsil edirlər.

Gənc şairlərdən Aqşin, Qismət, Aqşin Evren, Elvin Bakiroğlu, Kəramət Böyükçöl, Şəfa Vəliyeva, Nuranə Nur, Günel Şamilqızı, Əntiqə Səməndər, Elşad Şamil, İbrahimxəlil, Furqon Sadiq bu gün Azərbaycan ədəbiyyatında modern şeirinin nümayəndələri kimi tanınırlar.

Dəyərli arkadaşlarım, bu gün istər Azərbaycan çocuk ədəbiyyatı, istərsə də gənclik ədəbiyyatı dünya dışında yetərinə tanınır. Bu ədəbiyyatın əsas əsas ideyası tankların lüləsindən çocuk yellənçəyi asmaqdır. Topların lüləsində quşların yuva qurmasına şərait yaratmaq və dünyanın harasında çocuk ağlayırsa, onun göz yaşlarını silməkdir. Bizim ədəbiyyatımız istəyir ki, güllər açılsın, güllələr açılmasın. Bizim şiirimiz deyir ki, buludlar ağlasın, annələr ağlasın.

DAĞLARCA’NIN ÇOCUK ŞİİRLERİNDE ‘ÇOCUK ÖZNE’NİN KONUMU

Yrd.Doç.Dr. Tacettin ŞİMŞEK

Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Fazıl Hüsni Dağlarca (1914-2008), biyolojik ömrü yanında şiir ömrünün uzunluğuyla da önemli bir şairdir. Yüz yirmi dolayında şiir kitabının içinde çocuklara yönelik yirmi şiir kitabıyla ardında çok önemli bir birikim bırakmıştır. Genel şiir poetikası ile çocuk şiirleri poetikası aynı çizgide buluşan Dağlarca, çocuklar için yazdığı şiirlerde çocuklaşmaya çalışmaz, çocuk dünyasıyla kendi dünyasını örtüştür. Şiirlerinde özne daima çocuktur. Çocuk kendi yapıp ettiklerinin, kendi duyularının ve düşüncelerinin sözcülüğünü yapar. Dağlarca çocuk öznenin kimliğiyle konuşur.

Bildiride Dağlarca’nın çocuk şiirlerindeki çocuk öznenin konumu ve görünüşleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dağlarca, şiir, çocuk şiiri, çocuk özne

GİRİŞ

1911’de başlayan çocuk şiiri geleneği daha çok eğitici ve öğretici yaklaşımın sergilendiği bir çizgi izler. Şair, genellikle bir eğitimci ya da anne baba kimliğiyle çocuğa yaklaşır. Çocuğun diliyle konuşmayı deneyen şairlerin çocuklaşma konusunda kendilerini zorladıkları görülür.

Dağlarca ise 1967’de başladığı çocuk şiiri yazma serüveniyle Türk çocuk şiirinde özgün bir tarzın temsilcisi olur.

Dağlarca’nın kitap olarak yayımlanmış çocuk şiirleri kronolojik sıra ile şöyledir: *Kuş Ayak: Açıl Susam Açıl* (1967), *Kuş Ayak: Boyalı Ses* (1967), *Arka Üstü* (1974) *Yeryüzü Çocukları* (1974), *Balina ile Mandalina* (1977), *Yaramaz Sözcükler* (1977), *Yazıları Seven Ayı* (1977), *Göz Masalı* (1979), *Şeker Yiyen Resimler* (1980), *Güneşi Doğduran* (1981), *İlkokul 2’deki/Kanatlarda* (1981), *Okulumuz 1’deki* (1993), *Bitkiler Okulu* (1995), *Okulumuz 3’teki* (1995), *Dolar Biriktiren Çocuk* (1995), *Oyun Okulu* (1999), *Cincik* (2000) *Cin ile Cincik* (2000).

Toplam şiir kitaplarının beşte birini oluşturan yirmiden fazla çocuk kitabı, Dağlarca’nın çocuğu ve şiiri ne ölçüde ciddiye aldığıнын göstergesidir. Şairin yalnızca bu yönüyle örnek alınması bile, Türk çocuk şiirinin gelişimi açısından önemlidir.

Şiirlerinde çocuğu özne olarak ele alması Dağlarca’nın ayırıcı özelliğidir.

1941’de yayımlanan ikinci kitabı *Çocuk ve Allah*’ta işlediği temalarla çocuğa olan yakınlığını belgeleyen Dağlarca, çocuğa özgü duyuş ve deyişin ilk işaretlerini verir. Kitabın “*Bu Eller miydi?*” başlıklı bölümünde yer alan ev, aile, okul, masal ve oyun eksenli şiirlerle çocuğun dünyasına girer. Bu, hayatı oyun tarafıyla idrak eden çocuğun dünyevî işlerle kirlenmemiş saf ve temiz dünyasıdır. Saf hâliyle çocuk, mutlak temiz olan Allah’a yakındır. O, bireyin çocukluğa özleminden yola çıkarak insanlığın çocukluk dönemlerine uzanır. Zira bireyin olduğu gibi insanlığın da bir çocukluk cenneti vardır. Birçok şair gibi Dağlarca da, dünyanın çirkinliklerinden çocukluğun cennetine kaçarak kurtulmak ister. Umut edilenlerin gerçekleşmemesi, kaçış arzusu doğurur. Şair bütün güzelliklerin yaşanabileceği, bütün arzuların gerçekleşebileceği bir yer düşünür. Büyüklerin dünyasından kaçır ve kendi çocukluk anılarına sığınır.

Dağlarca, *Çocuk ve Allah*’ta çocuğun dünyasını çok iyi tanımanın göstergesi olarak hasta bir çocuğun dilinden söylediği “*Anneciğim, büyüyorum ben şimdi, / Büyüyor göllerde kamış. / Fakat değnekten atım nerde / Kardeşim su versin ona, susamış*” (Ağır Hasta/ÇvA, s.16) dizeleriyle dört beş yaşlarındaki çocuğun animist tavrını sezdirir. Hastalık halini betimleyen de değnekten atına su verilmesini isteyen de çocuk öznenin kendisidir.

Çocuklara olan duygusal yakınlığını ifade ederken “*Çocukluk benim kimliğimdir.*” (Ertop, 1994: 2) diyen Dağlarca, çocuk ve çocuk şiiri yazma konularındaki düşüncelerini ise şu cümlelerle ortaya koyar: “*Çocuk konusu, benim hep içimde sıcaklığını duyduğum en büyük konudur... Kalem elime aldığımdan beri, her zaman çocuğa dönük bir adamım. Karşımda her zaman bir çocuk var gibi... Kendimi her zaman biraz çocuk görmüşümdür. O çocuk duyarlığı içinde kalmışumdur... Çocuk şiiri yazarken gülümsüyorum ve daha başka bir sevinç duyuyorum. Çocuk şiiri olabilir mi? Olabilir. Çocuk şiiri şudur: Çocuk şiirindeki yapıyı, nesnelliği, konuları, onun açısına göre, daha ince seçmek, ilk duyarlıklar, ilk özgürlükler, ilk ölçüler içinde yazmak gereklidir.*” (Ertop, 1994: 23)

Şiir yoluyla çocuklara yaklaşırken aynı zamanda kendi çocukluğunu da yaşayan Dağlarca, kesinlikle “öğütçü”, “öğretmen” ya da “anne baba” tavrı içinde değildir. Eğitici olmakla birlikte şiirden ve şiiriyetten ödün vermez, didaktizmin tuzağına düşmez. Kendi çocukluğundan getirdiği anıların yardımıyla çocuklar arasında yer almaya ve onlardan biri olmaya çalışır. En belirgin yönü özenli bir biçimde kullandığı duru Türkçedir.

Dağlarca, çocuk şiirleriyle diğer şiirler arasındaki temel farkı “*Birinde umut var, geleceğin umudu. Ötekinde umut azalmış, eksilmiştir.*” cümleleriyle vurgularken, çocuk şiiri yazmanın, çocukluğunu yaşamak ve anlatmak biçiminde algılanması gerektiğini sezdirir. Dolayısıyla Dağlarca’nın çocuk şiirleri genel poetikasının içinde ve ‘çocuğa göre’ tasarlanmış örnekleridir (Şirin, 2011: 227).

Şair, çocuk edebiyatı gerçeğinin Türkiye’de yeterince anlaşılamadığına da işaret eder: “*Ben çocukları kendi çocukluğum sayarım ve onları kendi çocukluğumun şiire açık, şiire sıcak yerlerle görürüm. İsterdim ki yalnız çocuklar için şiir yazayım. Ne yazık ki ülkemizde çocuk yazını denilince gerçek yazın değil, çok başka şeyler akla geliyor. Bu yüzden bence ülkemizde gerçek çocuk yazını gerektiği ölçüde derinleşmiş ve çocuklara varmış değil.*” (Kabacalı, 1995: 121)

İlk çocuk şiir kitabı yayımlandığında Dağlarca elli üç yaşındadır. Şairin ellili yaşlarda çocuk duyarlığına yönelmesi, okurla saf bir iletişim kurma kaygısından doğmuş olmalıdır.

Çocukluğa özgü renkli dünyayı hiç kaybetmeyen şair, 1967’de Üsküp’te yayınlanan *Açıl Susam Açıl* kitabından itibaren yeni bir vadide ve çocuk duyarlığıyla yazılmış “*iyi örnekler*” (Uyguner, 1977: 103) verecektir. Bu tarz, “*Türk edebiyatında çocukça diye adlandırılacak yeni bir dil ve bakış açısı*”nın (Tema Larousse, 1994) da habercisi durumundadır. Hayata ve evrene çocuk dikkatiyle bakışın ifadesi olan bu kitaplar ev, aile, okul, tabiat, evren, oyun, oyuncak, uyku, rüya, sayı, renk, besin, ağaç, hayvan, masal, uçak, gemi... gibi çeşitlilik gösteren öğeler çevresinde vücut bulur. Şiirlerin pek çoğunda özne çocuktur. Dağlarca yetişkin kimliğinden sıyrılıp çocuk kimliğine bürünür ve çocuk öznenin diliyle konuşur.

Dağlarca'nın Çocuk Şiirlerinde 'Çocuk Özne'nin Konumu

Dağlarca'nın ilk çocuk kitabı *Kuş Ayak: Açıl Susam Açıl* adını taşır. Kitabın ilk baskısı 1967'de Üsküp'te, ikinci baskısı 1974'te İstanbul'da çıkar. İkinci baskıya, *Boyalı Ses* adıyla kitap hacminde bir bölüm ilâve edilir. Dağlarca, kendi ifadesiyle “*Türk çocuk şiirinde yeni bir tat olarak okunan*” *Kuş Ayak*'taki şiirlerle çocuklara seslenir. Kısa dizelerle ve bilgiçlik taslamadan söylenen şiirler, çocuğu arkadaş gibi görmenin ifadesidir.

Dağlarca, *Kuş Ayak*'ta çocuk şiirinde bir ilki gerçekleştirir: Kitaptaki 161 şiiri, *Boyalı Ses* ve *Açıl Susam Açıl* başlıklarıyla iki bölüme ayırır. Kitabın “6 yaşından küçükler için” (s.15) kaydı ile sunulan *Boyalı Ses* bölümünde, aile bireyleri, ev, okul, arkadaş, öğretmen ve oyun temalarıyla örülmüş şiirler yer alır. 0'dan 10'a kadar sayıların benzetmeler yoluyla tanıtıldığı bölümde, çocuğun sayı göstergelerine bakışı ve onları algılayışı vardır. Çocuk, örneğin 2'yi “*Oturmuş tilki*”, 4'ü “*Kuru mu kuru / Hahahay / I'in kamburu*”, 5'i “*Sayıların şişmanı* (Ana Okulunda Sayılar)” biçiminde tanımlar.

İki Havuç'ta, havuç, üzüm, çiçek, portakal gibi besinler ve uyku konu edilmiştir. *Karşıdaki Leylek*'te, evcil ya da evcil olmayan, büyük baş ya da küçük baş hayvanlara çocuğun gözüyle bakılır. *Gemi*'de çocuğun oyuncaklarla; *Cik*'te ise kuşlarla olan ilişkisi dile getirilir.

Aynı bölümde “*Saatin kuşu / Susamıştır anne / Su verelim mi? // Saatin kuşu / Acıkmıştır anne / Yem verelim mi?* (Saatin Kuşu)” dizeleriyle okul öncesi çocuğunun animist tavrını yakalayan şair, “*Yüzükoyun yatma diyor annem / Yatar mıyım hiç, / İster miyim / Yüzümün / Koyun olduğunu.* (Yüzükoyun)” dizeleriyle de aynı dönem çocuğunun somut düşünme biçiminden yola çıkar. Konuşan, algılayan, yorumlayan yine çocuktur.

Kitabın ikinci bölümü olan *Açıl Susam Açıl* ise, “*ilkokul çağındaki*” çocuklar için kaleme alınmış şiirlerden oluşur. *Gökanne* alt başlıklı bölümde, gökyüzü, yıldızlar, gece, karanlık korkusu gibi temalar işlenir. *Güzel Annenin Çocuğu*'nda anne ile çocuk arasındaki saf, yalansız ilişki, anneden çocuğa yansıyan olumlu değerler ve davranışlar çocuğun diliyle anlatılır. *İki Masal* toprağın gelinlik kızı; yeşilin gece bekçisi olarak tanımlandığı iki şiirden oluşur. *Kardeşlik*'te sevgi, oyun, ağaç, meyve gibi tabii unsurlara çocukça yorumlar getirilir. *Gezi* adlı uzun şiirde, tabiatı dört mevsim boyu yorulmayan çocuğun karpuz, kavun, erik, çilek, vişne, üzüm, incir, ayva, armut, elma gibi sebze ve meyvelere olan sevgisi seslendirilir. Kitabın sonunda yer alan *Çocuk Kitap* ise, insanlık tarihinin en dikkat çekici kitabı olan çocuğun, taşıdığı güzelliklerle daima sevgiyi telkin ettiğini sezdirir. Çocuk adlı kitap insanlığa daima “*Seviniz!*” mesajını vermektedir.

Okul çağı çocuklarına yönelik şiirlerde, çocukla çevre, çocukla toplum arasında ilişki kurulur: “*Körebe oynar bitkiler / Buğdayın eriği / Çileğin kavunu / Pamuğun portakalı / Ve hepsini birden / Beni aradığını duyuyorum.*” (*Kuş Ayak*, s.225) Sosyalleşmenin ifadesi sayılabilecek örnekler verilir: “*Gök ne güzel anne / Kendini yoksullara adar / Hakan yıldızı yok / Çoban yıldızı var.*” (Sevilmek).

Bu bölümdeki bütün şiirlerde de özne çocuktur. Dış dünya çocuk dikkatiyle tasvir edilir.

Yeryüzü Çocukları, her biri bir kitap olarak düşünülmüş beş bölümden oluşur (*Başparmak*, *Gösterme Parmağı*, *Ortaparmak*, *Yüzük Parmağı*, *Serçeparmak*). Dağlarca, bu kitabı uluslararası bir çocuk kongresinde tasarladığını; büyük bir masanın etrafında oturan 150 çocuk edebiyatı yazarını 5, 6 yaşlarındaki hâllerıyla hayal ederek, daha sonra da bu çocukları kendi ülkelerinin coğrafyası, tarihi ve diğer özellikleri içinde düşleyerek kaleme aldığını söyler. Yeryüzü genişliğinde bir mekâna yayılmış olan insan sevgisi ve çocuk duyarlılığı ile 170 dolayındaki şiir, Dağlarca'nın “*evrensel çocukluğunun tadını verir.*” (DKK, s.239)

Şair, yayımlanışından bir ay önce kendisiyle yapılan bir görüşmede kitabı şöyle tanıtır: “*Son çalışmamı sevinerek anlatıyorum: ‘Başparmak’, ‘Gösterme Parmağı’, ‘Orta Parmak’, ‘Yüzük Parmağı’, ‘Serçe Parmak’ adlarıyla beş çocuk kitabı yazdım. Sırasıyla her kitap 11-12,*

10, 9, 8, 7-6 yaşlarının duyarlılıklarıyla örülü. Yeryüzünün 175 ülkesinin kendi coğrafya özellikleriyle çocuk şiirlerini yazmaya çalıştım. Bulamadığım ülkeleri de buldukça yazacağım, yeni baskılara ekleyeceğim...” (Kabacalı, 1974: 3)

Kitabın *Başparmak* bölümünde yer alan ilk şiir ‘*İlkokul İkideki*’ adını taşır. Şiirde Ankara ve Atatürk çevresinde bütün yeryüzüne yönelik çocuk dikkati ifade edilir. Şiirin başlığını oluşturan söz grubu 1981de yayımlanacak *İlkokul 2’deki/Kanatlarda* kitabına ad olacaktır.

Yeryüzü Çocukları’ndaki şiirler, dünyanın farklı coğrafyalarında ve ülkelerinde yaşayan çocukları sevgi merkezli bir dünya etrafında bir araya getirir. *Başparmak*, *Gösterme Parmağı*, *Ortaparmak*, *Yüzük Parmağı* ve *Serçe Parmak* olmak üzere dört bölümden oluşan *Yeryüzü Çocukları*’nda “*İşte / Benim ulusum / Çocuklar*” (Çocuk Ulusunun Yurttaş) diyen şair, Akdeniz, Türkmenistan, İngiltere, Avusturya, İskoçya, Azerbaycan, Sen Irmağı, Tuna Nehri, Malenezya, Norveç, Tacikistan, Moğolistan, Tac Mahal, Saray Bosna, Çingeneler, Arnavutluk, Hollanda, Ant Dağları, Dağıstan, Ermenistan, Jamaika, Asya, Hırvat, Panama, Taşkent, İnka, Libya, Kızılderi, Kazakistan, Napal, İsveç, Tayland, Irak, Mekke, Nil... gibi çok farklı coğrafyalarda yaşayan çocuklara yönelik/ait duygu, düşünce, gözlem ve izlenimler dile getirilir. “*Güney Afrika’da, Kap’ta bir çocuk vardı / Elmastan. / Öyle parlardı ki ıslıl ıslıl / Gözlerini yumardı / O geçerken öteki çocuklar //... Güneş bile / Bulutlarla örtünürdü / Üzerini aşarken yavaşça / Elmas Çocuğun.*” (Elmas Çocuk)

Kitaptaki bazı şiirlerin adında geçen “masal” sözcüğü (*Anneler Masalı*, *Dağıstan Masalı*, *Karadağ Masalı*, *Dört Çocuk Masalı*, *Doğu Masalı*, *Alaska Masalı*, *Sevinç Masalı*, *Masal vb.*) çocuğa özgü hayal dünyasının ifade edilmesine imkân verir. “*Bir çocuk su oldu o gece / Bir çocuk tilki / Bir çocuk kaplan / Afganistan’da, Hayber geçidinde.*” (Doğu Masalı)

Arkaüstü-Uçsuz Bucaksız Yaşama adlı kitapta (1974), okula giden çocuğun okulda, evde, dışarıda, gece-gündüz... yaşadıkları konu edilir. Dış dünyaya merakla bakan ve evrenin sonsuzluğu karşısında heyecan duyan çocuğun hayranlık, sevinç, coşku ve mutluluk gibi duyguları dile getirilir.

Dağlarca, “*çocuk romanı*” diye tanımladığı ve bazı eleştirmenlerce en “*imgesel çocuk yapıtı*” sayıldığını söylediği *Arkaüstü*’nde, çocuğa ait imgelerle örülmüş dizelerin bizi soyut bir çocuk evrenine götürdüğünü ve kitabı oluşturan zengin imgelerin okuyucunun çocukluğunu da içerdığını belirtir.(DKK, s.231)

“*Arkaüstü bir düştür: Çocuk uykusunda, doğa kurallarının değişiverdiğini algılar. Yerçekimi yoktur artık. Boşluğun içinde su gibi akar gider, arkaüstü. Evlerin, yolların, ağaçların üstünde kuş gibi uçar. Gökyüzünü terlik gibi ayağına giyer. Başka gezegenleri dolaşır. Eşyanın düzeni altüst olmuştur. Sular gökyüzünü içer; giysiler, evler, taşıtlar, coğrafya değişmiştir. Sesler boyanır, renkler öter, gökler yeşerir. Barışın, kardeşliğin, mutluluğun yaşandığı bir öte dünya canlandırılır.*” (Ertop, 1994: 23)

Arkaüstü’de daha çok, doğa ve evren karşısında çocuğun soru dünyası ve nesnelerle bilinci arasında denge kurma çabası işlenir. Sorma, öğrenme aşamasındadır. Evreni, gökyüzünü tanımlarken küçük bir filozof portresi çizer. “*Ben derim ki / Gökyüzü / Işıklarını söndürür / Benzer eski bir gemiye. // Anneannem der ki / Ben açarım / Gözlerimi oralara geceleyin / Benzerim daha eski bir gemiye.*” (Eski Gemiler), “*Oynasak / Biri yıldız olsa / Biri ben olsam. // Oynasak / Gelse gecenin biri / Çağırsak gündüzün birini / Biri ben olsam. // Oynasak / Alsam yeni doğan çocuğun sesini / Götürsem / Yıldızın birine*” (Oyun)

Yayınlandıktan hemen sonra birkaç yabancı dile çevrilen *Balina ile Mandalina* ise Dağlarca’nın en çok sevdiği çocuk kitabıdır. “*Küçücük mandalina ile dev balinanın evrensel arkadaşlığında toplum mu istersiniz, kardeşlik mi istersiniz, barış mı istersiniz, hepsi var. Bitki-hayvan ilişkisini işleyen ilk örnektir.*”(DKK, s.257)

Kitaptaki 53 şiirde yalnız bir balina ile yalnız bir mandalınanın tanışmaları ve dostlukları manzum hikâye tekniğiyle anlatılır. Denize düşen mandalınanın balina ile ilgili ilk izlenimleri birtakım çıkarımlardan oluşur: “*-Bana bakıyor/ İki derin göz / İki derin gece. // Kocamanlığına*

göre / Gözleri çok küçük / Demek ki aç gözlü değil.”(Gözler), “-Öyle uzun ki boyu / Bin mandalina olsak / Sayamayız.”(Boyu). Tanışma sahnesi yine mandalınanın ağzından betimlenir: “...Seslendim: / -Adınız ne? / Kuş musunuz / Yoksa ayı mı?” (Yavaşça), “-Adım Balina benim / Biraz kuş biraz ayı / Biraz yaşama. / En kisası adım yalnızlık. // Bana Gökbalina derler sarı kardeş.” (Karşılık), “Balina sordu: / -Peki senin adın ne? / Çiçek misin / Sapsarı böylesine / Yoksa ayışı mı?” (Soru), “-Benim adım Mandalınadır efendim / Sıcak ülkelerde / Bir ağaç yetişir / Sevinci yaşamasından güzel / Kokusu rengi sevincinden güzel / Biz mandalinalar / Çocuklarıyız onun. (Karşılık. Tanışma gerçekleşir. Birbirinden çok uzak iki varlık arasında sevgi bağı kurulur. Öykünün sonunda Mandalina akıntıya kapılıp kıyıya vurur. Ayrılığın açısını yaşayan Balina ise avcılar tarafından öldürülür. Geriye Balina ile Mandalina’nın çıkarsız, katışıksız sevgisi kalır. Kitap, Balinanın öldürülmesi karşısında koparılan bir isyan çığlığı ile biter. “Vurdular Gökbalina’yı işte / Kanı taşı Akdeniz’in, kıyılarından / Şimdi bütün maviliği sessiz, / Kıpırmızı, korkunç. // Saya dursun ey / Mandalinaları tek tek yıldızlar / İşte / Vurdular Gökbalina’yı/ Yıldızlarca yerinden.” (Ölümü)

Çağdaş bir fabl sayılabilecek *Yazıları Seven Ayı*, şairin tanımlamasıyla manzum bir “çocuk romanı”dır. “Okuma yazma bilmeyen çocukların, okuma yazmaya karşı duydukları özlemi anlatır.” (DKK, s.265)

Kitapta, yazıları seven bir ayı yavrusunun okuma öğrenme arzusuyla atıldığı macera hikâye edilir. Ayıcığın harflere olan sevgisi “Yağınca kar / Üstü dolan çamların hepsi / Benziyor A’lara // Seviyorum daha çok / Çamları / Kar yağınca ben.” (Karda Çamlar) dizeleriyle ifade edilir. Okuma sevdalısı ayı yavrusu dağdan kente iner ve okulların kara tahtalarındaki yazıları okumaya girer. Ancak bilmediği bir şey vardır: İnsanoğlu. Suçunu “yazıları sevmek” diye özetleyen ayının kaderi acımasızca dövülmek ve bir sirk çadırına kapatılmaktır. Ayıcık buna bir anlam veremez. “Neden aldılar / Kapadılar beni / Bu insan inine / Yazıları sevdim diye mi // Yazıları / Kokladım / Yüzümü gözümü sürdüm / Öptüm / Diye mi” (Sorcuk) diye sorar. Ayıyı öldürülmekten bir çocuk kurtarır. Öykü, inin ve annenin kucağından dış dünyaya açılışı temsil eder (Hızlan, 1996: 198) ve evrensel sevgi ile yeni şeyler öğrenme tutkusunu dışa vurur. “Bütün çocukları yeryüzünün / Ormanlarda / O ağaç göllerinde / Gezerken / Kabuklardaki çizgileri / Görür gülümser biraz / Sevinir / Burdan geçmiş diye / Yazıları seven ayı” (Şimdi).

Göz Masalı-Sinema 1920, Fazıl Hüsnü’nün çocukluk yıllarındaki ilk sinema anılarını şiirleştirir. Çocuk gözüyle dış dünyayı anlatır; bir kültür şehri olan Konya ile ilgili izlenimlerini ve sinema kavramının çocuk dünyasında uyandırdığı çağrışımları dile getirir. İlkokul 2. sınıfa kadarki çocukluğunun bir bölümü Konya’da geçen şair, renkli ve eğlenceli çocukluk yıllarına ait anıları hâle taşımak ve hâlde yaşamak arzusundadır. Kitap, Dağlarca’nın okul öncesi dönemine ait bir tespitle başlar: “Küçücüküm / Konya büyük mü büyük / Okul mokul yoktu daha / Benimdi sokaklar ağaçlar köpekler // Mevlâna’ya komşuydu evimiz / Mevlâna büyük mü büyük...” (Çocuk Kenti). Sinema salonunun büyüklüğü ile ilgili izlenimler de çocuk dikkatiyle tasvir edilir: “Girer girmez / Sinema / İçi gibiydi / Kocaman bir karpuzun // Lâmbalar / Kırmızı kırmızı lâmbalar / Karpuz çekirdekleri // Öyle kocamandı ki / Minareler gelse girse / Dolaşırlardı tavana değmeden.”(Beğenmek). Sinemacı uzun boylu, gür sesli, yaramazlık yapanları azarlayan, iyi bir anlatıcı olarak hatırlanır (Sinemacı). Bazen film kopar; bazen çocuk, bir filmdeki olaya eklemlenir, film kahramanıyla özdeşleşir. Zaman içinde çocukluk anıları birer düşe dönüşür.

Şair, *Göz Masalı*’nı kendi cümleleriyle şöyle tanıtır: “Dağlarca’nın Konya’da geçen çocukluğunun sinema olayı. Yaşanmış bir öykü. O yılların dinlenme günü olan Cuma’larda annesiyle, kardeşleriyle sinemaya nasıl gittiklerini, faytonu çeken atların yürüme sevincini, kadın-erkek ayrı yerlerde oturduklarını sinemanın bir kır gezintisi yaparcasına yemeklerle, testilerle dolu yaşamını, filmin okuma bilenlerin azlığı yüzünden sinemacının gür sesiyle anlatıldığını büyük bir içtenlikle dile getirir.”(DKK, s.267)

Yaramaz Sözcükler adlı kitapta, 7-8 ve 11-12 yaş gruplarındaki çocukların sözcüklerle ve öğretmenle ilişkileri manzum hikâye tarzında verilir. Metin dramatize edilmeye elverişli bir

teknikle kaleme alınmıştır. Canlandırmada rol alacak sesler, “1. Ses, 2. Ses, 1/A (7-8 yaşında çocukların ses topluluğu), 5/A (11-12 yaşındaki çocukların ses topluluğu) *Anlatanın Sesi* ve *Yaşlı Öğretmenin Sesi* olarak gruplandırılmıştır. Şairin dört kez yeniden yazdığı kitap (DKK, s.279), belli sayıdaki sözcüklerin yer değiştirmesiyle yazılmış şiirlerden oluşur. “*Şimdi / Birer çocuğu / Sözcükler / Oynuyorlardı birbirinden yaramaz*” (Yaramazlığın Başlaması). “*Bitkiler duruyor / Bıraktığım yerde / Sözcükler durmuyor neden / Diye söylendi adamcağız / Çıkarken dışarı...*” (De Bakalım). Sonunda sözcükler de eğitilir ve öğretmenin yazdıklarını değiştirmemeyi öğrenirler. Çünkü söyleyeceklerini söylemişlerdir (Defteri Kapatırken).

Dağlarca’nın bir diğer çocuk kitabı *Şeker Yiyen Resimler*’dir. 1981 yılında çıkan kitap 28 şiirden oluşur. Dağlarca, kitapla ilgili olarak şunları kaydeder: “*Bu yapıtta yaşlı bir ninenin çocuk sevgisi anlatılır. Almanya’daki torununa benzeyen bir kız çocuğuna gösterdiği şekerlerin o sırada ortada olan resimlerle yendiğini sanarak avunmaktadır. Yaşlı nine çocuk boyutuyla karşımızdadır.*” (DKK, s.283)

Kitapta torunlarından uzakta ve yalnız olarak yaşayan Dal Nine’nin torun sevgisini anlatılır. “*Beş torunu vardı / Üçü Hollanda’daki kızından / İkisi Almanya’daki oğlundan //... Görmemişti / Bir tek kez / Torunları birer resimdi onun. // İşte konmuşlar dizilmişler / Serçeler gibi / Yüreğinin telgraf tellerine* (Torunlar)

Dal Nine, yurt dışında yaşayan torunlarına ait resimlerin, önlerine koyduğu şekerleri yediğine inanmaya başlar. “*Geldi ninemiz / Masanın önüne / A dedi // Üç şeker düşmüştü ya geceyin / İki şeker kalmış / (Başını sağa sola sallarken / A A A dedi*” (Olay). Olay, ninenin mutluluğunu çoğaltır.

Güneşi Doğduran, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma ülküsünün sembolik dille anlatıldığı bir kitaptır. *Yurt Koçaklaması* alt başlığıyla sunulan kitapta bir çocuğun “*ülküdeşi olan öbür çocuklarla kente yayılmalarını, bütün saatleri geri kalmışlıktan kurtarmalarını anlatır. Sonunda ülke, ‘çağdaş uygarlık düzeyi’ne ulaşmıştır.*” (DKK, s.285)

“Gece” ve “karanlık” sözcükleri geri kalmışlıkla ilgili çağrışımlar yüklenir. Eskimiş olan, kendini geliştiremeyen ve çağa uyum sağlayamayan unsurlar “*geri kalmış saatler*”le temsil edilir. Çağdaş, mutlu, aydınlık bir geleceği kurmaya talip olan çocuklar ise ülkedeki bütün geri kalmış saatleri düzeltmekle/ayarlamakla görevlidirler. Saatleri ileri alma çabası evden başlar, kente ve yurda doğru genişler. “*Kendi kendine sordu / Saat kaç? // Baktı / Bakışları çelik // Bileğindeki / Masadakine / Konuk odasının duvarındaki // Geri kalmış bunlar dedi / Avucu parmakları yanarken / İleri aldı hepsini çabucak*” (Saatler). “*Gözbebekleri büyümüş / Baktı tez // Dört yolağzındaki / Alandakine / Kuledekine / Kentin giriş yerindeki / Çıkış yerindeki // Geri kalmış bunlar dedi*” (Saatlerde Soluklar). Ardından çocuğun ısrarla ve uzun uzun çaldığı ıslık, hem toplumu uyarma/uyandırma amacına yöneliktir hem de aynı hedefe yürüten çocuklara çağrı niteliğindedir. Karanlıkları dağıtır, aydınlanmayı getirir. “*Bir bıçaktı ıslık / Parlar parlamaz // Kara karpuzunu / Koskoca kara karpuzunu / Gecenin // Bölüvermişti ikiye.*” (Islık Eylemde). Islıklar “sesten birer kırbaç gibi karanlığın üstüne şaklar” ve çocukları aynı ülküde buluşturur.

Ülkedeki bütün saatlerin yeniden ayarlanması, çağa ayak uydurmayı, kalkınma/gelişme ve ilerlemeyi düşündürür.

“*O gün / Yurt ısır ısımaz / Yikanırken yüzleri yüce parıltılarla / Uzun uykularından silkindi toplum / Baktı // Bileğindeki / Masadakine / Konuk odasının duvarındaki / Dört yolağzındaki / Alandakine / Kuledekine / Kentin giriş yerindeki / Çıkış yerindeki // Geri kalmış benimki dedi / Avucu parmakları gerçeğe sızlamış / İleri aldı bir bir / Kendi saatini çabucak // Ne güzel / Katıldı ileri ülkeler arasına / Ülkesi bir çocuğun*” (Çağdaş Yurt)

Önce *İlkokul 1’deki* (1993), *İlkokul 2’deki/Kanatlarda* (1981), *İlkokul 3’teki* (1995) adlarıyla basılan kitaplar 1999’da sırasıyla *Okulumuz 1’deki*, *Okulumuz 2’deki/Kanatlarda*, *Okulumuz 3’teki* adlarıyla çıkar. Her üç kitapta da ortak olan okuma öğrenme sevinci ile Atatürk’ü tanıma ve sevmeye bilincidir. *Okulumuz 1’deki* okula henüz başlayan çocuğun ilk

izlenimlerini açığa vurur. İlk günden başlayarak çocuklar bir sevgi yumağı oluşturmuştur. Niyetleri gürültü yapmak değildir. “Gürültü yapmayın / Diyor öğretmen // Bu çok çocuğa / Bu oda yassı / Bu çok çocuğa bu oda dar / Bu çok çocuğa / Bu oda küçücük // Biz yapmıyoruz ki / Oda yapıyor gürültüyü” (Gürültü Yapmak). İki bölümden oluşan *İlkokul 2’deki/Kanatlarda*’nın birinci bölümünde ilköğretim 2. sınıftaki bir çocuğun duyarlılığıyla Atatürk anlatılır. İkinci bölümde ise ilköğretim ikinci kademe öğrencisi, Atatürk sevgisini yaşama biçimine dönüştürmüştür (DKK, s.287). Eğitim ve öğretimin içeriği konusunda dolaylı öneriler de taşıyan kitapta “Günü gelince yavrum / Ne olacaksın?” diyen annesine, “Ey Türk Genci / Olacağım büyür büyümeyiz” (Konuşmamız) diye cevap veren bir çocuğun Atatürk sevgisi işlenir. “Ben / 2’ye geçince / 2’ye geçti Atatürk / Öyle sevindim ki” (Çalışkanlar). Çocuk, Atatürk adını okuyabildiği ve yazabildiği için harfleri sever. Atatürk’ün, ödevlerine yardım ettiğine, oyunlarına katıldığına inanır. Öğretmenin sorduğu soruları bilenlere ve yaramazlık yapmayanlara gülümsediğini görür. Çocuk dikkatiyle Atatürk’ün yurt sevgisini yorumlar. “Dağ başını duman almış ha / Hayır / Kimmiş düşman? // Verir mi Atatürk / Dağ başını dumana” (Verir mi), Atatürk’ün sınıfta olup bitenleri duyabileceği hissettirilir. “Biz eve gidince / Birbirleriyle konuşmuş sıralar // Kimin öğretmeni dinlemediğini / Gizlice resim yaptığını kimin / Anlatırlarmış birbirlerine // Ya duyarsa Atatürk?” (Korku). *Okulumuz 3’teki*, ana dilini sevmekle başlayan ve giderek yeryüzüne açılan çocuk duyarlılığını işler. Çocuk, bilgi ve sevgi bağı güçlendikçe dış dünyanın kendisine yaklaştığını fark eder. “Masmavi bir gününde eski Hollanda’nın / -Kule yaklaşıyor gel baba / Diyordu çocuk // Adam baktı / Sisler içindeki demir yapıya gülümseyerek / Ama yeniden / -Kule yaklaşıyor gel baba / Diyordu sevinçli bir ses // Büyüteçlerle oynuyordu oğul...” (Hollanda Kulesi)

Bitkiler Okulu kitabındaki 47 şiir, sınıf ortamında meyve ve sebzelerin eğitim ve öğrenim görmesi şeklinde sembolik bir hikâye çevresinde kaleme alınmıştır. Söz konusu okulda güneş öğretmendir. Öğretmenin verdiği ilk üç ders ise ‘su’, ‘yeşil’ ve ‘koku’ hakkındadır. Su hayatın, yeşil toprağın, koku bitkinin yansımasıdır. Ağaçlar, çok uzun boylu oldukları ve bitkiler okuluna sığmadıkları için “açık öğretim okulu”na giderler. İnsanlar için de vazgeçilmez olan buğday, pirinç, arpa, mısır ve patates, bu okulun en saygın öğrencileridir. Yanlarından geçerken bitkilerin hepsi başlarını eğerek onlara yol verir. Bu okulda bitkiler, iyilikseverlikleriyle anılır. İnsanlar için var olmak onların övünç kaynağıdır. Meselâ buğday, ekmeğe dönüşünce, öpülüp yüksek yere konulmaktan onur duyar.

Kitapta yer alan şiirlerde fasulye, patlıcan, lahana, havuç, kuşkonmaz, buğday, soğan, ıspanak, kabak, günebakan (ayçiçeği), dere otu, maydanoz, pırasa, ağaçlar, portakal vb. bitkiler çocuk dikkatiyle betimlenir, imge elbisesi giyer, insanlaşır ve mutluluk üzerine kurulmuş ortak bir hayatı yaşar. Meselâ lahana “kocaman bir düş sarayı”dır. Bitkilerin en çok giyinenidir. Soyunmaya kalksa çıkardıklarıyla bin pırasa giyinir; enginar, “gecelelerin aydedesi”dir. Kuşkonmaz, kendisine bu adı verenlere kızar, çünkü kuşlar duyarsa, bu kez bilerek üzerine konmayacaklardır. *Bitkiler Okulu*’nda kardeş oldukları hâlde birbirini kıskananlar da vardır. “Portakalla limon / Birlikte anılsalar da / Kıskanırlar birbirlerini // Ta yüreklerinden duyulur iki ses / Biri der / Biraz ekşi olsaydım / Dövünür öbürü / Biraz tatlı olsaydım diye.” (Sarı Kardeşler).

Kitapta işlenen ana temalar yaşama, öğrenme ve paylaşma sevincidir. Bitkiler bir yandan da insanı eğitmek gibi bir görev üstlenir. Kitap, ana duyguyu özetleyen şu dizelerle biter: “Yerken eğitirler bizi / Kelebek oluruz / Kuş oluruz / Tavşan oluruz / Balık oluruz / Fil oluruz // Yerken eğitirler bizi / İnsan oluruz.” (Okulu Bitirme Töreninde).

Dolar Biriktiren Çocuk, döviz karşısında Türk parasını sevmeye, savunma ve koruma bilincinin vücut verdiği bir kitaptır. Kitapta her biri bütünün parçası olarak değerlendirilebilecek toplam 42 şiir yer alır.

Çocuk-para ilişkisinin vurgulandığı şiirlerde, dövize yönelmekle kendi değerlerinden uzaklaşmak arasındaki sıkı ilişkiye dikkat çekilir. Bir bayram günü harçlık olarak kendisine dolar verilen çocuk, önce dolar sözcüğünün çağrışımlarından yola çıkar, para konusundaki bilgisizliğini keşfeder ve paranın niçin bu kadar önemli olduğunu kavramaya çalışır. Bize ait

olmayan bir paranın nasıl olup da içimizde bu kadar yer ettiğine bir anlam veremez. “Adı / Dolar dedi dayım / Neden dolar adı? // Bardak değil / Şişe değil / Kap değil / Kova değil // Yoksa avucuma mı dolar / Avucumu mu doldurur tutar tutmaz / Çok para eder mi diye / Dolar demişler adına / Dolarmış adı / Belli etmedim ya / Korktum.” (Alırken). “Para ne / Paralı ne / Para eden ne / Parasız ne // Para parayı çeker diyorlar // Birini bile iyice bilmiyorum / Bilsem bile hepsini / Bildiğim ne?” (Bilgisizlik). Ulaşılan nokta, çocuğa özgü bir felsefedir. Sonuçta Türk Lirası’nın toplumsal ve tarihsel kimliğimizin bir parçası olduğu sonucuna varılır. Döviz karşısında ulusal parayı tercih eden çocuk, ülkesine, toplumuna ve değerlerine bağlılığın da örneğini verir. “Kendi paramı tutarken ellerimde / Yaprağı var ağacımın // Kanadı var kuşumun / Sesi var horozumun // Kendi paramda el izi var / Sokaklardaki bütün kalabalığın / El izi var / En uzak atalarımızın bile” (Sevinç I)

Oyun Okulu, Cincik, Cin ile Cincik adlı kitaplar da Dağlarca’nın son dönemde kaleme aldığı diğer kitaplardır. Bu kitaplarda, sırasıyla uyku ve rüya, okuma yazma ve öğrenme sevinci, dildeki mecazları kavrama çabası; olay, nesne, kavram ve durumlara çocuk gözüyle bakma çabası öne çıkar.

Oyun Okulu, hayatı oyun tarafıyla algılayan çocuğun tavrını yansıtır. Onun gözünde başta kendi bedeni olmak üzere evi, okulu, kalemi, defteri, masası, iskemlesi, hatta annesi ve babası bile kolayca bir oyun yeri ya da objesine dönüşebilir. “Avuçiçi’miz / Bir oyun yeridir çocuklar / Orda birbiriyle buluşur parmakları hepimizin...” (Gülerken Büyüme), “Koca evi / Oyuncak saydılar / Oğlanla kız...” (Evle Saklambaç), “Büyük bir oyuncaktır evlerimiz / Sayısızdır oyunları / Masa dört ayaklı oyun / Perdeler uzamalı oyun / Soba yanıcı oyun / Mutfak köfteli kurabiyeli oyun / Bayram geldi mi / Bütün kapalı kutular şekerli oyun” (Evlerimiz-1), “En güzel bebek / Sizden önce büyümüş bebek / O / Güzel anneniz // Yemekle oynarken / Siz oynayabilirsiniz / Yemek kokan etekleriyle” (Anneler-1); “O da bir oyuncaktır / Biraz öte / Biraz çekingen / Dururlar sanki // Giysileriyle oynarsınız / Önce / Dizleriyle / Çoraplarıyla / Takkesiyle / Bastonuyla / Şemsiyesiyle / Oynarsınız // Alıştılar mı size / Kulaklarıyla oynarsınız” (Baba-2) “-Çocuklar sevinelim / Kocaman bir oyuncaktır okulumuz / Basamakları sizin / Pencereleri sizin / Kapıları sizin / Ağaçları sizin / Saksıdaki çiçekleri sizin / Onlarla niye oynamıyorsunuz çocuklar?” (Oyun Önü), “Artık Bayram yerine dönmüştü / Okulun avlusu / Çocuklar dediler öğretmene / Okul oyuncaksa / Analar babalar oyuncaksa / Güzel eşeğimiz / Niye oyuncak olmasın?” (Kulaklı Oyuncak)

Çocuğa göre, tabii unsurlar yanında insanla ilişkili nesneler de oyuna ihtiyaç duyarlar. Bu, çocuğun kendi dünyasıyla dış dünya arasında benzerlik kurma arayışıdır. Cansız varlıklar kişileştirilir. Animist tavır oyun/oynama/oyuncak çevresinde yeniden kurgulanır. “Nereye bakarsanız / Göreceğiniz şu çocuklarım / Karşınızda ne varsa / Ya oynar ya güler // Ağaç tarlalar ırmak / Kimildar kendinden dışarı mavi yeşil / Yönelir topraktan uzağa / Üçü de ya oynar ya güler // Gündüz mü gece mi / Karşınızda ne varsa / Canlıdır görmüyor musunuz? / Ya açıktır ya kapalıdır gözleri onun / Ya oynar yaramaz yaramaz ya güler // Kapı biz girerken seslenir hepimize / Gıcır gıcır günaydını / Beklediği kim beklemediği kim / Ya oynar ya güler” (Çevremiz Oyun). Oyun Okulu, çocuk ve oyun ilişkisinin vazgeçilmezliğini keşfetme ve anlatma konusunda çok başarılı bir örnektir.

Cincik ve Cin ile Cincik adlı kitaplarda çağdaş Keloğlan portreleriyle karşılaşılır. Mizaha yatkın bir kişilik, kıvrak bir zekâ ve afacanlık kahramanların temel özelliğidir. Dağlarca, bu kitapları “çocuk yapıtlarına gülümsemeler eklemek için” (YKII, s.1223) yazdığını söyler. Amacı, okuru gülümsetmektir (DKK, s.415).

Cincik’te yetişkinleri her fırsatta şaşırtmaktan haz duyan, olay ve durumları herkesten farklı algılayan ve yorumlayan, kavramlara özgün açıklamalar getiren bilgiç, hazırcevap bir çocuk vardır: “Anlatırken / Toplama ne / Çıkarma ne / Sordu öğretmen: -Söyleyiniz / 9 mu büyük / 1 mi? // Düşündüler / Besbelli 9 büyük / Öğretmenin aradığı başka. // Sustular hepsi / Oda dolusu sustular. // Bizimki atıldı hızır gibi: / -9 her sayıda yok / 1 bütün sayılarda var / Demek ki yok / 1’den çok sayı / 1’den büyük sayı.” (Sayılar); “Kente giderken / Bir bağ gördü bizimki / Çitten kapısı açık / Üstünde bir yazı kocaman: / -Köpeklerden sakınınız. // Yürüdü

yürüdü yürüdü / Ta uzaklardan göründü kent / Yürüdü yürüdü yürüdü / Dev yapılar başladı artık / Yavaşça mırıldandı kendi kendine / -Bağda köpeklerden sakınınız / Kentte kaplan gibi evlerden.” (Sakınınız).

Cin ve Cincik'te, benzer kişilik ve yetenek özellikleriyle iki arkadaş karşı karşıya gelir. Aralarındaki diyaloglar, dış dünyaya çocuk bakışının da izlerini taşır. Şiirlerde kıvrak ve pratik bir zekânın yansımaları görülür. *Cincik*'te başlayan gülmece üslubu, burada da sürdürülür: “-Zenginler / Giyinmişler doymuşlar diye mi / Camilere gitmez Cin? / -Hayır Cincik neden bambaşka. / Tanrı'ya kendilerini göstererek / Anımsatmamak ister onlar / Bütün kutsal kitaplarında / Buyurduğu eşitliği” (Anımsatmamak); “-Yemekten başka neler yedin? / -Aşure kadayıf baklava... / -Sonra? / -Sonra Atilla'dan dayak yedim Cincik / -Hangisinin tadı uzun sürdü? / -Dayağın / -Nedeni? / -Yediğimi unutamıyorum da.” (Yediklerimiz); “-Tencere yuvarlanmış / Kapağını bulmuş” diyorlar / Benzerini söyle bunun. / -“İt itin kuyruğuna basmaz.” / -Olmadı Cin / -Oldu Cincik: İlk it tencere / İkinci it / Kapağı.” (Büyük Söz).

Dağlarca'nın çocuklara seslenen son kitabı *Su Yıkamak* bir tiyatro kurgusuyla başlar ve su üzerine yazılmış şiirlerden oluşur. Su, hayata ait duruluğu, temizliği, saflığı temsil eder. Su gibi olmak çocuklara hedef gösterilir. Öğretmenin hırsızlığı, yalancılığı ve korkaklığı mürekkeple kirletilmiş suya benzeterek bu suyun asla temizlenemeyeceğini vurgulaması, su gibi temiz kalmayı ve erdemli insan olmayı sezdirme amacı güder.

SONUÇ

Özetle Dağlarca, çocuğa özgü duyarlılığı yakalama ve ifade etme konusunda özgün bir tavrın temsilcisidir. Her yaş düzeyindeki çocuğa hitap edebilmesi yanında, imge üretmedeki ustalığı, eser ortaya koymadaki verimliliği ve ele aldığı temaların çeşitliliğiyle de öncü bir imzadır. Söz konusu temaları Allah, doğa sevgisi, hayvan sevgisi, yurt sevgisi, aile bireylerine yönelik sevgi; Atatürk, okul, toplumsal değerler, evren, oyun, yeryüzü kardeşliği, para, sinema, Bağımsızlık Savaşı, ölüm düşüncesi gibi alt başlıklarda toplamak mümkündür (Polat, 2002: 383). Her kitap, bir tema bütünlüğü içinde kurgulanarak kaleme alınmıştır ve her kitapta özne çocuktur; kâşif, mucit, muzip, filozof, eleştirci, alaycı, bilgiç, afacan vb. tavırlarıyla daima çocuk.

KAYNAKÇA

a. Dağlarca'nın kitapları

Arkaüstü-Uçsuz Bucaksız Yaşama, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Balina ile Mandalina, İstanbul 1977.

Bitkiler Okulu, Tümm zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1995.

Cin ile Cincik, Doğan Kitap, İstanbul 2000.

Cincik, Doğan Kitap, İstanbul 2000.

Çocuk ve Allah (ÇvA), YKY, İstanbul 2011.

Dolar Biriktiren Çocuk, Tümm zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1995.

Dört Kanatlı Kuş (DKK), Özgür Yayın Dağıtım, 2.Basım, İstanbul 1985.

Göz Masalı-Sinema 1920, İstanbul 1979.

Güneşi Doğduran, İstanbul 1981.

Kuş Ayak, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971.

Okulumuz 1'deki, Doğan Kitap, İstanbul 1999.

Okulumuz 2'deki/Kanatlarda, Doğan Kitap, İstanbul 1999.

Okulumuz 3'teki, Doğan Kitap, İstanbul 1999.
Oyun Okulu, Doğan Kitap, İstanbul 1999.
Su Yıkamak, YKY, İstanbul 2010.
Yapıtlarımla Konuşmalar II (YKII), (Bütün Şiirleri 3), YKY, İstanbul 2012
Yaramaz Sözcükler, İstanbul 1979.
Yazıları Seven Ayı, İstanbul 1977
Yeryüzü Çocukları: Başparmak, Gösterme Parmağı, Orta Parmak, Yüzük Parmağı, Serçe Parmak, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

b. Diğer kaynaklar

Ertop, Konur (1994). Dağlarca'nın Çocuk Şiirleri, *Milliyet Sanat*, S.343, 1 Eylül.
Hızlan, Doğan (1996). Yazıları Seven Ayı, *Kitaplar Kitabı*, İstanbul: YKY.
Kabacalı, Alpay (1974). Dağlarca, *Milliyet Sanat*, S.74, 5 Nisan.
Kabacalı, Alpay (1995). *Kültürümüzden İnsan Adaları*, İstanbul: YKY.
Polat, Müge Sucu (2002), *Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Şiirlerinde Çocuk Teması*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Şimşek, Tacettin (2005), Çocuk Şiirinde Öncü Bir Duyarlık: Dağlarca, *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, Ağustos.
Şimşek, Tacettin (1999). *Fazıl Hüsnü Dağlarca-Hayatı ve Şiiri*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
Şirin, Mustafa Ruhi (2011). Dağlarca Şiirinde İki Çocuk Gövdesi, *Fazıl Hüsnü Dağlarca*, (ed. Konur Ertop, Özgen Kılıçarslan), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Théma Larousse, Tematik Ansiklopedi, c.6, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994.
Uyguner, Muzaffer (1977). Çocuklar İçin Şiir, *Türk Dili*, S.311, Ağustos.

AYHAN BOZFIRAT’IN “SOKAKTA TEK BAŞINA” ADLI ROMANINDA SOKAK ÇOCUKLARININ DÜNYASI

Yrd. Doç. Dr. Tahir ZORKUL

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Asıl adı Ayhan Köksal olan Ayhan Bozfırat, 1932 İstanbul doğumludur. İstanbul Hukuk Fakültesi’ni bitirdikten sonra aynı fakültenin Ceza ve Ceza Usulü Kürsüsü’nde asistan olarak çalışır. Bir süre sonra da Paris’te bulunan eşinin yanına gider. Paris dönüşü üniversitedeki görevinden ayrılarak avukatlık yapmaya başlar. 1981’de hayata veda eder.¹

Türk öykücülüğünün erken yaşlarda yitirdiği Ayhan Bozfırat (1932-1981), toplumsal yapıda pek çok önemli kırılmaların ve hızlı değişim süreçlerinin yaşandığı 1970-1980 arası dönemde roman ve öykü türünde çeşitli eserler vermiş bir yazardır. Daha çok öykücü kimliğiyle öne çıkan Bozfırat, biri yayımlanmamış (“*Küçük Gezegende Tatil*”); dördü yayımlanmış [*Dört Yol Ağzındaki Ev* (1976) ve birbirinin devamı niteliğindeki *Osman* (1972), *Akraba Hasan* (1972) ve *Hayri Usta* (1975)] olmak üzere toplam beş roman kaleme almıştır. Bunlardan *Dört Yol Ağzındaki Ev* dışındakiler çocuklara yönelik romanlar kategorisinde değerlendirilmektedir.

Bu bildiride incelemeye tabi tuttuğumuz *Sokakta Tek Başına* adlı çocuk romanı, ilk olarak 1972’de Milliyet Yayınları tarafından *Osman* adıyla basılmıştır. Bu ilk baskıda roman altı bölümden (“Birinci Bölüm”, “İkinci Bölüm”, “Üçüncü Bölüm”, “Dördüncü Bölüm”, “Beşinci Bölüm”, “Altıncı Bölüm”) oluşurken, editörlüğünü Semih Gümüş’ün üstlendiği ve Güneşli Kitaplığı, Köprü Kitapları Dizisi’nden çıkan 2008 tarihli baskıda dokuz bölümden (“Annen Gelsin Görüşeceğim”, “Oldu Bu İş”, “Nasılsa Okul Bitiyor”, “Kimseden Korkum Yok Benim”, “Parayı Ağabeyim Çalmıştır!”, “Sokak Çocuklarıyla Uğraşmaya Değmez”, “Bitince Görün Siz Bahçeyi”, “Sağ Ol Yavrum”, “Arkadaşlarım İçin Ağlıyorum”) oluşmaktadır.

Yazarın diğer romanları gibi “toplumsal gerçekçi” bir çizgide kaleme alınmış olan bu romanda, babasının ölümünden sonra zengin evlerine gündeliğe giden annesine yardımcı olmayı, geçim kaygılarını azaltmayı kafasına koyan ilkokul beşinci sınıf öğrencisi Osman’ın sokaktaki zor yaşam serüvenine yer verilir.

GİRİŞ

Türkçe’de yaygın olarak kullanılan *sokak çocukları* terimi, İngilizce’de “street children/street kids”, Fransızca’da “les enfants des rues”, Almanca’da ise “straßenkinder” gibi karşılıklarla karşılanmaktadır.²

¹ Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, YKY, İstanbul 2001, Cilt: I, s. 232; Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları, 16. Basım, İstanbul 1995, s. 84.

² https://tr.wikipedia.org/wiki/sokak_çocukları

Sokak çocukları kavramı, kentin sokaklarında yaşamak zorunda kalan çocukları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Söz konusu çocuklar, aile bakımından ve korunmasından mahrumdurlar. Ancak onları tanımlamak için kesin bir kategori bulunmamaktadır. Zamanlarının çoğunu sokaklarda, yetişkinlerin gözetimi ve denetiminden uzak bir biçimde geçirirler. Bu çocuklardan bir kısmı dilencilikten işportacılığa kadar çeşitli uğraşları kendilerine meslek edinen, gün sonunda evlerine giden ve aile bütçesine katkıda bulunan çocuklardır. Bir kısmı ise, barınacakları herhangi bir evleri bulunmayan ve bir aile ortamına sahip olmayan, bütünüyle sokakta yaşayan çocuklardır. Bu çocuklar her türlü istismar, ihmal ve sömürü tehlikesiyle karşı karşıyadırlar.³

Sokak çocuğu olgusunun altında yatan nedenler toplumsal olarak az gelişmişlik, ekonomik sorunlar, kırsaldan kentlere göç sonucu oluşan gecekondulaşma, ailenin temel görevleri olan barınma, eğitim gibi temel ihtiyaçları karşılayamaması, ailenin çocuğu çalışmak üzere sokağa yönlendirmesidir. Hâlbuki sokakta evdekine nazaran daha ağır yaşam şartları söz konusudur. Güvensizlik, çaresizlik duygusu, istismar, çeşitli şekillerde şiddete maruz kalma, uyuşturucu ve mafya çetelerinin tuzağına düşme, uçucu madde bağımlısı olma gibi sonuçları vardır.⁴

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nın 1993'teki raporunda çocukların sokaklara mahkûm edilme nedenleri;

- Ailenin parçalanması,
- Silahlı çatışmalar,
- Fakirlik,
- Doğal ve yapay felâketler,
- Kıtlik,
- Fiziksel ve cinsel istismar,
- Göç yoluyla yerinden etme,
- Kentleşme ve aşırı kalabalık,
- Kültürel sebepler,
- Mirastan ya da evlatlıktan çıkarma⁵ şeklinde sıralanmaktadır.

Bu kısa girişin ardından romanın konusuna geçebiliriz.

Romanın Konusu

Ayhan Bozırat “Sokakta Tek Başına” adlı romanında dünyada ve Türkiye’de önemli bir sosyal yara haline dönüşen sokak çocuklarının yaşamını gündeme taşır. Yazarın hukukçu olması, onun özellikle “suçlu çocuklar”la ilgili yakın gözlemler yapmasını sağlamıştır. Söz konusu roman, yazarın sokak çocuklarının dünyasını ne denli yakından tanıdığını göstermektedir. Romanın ana kahramanı, Osman adında bir ilkökul beşinci sınıf öğrencisidir. Osman, başlangıçta derslerinde oldukça başarılı, çevresinde örnek gösterilen bir çocuktur. Babası öldükten sonra zengin evlerine gündeliğe giden annesine yardımcı olmak amacıyla boş vakitlerinde çalışıp para kazanmaya karar verir. Bir gün sokakta amaçsızca gezinirken arkadaşı Mustafa’yı sırtında küfesiyle görür. Mustafa’nın babası hastadır ve bir süreden beri hastanede yatmaktadır. Annesi ise çocukları küçük olduğu için düzenli olarak çalışmamaktadır. Mustafa bu yüzden çalışmak zorunda kalmıştır. Osman, babasının öldüğünü ve annesine yardımcı olmak istediğini söyleyince Mustafa, ona kendisi gibi küfecilik yapmasını önerir. Bu öneri Osman’ın yaşamında önemli bir dönüm noktası olur. Böylece sokakla tanışır. “Bir gün okuldan kaçmakla ne olacak sanki. Bundan sonra her gün devam ederim” diye düşünür. Osman’ın büyük hayalleri vardır. Büyük paralar kazanacak; annesini ve kız kardeşini rahata kavuşturacaktır. Ancak, işler hiç de umduğu gibi gitmez, sokakta alışık olmadığı, farklı ve zor bir dünyayla karşılaşır. Bu dünya son derece acımasız bir dünyadır. Osman bir yandan para kazanacağı için kendisini mutlu hissederken, öte yandan da okuldan kaçmanın korkusunu ve utancını tüm benliğiyle duyumsar.

³ https://tr.wikipedia.org/wiki/sokak_cocuklari.

⁴ www.guneydogum.org.tr/images/dock/sokak_cocuk.pdf, s.46

⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/sokak_cocuklari.

Osman gün geçtikçe okuldan uzaklaşır ve artık okula çekinerek gider. Hem annesine hem de öğretmene çeşitli yalanlar uydurmak zorunda kalır. Babasının ölümünden sonra Osman'ın davranışlarında belirgin biçimde bozulmalar gözlenir. Örnek bir çocukken bu duruma nasıl düştüğüne kendisi de anlam veremez. "Babam, benim bugünkü halimi görse, benden utanırdı" diye düşünür. Bu düşünce ona çok büyük acı verir. Böylece Osman adım adım bir çıkmaza doğru sürüklenir ve gerçek kimliğinden uzaklaşır. Büsbütün okuldan da kopar. Her gün erkenden okula gider gibi çantasını sırtlar ve sokaklarda başıboş dolaşır. Annesi, Osman'ın son zamanlardaki tavırlarından şüphelenmektedir. Okula öğretmeniyle görüşmeye gittiği bir günde bütün gerçekleri öğrenir. O günden sonra bizzat kendisi Osman'ı okula bırakıp sonra gideceği yere gider. Ancak Osman bir süre sonra yeniden okulu asmaya, vaktini sokak çocuklarıyla geçirmeye başlar. Sigara, hırsızlık, yalan gibi pek çok kötü alışkanlıklar edinir. Artık ondaki utangaçlık ve mahcubiyet yerini arsızlığa bırakmıştır. Annesi, oğlunun bu durumunu, kocasının ölümünden sonraki ikinci felâket olarak değerlendirir.

Bir bakıma Osman'ı, sokağa yönlendiren çevresindeki insanların ona karşı takındıkları yanlış tutumlardır. Onu anlamaya çabalamak yerine sorgulama ve suçlama yoluna giderler Osman, bu tutumlara karşı bir reaksiyon geliştirir ve inadına yanlışlarına yenilerini ekler. Oysa romanda irfanıyla, tecrübesiyle öne çıkan Şemsi Dayı, bir psikolog edasıyla Osman'a yaklaşır. Onu her koşulda sevdiğini hissettirir, hatalarını görmezden gelir, onu hiç bir biçimde sorgulamaz. Onun eninde sonunda doğru yolu bulacağından emindir. Bu işin ancak sevgiyle çözülebileceğine de inancı tamdır. Şemsi Dayı bu davranışlarıyla onun güvenini kazanır. Nihayet öyle de olur. Osman, onun yardımlarıyla sokaktan kurtulur, eski haline döner. Onun yönlendirmeleriyle, vaktini sokaklarda geçirmek yerine önce evinin küçük bahçesine ektiği bitkilerle uğraşarak, bahçe yoluna girdikten sonra da küçük bir marangoz atölyesinde çalışarak değerlendirir. İlk harçlığıyla Şemsi Dayı'ya, annesine ve kız kardeşine hediyeler olarak onların gönüllerini yeniden fetheder. Okulların açılmasına az bir zaman kalmıştır. Osman, okulların açılacak olmasından ve yeniden okula devam edecek olmaktan dolayı çok memnundur. Yeni eğitim yılında kendisini herkese kanıtlayacaktır.

Şimdi de romandan hareketle bazı sorulara türlü cevaplar arayalım.

Çocukları Sokağa Yönlendiren Sebepler Nelerdir?

Yazar, her şeyden önce sokak çocuklarından hiç birinin sokağı bilinçli olarak tercih etmediğinin altını çizer. Her birinin kendince farklı ve haklı bir gerekçesi vardır. Bu sebeplerin başında maddi imkânsızlıklar gelmektedir. 'Mutlu bir aile ortamı bulamamak' sokağı tercih etmedeki ikinci neden olarak karşımıza çıkar. Romandan örnek vermek gerekirse; Osman, babasının ölümünden sonra annesine yardım etmek ve kız kardeşini rahata kavuşturmak için; Mustafa babası hastalanıp yatağa mahkûm olduğu ve bu yüzden çalışmak zorunda kaldığı için; Nuri, annesinin ölümünden sonra mutlu bir aile ortamı bulamadığı ve üvey annesinin şiddetine maruz kaldığı için; Metin annesi ve kardeşleriyle birlikte sarhoş babasının fiziksel istismarından kurtulmak için; Hayri ise toplum tarafından işlediği bir suçtan dolayı dışlandığı ve iş bulamadığı için çözümü sokakta bulmuştur. Romanın diğer çocuk kahramanları ise kimsesiz oldukları ve barınacak bir evleri olmadığı için sokağa mahkûm olmuşlardır. Romanın hayat tecrübesiyle, irfanıyla öne çıkan kahramanı Şemsi Dayı'nın da belirttiği gibi "*Kötü çocuk yoktur. Kötü yola itilmiş, sürüklenmiş çocuk vardır.*" (174).

Bozfirat, Osman'la birlikte, bizleri adım adım söz konusu sokak çocuklarının yaşamına dâhil eder. Onların dünyasını daha yakından ve içten bir bakışla kavramamızı sağlar. Onlara önyargıyla yaklaşmanın doğuracağı olumsuzluklara dikkat çekmeye çalışır. Bu çocukların sokakta doğmadıkları, başlangıçta onların da aileleri ve birer evlerinin olduğu; ancak değişik nedenlerle sokağa mahkûm oldukları gerçeği üzerinde bizleri düşünmeye sevk eder ve bu şekilde toplumsal bir bilinç oluşturmaya hedefler.

Nihayetinde bu çocuklar barınacak yerleri olmadığı için sokakta kaderlerine terk edilirler. Yazar, bu noktada ısrarla çocukları sokağa yönlendiren toplumsal şartların yetersizlikleri/olumsuzlukları üzerinde durur. Belki, ailelerin geçimlerini sağlayacakları bir

gelirleri olsaydı Osman ve Mustafa gibileri gönül rahatlığıyla okullarına devam edebilir; Zeynep annesiyle daha fazla vakit geçirebilir; Hayri, Nuri, Metin ve Ahmet gibileri sokağın birer “baş belası” haline gelmezlerdi.

Sokakta Çocukları Bekleyen Tehlikeler Nelerdir?

Sokak çocuklar çoğunlukla her türlü korunmadan uzak, güvensiz mekânlarda barınırlar. Bu mekânlarda çocukları bekleyen pek çok tehlike mevcuttur. Her şeyden önce bu çocuklar aile bakımından ve gözetiminden uzak oldukları için savunmasız çocuklardır. Güvensizlik, çaresizlik duygusu, fiziksel ve cinsel istismar, çeşitli şekillerde şiddete maruz kalma, uyuşturucu ve mafya çetelerinin tuzağına düşme, ucuucu madde bağımlısı olma gibi sonuçlarla karşı karşıya kalırlar.

Romanda ikinci dereceden önemli bir karakter olan Hayri, etrafına topladığı kendisinden yaşça küçük çocukları sömürür, onları çeşitli hırsızlık ve kapkaç olaylarında kullanır. Hayri, işportacılık yaptığı dönemde yer kavgası yüzünden kendisiyle yaşıt bir çocuğu bıçakla yaralar ve hapse girer. İçeriden çıktığı zaman çalışmak ister; ancak kimse kendisine iş vermek istemez. O da bu yüzden böyle bir yola başvurur. Çocuklar, zaman zaman kendilerine şiddet uyguladığı halde, kendilerini koruyup kolladığı, karınlarını doyurduğu için Hayri’yi sever ve onu sayarlar. Onlar kendileri için tek dost olarak Hayri’yi görürler. Pazarda küfeleriyle evlere erzak taşıyarak geçimlerini sağlamaları da onun sayesinde. Hâlbuki Hayri, mafya çeteleriyle anlaşıp onları illegal işlerde kullanmıştır. Erzak adı altında kaçak eşya taşıdıklarının farkına ancak, polisin suç çetesini ele geçirip, Hayri’yi aramaya başlamasıyla varırlar. Fakat çoktan iş işten geçmiştir. Farkına varmadan büyük bir suça ortak olmuşlardır.

Toplunun Sokak Çocuklarına Bakışı Nasıldır?

Romanda toplumun sokak çocuklarına bakışı iki kelime ile izah edilir: “Serseri” ve “baş belası”. Ancak yazar, üstü kapalı olarak bu yaklaşımı eleştirir ve sokak çocuğu olmanın belli çocukların kaderi olmadığı, her çocuğun böyle bir kaderi yaşayabileceği gerçeğini dillendirir. Bunu da Osman’ın yaşamıyla somut bir hale getirir. Başlangıçta çalışkan, dürüst bir çocuk olan Osman, babasının ölümünün ardından kendisini, evin geçimine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda hisseder ve böylece sokakla tanışır. Bunun sonucunda da yalan söylemek, hırsızlık yapmak, sigara içmek gibi birtakım kötü alışkanlıklar edinir.

Ayhan Bozırat, hem bu kadar iç içe olduğumuz hem bir o kadar da habersiz yaşadığımız bu çocukların iç dünyasına Osman vasıtasıyla bizleri de dâhil eder. Osman onları tanıdıkça, iç dünyalarına nüfuz ettikçe onların, göründüklerinin aksine tertemiz birer kalbe sahip olduklarını ve kendi aralarında büyük bir dayanışma içinde olduklarını fark eder. Sorun onları anlamaya çabalamakta, onların dertleriyle dertlenmekte.

“Sokakta Tek Başına” adlı romanının güngörmüş kahramanı Şemsi Dayı, örnek bir toplumun prototipi konumundadır. Osman, onun örnek tavırları ve davranışları sayesinde hatalarının farkına varır ve bu hatalarından sıyrılır. Şemsi Dayı asla ona nasihatte bulunmaz, açığını kollamaz, hatalarını yüzüne vurmaz. Onu sorgulamaz. Onu anlamaya çabalar. Onun sigara içtiğini görür, ancak görmezden gelir. Sonunda onun güvenini kazanmayı başarır. Onun eninde sonunda doğru yolu bulacağından da en ufak bir şüphesi yoktur. O, bu işin ancak sevgiyle çözülebileceğine inanan irfan sahibi bir adamdır.

Şemsi Dayı, Osman’ın annesi Safiye Hanım’la yaptığı bir sohbette, aksi davranışların doğuracağı olumsuzlukları şu sözleriyle dile getirir: “*Kötülükle hiçbir şey düzelmez. İyilikle düzelmeyecek şey yoktur. Anlayışlı davranmalısın. Ancak, bu yolla onu önleyebilirsin. Çevresinde kötü davranışlarla karşılaştıkça, o başıbozuk arkadaşlarıyla daha çok ahbablık kuracak, onlara daha çok bağlanacaktır.*” (91).

Şemsi Dayı’nın bu tutumuna karşılık, orta yaşlı iki adamın, sigara içmekte olan çocukları azarlamaları ve onlara aşağılayıcı sözler söylemeleri toplumun yanlış tutumuna örnek teşkil etmesi bakımından dikkat çekicidir. Yazar üstü örtülü olarak bu davranış biçimini eleştirir ve yanlışlığına dikkat çeker. “Bir musibet bin nasihatten evladır” düsturunca çocukların yanlış

yaparak doğruyu bulacakları üzerinde durulur. Şemsi Dayı irfan sahibi bir tiptir. Bir eğitimci, bir psikolog edasıyla bu işin üstesinden gelir ve Osman'ın ilgisini başka alanlara (Osman'ın öteden beri bitkilere karşı merakı vardır ve Şemsi Dayı bu ilgisinin farkındadır. Ona bitkilerle ilgili bir kitap sözü de vardır) çekmek suretiyle, onu sokaklardan çekip alır. Osman, onun önerisiyle evlerinin küçük bahçesine değişik bitkiler eker, onları sular, büyütür. Böylece bütün vaktini annesi ve kız kardeşiyle birlikte bu bahçede geçirir. Kendi çabasıyla bir şeyler üretmenin huzur ve mutluluğunu yaşar.

Şemsi Dayı, Osman'ın okuldan kaçarak bir yıl kaybetmesine hayıflanması üzerine de ders verici şu ifadeleri sarf eder: *“Kaybettin sayılmaz. İnsan olaylardan ders almasını bilirse, olaylar kötü de olsa, onun için üzülmemeli. Aslında sen bir yılda, okulda öğreneceklerinden çok daha fazla şey öğrendin. Başından geçenlerden ders almasını bilersen, o zaman kaybın yok, kazancın var demektir. Önemli olan ders almayı bilmektir.”* (170).

Yazar, Şemsi Dayı'ya bu sözleri söyletmekle eğitimin okuldan ibaret olmadığı, sokağa farklı baktığı, insanların sokaklardan da pek çok şey öğrenebilecekleri, sokağın bazen okulda verilecek eğitimden daha fazlasını insana kazandırabileceği, yaşayarak öğrenmenin daha kalıcı olduğu gerçeğini sezdirir.

Romanda küçüklükten itibaren iyi eğitilmiş çocukların, hayatlarının kimi dönemlerinde farklı maceralara sürüklenseler dahi, kötü yola düşseler dahi ellerinden tutulduğu vakit bir noktadan sonra kendi doğal mecralarına dönebilecekleri üzerinde durulur. Buna en güzel örnek Osman'dır. Başlangıçta her türlü davranışıyla örnek bir çocuk olan Osman, daha sonra yalan söylemeye, hırsızlık yapmaya, kötü alışkanlıklar edinmeye başlar. Ancak, Şemsi Dayı'nın elinden tutmasıyla eski haline döner ve yeniden örnek bir çocuk olur.

Şemsi Dayı ile Osman'ın annesi Safiye Hanım arasında geçen aşağıdaki diyalog bu manada önemlidir.

“Doğru her şeye çocukken alışılır. Ama yalnız kötülüğe değil, iyiliğe de. Onun için çocukları başlangıçta çok iyi eğitmek, onlara iyiyi, doğruyu öğretmek gerekir.” (161).

Aynı şekilde Osman'ın annesinin sokak çocuklarını serseri olarak nitelemesi üzerine Şemsi Dayı'nın sarf ettiği sözler toplumun bu konudaki yanlış tutumunu açık bir biçimde ortaya koyar. *“Senin serseri dediğin o çocukların da elinden tutanları olsa, bugün toplumun baş belası diye nitelediğimiz bu çocuklar topluma yararlı birer insan olurlardı. Aslında o zavallılara kızmamalıyız. Onlara kızacağımız yerde sevgi göstersek, ellerinden tutsak, her şey bambaşka olur.”* (161).

Bunun üzerine Osman'ın annesinin şu acı itirafları kendi açısından işin yanlışlığını gözler önüne serer. *“Ben Osman'a gereken anlayışı gösteremedim. Dayakla, kötü sözle işler düzelir sanıyordum.”* (161).

SONUÇ

Netice itibarıyla “sokak çocukları”nın dünyasına bir pencere aralayan yazar, hacimce az olan bu romana büyük bir ustalıkla çok şey sığdırmayı başarmıştır. Yazar, eserinde asla nasihat yollu cümlelere yer vermez, doğrudan ders vermek yerine, çocukların yaşayarak, tecrübe ederek hayatı daha iyi anlayacaklarına ve anlamlandıracaklarına inanır. Toplumun da onlara nasihat etmek, onların foyalarını açığa çıkarmak ve hatalarını yüzlerine vurmak yerine, onları anlamaya çalışmanın daha doğru bir tutum olduğunu vurgular. Öyle ki, Hayri eğer hapisten çıktıktan sonra toplum tarafından kabul görseydi sokağın “baş belası” haline gelmez; öğretmeni devamsızlık yüzünden belge istemeseydi, Osman, yalan söylemeyi, sahte evrak düzenlemeyi ve annesinin yerine bu evrakı imzalamayı düşünmezdi.

Gerçekten de kitabın 1972'de Milliyet Yayınları arasında çıkan baskısının arka kapağında vurgulandığı üzere, “Osman, (Sokakta Tek Başına) yalnız çocukların değil, öğretmenlerin, eğitim uzmanlarının ve psikologların da yakından ilgilenecekleri, üzerinde uzun uzun düşünecekleri usta işi bir çocuk romanıdır.”

BESTAMİ YAZGAN'IN ESERLERİNDE DİNÎ DEĞERLER

Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan YILMAZ
Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN
Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ÖZET

Değer erozyonunun giderek arttığı bir dönemde kaybolan değerleri yeniden hatırlamak, gelişen dünyaya uyum sağlarken içinde bulunulan medeniyet ve kültür dairesine ait birtakım güzellikleri muhafaza etmek için değerlerin tekrar tekrar işlenmesi ve hatırlatılması elzemdir. Bu amaçla çalışmada Bestami Yazgan'ın eserlerindeki dinî değerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Yazgan tarafından kurgulanan toplamda 20 kitap doküman analizi yöntemiyle incelenmiş ve Yazgan'ın eserlerinde "güzel ahlakı teşvik eden", "dinî bilgileri öğreten", "Tanrı'ya minneti vurgulayan" ve "dayanmayı ve kabullenmeyi telkin eden" değerlere yer verdiği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Değer, değerler eğitimi, çocuk kitapları, Bestami Yazgan

1. GİRİŞ

Dinî eğitim, çocuğun önemli ihtiyaçlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Şirin (2006, 84)'e göre “Çocuğun gelişme ve büyüme çağında maneviyatını önceleyen bir dinî eğitim ilahî mimarisinin temel ihtiyacıdır. İradenin, ahlakın ve vicdanın eğitiminde din en önemli dönüştürücü ve belirleyicidir. Çocuk dindarlığı, çocuk maneviyatının esasıdır. Çocuk ruhunu kanatlandıran, onu metafizik açılıma ulaştıran ise dinî duyarlılıktır. İnanç kozası örülmemiş bir çocukluk, eksik bir çocukluktur.” Bu çerçeveden bakıldığında dinî duyarlılığın, sadece ülkemizde değil, tüm dünyada çocuk edebiyatına yansıyan önemli bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Evren (2005, 314) bu konuyla ilgili “Gerek Türk çocuk edebiyatında gerekse dünya çocuk edebiyatında dinî bir yaklaşımın var olduğunu, dinî öğretilerin, çocuklara şiir, roman, hikâye, masal ve diğer metinlerle birlikte sunulduğunu, dinî ve ilahiliği reddeden edebi metinlerin de bir ideoloji olarak verildiğini söyleyebiliriz.” tespitini yapmaktadır.

Türk çocuk edebiyatında 1980’li yıllardan itibaren dinî duyarlılığın yansımasının arttığı göze çarpar. Ancak bu artışın nicelikle sınırlı kaldığı, nitelik açısından önemli sorunların olduğu konusunda hemen hemen tüm araştırmacılar hemfikirdir. Bu konuda Ata (2005, 290), dinin sürekli geçmişte yaşanmış olayların anlatımı olarak belleklere sunulduğunu; yine dinî bilgilerin hayatın içinden bir yansıma olarak verilmek yerine doğrudan bilgilerin aktarımı şeklinde verildiğini; Peygamberimiz ve din büyükleri anlatılırken kronolojik anlatımdan vazgeçilemediğini, bu yüzden tekrarlanan, kopyalanan klişeler oluştuğunu; dinin hayatı

şekillendiren, herhangi bir zamanda ortaya çıkıp bizi sıcaklığıyla coşkulandıran bir şey olarak değil, pencereden görüp tarif ettiğimiz, hayattan kopuk, bir başına, ayrı bir şey gibi anlatıldığını, oysa dinin hayat olduğunu belirtir.

Yaşanan sorunların çözümü için Şirin (2006, 115), “Çocuk ve gencin din ile ilişkisinde, dinin çocuğun ve gencin psikolojik ve pedagojik açılımına uygun, dinin temel değerlerini yansıtan nitelikli, bütünlüklü ve estetik açılıma sahip çok yönlü dinî yayın programı, aile odaklı, çocuk ve genç merkezli bir muhteva ile hazırlanmalıdır.” der.

Çocuklara yönelik yayınlarda M. Yaşar Kandemir, Mustafa Yazgan, Cahit Zarifoğlu, Fahreddin Bozdağ, A. Vahap Akbaş, Ahmet Efe, Niyazi Birinci, Emin Hüseyin Öztürk, Ali Nar, Mevlana İdris, Mustafa Ruhi Şirin, Hasan Nail Canat, Ahmet Tezcan, Nurefşan Çağlaroğlu, Zarife Canan, Nurdan Damla ve Selçuk Yıldırım gibi pek çok yazar çocuklar için kaleme aldıkları kitaplarda çocuk ve gençlik merkezli muhtevayı öne çıkarmaya çalışırken dini konuları da eserlerinde çocuk duyarlılığıyla işlemişlerdir (Yakar 2012, 156-1579. Bu duyarlılıkla incelenmesi gereken yazarlardan biri de Bestami Yazgan’dır (Kaygusuz, 1998: 51).

Yazı hayatına 1985’te tanıştığı rahmetli A. Neşet Dinçer’in teşvikiyle başlayan Yazgan, çocuklara yönelik eserler kaleme almasını ise “*tevafuk veya Allah’ın lütfü keremi (bestamiyazgan.com)*” şeklinde değerlendirir. Eserlerinde eğitim, vatan, din, öğretmen, dostluk, sevgi, konukseverlik, aile, bilim, tarih gibi temaları ele alan Yazgan, bu temaları çocukların okumaktan zevk alacağı kurgular içerisinde verir (Yılmaz 2013, 166). Bu çalışmada yalnızca kurgular içindeki dinî unsurların ele alınışına bakılacaktır.

2. YÖNTEM

2.1. Çalışmanın Amacı

Çalışma Bestami Yazgan’ın eserlerindeki dinî değerleri tespit etmek ve bu örnekten hareketle çocuklara yönelik yazılan edebî metinlerde pek çok dinî değer yer alabileceğini ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır.

2.2. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın kapsamını, Bestami Yazgan’ın kurguladığı *Yeşil Canlar*, *Emeklerimizin Dili*, *Sırma Saçlı Keloğlan* ve *Gökyüzü Dostları* adlı dört dizi kitap oluşturmuştur. Toplamda 20 kitaptan oluşan dizinin tamamı Diyanet Vakfı Yayınlarından çıkmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması

Veriler toplanırken ilk aşamada ilgili alanyazın taranmış, ardından Bestami Yazgan tarafından yazılan kitaplar piyasada baskısı olmadığı için yazarın kendinden alınmıştır. Eserler tematik incelemeye tabi tutularak yazarlar tarafından fişlenmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Bestami Yazgan’ın eserlerindeki dinî değerleri tespit etmek amacıyla kaleme alınan çalışma nitel bir araştırmadır. Bu çalışmada veriler analiz edilirken, doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu, olay veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2011, 187).

Yazgan’ın eserlerindeki dinî değerler analiz edilmeye çalışılırken Yaman, Taflan ve Çolak (2009, 111) tarafından geliştirilen “Ders Kitaplarındaki Değerler Formu⁶”ndan da büyük ölçüde istifade edilmiştir. Bunun dışında uzman görüşleri alınarak kurgu ekseninde dinî değerler bazı noktalarda yeniden tasnif edilmiştir.

⁶ Yaman, Taflan ve Çolak tarafından geliştirilen “Ders Kitapları’ndaki Değerler Formu” öncesinde Spranger (1928) tarafından geliştirilen, Allport, Vernon ve Lindzey (1960) tarafından kullanılan değerler sınıflamasının revize edilmiş hâlidir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümde Bestami Yazgan'ın eserlerinde tespit edilen dinî değerlere yer verilmiştir. Bu dinî değerlere yer verilirken değerlerin kurgu içindeki işlevinden ve Yaman ve arkadaşlarının tasnifinden yola çıkılarak “Güzel ahlakî teşvik eden değerler”, “Dinî bilgileri öğreten değerler”, “Tanrı’ya minnetin bir sonucu olarak kurgularda yer alan değerler” ve “Dayanmayı ve kabullenmeyi telkin eden değerler” şeklinde bir başlıklandırmaya gidilmiştir.

3.1. Güzel Ahlakî Teşvik Eden Değerler

Tablo 1: Güzel Ahlakî Teşvik Eden Değerler

<i>Emanete sahip çıkma</i>	<i>Alçakgönüllülük</i>	<i>Sözünde Durma</i>
<i>Dostluk</i>	<i>İyilik</i>	<i>Vatanı sevmek</i>
<i>Duygudaşlık</i>	<i>Misafire Hürmet</i>	<i>Yardım</i>

Çalışmaya konu olan eserlerde Yazgan, okuru şekillendirmek, eğlendirirken bilgilendirmek için kurgu içinde pek çok güzel davranış örneğine yer verir. Bunu yaparken genellikle dinî bir kısım motiflerden faydalanır. Onun Zafer Irmağı isimli eseri incelendiğinde “emanete sahip çıkma”nın ne denli önemli bir haslet olduğu görülür. Eserde Şehit Irmağı tarafından kendisine emanet edilen Yaramaz Yağmur Damlası’na Zafer Irmağı sahip çıkmış, ona misafir olarak hürmet ederek, ırmak yatağındaki taşların onu rahatsız etmemesi için elinden geleni yapmıştır. Bununla da kalmayıp endişeleri olan Yaramaz’ı teskin etmek için Yaramaz Yağmur Damlası’na gönül rahatlatıcı sözler fısıldamıştır.

Emanete sahip çıkma gibi Yazgan’ın eserlerinde okuyucuya kazandırılmaya çalışılan değerlerden biri de “dostluk” tur. Kutup Yıldızı isimli eserde Yıldız Kız annesi ve babası bu dünyaya veda ettikten sonra yıldızlarla dost olmuş, hatta onları dünyaya davet etmiştir. Dostluğun gereği Yıldız Kız’ın davetine icabet eden yıldızlar dünyaya gelerek Yıldız Kız’la yıldız kardeşi olup sevgi ve dostlukla ona bağlanmışlardır. Öyle ki bu bağlılığın bir neticesi olarak çok sevdikleri arkadaşlarını gökyüzüne uçurup yanlarına almışlardır.

Yukarıdaki davranış örneklerinden sonra dinî bir değer temelinde ortaya çıkan ve güzel ahlaka örnek olabilecek önemli hususlar arasında, eserlerdeki “duygudaşlık” da sayılabilir. Genel olarak Yazgan’ın eserlerine bakıldığında, onun kahramanları bu dünyada olup bitenlere kayıtsız değildir. Kendi dertleri olmasa da pek çok zaman başkalarının dertleriyle dertlenen tiplerdir. Bu durumu örneklemek icap ederse, Keloğlan ile Uyku Kuşu isimli eserlerde Keloğlan’ın tavrından bahsedilebilir. Eserde Keloğlan isimli kahraman, tesadüf eseri Derdistan’da çocukların açlıktan öldüğünü; Figânistan’da Müslüman gençlerin ellerinin, kollarının kırılarak işkenceyle öldürüldüğünü; Âhistan’da kanın gövdeyi götürdüğünü, insanlıktan nasibini almayan haydutların yıkmadık, yakmadık bir şey bırakmadıklarını işitince, işittiği sözlerin bir ok gibi yüreğine saplandığını hisseder. Birdenbire yeni aldığı elbiselerini, ayakkabılarını ve yaklaşan bayramı unuttur. Yerinden kalkıp pencerenin önüne giderek Derdistan’daki, Figânistan’daki ve Âhistan’daki çocukları düşünüp ağlamaya başlar.

Tıpkı duygudaşlık gibi incelenen eserlerde öne çıkan güzel ahlakî teşvik edici davranışlar arasında “alçakgönüllülük” bir başka deyişle haddini bilme de vardır. Eserler gözden geçirildiğinde Ağlayan Asma, Sabır Meyvesi, Gökkuşak gibi eserlerde benlik duygusu ön planda olan kahramanlar göze çarpmakla birlikte bencillik eden kahramanlar genelde yerilir ve sürekli ben demenin doğru olmadığı iletisi satır aralarında verilir. Aynı durum Gökkuşak Türküsü isimli eserde de vardır. Eserde benlik hastalığına yakalanıp ağız kavgası yapan renkler, nihayetinde güneşin kendilerinin efendilerini olduğunu kabul ederler. Ama güneş büyük bir erdemlilik göstererek renklere yanıldıklarını söyler ve renklerin gerçek efendilerinin kendisi

olmadığını, bu konuda düşünceleri gerektiğini, kendisinin sabah doğup akşam battığını yani sözün özü kendisinin de bir efendisi (Yaratan'ı) olduğunu ifade eder. Güneş bu davranışıyla renklerin efendisi olma kibrine kapılmayarak haddini bilir ve büyük ölçekte kendisini de bir Yaratan'ın olduğunu renklere söylemekte beis görmez.

Yukarıda değinilenlerle aynı düzlemde okura verilmeye çalışılan değerlerden biri de “iyilik yapma” düşüncesidir. Yazgan'ın eserlerinde daima iyiler kazanır. Tabii bunda eserlerin masal şeklinde kurgulanmasının payı büyüktür. İyiliğin önemli ölçüde teşvik edilmeye çalışıldığı kurgularda kahramanlar da bu anlamda üzerlerine düşen görevi yerine getirirler. Örnek olarak Çam Kozalağı isimli anlatıda Çam kozalağı bir gece esen rüzgâr neticesinde annesinden ayrılıp kendini paldır küldür yerde bulunca toprak ana Çam Kozalağı'na analık etmekten bir lahza çekinmez. Ona kol kanat gerip ne isterse verir. Yiyecek, içecek, sevgi, şefkat gibi hiçbir şeyi çam kozalağından esirgemez. Öyle ki toprak ananın iyiliği sayesinde derin bir travma yaşayan çam kozalağı canlanıp kendine gelir.

Yazgan'ın eserlerinde dinî değerlere bağlı olarak geleneksel formlara ait bir kısım davranışlar da okura verilmeye çalışılır. Bunlardan biri de “*misafirperverliktir*”. Keloğlan'ın Karpuzları isimli eserde Keloğlan dedesinin anlattığı masallardaki Zümrüdü Anka kuşunu karşısında görünce, hem Zümrüdü Anka Kuşunun yanına niçin gelmiş olduğunu dinler hem de Tanrı misafiridir diyerek ona karpuz ikram eder.

“Sözünde durma” davranışı da anlatılarda yazar tarafından öne çıkarılmaya çalışılır. Yazar kimi zaman zıtlıklar yaratarak okura doğruyu sezdirmeye çalışır. Keloğlan Evleniyor isimli eserde de kurgu böyle gelişir. Kurguda Güllü kızın babasını kızını Keloğlan'a verdiği için kimi insanlar eleştirmiş ve çobanı bu kararından vazgeçirmeye çalışmışlardır. Ancak bu durumun aksini düşünen insanlar da yok değildir. Çobanın verdiği sözden dönmeye meylediğini gören insanlar onun yolunu kesip ona “*Arkadaş, senin bu yaptığın çok ayıp! Dağda söz ver, düzde koyver! Böyle insanlık olur mu hiç? Çoban, çoban! Öl söz verme, öl, sözünden dönme! Biz sözünde durmayan adama güvenip hayvanlarımızı teslim etmeyiz!*” derler ve sözünden dönmeye meyleden çobanı verilen sözün önemine binaen bu kararından vazgeçtirirler.

Yazgan'ın eserlerinde dinî değerlerle millî değerleri zaman zaman iç içe verdiği de görülür. “*Vatan sevgisi imandandır.*” ifadesinin bir gereği olarak Şehit Pınarı'ndaki kahramanlar sürüler hâlinde gelip cennet vatanı işgal eden kara yüzlü, kara özlü düşmanların karşısına arslan gibi dikilirler ve kadınıyla, erkeğiyle, yaşlısıyla kırk gün kırk gece düşmanla savaşırlar. Yine Zafer Irmağı isimli eserde düşmanlar vatan topraklarına girdiğinde ülkeyi savunmak için sadece bir yiğit değil, tam kırk yiğit toplanıp can vermek ve er meydanlarında zaferler dermek için ant içerler. Ardından kırkı da şehit olup cennete uçarlar. Tabii onların hatırasına kimse saygısızlık etmez ve kimse şehitleri unutmaz. Şehitleri unutmayanlardan biri de Zafer Irmağı'dır. O yıllar var ki şehitlerin hatırasına “*Yürekler kabarık, gözlerde damla/ Mehteri saygıyla dur da selamla/ Bir huşu içinde dinle gülbankı/ Sesleniyor tarih, bu ses o yankı*” şeklinde dalga dalga yükselen marşlar söylemiştir.

Bu başlık altında son olarak değinilebilecek değerlerden biri de Yazgan'ın eserlerinde şimdiye kadar zikredilen değerler arasında en fazla göze çarpan “yardım” değeridir. Yazgan'ın kurguları gözden geçirildiğinde kahramanların farklı vesilelerle birbirlerine yardım ettikleri görülür. Mesela Zafer Irmağı isimli eserde kahramanlardan Güneş ve Hürriyet Denizi Yaramaz Yağmur Damlası'nı annesine kavuşturmak için ona yardımda bulunmaya çalışırken, Keloğlan Kız İstiyor İsimli eserde Keloğlan Gül Kız'ın babasını kurtların yemesine mani olarak onun hayatını kurtarır. Yine bir başka eserde ise birlik ve beraberlik duygularını daha da pekiştirmek için insanlar birbirine yardım eder. Sevgi Ormanı isimli esere bu manada bakıldığında, eserde herkesin birbirine yardım ettiği, kimse birbirinin zor durumda kalmasını istemediği net biçimde gözler önüne serilir. Bu durumu kurgu vasıtasıyla detaylandırmak gerekirse, eserde Muhabbet Çınarı bir fırtına kopsa, şiddetli bir yağmur yağsa bütün ağaçları dallarının altına alır, onları soğukta dondurmaz, sıcakta yandırmazmış. Tabii Sevgi Ormanı'nda yalnızca Muhabbet Çınarı değil, diğer ağaçlarda yardımlaşma konusunda geri kalmamış. Dostluk Söğüdü, zorda kalanların yardımına koşar; Vefa Meşesi, her türlü zorluğa karşı göğüs gerermiş. Bütün bu güzel

ağaçların arasında bir de Kardeşlik Pınarı varmış. Yazın soğuk, kışın ılık akarmış. Gece gündüz bütün ağaçların ihtiyaçlarını karşılamış. Bunların yanı sıra Sevgi Ormanı'nda birisinin dalı mı kırıldı, başka birini bir kurt mu kemiriyor, hemen herkes seferber olurmuş. Kardeşlik Pınarı'nın suyuyla yara iyice temizlenir, Vefa Meşesi ve dostluk Söğüdü'nün öz sularından merhem yapılır, Muhabbet Çınarı'nın yapraklarıyla yara sarılır.

Hangi durumlarda insanların yardımlaşacağını kurgu aracılığıyla gösteren Yazgan, bunun yanında yapılan yardımın nasıl yapılacağı ile ilgili de ayrıntıları vermekten kaçınmaz. Keloğlan'ın Karpuzları isimli eser bu gözle incelendiğinde eserde yardımın karşılıksız yapılması gerektiği hususunda Keloğlan Zümrüdü Anka Kuşu'na sözler söyler. Kısaca kurgu aktarılabilecek olursa masalda Zümrüdü Anka Kuşu yanındaki masal kitabı karşılığında Keloğlan'ın karpuzlarını ister. Keloğlan ise insanlığın ölmediğini Zümrüdü Anka'ya hatırlatarak, yapacağı yardımdan ötürü bir karşılık beklemez.

3.2. Dinî Bilgileri Öğreten Değerler

Tablo 2: Dinî Bilgileri Öğreten Değerler

<i>Dua</i>	<i>Zekât</i>	<i>Öşür</i>
------------	--------------	-------------

Yazgan'ın kitaplarında güzel ahlakı teşvik eden davranışların yanında dinî değer bağlamında düşünülebilecek bir kısım dinî bilgiler de vardır. Bunlardan ilki bu kategoride okurun gözüne en çok çarpan "*dua*" değeridir. Bilindiği gibi dua bir yakarıştır. İnsanın kendi kendine yetmediğini Allah'a duyurmasıdır. Kuran'ı Kerim'de Furkan Suresi 77. ayette "*De ki; 'Duanız (kulluk ve yalvarmanız) olmasa, Rabbim size ne kıymet verirdi (Yazır, 367).'*" şeklinde buyrulmuştur. Yine hayat kitabı olan Kur'an da bu manada pek çok dua ayeti vardır (Kuran-ı Kerim, 3/17, 3/191, 7/180, 13/14, 27/62, 30/33, 32/16, 40/65, 51/18 vb.). Yazgan da duanın önemli bir değer olduğunun farkında olacak ki eserlerinde muhtelif yerlerde kahramanlarına dua ettirir.

Yazgan'ın eserlerinde kahramanlar farklı sebeplerden ötürü zaman zaman Allah'a sığınır. Bunlardan ilki güzel bir ortamı terk etmeme düşüncesinden kaynaklanır. Çam Kozalağı isimli eserde küçük bir kozalakken okulda sıra olan çam kozalağı bulunduğu okulda zamanla bazı sıraların eskidikleri ve kullanılmaz hâle geldiklerini görünce içinde bulunduğu güzelliklerden ve çocuklardan ayrılmak istemeyerek kozalak günlerini "*Ne olur Ya Rabbim! Eskimeyeyim, kırılmayayım ve bu güzel çocuklardan ayrılmayayım!*" şeklinde Allah'a yalvarmakla geçirir.

Güzel bir ortamdan ayrılmama düşüncesinin yanı sıra kahramanlar geçmişte yaşanan kötü günlerin geri gelmemesi içinde Allah'a yalvarırlar. Ulu Çınarla Nazlı Hilal isimli eserdeki kahramanların kötü günlerin geri gelmemesi için dua etmesi, bu duaya kurtlar ve kuşların dile gelip "Amin!" demesi bu kapsamda düşünülebilir.

Yazgan'ın eserlerinde bazen de kahramanlar, çocuk sahibi olmak için dua ederler. Kutup Yıldızı isimli masalda kahramanlardan birinin çocuğu olmayınca dua kapısına varıp Allah'a el açması, bir seher vakti Allah'ın huzurunda el bağlayıp, boyun büküp ağlaması, "*Güzel Allah'ım ne olur, bana da bir çocuk ver, beni de ele güne kat! Yavrumu bir göreyim, muradıma ereyim; ondan sonra istersen canımı al.*" diye inlemesi çocuk sahibi olmak için dua etmenin bariz bir örneğidir.

Bu sayılanların dışında kurgulara bakıldığında başa gelen bir felaket ya da sıkıntı da bireylerin dua kapılarını aralamalarında bir vesiledir. Nitekim bu durum Akbulut Karabulut isimli eserde belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Eserde ülkede yaşanan kıtlık ve kuraklık nedeniyle zor günler geçiren ülke halkı, problemin kendilerinden kaynaklandığını tez vakitte anlayıp kadın, erkek, genç, ihtiyar, çoluk çocuk demeden hep beraber yağmur duasına çıkmıştır.

Yazgan'ın eserlerinde tüm bu belirtilenlerden ayrı olarak bireyler her daim kendi menfaatleri için de dua etmez. Örnek vermek gerekirse Kafesteki Kuş isimli eserde kahramanlar yazdığı ilaçlarla mikropları şaşırtan bir doktor için dua ederken, Keloğlan ile Uyku Kuşu isimli eserde ise eserin başkahramanı Keloğlan, Derdistan'da, Figanistan'da ve Ahistan'da zulme maruz kalan çocukları düşünerek onlar için *"Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ım! Oradaki kardeşlerimi koru. Onların da güzel giyecekleri, mutlu bayramları, anneleri ve babaları olsun! Ya Rabbi, Sen'in her şeye gücün yeter!"* biçiminde dua etmektedir.

Dua dışında kurgularda göze çarpan bir başka dinî bilgi de *"zekat"* ve *"öşür"*dür. Zekât Türkçe Sözlük'te *"Zenginlerin sahip olduğu mal ve paranın kırkta birinin dağıtılmasını öngören, İslam'ın beş şartından biri (TDK 2011, 2649)"* şeklinde açıklığa kavuşturulurken öşür ise aynı kaynaktan *"ondalık (TDK 2011, 1862)"*, bir diğer kaynaktan ise *"toprak ürünlerinden tahsil edilen zekât (Erkal 2007, 9)"* şeklinde tanımlanmaktadır. Buradan anlaşılmaktadır ki sosyal bir din olan İslam, ekonomik durumu iyi olan insanlara birtakım malî sorumluluklar yükleyerek toplum içinde bir denge sağlamaya çalışmaktadır. Kur'anda namazla birlikte zekâtın en çok zikredilen ibadetlerden biri olması da bu hükmü desteklemektedir (Kuran-ı Kerim, 2/43, 2/83, 2/110, 2/177, 2/277, 4/77, 4/162, 5/12, 5/55, 9/5, 9/11 vb.). Yazgan da bu noktada Akbulut Karabulut isimli eserinde zekât ve öşür ibadetine değinmiş, zekâtını ve öşürünü vermeyen insanlara kahramanları aracılığıyla bir gönderme yapmıştır. Bahsi geçen eserde kahramanlar bolluk ve bereket içinde yaşarken, ülkede yaşanan kıtlık ve kuraklığı kendilerinden kaynaklanan bir eksiklik biçiminde addetmiş, problemin sebebinin zekât ve öşür vermemek olarak tespit etmişlerdir. Bu düşüncüyü de *"Bu kadar malın zekâtını vermezsek olacağı budur."*, *"Önce öşür, sonra devşir, Fakir fukarayı unutan, yağmuru da unuttur."* cümleleriyle açığa vurmuşlardır.

3.3. Tanrıya Minnetin Bir Sonucu Olarak Kurgularda Yer Alan Değerler

Tablo 3: Tanrıya Minnetin Bir Sonucu Olarak Kurgularda Yer Alan Değerler

Şükür

Tanrıya duyulan minnetin sonucu olarak incelenen masallarda önemli sıklıkta *"şükür"* değeri ile karşılaşılmuştur. Yazgan'ın masal kahramanlarının önemli bir kısmı şükretmeyi alışkanlık hâline getirmiş insanlardır. Bakara Suresi'nin 152. ayetinde Allah *"...Bana şükredin, nankörlük etmeyin (Yazır, 24)."* şeklinde buyurmuştur. Buradan anlaşılabileceği üzere nankörlük etmemek, içinde bulunulan durumdan memnun olmak övülen bir davranıştır.

Eserlere bakıldığında, kahramanlar farklı sebeplerden ötürü Tanrı'ya şükran duyarlar. Bu sebeplerden en çok dikkat çeken anneye yakın olmaktan duyulan memnuniyettir. Özellikle Çam Kozalağı isimli eserde Çam Kozalağı annesi çam ağacıyla birlikte olunca mutlu olur, dertlerini sevinçlerini onunla bölüşür, annesiyle ağlar, annesiyle gülüşür. Onunla birlikte olduğu için Allah'a şükreder. Annesi yanında olmayınca dünyasının karardığını hisseder.

Kurgularda şükür ekseninde dikkat çeken bir başka durum ise güzel bir ortamda bulunmaktan kaynaklanan memnuniyettir. Çam Kozalağı isimli esere bakıldığında bu durum daha da netleşir. Eserde Çam kozalağı koca bir çam olduktan sonra kesilerek santim santim ölçülüp biçilir ve bir gün cıvıl cıvıl sesler eşliğinde iki katlı bir binaya götürülür. Az sonra ayak sesleri ve koşuşmalar duyar. Pırıl pırıl çocuklar içeri girerek üzerine oturur. Odalar şenlenir, sınıflar canlanır. Çocuklar hep beraber *"A,B,C"* diyerek çam kozalağının o güne dek duymadığı şarkılar söyler. Şimdi bir sıra olan küçük çam kozalağı da, yaşadığı bu güzel hayattan ötürü Allah'a bir kez daha şükreder.

Yine şükürle ilgili masallarda göze çarpan bir başka durum da, güzel elbiselere ve ayakkabılara sahip olmaktır denilebilir. Özellikle Keloğlan ile Uyku Kuşu isimli masala bakıldığında, masalda bir bayram öncesi yeni ayakkabılarını ve elbiselerini alıp odasına çıkan

Keloğlan'ın onlara bakıp sevindiği görülür. Yalnızca bununla da kalmayan Keloğlan, annesi ve babasının kendisini sevdiğini düşünerek şükreder.

Yazgan'ın eserleri incelendiğinde eserlerde kahramanlar, yalnızca güzel şeyler için Yaratan'a şükretmezler. Bazen de daha kötü şartlarda olabileceklerini düşünerek, mevcut durumdan memnun olurlar. Örnek olarak Pencere Camları isimli eserde şükürle ilgili kurgu böyle gelişir. Eserde çocuk olmak için iç geçiren ve üzülen küçük pencere camları kendilerine büyük pencere camının yaptığı nasihatten sonra nasıl davranmaları gerektiği hususunda doğruyu bularak, en azından içinde çocuk bulunan bir evde pencere olduklarını, bunun yerine içerisinde hiç kimse bulunmayan yıkık dökük bir evde de pencerede olabileceklerini düşünerek hâllerine şükrederler.

3.4. Dayanmayı ve Kabullenmeyi Telkin Eden Değerler

Tablo 4: Dayanmayı ve Kabullenmeyi Telkin Eden Değerler

<i>Sabır</i>	<i>Kadere İman</i>
--------------	--------------------

Kimi zaman hayatta insanların müdahil olmadıkları birtakım eylemler cereyan edebilir. İnsanlar bu eylemler karşısında kendilerini yıpratmak, isyan etmek yerine mevcut duruma sabrederlerse ya da mevcut durumu kabullenirlerse ruh dünyalarında daha az yıpranmayla bir sarsıntıyı atlatabilirler. Yazgan da eserlerinde tam olarak bunu yapmaya çalışır. Onun eserlerinde kahramanların ekseriyeti "*sabır*" ve "*kadere iman*" noktasında sağlam karakterlerdir.

Türkçe Sözlük'te "*Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç; olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme erdemi (TDK 2011, 1996)*", biçiminde tanımlanan sabır kavramı eserlerde ilk olarak Ağlayan Asma'da okuyucunun karşısına çıkar. Eserin kahramanlarından Kavak Ağacı anlam veremediği işler karşısında sabreder.

Yine Ağlayan Asma isimli eserde Kavak Ağacı sadece anlam veremediği işlere değil canının yanmasına da sabreder. Eserde kuşlar tarafından getirilip Kavak Ağacı'nın yanına bırakılan asma günden güne büyüyüp Kavak Ağacı'na sarılmaya başlayınca, Kavak Ağacı'nın canını yakmaya başlar. Üstelik, Kavak Ağacı'nın bütün iyi niyetli uyarılarına rağmen de ona sarılmaktan, onun canını yakmaktan vazgeçmez. Kavak Ağacı ise bu tavır karşısında yalnız geçen günlerini düşünerek "*Ne yapayım, başa gelen çekilir, kendi düşen ağlamaz. Dayanalım bakalım, Allah ne gösterecek.*" diye kendi kendine telkinde bulunup duruma sabreder. Aynı şekilde Çömlekçi'nin Çamuru isimli eserde de canı yandığı için bir başka deyişle acı çektiği için sabreden bir kahraman vardır. Eserin kahramanlarından Kırmızı Toprak, çömlekçinin elinde çömlek yapılırken her ne kadar anasından doğduğuna pişman olsa da Toprak Ana'nın kendisine hitaben söylediği "*Yavrucuğum, başın dara düşerse Allah'a dayan ve sabret! Sakın unutma: 'Sabreden derviş, muradına erermiş.'*" cümlelerini unutmaz ve sabreder.

Acı çekmenin haricinde kurgularda kahramanlar kendilerine yapılan beddualara da sabrederler ve itidallerini kaybetmemeye çalışırlar. Örnek vermek gerekirse Asma ile Kara Karga isimli eserde, Kara Karga Küçük Asma'ya "*Başın yerden kalkmasın, sen cezalıydın.*" diye beddua edince Asmacık kargaya çıkışmak yerine "*Sabırla koruk helva olur.*" sözüne uygun olarak sabreder ve sabrın sonucunda meyve vererek selamete kavuşur. Asma ile Kara Karga'daki gibi kendisine yapılan bir beddua olmasa da başka bir nedenden ötürü sabreden ve selamete kavuşanlar arasında Sabır Meyvesi isimli masalın kahramanlarından Küçük Zeytincik de vardır. Masalda, Küçük Zeytincik henüz birkaç günlük otların boyca kendisini geçmelerine içerleyince, anne zeytin ağacı küçük zeytine biraz daha dayanması gerektiğini, dayanırsa pek çok güzellikler göreceğini ve nice sabır meyvesi dereceğini ifade eder. Nitekim kısa bir süre sonra zeytincik'in dallarında şimdiye kadar pek görmediği değişiklikler olur. Önce küçük çiçekler, sonra yeşil, yuvarlak meyveler dallarını süsler.

İncelenen eserlerde kahramanlar bazen de alaylara maruz kalırlar ve bu alaylara karşı sabrederler. Akbulut Karabulut isimli eserde de durum böyledir. Eserde Kara Bulut yağmur yağdırma sırasında Ak Bulut'un iğneleyici ve küçümseyici ifadelerine maruz kalsa da sükûnetini korumasını bilir. Onun kendine yönelik “*Geldi kara bulutlar/ Boşa gitti umutlar/ Geldi kara bulutlar/ Kışa gitti umutlar*” şeklindeki alaylı söylemi üzerine bile dinginliğini bozmayıp “*Niye böyle söylüyorsun Ak Bulut kardeş, varlıklar renklerine göre değil, yüreklerine göre değer kazanır.*” diye soğukkanlı söylenmiş bir cümle serd eder. Yine Kara Bulut gibi Çömlekçi'nin Çamuru isimli eserdeki Çömlekçinin Çamuru da Sokak Çamuru'nun bütün alaylarına karşın “*Sabırın sonu selamettir.*” diye susar.

Yazgan'ın eserlerinde bu sayılanlardan biraz daha masum olarak kahramanlar bir kısım yaramazlıklara ve aksi davranışlara da sabır gösterir. Bu noktada Zafer Irmağı isimli eser ilgi çekicidir. Eserde Zafer Irmağı'nın üstündeki Yaramaz Yağmur Damlası aksiliklerine devam ederek önce Zafer Irmağı'ndan uyumak için ninni ister, ardından da bu isteğine ek olarak Zafer Irmağı'na bir de masal anlatmasını söyler. Yaramaz'ın bu şartları öne sürerek uyumam diye kestirip atmasına şaşırarak Zafer Irmağı bir “*Tövbe Estağfurullah*” çektikten sonra sabretmeye devam eder.

Hemen hemen sabırla aynı ekseninde düşünülebilecek bir başka husus da eserlerde göze çarpan, “*kadere iman*” düşüncesidir. Bir Minare'nin Günlüğünden isimli eserdeki minarenin yaşadıkları bu hususu özetler. Eserde yapılacak baraj gölünün altında kalacak olan minare önce bu duruma üzülür. Ancak sonrasında imanın şartlarından birinin de kaza ve kadere iman olduğu Yunus Koca'nın “*İster yaşat, ister öldür,/ İster ağlat, ister güldür,/ Yunus Emre Sana kuldur/ Lütfun da hoş, kahrın da hoş*” biçimindeki mısraları aracılığıyla hatırlar. Ardından da mevcut durumunu kabullenerek tevekkülü elden bırakmaz.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4. 1. Sonuç

Kültürlü ve karakteri düzgün bireyler yetiştirebilmenin en önemli vasıtalarından biri genelde kitaplar özelde çocuk kitaplarıdır. Çocuğa okuma sevgisi aşılama, eğlenceli bir dünya sunma, çocuğu bilgilendirme gibi pek çok işlevi olan çocuk kitaplarının çocuğun karakterini şekillendirme gibi çok fazla dillendirilmeyen bir işlevi de vardır. Ancak bu işlev yerine getirilirken edebiyatın temel çerçevesi dışında birtakım arayışlar içine girilmemeli, söylenilecekler işaret parmağı havada bir öğretmen edasıyla söylenilmemelidir. Her ne olursa olsun kurgu içine sindirilen bilgiler metnin edebî dokusunu bozmadan okura sunulmalıdır.

Bestami Yazgan'ın eserlerindeki dinî değerleri incelemek maksadıyla yapılan çalışma da yukarıdaki hassasiyetler göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda Bestami Yazgan'ın edebî bir metnin ruhuna uygun olarak masallar kaleme aldığı, kurguları aracılığıyla okurlarına birtakım dinî değerler kazandırmaya çalıştığı tespit edilmiştir. Daha özelde,

1. Yazar, eserlerinde *emanete sahip çıkma, dostluk, alçakgönüllülük, misafire hürmet, sözünde durma* gibi güzel ahlakın yansıması olan pek çok değere yer vermiştir.
2. *Dua, tövbe, zekât ve öşür* gibi dinî bir kısım ritüellerin yansımasını yazarın eserlerinde görmek mümkündür.
3. Tanrı'ya minnetin bir sonucu olarak kurgularda *şükür* benzeri değerler bulunmaktadır.
4. Dayanmayı ve kabullenmeyi öne çıkaran, kahramanları çabuk pes etmekten ve isyandan uzaklaştıran *sabır* ve *kadere iman* değerleri anlatılarda dikkat çekmektedir.

4.2. Öneriler

1. Çocuk kitaplarının okurlara değer aşılama da önemli bir vasıta olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

2. Çocuk kitaplarında yer alan değerler çocukların duygu ve düşünce dünyasına uygun olmalı, çocukların gelişimlerine paralel olarak verilmelidir.
3. Çocuklara değer aktarırken politize olmaktan kaçınılmalı, ancak millî ve manevî değerlere uygun doğrular aktarılmalıdır.
4. Dinî değerler çocuk kitaplarında bir ideoloji şeklinde değil
5. Değer aktarımı esnasında edebî metnin dokusu bozulmamalı, değerler kurgu içinde okura sunulmalıdır.
6. Bestami Yazgan'ın incelenen bu ve bu gibi eserleri çocuklara önerilerek okutulmalı, hatta okunmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ata, B. (2005). Dinî Kavramların Çocuk Diline Aktarılması Sorunu, *Türkiye III. Dinî Yayınlar Kongresi*. 289-303.
- Erkal, M. (2007). Toprak Mahsullerinin Zekâtı: Öşür. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 9. 9-36.
- Evren, M. Ö. (2005). Çocuk Edebiyatında Dinî Yaklaşım, *Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, 309-319.
- Hökelekli, H. (Edit.). (2002). *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları
- Kaygusuz, S. (1998). Bestami Yazgan'ın Çocuk Edebiyatımızdaki Yeri. *Yeni Kervan Dergisi*. 50-52.
- Şirin, M. R. (2006). *Çocuğa Adanmış Konuşmalar*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yakar, Y. M. (2012). Dinî Duyarlılığın Çocuk Edebiyatına Yansıması: Hasan Demir Örneği. *II. Beynelhalk Türk Halkları Uşak Edebiyatı Kongresi*. 155-160.
- Yaman, H., Taflan, S. ve Çolak, S. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 7. 107-120.
- Yazgan, B. (ty). *Ağlayan Asma*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Akbulut Karabulut*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Asma ile Kara Karga*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Bir Minarenin Günlüğünden*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Çam Kozalağı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Çömlekçinin Çamuru*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Gökkuşağı Türküsü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Kafesteki Kuş*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Keloğlan Evleniyor*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Keloğlan ile Uyku Kuşu*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Keloğlan Kız İstiyor*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Keloğlanın Karpuzları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Kutup Yıldızı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Pencere Camları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Sabır Meyvesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Sevgi Ormanı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Şehit Pınarı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Ulu Çınarla Nazlı Hilal*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazgan, B. (ty). *Zafer Irmağı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazır, E.M.H. (2011). *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. Ankara: Sefa Yayıncılık.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, N. (2013). *Çocuk Edebiyatı Bağlamında Bestami Yazgan Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TUVA ÇOCUK EDEBİYATI – DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Doç.Dr. Ekaterina CHAMZYRYN

Tuva Devlet Üniversitesi Tuvaca ve Edebiyat Bölümü
Rusya, Tuva, Kızıl

ÖZET

Bildirimde Güney Sibirya’da yaşayan Tuva Türklerinde çocuk edebiyatının 1930 yıllardan beri gelişmesi (S. Sarig-ool, O. Sagan-ool, F. Seglenmey), özellikleri ve simdiki zamanda çocuk yazarlarının eserlerinin konuları (A.Lamajaa, E. Tanova, Sh. Suvan, Ch. Irbijey, H. Oydan-ool), çocuk edebiyatın sorunlarıyla tanıştıracam.

TUVA ÇOCUK EDEBİYATI – DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Çocuk edebiyatı, kelime sanatının ve sanatsal düşüncenin asıl bölümüdür. Bu türün özelliği, hayatı, çocuk doğasını ve davranışlarını sanatsal bir bakış açısıyla ifade etmesidir.

Tuva çocuk edebiyatının gelişimi, Tuva halkının önemli estetik kazanımlarından birisidir ve beraberinde manevi kültürün ve sanatsal düşüncenin gelişimine katkısı olmuştur. Ortaya çıkışından bugüne kadar, Tuva çocuk edebiyatı ana vatanın sanat geleneklerinden beslenmektedir ve temel olarak cumhuriyet dönemi kültürel değişiminin, bugün ulusal edebiyatın bağımsız bir kolu olarak gelişmeye devam eden Tuva çocuk edebiyatının daha iyi duruma gelmesinde büyük büyük ve olumlu bir katkısı olmuştur.

Tuva çocuk edebiyatının doğuşu 20’nci yüzyılın 30’lu yıllarına denk gelir. Ortaya çıkışı, öznel ve nesnel etkenlerle şartlara bağlı olmuştur. Nesnel şartlar olarak yeni cumhuriyette bir milli eğitim teşkilatının kurulması, okul sayısının çoğalması, okur-yazarlık oranının artırılması, okullara ders kitaplarının ve okuma için gerekli araç gereçlerinin sağlanması, farklı yazarlar tarafından yazılmış çocuklara yönelik başarılı eserlerin yavaş yavaş artması gösterilebilir. Öznel şartlar olarak ise, artık Tuvalı yazarların yeni bir nesil yetiştirmede çocuk edebiyatının değerini daha fazla kavraması gösterilebilir. Ders kitapları neşretmek için yeterince nitelikli ekipleri olmadığı için, ülkenin merkez şehirlerinden uzmanlar davet edildi. Uzmanların katkılarıyla 1930 yılında “Yeni Tuva alfabesi” ve ardından “Genç inşaatçılar”, “İşimiz” eserleri yayımlandı. Bu eserler çocuklar için şiir ve düz yazı örnekleri içeren ilk okuma kitapları olma özelliği taşıyordu. Çocukların yaş özelliklerine göre yazılmışlardı. Bu eserlere Rus yazarların Tuva diline çevrilmiş yapıtları da dâhil edilmiştir.

Kitaplara dâhil edilen eserlerden en kayda değer olanı “Beglets - Kaçak” idi. Burada pek meşhur olmayan bir yazar çocukları Namçak tiplmesiyle tanıstırıyordu. Ana tipleme hariç, olaylar ayrıntılı olarak verilmemiştir. Diğer karakterlerin isimleri verilmiyor ve betimlenerek

anlatılmıyor. Ancak bu arada hikâyenin bütün unsurları ortadadır. Öyküye konu olan çocuk kahraman ortalara doğru verilmekte ve karakterlerin ortaya çıkarılması diyaloglarla sağlanmaktadır. Öykü içerik bakımından çocuklar için oldukça öğretici ve geliştirici bir özellik taşımaktadır. Bu yüzden “Durgun” adlı eserin Tuva çocuk edebiyatında ilk sanatsal yapıt olduğunu söyleyebiliriz.

Böylece, 30’lu ve 40’lı yılların kitaplarından olan “Genç inşaatçılar”, “İşimiz”, “Öncü” ve diğerleri Tuva’daki çocuk edebiyatının temellerini atmıştır.

1944 yılında Tuva’nın kendi isteğiyle Sovyetler Birliği’ne katılması Tuva çocuk edebiyatının daha ileriye götürülmesinde olumlu katkılar sağlamıştır. Bu yıllarda “Zvezdočka” adlı haftalık çocuk gazetesi Tuva dilinde yayımlanmaya başlamıştır ve genç okurları ülkenin sosyo-politik durumuyla tanıştırmıştır. Çocuk edebiyatı yazarlarının ortaya çıktığı ve gelişim gösterme imkânı buldukları bu gazete, Tuva çocuk edebiyatının sanat atölyesi olmuştur. Bu gazetenin sayfalarından, L. Çadamba, B. Ondar, F. Segleñmey, O. Suvakpit, E. Keçil-ool, Ye. Tanova vs. birçok günümüz çocuk edebiyatı yazarının yolculuğu başlamıştır.

Tuva halkının yaşamında meydana gelen sosyo-politik değişimler ve yeni bir genç kuşağın ortaya çıkışı, 50’li yılların Tuva çocuk edebiyatındaki fikir-tematik bağlamı ve türdeki çeşitlenmeleri belirlemiştir.

50’li yıllarının ortalarından itibaren, çocuk edebiyatında yeni bir dönem başlamıştır. Tam olarak bu yıllarda, şekil ve içerik açısından kaliteli, yeni eserler çıkmaya başlamıştır. Bunlara örnek olarak S. Sarıg-ool’dan “Arkadaşlar”, “Ateşten araba”, “Tuz çöllerinde”, “Şonçalay”, S. Tamb’dan “Küpteki mama”, K. Arakça’dan “Maral”, F. Segleñmey’den “Nina Salçak tatilde” vs. gösterilebilir. 40’lı yıllara kıyasla çocuk edebiyatı yazarlarının ve yayımlanan eserlerin sayısı artmıştır. 40’lı yıllarda topu topu 2 tane çocuk edebiyatı dergisi varken, bu sayı 50’li yıllarda 5 olmuştur. Genç yazarlar bu türü yeni kahramanlarla zenginleştirmişler ve türün sahasını genişletmişlerdir. Özellikle Segleñmey’in Nina Salçak karakteri oldukça başarılı olmuştur. Bu karakterle birlikte yazar Tuva çocuk edebiyatına psikolojisini betimlediği bir Tuva’lı çocuk kahramanı tanıtmıştır. Yazarlar çocuğu çevreleyen şartlara ve çocuğun iç dünyasına daha fazla yoğunlaşmışlardır.

1958 yılında çocuk edebiyatının gelişiminde çok önemli katkısı olan “Geyik yularındaki at” adlı şiir ve hikâye derlemelerinden oluşan ilk dergi çıkmıştır. Bu andan itibaren Tuva çocuk edebiyatı asıl edebiyattan ayrılmış ve bağımsız olarak gelişmeye başlamıştır. Tuva’da çocukların iç dünyasını ortaya çıkarmayı amaç edinen, kendi halkının özelliklerini kendilerine mal etmiş yeni yazar tipi gelişmeye başlamıştır.

60’lı yılların ortalarından itibaren, S. Sürün-ool’un “Çaygı hünner – Çaylag’da yaz”, “Kejiktig sıldız – Şanslı yıldız” gibi hikâyeleri genç okurlara atfedilmiştir. Bu öykülerle birlikte bir sonraki aşamaya geçeceği ilk aşamasını Tuva çocuk edebiyatı tamamlamıştır.

Okul öncesi, orta öğretim ve lise çağındaki çocuklar için yaşa göre tür ayrımları burada meydana gelmektedir.

70’li yılların Tuva çocuk edebiyatı sanatsal arayışlar içindedir ve yaş gruplarına ayrılmış çocuklar için birçok yeni şey gelmiştir. Özellikle, B. Ondar, M. Ölçey-ool, S. Taspay, M. Ergep vs. yazarlar özellikle çocuk edebiyatına eğilmişlerdir. 1974 yılında çocuklara göre 12 hikâye ve şiir dergisi çıkmıştır. Esas olarak bu dönemde çocuk edebiyatı yeni bir sanatsal gelişim devresine girmiştir.

Bütün bu nizami devreler Tuva çocuk edebiyatını 30’lu yıllardan 70’li yıllara kadar olan birikimle nitelikli yeni bir devreye, yani 80’li ve 90’lı yıllara hazırlamıştır. Bu yıllarda Tuva çocuk edebiyatı, bu süre içinde gelişiminde duraksamalar yaşasa da bir takım başarılar elde etmiştir. 80’li yıllarda 28 derleme çıkmış ancak 90’lı yıllarda sadece 18 tane çıkmıştır. Şüphesiz, bu durum etkileri hayatımızın her alanında görülen peresytokya ile ilgilidir. Her şeyden önce bu süreçler yeni toplum sosyolojisinin oluşmasıyla, alışkanlık haline gelmiş bazı benzerliklerin yıkılmasıyla, tutucu görüşlerle ve fikirlerle vs. ilgiliydi. Ancak 90’ların sonunda ülkelerdeki

sosyo-ekonomik durumun iyileşmesi edebiyata da yansdı. Bu sürede K. Arakça'dan "Kara Aşak Kuzgunları", Ç. Kulaar'dan "Dağların ezgisi", Ye. Tanova'dan "Çocukluk dünyası" ve K. Çamiyana'dan "Gümüş çakmaktaşı" vs. adlı kitaplar yayımlandı.

Bu devrin eserlerinde yazarlar genç kuşak için ahlaki açıdan eğitici ve öğretici olacak konuları tasvir etmişlerdir. Ye. Tanova'dan "Ana yazgısı", Ç. Kuular'dan "Şoraan", Ç. İrbijey'den "Senin dostun kim?", Ş. Suvana'dan "Masallardan doğan çocuk", "Hün-Herel'den gelen misafir", M. Duyungar'dan "Yolda", E. Mijit'ten "İzci fuları" ve A. Lamaja'dan "Arzulanan görüşmeler" bu dönemde çıkmış eserlerdendir.

Dahası eserlerde yaş farklılaşması süreci de burada başlamaktadır. Gençler için K-E Kudajı, E. Keçil-ool, A. Şoyun, Biraz daha küçükler için S. Sürün-ool, O. Suvakpit, E. Dongak, H. Oydan-ool, M. Ergep, küçük çocuklar için ise E. Tanova, Ç. Kuular, M. Duyungar, E. Mijit, Ş. Suvan vs. kitaplar yazmışlardır.

Hikâyelerde ise, çağdaş dünyadan ayrılarak, konular Tuvalı çocuklar üzerinden ele alınmıştır. Günümüzde Tuva edebiyatının çocuk kahramanı artık ahlaki ve entelektüel olarak olgunlaşmıştır ve düşünce yapısı toplumdaki kötülüklerden ayırdır. Bunu S. Sürün-ool'dan "Beyaz oğlak ve Arbay-ool'da, M. Ergepa'dan "Bir parça ekmek"teki Artıncı'da, K. Çamiyan'dan "Gümüş çakmaktaşı"ndaki Orlan-ool'da, M. Kenin-Lopsan'dan "Kaldarak"taki Çetpey'de ve Şiney'de görebiliriz.

Retoriğin ve açıklığın değişiminde, vecizlik ve karakterlerin ruh hallerinin derinlemesine incelenmesi ortaya çıkar. Sanatsal tasvirin amacı olarak hayatın sadece şu veya bu gerçekleri değil, hayatın kendi dinamiği içindeki doğrudan süreçler de vardır. Yine de, Tuva çocuk edebiyatının parıltılı başarısının yanında yetersiz kaldığı yerler de vardır. Aşırı tasvirler ve bir takım kurgusal başarısızlıklar O. Namçikal'dan "Savaşın kalıntıları", M. Ergep'ten "Derin kökler", K. Arakça'nın ve K. Çamiyan'ın hikâyeleri gibi yapıtların sanatsal değerlerini gölgede bırakmaktadır.

Çocuklar için eserler kaleme alan yazarlar aile, okul, şehir gibi konulara ve diğer konulara gerektiğinden az yer vermektedirler. Sanat hakkında yazılmış neredeyse hiçbir eser yoktur. Buna istisna olarak sadece belgesel tarzında bir hikâye olan E. Tanova'dan "Ana yazgısı" vardır. Polisiye türünde çok az eser yazılmıştır.

21. yüzyılın başında Tuva çocuk edebiyatı hayatın derin anlamına ve olayların sanatsal ve düşünsel olarak genellenmesine yer vermiştir. Son zamanlarda çocuk edebiyatına E. Mijit, N. Kuular gibi Tuva halk sanatçılarının yönelmesi dikkate değerdir. Bu yazarlar tarafından "Teçik'in serüveni", "Tana-Herel ülkesinde" gibi macera türünden hikâyeler yazılmıştır. Bu eserlerde yazarlar insanın iç dünyasındaki güçlükleri, ruhsal zenginliği, düşüncelerdeki ve hislerdeki derinliği ve küçük kahramandaki iç yüzleşmelerin enginliğini göstermişlerdir.

Çağdaş çocuk edebiyatının gelişimine basın yayın araçlarının oldukça büyük katkısı olmuştur. Yerel gazeteler "Çocuk köşesi" adlı çocuklara yönelik özel ekler yayımlamakta ve 2001 yılından bu yana "Gaspaja" gazetesine E. Dongak'ın ek olarak hazırladığı "Hek-davan" adlı çocuk dergisi çıkmaktadır.

Editörlüğü A. S. Şoyun tarafından yapılan "Zvezdočka" adında çocuk gazetesi vardır. 2011 yılından beri, "Zolotaya ptička" eki çıkmakta, 2013 yılından bu yana da "Zolotaya ptička"ya ek olarak "Veyerok" çıkmaktadır. 2000 yılından 2012 yılına kadar çocuklar için 18 dergi çıkmıştır.

Bu yüzden bugün Tuva çocuk edebiyatı çok kültürlü Rus çocuk edebiyatına yoğun katkı yapan bağımsız bir alan olarak gelişmiştir. Bu tür, cumhuriyetin kültür ve sanat varlığının temel yapılarından birini teşkil etmektedir.

Bu nedenle, çağdaş Tuva çocuk edebiyatı halkın yaşantısını, dününü ve bugününü, yaratıcı gücünü, çağdaş çocuğun yaşantısını ve iç dünyasını yeterince bütünlükle ve farklı

açılardan yansıtmaktadır. Tuva çocuk edebiyatı olgunlaşmış ve önümüzdeki on yılların geleneklerini şimdiden geliştirmektedir.

Tuva çocuk edebiyatının birçok yapıtı bütün Rus kamuoyunun serveti olmuştur ve Rusya'nın çok uluslu çocuk edebiyatı kültürünün hazinesine dâhil olmuştur. Aynı şekilde, Tuvalı çocuk yazarlar tarafından yazılan birçok eser Rusçaya çevrilip bütün Rus çocuk okurların serveti olmuştur.

Tuva edebiyatının bütün Rus sanatsal kültürüne yaptığı katkı çağımızda gittikçe daha değerli olmaktadır.

KAYNAKÇA

Barto A. L. Zapiski detskogo poeta. - M. : Sov.pisatel, 1978

Belinskiy V.G., Chernishevskiy N.G., Dobrolyubov N.A. O detskoy literature/ - M., 1954

Melnikov M.N. Russkiy folklore i detskiy folklor. – Novosibirsk: Nauka. 1978

Hadahane M.A. Tuvinskaya proza. – Kizil, 1968

Chamzirin E.T. Etno[eticheskie osobennosti tuvinskoy detskoy prozi. – Kizil, 2009.

ÇİN VE MOGOLİSTAN'DAKİ TUVALARIN ÇOCUK EDEBİYATINDA SORUNLARI

Doç.Dr. Zhanna YUSHA

Rusya Bilimler Akademisi (Sibirya Şubesi)
Filoloji Enstitüsü (Rusya, Novosibirsk)

ÖZET

Gunumuzde Tuvalların bir az etnik grupları Cin ve Mongolistanda yaşamışlar. Bu ülkelerde yaşayan Tuvalların ana dili Tuvacadır, bu dil Tuvacanin yabancı_bir lehçesidir. Tuvallar çok milliyetli (uluslararası) bir ülkede yaşadıkları için Çince, Kazakça ve Moğolca'yı biliyorlar. Bu yönüyle çok dillidirler. Küçük bir grup olan tuvalar için bu durum çocuk edebiyatında da çok önemli bir faktördür. Bildirimde Cin ve Mongolistan Tuvallarının çocuk edebiyatında sorunlarla tanıştıracam.

Anahtar sözcükler: Tuva, Tuvaca, çocuk edebiyatı

Çin ve Mogolistan'daki Tuvalların Çocuk Edebiyatında Sorunları

Çin Tuvalları, Şıncan-Uygur otonom bölgesinin Alday aймаğının Ak-Kaba, Hanas, Hom, Kok-Dogai, Tamiki, Ala-Haak köyleri ile Haba, Burcin, Alday şehirlerinde yaşayan az sayılı bir etnik gruptur. Tuvalların yaşadığı topraklar, güneyde Rusya, batıda Kazakistan, doğuda Moğolistan sınırına uzanmaktadır. Bu bölgede yaşayan Tuvalların ana dili Tuvacadır, bu dil Tuvacanin yabancı bir lehçesidir.

Günümüzde Çin Tuvallarının nüfusu, yaklaşık 2500'dür. Onlar kendilerini Kök-Monçak, Monçak veya Alday Tıvası“ olarak adlandırırlar. Ancak nüfusları az olduğu için pasaportlarında Moğol olarak kaydedilmektedir. Bu nedenle diğer halklar onları *Moğollar* veya *Moncaklar* olarak tasavvur ederler.

Tuvalar ana dillerini ise Monçakca veya Tuvaca biçiminde adlandırmışlardır. İlk bakışta Çin'deki Tuvalların ana dili çok dar bir alanda, sadece aile içinde konuşma dili olarak kullanılmaktadır. Ama bize göre Tuva dili fikirlerin oluşturması, aktırılmasında büyük bir rol oynar, aynı zamanda ekspressiv ve akkumulyativ fonksiyonlara sahip olmaktadır. Çünkü Tuvallar geleneklerinde ise ana dillerini kullanmaktadır ve folklor metinlerinde aynı şekilde ana dillerini korumaktadırlar.

Çin'deki Tuvalların yazılı bir dilleri yoktur. Genç kuşak Moğol ya da Kazak okullarında eğitimlerini sürdürmektedir. Bu okullarda da öğrenciler, devlet dili olan Çince'yi öğrenmek zorundadır. Çocuklar okula gitmeden önce Tuvaca ve Kazakça olmak üzere iki dil bilirler. Onun için Tuvalı öğretmenler ilkokullarda ders kitabındaki materialleri Moğolcadan Tuva diline tercüme etmek zorunda kalmaktadır.

Tuvalar çok milliyetli (uluslararası) bir ülkede yaşadıkları için Çince, Kazakça ve Moğolca'yı biliyorlar. Bu yönüyle çok dillidirler. Küçük bir grup olan Tuvalar için bu durum çok önemli bir faktördür. Kazak Arap yazısını Kazak okullarından mezun olan kişiler biliyorlar. Tuvalarda konuşma dilinin bir özelliği de konuştuğu insanın milliyetine (uyruğuna) göre farklı dillere kolayca geçiş yapıyor olmalarıdır.

Günümüzde Tuvaların hayatında önemli bir yere sahip olan ise folklordur, kuşaktan kuşağa, ağızdan ağıza yayılmaktadır. Çin'deki Tuvaların folkloru, gerçekten halkın millî gelenekleri olup, sadece sözlü gelenekte varlığını sürdüren kültürel anıtlardır. Yaşayan türlerin aktardığı folklorik bilgi ve beceriler, arkaik formlara aittir. Çocuklar için Tuvaların folklorunda çeşitli türler bulunmaktadır: *burun hoocular* “efsaneler”, *tuuku hoocular* “tarihsel efsaneler”, *tool* “masallar, destanlar”, *dıvızıktar* “bilmece”, *uleger sös* “atasözleri”. *Tool* terimi ise Çin Tuvalarında destan ve masal anlamına gelir. Ancak masal ve destan, türlerine uygun olarak hacimlerine göre, *uzun mool* ve *kisa mool* olarak adlandırılmıştır. Küçük türlerden kültürün taşıyıcısı olan *dıvızıktar* “bilmece” ve *uleger sös* “atasözleri” vardır. Atasözleri metinlerinde, kısa formda Tuva halkının ahlakî değerlerine rastlanır: cesaret, konukseverlik, dostluk, ustalık, çalışkanlık ve başka. Yalancılık, övünç, korkaklık, tembellik, boşboğazlık, cimrilik, açgözlülük ayıplanır.

Ancak, zengin folklor ve folklorun bir çok türü olduğuna rağmen, bu doğrultuda Tuvalı çocuklara yönelik tahsis edilebilirdi. Fakat, okul öncesi çocuklara, okul çağındaki çocuklara, orta ve üst öğretim çağındaki okul çocukları için bu güne kadar folklor metinlerinin kitap veya derlemeleri hazırlanmamıştır. Söylediğimiz gibi, milli yazı dilinin olmaması ulusal okullarda ve eğitim programlarında sorunların bir nedenidir. Tuva halkı içinde edebiyat yazarlarının olmaması da bununla bağlantılıdır. Bu yüzden Tuvalu çocuklar kendi dillerinde hikaye kitapları, öyküler, edebiyat eserlerini okuma fırsatından mahrum edilmiştir, kendi kültürü hakkında bilgi, etik ve ahlak, iyilik ve kötülük, geleneksel değerler hakkında fikirler sahibi olmaları, onlar için dünya hakkında bilginin ana kaynağı olabilirdi.

Şimdiki zamanda anadilinde yayınlanan kitapların olmadığı nedeniyle Tuvalı çocuklar eğitimini Çince ve Moğolca çocuk edebiyat kitaplarını okuyarak eğitim almaları onların hayatında büyük rol oynamaktadır.

Böyle kitaplar, Tuvalı çocuklara milli değerlerini kazandırmamakta, ana dilinde konuşma becerisini geliştirmemekte, hatta tam tersine yabancı dil ve farklı zihniyet öğretmektedir.

Bu günde Çin Tuvalılarının daha olumlu bir durumu ise çocuklar için şarkı mirası bırakmasıdır. Moğol okullarında Tuvalı müzik öğretmenleri müzik derslerinde kendi amatör bestecileri tarafından yazılmış şarkıları çocuklara öğretmektedir, diye açıklayabiliriz. Ancak, bu şarkılar yazılı olarak yayınlanmadığı için çocuk edebiyatı sorununu çözmiyor, o şarkılar çocukların sadece hafızasında kalıyor.

Bu sorunlar da Mongolistan'daki yaşayan Tivalılar'a ait, onların da sayısı az, yaklaşık 10 000. Yapılan anket sonuçlarına göre, ilkokula girecek çocukların ebeveynleri kendileri Moğolların çocuk edebiyatı yazarlarının eserlerini okuyorlar ve okuduğu eserlerin içeriğini çocuklarına tuva dilinde anlatıyorlar. Böylece, ilkokul öncesi çocuklar Moğolların çocuk edebiyatı yazarlarının eserleriyle kendi dilinde tanışmış oluyorlar.

Son yıllarda Çin ve Mongolistan'daki Tuvalılar üzerinde yaptığımız seferler sırasında birçok folklor örnekleri toplayabildik. Somut olmayan kültürel mirasın aktarılması sorununu ise, onların nineleri, dedeleri, ablaları, abileri tarafından gerçekleştirilen folklor kayıtlarını üzerinde durup, onları masallar, mitler derlemesi olarak yayınlayarak kendi çocuklarına kadar ölümsüzleştirmek isterdik.

Ancak, Çin'deki Tuvalıların kendi dillerinde konuşmasına dayalı milli yazının gelişmesiyle ilgili çalışmalar, metin düzeni, kelimelerin grafik transferi, fonetik özellikler gibi sorunlar şimdiye kadar gelmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz tüm sorunlar, Çin'deki Tuvalıların dil ve manevi kültürün korunması konusu, gelecek nesiller için gerekli önlemlerin benimsenmesini ve gelişmesini teşvik etmektedir. O yüzden edebiyat eğitim gücünü, kendi dilini ve kendi yayın ürünlerini geleceğe bırakmak amacıyla çalışmalıdır.

Tüm bu sorunlar sadece tuvaça üzerinde çalışan dil bilimcilerinin, leksikologların, diyalektologların, folkloristlerin, öğretmenlerin, çocuk yazarlarının dikkatini çekmemeli, aynı zamanda Tuva Cumhuriyeti Hükümeti tarafından da ele alınmalıdır. Hepimiz gücümüzü ve çabalarımızı birleştirerek etkili sonuçları elde edebiliriz.

KAYNAKÇA

Song Zhengchun. The Tuvinians in China. - Beijing: Institute of nationality studies, 1987.

Mongush M.V. Tuvintsi Mongolii I Kitaya. Novosibirsk: Nauka, 2002.

Yusha Zh. Çin'deki Tuvalarının Bugünkü Dil Durumu // IV. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu «Dilleri ve Kültürleri yok olma tehlikesine maruz Türk toplulukları. Son sesler duyulmadan» 23-26 Mayıs 2012. Ankara, 2013 — s. 599 — 602.

AZERBAIJAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATINDA ÇAĞDAŞLIK

Geşem NECEFZADE

Şair, Azərbaycan Yazarlar Birliyi Çocuk Edebiyatı Başkanı

Poeziya zamanın bir an ayaq saxladığı yerdir. Poeziya zamanı bizə hiss elətdirən Allah möcüzəsidir. Məncə, zamanı ən çox uşaqlar hiss eləyirlər.

Uşaqlar dünyanın ilk şeiridir. Dünyanın ilk şeiri olduqları üçün də dünyanı yaxşı duyurlar. Məsələn, biz ağacdən pəncərə düzəltmək istəyirik, onlarsa ağacın budaqlarından yelləncək asmaq fikrindədirlər.

Təəssüflər olsun ki, çox zaman biz uşaq düşüncələrinə, duyğularına öz böyük fikirlərimizi, nitqimizi, dilimizi pərçim eləmişik. Uşaqları böyük kimi danışdırmışıq. Uşaq böyük kimi düşünəndə ölür. Beləliklə, bu günkü uşaq şeirimizin fəlsəfəsi çatmır.

Uşaq şeirində əsas meyarlardan biri dil məsələsidir. Şeirin dili yumşaq və həlim olmalıdır. Şeir uşağın dilində yumşaq və rahat nəfəs almalıdır. Nizamidən bu günə qədər bütün ədəbi məqamlarda fikir aydınlığı, sözün semantik mənasına, təfəkkür çevikliyinə, dilin daxilinə nüfuz etmək əsas məqsəd olub. Nizami heç bir əsərini uşaqlar üçün yazmayıb. Sadəcə olaraq Nizaminin dövründə və sonralar da yazılan əsərləri uşaqların yaş mərhələlərinə görə müəllimlər qruplaşdırıblar və bununla dərslilər, məktəblər, qıraətxanalar yaranıb. Kim deyə bilər ki, Ənvər Məmmədخانının «Buz heykəl» hekayəsi ancaq uşaqlar üçündür və ya əksinə. Kim deyə bilər ki, «Od tutub qırmızı atəşlə yenə yandı üfük» şeiri ancaq böyüklər üçündür və ya əksinə. Kim deyə bilər ki, M.Cəlilin «Saqqallı uşaq», «Poçt qutusu», «Pirverdinin xoruzu», A.Şaiqin «Məqub yetişmədi» hekayələri ancaq böyüklər üçündür və ya əksinə. Demək uşaq və böyük ədəbiyyatı bölməni ən çox pedoqoji termindir. Və bu gün uşaq ədəbiyyatının əsas problemlərindən biri də böyük və uşaq ədəbiyyatına kəskin fərq qoymağımızdır.

Uşaqlar ilk dəfə mənsub olduqları xalqın dilini onun ədəbiyyatı vasitəsilə daha mükəmməl öyrənir. Şübhəsiz ki, dişləri çıxmayan körpə çörək yeyə bilmədiyi kimi, təfəkkürü formalaşmayan uşaq da dediyi sözlərin mənasını öyrənə bilməyəcək. Çünki ona ən əvvəl ilıq, aydın tələffüz olunan sözlər, bir növ təfəkkür lazımdır. Təfəkkürü isə dil yetişdirir. Məhz M.Ə. Sabir müəllim olduğu üçün «Uşaq və buz» şeirini çox aydın, sadə və mənalı, həm də əruz vəznində yazmışdır. A.Şaiq, A.Səhhət, R.Əfəndiyev, C.Səbrayılbəyli məktəbdarlıqla məşğul olduqlarına görə onların uşaq şeirlərinin dili sadə və aydındır. Bir sözlə, uşaq ədəbiyyatı ilə məşğul olan şairin pedoqoji təhsili olması vacibdir.

XIX əsrin sonlarında, xüsusən «Əkinçi» qəzetinin nəşrindən sonra yeni ictimai fikrin, habelə uşaqların bədii dünya görüşünün formalaşması üçün yeni yollar açıldı. S.Ə.Şirvaninin «Rəbiül-Ətfal», «Təsül-Kütüb», Çernyayevskinin Vəlibəyovla birlikdə hazırladıqları «Vətən dili», R.B. Əfəndiyevin «Uşaq bağçası», A. Şaiqin «Gülzar», «Milli qaraət kitabı», «Uşaq gözüyü», A.Səhhətin «Türk ədəbiyyatına ilk qədəm», Ağazadənin «Məktəb məcmuəsi»,

F.Köçərlinin «Balalara hədiyyə» dərslikləri yarandı və bütün bu dərsliklər Azərbaycan Pedaqoji tarixinin əsası olaraq, ictimai fikrimizin formalaşmasında, dilimizin ərəb və fars tərkiblərindən təmizlənməsində mühüm rol oynamış oldu.

1906'da müəllimlərin qurultayından sonra məktəblərimiz üçün «Dəbistan», «Rəhbər» və «Məktəb» jurnalları nəşrə başladı. N.Nərimanovun, S.M.Qənizadənin, S.S.Axundovun, A.Şaiqin, A.Səhhətin, M.Mahmudbəyovun yaxından köməkliyi ilə bu jurnallar dilimizin, mədəniyyətimizin inkişafı yolunda məşəl oldu. Şübhəsiz ki, bu jurnallarda uşaqların dərk edə biləcəyi və öyrənəcəyi çox maraqlı şeirlər, hekayələr və nağıllar çap olunurdu. «Uşaq və buz», «Keçi», «Gəl, gəl, a yaz günləri», «Can gülüm, can, can», «Dovşan», «Durna», «Vətən» və başqa məşhur şeirlər bu dövrlərə təsadüf edir. A.Şaiqin, A.Səhhətin, Şaiqin, Mahmudbəyovun uşaq şeir yaradıcılığında ən başlıca uğurları onda idi ki, onlar xalqın içərisində məşhur olan və ən çox sevilən mahnı ritmləri üzərində yazıb yaradırdılar. Bununla da onlar öz şeirlərini xalqın ruhuna yaxınlaşdırır və bununla da xalq öz içindən çıxan şeyi asan əzbərləyir və heç zaman da unutmurdu. A.Səhhət, A. Şaiq və Sabirdə bu keyfiyyətlər fitri istedad olmaqla bərabər həm də bir pedaqoji ustalığı idi.

Görkəmli şair Çukovski qeyd edirdi ki, uşaqlar ilk şeir təəssüratlarını anaların onlara beşik nəğmələri və başqa bu cür nəğmələr oxuduğu südəmər yaş dövründə alırlar.

*Laylay dedim ucadan,
Ünüm çıxdı bacadan,
Tanrı səni saxlasın,
Çiçəkdən, qızılcadan,
Balam layla, ay layla,
Ünüm layla, a layla.*

Bundakı ritm xalqın özünün təfəkküründən gəlir. Ona görə öyrənilməsi su içmək qədər asandı. «Ç»səslərinin allerterasiyası şeirin bədii gücünü artırır, dil, nitq, təfəkkür məsələləri oxucu və dinləyici tərəfindən asan qavranılır.

Abbas Səhhət də «Quşlar» şeirində sanamalar, yəni təkərləmələr janrından istifadə etmişdir:

Quşlar, quşlar, a quşlar...

Və yaxud A.Şaiqin «Dovşan» şeiri:

Dovşan, dovşan, a dovşan...

Görüşünüz mü, hər iki şey eyni mənbədən, yəni xalqın yaddaşındandır, sadəcə oyadılıb, dilə gətirilib.

A.Şaiqin başqa bir şeirinə fikir verək:

*Bülbül oxur yuvada,
Gan gülüm, can, can.
Qanad çalır havada
Can gülüm, can, can.*

Bu şeir həm sanamalara, həm də xalq havalarının intonasiasına yükləndiyi üçün gözəldir və həmişə yaşardır.

«Dovşan», «Keçi» və «Cücələrım» şeirlərində də sayaçı sözlərindən, təkrirlərdən, anofora və epifolardan məharətlə istifadə olunur.

*Cip-cip cücələrım
Tükü ipək cücələrım.*

Cücələr həm çağırılır, həm də sananır.

*«Gəl, gəl a yaz günləri»
(Sanki uşaq əllərini yelləyir)
ilin əziz günləri,
dağda ərit qarları,
(əlini bu tərəfə əyir)
bağda ərit qarları
(indi də bu tərəfə əyir...)*

Bu şeirin daxilindəki ritm xalq havasıdır. Ona görə də klassiklərimiz xalq poeziyasına və təfəkkürünə fitri və ağıllı şəkildə söykənmişdir.

Rəşid bəy Əfəndiyevin «Durna» şeirinə fikir verin:

*Ay havada uçan durna,
Bizi qoyub qaçan durna.
Get xoş gəldin, şafa gəldin,
Gələcəksən haçan durna?*

Nə qədər axıcı, səlis və aydındır. Bu şeir uşaqlara ana dilini asanlıqla öyrədir. R.B Əfəndiyevin başqa bir şeiri:

*Yaz gələndə yağar yağış,
Otlar uzanar bir qarış,
Qaranquş eylər sifariş:
Mən sizə qonaq gələcəm,
Olsun ki, sabah gələcəm.*

Bu şeir:

*Piyalələr irəfdədir,
Hər biri bir tərəfdədir,
Görməmişəm bir həftədir,
Yar bizə qonaq ələcək,
Olsun ki, sabah gələcək*

şeyrinin melodiyası əsasında yaradılıb, özü də bilərəkdən, şair özü elə yazıb. Əsərini ədədiyyətə, xalqın qan yaddaşına etibar eləyib.

Bu misraları ona görə çəkirəm ki, bu günkü uşaq şeirimiz xalqdan, xalqın melodiya və intonasiyasından uzaq düşüb.

Yenə də Çukovski yazır: «Çoxlu uğursuzluqlardan və tərəddüddən sonra mən belə qənaətə gəldim ki, bütün yazıçılar üçün, istər zəif olsun, istərsə güclü yeganə kompas xalqın poeziyasıdır».

S.Ə.Şirvani, F.Köçərli, A.Səhhət, C.Məmmədquluzadə, M.Mahmudbəyov, R.Əfəndiyev, Hüseyn Cavid, S.M.Qənizadə kimi sənətkarlarımız mənəvi dəyərlərə əsaslanan, xalqın poetik yaddaşına söykənən dilinə, nitqinə rahatlıq verən milli dərslərlərimizin əsasını qoymuşlar və təəssüflər olsun ki, bu milli mənəvi dəyərlər bolşevik süngülərinə taxıldı. Güzəl şairimiz M.Müşfiq ilk şeirlər kitabının adını məcburən «Pambıq» qoydu. Rusiyanın rəzmi olan qırmızı traktora şeirlər qoşuldu. Süni vətənpərvərlik uşaqların dilinə, nitqinə zorla pərçim edildi. Elə pərçim edildi ki, oğlu general Qəzənfər Musabəyovun üzünə durub – sən Vətən xainisən – dedi.

Bu gün üstümüzdən Sovet ədəbiyyatı terminini götürmüşüksə, hələ də onun qalıqları ilə yaşamaqdayıq. Dünyada ən pis şey qalıqlarla yaşamaqdır.

Ancaq mən uşaq ədəbiyyatımızın bu gününə və gələcəyinə böyük ümidlə baxıram. Çünki bizim söykənməyə, əsaslanmağa, öyrənməyə klassik uşaq ədəbiyyatımız, ən başlıcası uşaq folklorumuz var.

Bundan əlavə bizim görkəmli sənətkarlarımız S.Vurğun, R.Rza, S.Rəhimov, M.İbrahimov, İ.Əfəndiyev, M. Dilbazi, N.Rəfibəyli, M.Seyidzadə, Ə.Cəmil, M.Rzaquluzadə, Ə.Məmmədcanlı, Ə.Əhmədova, Ə.Cəfərzadə, İ.Coşqun, Ə.Kərim, M.Cəlil, T.Bayram, H.Ziya, Ə.Qasımov, E.Baxış, İ.Məlikzadə kimi görkəmli sənətkarlarımız elə bir uşaq ədəbi irsi qoyub getmişlər ki, onların əsərlərinə könül söykəməklə, folkloru bilməklə uşaq ədəbiyyatımızın taleyini müəyyənləşdirmək olar. Bu ədəbi nəsilə yanaşı B.Vahabzadə, Elçin, Anar, H.Abbasov, N.Xəzri, Q.İlkin, F.Sadiq, A.Vəfalı, F.Qoca, İ.Tapdıq, N.Həsənzadə, Ə.Əylisli, Qabil, V.Babanlı, X.Əlibəyli, M.İsmayıl, M.Aslan, Z.Xəlil, Ə.Səmədi, Ç.Əlioğlu, Qərib Mehdi, Aləmzər Alizadə kimi sənətkarlarımız həyatlarının müxəlif məqamlarında dəyərli uşaq əsərləri yaratmış və bu gün də bəziləri mütəmadi olaraq uşaq ədəbiyyatı ilə məşğuldurlar.

Müasir uşaq ədəbiyyatını 3 ədəbi növ üzrə, uşaq şeiri, uşaq nəsr, uşaq ədəbi tənqidi ilə qruplaşdırmaq olar ki, burda da əsas məsələ kəmiyyət deyil, yəni nə qədər əsər yazılması deyil, başlıca meyar, bədiilikdir.

Son 5 ildə yaranan uşaq əsərlərində bəlkə də müharibə şəraitində yaşadığımıza görə publisistika üstünlük təşkil edir. Küllü miqdarda şeirlər var ki, təpədən dırnağa publisistikadır, özü də zəif publisistika.

Orta yaş nəslinə mənsub olan Q.İsəbəyli, Ə.Quluzadə, R.Yusifov, P.Qəlbənov, V.Bəhməni, M.Alim, Ə.Əlioğlu, A.Əlizadə, Ş.Xəlilli, Ə.Mədətoğlu, Ə.Əsgəroğlu, M.Köhnəqala, A.Şirin, Ə.Ol, A.Səməd onlardan bir az gənc olan S.Hüseynov, S.Babullaoğlu, S.Nuruqızı, A.Bunyardzadə, Nisə Bəyim, Ə. Salman, Ş.Sahibli, D.Sevgin, E.Atalı, F.Tahirli, F.Balabəyli, M.Mirhəşimov, Ş.Vəfadar, Gülzar İbrahimova, M.Qaçayqızı son dövr çap olunmuş uşaq kitabları ilə və ya «Göyərçin», «Savalan», «Günəş», «Elli» jurnallarında, «Cik-cik», «Elin gücü», «Tumurcuq» və digər uşaq mətbuat orqanlarında, həmçinin «Ulduz» jurnalında, «Ədalət», «Yeni Azərbaycan» və «Kaspi» qəzetlərində çap olunan şeirləri ilə ədəbi ictimaiyyətin nəzər-diqqətini cəlb etmişlər.

İstedadlı şair və nəşir Qəşəm İsəbəyli son illər «Ay külək, nə əsirsən?» yeni şeirlər kitabını və «Ü» nağıl povestini təkrar nəşr etdirib. Eyni zamanda müəllif «Ulduz» jurnalı və uşaq mətbuat orqanlarında «Elnur Əkil və onların başına gələnələr» nağılını və uşaq həyatından bəhs edən müxtəlif səpkili şeirləri balaca oxucuların ixtiyarına verib. Sevindirici haldır ki, Qəşəm İsəbəyli bir nəşir kimi «Şirvanəşr» nəşriyyatında silsilə uşaq ədəbiyyatı çap edərək, balaca oxucuları sevindirib. «Çik-çik» uşaq qəzeti də onun rəhbərliyi altında öz səhifələrində körpə fidanlara hər ay geniş yer ayırır.

Tədqiqatçı alim, professor, gözəl şair, uşaq ədəbiyyatının yorulmaz təbliğatçısı Zəhid Xəlil son illər həm televiziya, həm pedaqoji fəaliyyətində uşaq ədəbiyyatının ən gözəl incilərini üzə çıxarıb. 2002-ci ildə «Dünyanın balaca nağılları» kitabı çap olunub. Eyni zamanda Füzuli Əsgərli 2003-cü ildə Zəhid Xəlilin yaradıcılığı ilə bağlı yazdığı «Sənətkarın uşaq dünyası» kitabını çap etdirərək, sənətsevərlərin ixtiyarına verib. Onu da deyim ki, Zəhid Xəlilin yaxından köməkliyi nəticəsində «Elmin gücü» adlı bir qəzet çıxır ki, burada da orta məktəb müəllim və şagirdlərinə metodiki kömək vasitəsi kimi dünya ədəbiyyatından seçmələr verilir. Zəhid müəllim hal - hazırda «Orxan və onun dostları» romanı üzərində işləyir.

«Göyərçin» jurnalının baş redaktoru, istedadlı şair və alim Rafiq Yusifov son 5 ildə çox gərgin və məhsuldar yaradıcılıq yolu keçmişdir. Ali və orta ixtisas məktəbləri üçün uşaq ədəbiyyatı dərsləri, uşaqlar və böyüklər üçün bir neçə şeir və nəsr kitabları nəşr etdirib. «Söz çəməni» kitabında sait və samitlərə, nitq hissələrinə, cümlə üzvlərinə, durğu işarələrinə, «Günlərimiz, aylarımız» kitabında günlərə, aylara yazdığı şeirlər ibtidai sinif şagirdlərinin həm

Azərbaycan dilinin qramatikasının, həm də əlamətdar gün və ayların öyrənilməsi üçün ədəbi-bədii vasitədir. «Sual» şeirində olduğu kimi:

*Yorulmur hey soruşur,
Deyingən bir qarı tək.
Ona cavab verməyə
Sözlər tapasan gərək.*

Sual işarəsinin forması, daxili əlamət və keyfiyyətləri, ədəbi-bədii lövhələrlə uşağa çatdırılır. Uşağın idrak və təfəkkürünü, mənimsəmə qabiliyyətini surətləndirir. Əslində bu cür əlamətlərlə tanıma və qavrama uşaq şeirlərinin mayası R.Rzadan gəlir. Bu da təbii haldır. R.Rzanın «Şanapipik» şeirinə fikir verək:

*Şanapipik, şanapipik
Alabəzək, qara kiprik
Üstü-başı zolaq-zolaq
Balacaboy, nazik ayaq.*

Əlli yaşını yenicə ötmüş istedadlı şair Ələmdar Quluzadə həm uşaqlar, həm də böyüklər üçün maraqlı şeirlər yazır. Son dövrdə onun «Göyərçin», «Günəş» jurnallarında orijinal uşaq şeirləri dərc edilib. Ə.Quluzadə uşaq xarakterini, onun daxili düşüncələrini dərinlən bilən şairdir. Aşağıdakı şeirində maraqlı bir məqamı nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm.

*Mağazaya gəldi Gülər:
– Əmi, mənə çörək ver,
Bir də dəftər.
– Buyur, qızım.
– Bəs saqqızım?
– Saqqız üçün
Pul qalmadı.
– Əmi, deyən düz olmadı
qoy çörək də,
qoy dəftər də burda qalsın.
İndi elə hesabla ki,
Saqqız üçün xırda qalsın.*

Evlərinin yanındakı dükanlara gedən uşaqların həmişə gözü xərclənən puldan geri qayıdan xırdadadır. Bu təbii, poetik məqamı şairin alıcı gözləri göydə tutub. Xalq yazıçısı Elçin «Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı» məqaləsində yazır: «Zaqreb Simpoziumunda Rumun yazıçısı Tiberd Utaq bir hadisə danışdı. Mənim dostumun qızı televiziya ilə göstərilən olimpiya oyunlarına baxırdı. Gimnast Konsilyaçinin çıxışından sonra qız atasına dedi: «Ata, bu qız gözəl quş ola bilərdi...» Elçin elə oradaca haqlı olaraq qeyd edir ki, mənəcə, bu gözəl misaldır. Bu kiçik və işıqlı bənzətmə bir daha sübut edir ki, xüsusən «uşaq ədəbiyyatının estetik simasından çox şey asılıdır».

Həmin uşağın təfəkkür qanadları daim əşyalar üzərində qanad çalır, nəfəs alır, dəyişir, kiçilir, həm də böyüyür.

Sevimli şairimiz Fikrət Sadığın uşaq yaradıcılığı öz təbiiliyi ilə seçilir. Onun «Şehirli əlifba» kitabı balaca oxucular üçün çox gözəl əyani vəsaitdir. F.Sadığın şeirlərindəki sonluqlar uşağın başına gələn hadisənin ümumi nəticəsindən doğur:

– Bəs bu nədir?
– Bu quşdur.
– Niyə bura qonmuşdur?
– Dən yeyirdi.
– Dən nədir?
– Mən də görə bilmədim
quş hamısını dənledi.

Burada ədəbi fakt, ədəbi hadisə var. Ala dağdan, qara dağdan gələn söz yığını yoxdur. Bu günkü uşaq şeirimizdə göz açısdıran yalandan uşaq güldürmək, sevindirmək istəyi kimi işıldayan ifadələr, tükrürpədici pafos, uşaqları böyük kimi danışdırmaq, yalançı vətənpərvərlik duyğuları süni şəkildə baş alıb gedir. Uşaqların dünyagörüşünə, duyğu və düşüncələrinə süni maska taxmaq, onları daim odlı-alovlu, qalib göstərmək özündən adam düzəltmək kimi şeylərdir. Uşaq həmişə beş ala bilmir, iki alan bir uşağın kədəri, qorxaq bir uşağın həyəcanı daha təbiidir, daha gür – guruldayan, nə – nərildəyən şeirlərin əzəməti məsum uşaqların üzünə taxılmış maskadır. Əslində bu maska müəllifin özüdür.

Təsadüfi deyil ki, xalq şairi R.Rza 1967-ci ildə çap olunmuş «Mənim fikrimcə» kitabında haqlı olaraq yazır ki, həyat hadisələrin nə şəraitdə, nə zaman ortaya çıxması haqqında son dərəcə inandırıcı və gözəl material verir. R.Rza haqlıdır. Həyatın özünü şeirə gətirmək lazımdır. Ona əl vurdunsa, uçulub-dağıtdınsa, daha heç nə.

Özünəməxsus ədəbi dəsti-xətti olan Sərvaz Hüseynoğlu son illər uşaq şeirimizin maraqlı nümunələrini yaratmışdır. Onun uşaq şeirləri sadə, oynaq, lakonik yığcam və mənalıdır. Sərvaz uşaq aləminə enməyi, onunla qaynayıb qarışmağı, düşündüklərini və müşahidə elədiklərini uşaqların zövqü, təfəkkürü boyuna ustalıqla biçməyi bacaran şairlərimizdəndir. O uşaq şeirlərində rəsmə, görüntüyə daha çox diqqət yetirir. Bu mənada onun uşaq şeirləri tablolu xatırladır:

*Tamaşadı, baxanların
gözü doymayır
dəcəl dolu özü çalıb,
özü oynayır.*

Ədalət Əsgəroğlunun son illər çap olunmuş «Böyürtkən kolu», «Elşadın dəcəlliyi», «Aytəkin və Günəş», «Xəzər», «Zirvələr» və başqa şeirləri müasir uşağın esetik zövqünün məhz təbiət parametrləri ilə üzvü surətdə bağlanması göstərir.

«Böyürtkən kolu» şeirində İftixar böyürtkən yemək istəyir. Elə birini yeyən kimi tikanlar onu cırmaqlayır. İftixar ağlasa da, qışqırsa da, tikanlar onu buraxmır, nəticədə köynəyi cırılır:

*Dartındı, köynəyini,
Cırdı düz ortasından.
Tək bircə böyürtkənin,
Hayfını çıxırdı ondan.*

Məncə, maraqlı lövhədir.

Sevinc Nuruqızı son illərdə çıxan 2 toplusu, «Çərpələng, sarı qız», «Düz və vız» kitabları ilə balaca oxucularını sevindirib. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, Sevinc son illərdə ədəbiyyata gələn istedadlı, maraqlı bir uşaq yazarıdır. Bu il Dayandur Sevginin «Mən bilmirəm ayılığın yolunu» adlı yeni şeirlər kitabı işıq üzü görüb. Topluya şairin uşaqlar üçün yazdığı şeirləri də daxil edilib. Bədii obrazlığa, yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə, zəngin dilə malik olan aşağıdakı şeir ata-övlad məhəbbətini səmimi şəkildə oxucuya çatdırır.

*Ay nurundan pay alıb,
Ay kimi təmiz balam!*

*Saçları xurmaydı,
Gözləri dəniz balam!*

Etiraf etməliyik ki, uşaq şeiri yazmaq çox çətinidir. Belinski deyirdi ki, uşaq şairi olmaq lazımdı. Vaxtı ilə uşaq olmaq çətinidir deyən tənqidçi Allo Marçenko ilə mübahisə edən S.Mixaylov, M. Trilyayeva və L. Razqon birlikdə məqalə yazaraq deyirdilər ki, Allo Marçenko ilə razılaşmaq olmaz. Uşaq olmaq, xoşbəxt olmaq, şən olmaq, şirin olmaq deməkdir.

Xalq yazıçısı Elçin «Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı» məqaləsində üçlüyün arqumentlərinə qarşı öz haqlı sualını qoyur: «Məgər uşaq çətinliyi məfhumunun özündə uşaq xoşbəxtliyi yoxdurmu? Bəli, uşaq xoşbəxt olmaqla, şən olmaqla, şirin olmaqla bərabər, həm də çətinidir». Yenə də Elçinin haqlı sözü: «Uşaqlar üçün yazmaq da çətinidir» və Elçinin haqlı nəticəsi: «Lakin bədii çətinlik olmayan yerdə bədii qələbə də yoxdur».

Son illərdə yaranan uşaq ədəbiyyatımıza nəzər salanda aydın bir həqiqəti olduğu kimi dərk edirəm. Uşaq ədəbiyyatı yaranır. Amma XX əsrin əvvəllərində yaranan xalq təfəkkürünə söykənən ədəbiyyata hələ çata bilmir. Elə bil ki, uşaq şeirimizin əsas hissəsi on illiklər ərzində hadisələri eyni cür təqlid edir, obraza eyni əlamət və xüsusiyyətlər verir. Elə bil 90-cı illərin uşaqları 70-80-ci illərin uşaqlarıdır. Uşağın topu, ata-anası, bacı-qardaşı, dağ-daş, ot-çiçək, ay, günəş, it-pişik və ətrafımızı bürüyən əşya və canlılar uşaqlara eyni üslubda təsir edir və uşaqlar da onlara eyni prizmadan münasibət göstərirlər, elə bil heç nə dəyişmiş. Görəsən uşaqlar dünyaya onilliklər boyu eyni baxışlarlamı baxacaqlar? Şübhəsiz, uşaqlar elektron, internet zamanında yaşayırlar. Elə bil şeirimizdəki uşaqların təfəkkür hərəkəti hələ sabitdir. Onlar hələ dünyaya çıxmağa qorxur. Şairlərimiz onların iç dünyalarına, düşüncələrinə ictimai sosial məzmun verməlidir. Mənə elə gəlir ki, bu məsələ gecikir. Görkəmli türk şairi İsmayıl Uyaroğlunun neçə illər bundan qabaq yazdığı uşaq şeirlərinə diqqət yetirsək bu məzmunu aydın görürük:

*Qar qardaş,
Atamın pulu yox
Mənə palto ala...
Nə olar, məni anla.*

Artıq bu şeirdə sosial problem səciyyə daşıyır. Uşaq hiddətlənir. Məgər bizdə hiddətlənən kasıb uşaq yoxdurmu?

Yenə həmin şeirdən:

*Mənim üçün doğ, günəş,
Küçəyə çıxarmır anam məni
Sən olmasan.*

Uşağın acı taleyi artıq böyük poeziya nümunəsidir. Bəzən bizim uşaq şeirlərimizin əksəriyyətində zəif və bayağı təsvirlərlə xoşbəxt uşaq obrazı yaradılır. Yuxarıda göstərdiyimiz şair isə kasıb bir uşağın timsalında poeziya nümunəsini ortaya qoyur. Ədəbiyyatımız üçün bizə ikincisi lazımdır. Bəzən bizdə kütləvi şəkildə qorxmaz, döyüşkən, hər şeydən başı çıxan kollektiv uşaq obrazları bu gün də Qarabağı almağa hazırdılar. Hələlik bu fikir uşağın öz yaşının düşüncəsi deyil. Bu yaşlı bir şairin zorla uşağın qəlbinə, dilinə pərçim elədiyi və guya bununla da cəmiyyətdə vətənpərvərlik işinin çox mütəşəkkil getdiyini göstərmək faktıdır.

Murad Köhnəqalanın 10 avqust 2001-ci il tarixdə «Yeni Azərbaycan» qəzetinin ədəbiyyat əlavəsində 3 uşaq şeiri dərc olunub. Bu şeirlərin gözəlliyi və orijinallığı orasındadır ki, xalq ruhunda yazılıb. Murad burada qeyri-adi bir şey kəşf etməyib. Sadəcə olaraq folklordan bəhrələnib:

*Yatanda tərli oğlum,
Kitab dəftərli oğlum,
Sabah-sabah durubdu,
Vərəqlərin cırıbdı.
Lay lay, Laay lay
Di yat dana
İndicə səni qaldırıb yerə vuracam
Yoo, Yoo,
Sənnən döyüləm, sənnən döyüləm,
Pişik göynən gedir, onnanam,
Ay pişik, get balam yatsın.*

Muraddan daha fərqli üslubu olan gənc şair S.Babullaoglundun 2002-ci ildə «Yeni Azərbaycan» qəzetinin ədəbiyyat buraxılışında dərc edilmiş «Oğlumla söhbət» şeiri müasir uşaq şeirimizdə tamamilə ayrı bir xətdir. Deyək ki, Murad birbaşa xalqdan öyrəndi. S.Babullaoglundun şeiri isə xalqdan bəhrələnməklə bərabər, səlis Azərbaycan dilində bizimlə danışan yeni Avropa düşüncəsidir, Ya da min il bundan qabaqki öz düşüncəmiz, daha dəqiq desəm Dədə Qorqud zamanının bədii içidir:

– Sən kimsən?
– Sənin atan.
– Bəs Fəridin atası kimdi?
– Yoxdu.
– Nədən?
– ...

Bu şeir də H. Cavid'in «Məktəbli qız» şeiri kimi qədimdir. Qədim olduğu üçün müasirdir. Keçmiş olduğu üçün gələcəkdir.

Yenə Səlimin şeirində:

– Ata, Allah kimdi?
– O səni, ananı, babanı,
nənəni, hamını yaradıb.
– Səni də?
– ...

Əslində uşağın suallarının hamısı ən tutarlı cavablardır. Atanın savabı isə sual... Uşağın suallarında müasir sivilizasiya yerləşib.

Ötən beş ildə uşaq nəsrinə və dramaturgiyasına da xeyli inkişaf yolu keçib. Hüseyn Abbaszadənin, İsmayıl Vəliyevin, Əli Səmədlinin maraqlı kitabları, dövrü mətbuatda isə hekayə və nəğılları çap olunub.

Bu dövrdə ən məhsuldar nasirimiz Əli Səmidli «70 ilin sevinci», «Çinarlı şəhərim» kitablarını çox nəfis şəkildə nəşr etdirib, körpə fədanlarımızın ixtiyarına vermişdir. Bundan əlavə Əli Səmədlidən dövrü mətbuatda uşaq hekayələri, nəğılları və publisistik yazıları ilə çıxış edib. Uşaq ədəbiyyatımızın təbliğ olunmasında əlindən gələni əsirgəməyib. Qurultayqabağı uşaq kitabxanalarında bir sıra tədbirlər keçirib və mən də xoşbəxtəm ki, həmin görüşlərin iştirakçısı olmuşam.

İstedadlı yazıçı Aygün Həsənoğlundun ötən 5 il ərzində «Şəkər villası» qəzetində «Küsəyən dişlər», «İki damla yaş», «Şar» nəğılları dərc edilib. «Oxu bülbül və yaxud hər kəsin öz nəğməsi» əsəri gənc tamaşaçılar teatrında səhnəyə qoyulub. Bu dövr ərzində Aygün xanım

«Səməni», «Xallı kəpənək», «Qara sandıq» dram əsərlərini yazıb. «Səməni» dramını səhnələşdirilməsi üçün Gənc Tamaşacılar teatrına təqdim edib. Aygün Həsənoğlunun nağıl və hekayələrində, dramlarında ədəbi-bədii sujetlər, orijinal uşaq taleləri diqqət çəkir.

Aygünün başqa bir yaşıdı Aygün Bünyadzadə özünəməxsus nağılları, tərcümələri ilə xeyli iş görüb. Tofiq Mahmud adına mükafata layiq görülüb. Aygün «Şəkər villası» qəzəində, «Günəş», «Göyərçin», «Elli» jurnallarında ədəbi-bədii uşaq əsərləri ilə fəal çıxış edərək, artıq öz imzasını istedadlı bir nasir kimi təsdiqləyib. «Qar dənəcikləri necə yarandı», «Küçüklərin macaraları», «Necə oldu ki, fəsillər meydana gəldi», dünyanın səfil uşaqlarına həsr olunmuş «Küçə fənəri» bu illər ərzində balaca oxucuların ixtiyarına verilib.

İstedadlı yazıçı Şəlalə Əbil son üç ildə «Sonradan sonra», «Teorem» kitablarını çap etdirməklə yanaşı, «Ulduz», «Azərbaycan» jurnallarında, «Ədəbiyyat qəzeti», «Ədalət», «Yeni Azərbaycan» qəzetlərində maraqlı hekayələri ilə çıxış etdi. Nasirin yaradıcılığında qadın və uşaq obrazı yeni estetik dəyərlərlə üzə çıxdı. «Ala çatı» hekayəsində diş qaşınanda həmişə bələyinin bağını dişinə çəkməyə adət etmiş körpə bir gün ala çatıya oxşayan ilan dişinə aparıb sıxır və ilan onu çalır. Beləliklə, həyatla uşağın ilk tanışlığı başlayır. «İt ki» hekayəsində itən nədir? Atasının iş yerinə gedən Murad əlini atasının işlətdiyi kraskaya buladı ki, qonşusu Kərəmi heyrləndirsin. Lakin ailəyə pul lazımdır. Muradın atası başı daz xozeyinə boyun bükərək əvvəlcədən pul verməsini xahiş edir. Xozeyinsə kobuddur. Elə bu an Murad əlində atasının əlinin əsdiyini və əsə-əsə kiçildiyini görür. O, dərk etdi ki, nəse itirdi. Ona görə də evə çatan kimi hirsli əlinə yaxdığı kraskanı qoratmağa çalışır.

N.Kazımovun 4-cü sinif üçün tərtib etdiyi dərslikdə Nazir Nəcmnin «Qadın əlləri» şeiri başdan-ayağa sözcüklərdən ibarətdir. Şair qadın əllərinə müraciətlə deyir:

*Şimşək olursunuz uca dağlardan,
O vaxtkı dağları endirirsiniz.*

Bu nə deməkdir?

Hər bir fikir bildirməyən bu misralardan şagirdlər görəsən nə anlayırlar? Yenə həmin dərslikdə Eldar İbrahimin «Şəhid Nəğmələri» şeirində «Ağı deyir necə səs» misrası uyarında deyil. Səs ağı deməz. Həmin şeirdən başqa bir misal:

*Cənazələr yol gedir,
Bir-birindən qüdrətli,
Güclü çiyinlər üstə.*

Qüdrət çiyinə şamil edilə bilməz. Bax, burda uşaq çaşır, zövqü korlanır, sonradan onun şeir zövqünü formalaşdırmaq çətin olur.

İndiki zamanda çox vacib ədəbi sahələrdən olan uşaq ədəbiyyatına göstərilən qayğı yetirəncə deyil. Kimdən uşaq şeirinin əhvalını xəbər aldım, kefi pozuldu. Qayğısızlıqdan gileyləndi.

Beləliklə, sözümün sonunda müasir uşaq ədəbiyyatımızın əsas problemlərini aşağıdakı kimi qruplaşdırı bilərəm:

- Bu günkü uşaq şeirimiz xalq ruhundan, xalqın intonasiyasından uzaq düşüb. Uşaq şeirimiz folklor qayıtmaqlıdır. Və təbii şəkildə uşaq düşüncələrinə ictimai-sosial məzmun verilməlidir;

- Ən böyük problemlərdən biri də uşaq və böyük ədəbiyyatının arasında kəskin fərq qoyulmasıdır. Bu fərq pedoqoji tərəfi saxlanılmaqla aradan qaldırılmalıdır;

- Bugünkü uşaq şeirimizin fəlsəfəsi çatmır.
- Bugünkü uşaq ədəbiyyatımızın dili bərbad vəziyyətdədir. Ədəbiyyat hər şeydən əvvəl canlı dildən ibarətdir;
- Bugünkü uşaq ədəbiyyatımız folklardan qidalanıb dünyaya çıxmalıdır. Müasir dünyanın məzmununu şirə kimi canına çəkib, canlı danışq dili ilə uşaqlara çatdırılmalıdır;
- Ən ciddi problemlərdən biri də uşaqları böyük kimi danışdırmaqdır. Uşaq uşaq kimi düşünməlidir;
- Süni vətənpərvərliklə üfürülmüş kütləvi uşaq obrazlarına son qoymaq lazımdır. Uşaq ədəbiyyatımız öz ilkinliyinə, təbiiliyinə qayıtmalıdır;
- Uşaq yazıcısına, ədəbiyyatına xüsusi qayğı olmalıdır;
- Tarixi qəhrəmanlarımız, itirdiyimiz yer-yurd, torpaq, çay, dağ – bir sözlə Dərbənd, Göyçə, Təbriz, Borçalı, Qarabağ, Göyçə gölü, Zəngəzur, Qərbi Azərbaycan haqqında, S.Vurğun, R.Rza, Ə. Kərim, İ Əfəndiyev və başqa sənətkarlarımız haqqında qısa, maraqlı hekayələr yazılmalıdır;
- Əsas problemlərdən biri də oxucu problemdir. Bu gün uşaq mətbuatının orta məktəblərdə oxucusu yoxdursa, deməli, biz oxucu yetişdirmirik, deməli, gələcək ədəbiyyatımızı oxuyan olmayacaq. Bu məsələ ilə ciddi məşğul olmaq lazımdır;
- Bizdə uşaq ədəbi tənqidi yoxdur. Alimlərimiz bu sahəyə xüsusi diqqət yetirməlidirlər;
- Uşaq ədəbiyyatının çapı məsələsi hamımızın ürəyini göynədir. Hörmətli Anar müəllim, nə yaxşı ki, sizin gərgin əməyinizin nəticəsində xalqımızın ən böyük arzusu həyata keçdi. Cənab Prezident İlham Əliyev 2004-cü ildə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısını təsdiq elədi və nə yaxşı ki, həmin siyahıda uşaq ədəbiyyatına geniş yer ayrılıb. Belə ki, bu ildən balaca oxucularımız, elə böyüklərimiz də A.Səhhətin, A.Şaiqin, Sabirin, S.S.Axundovun seçilmiş əsərlərini və Azərbaycan uşaq antologiyasını 3 cildə oxuya biləcəklər.

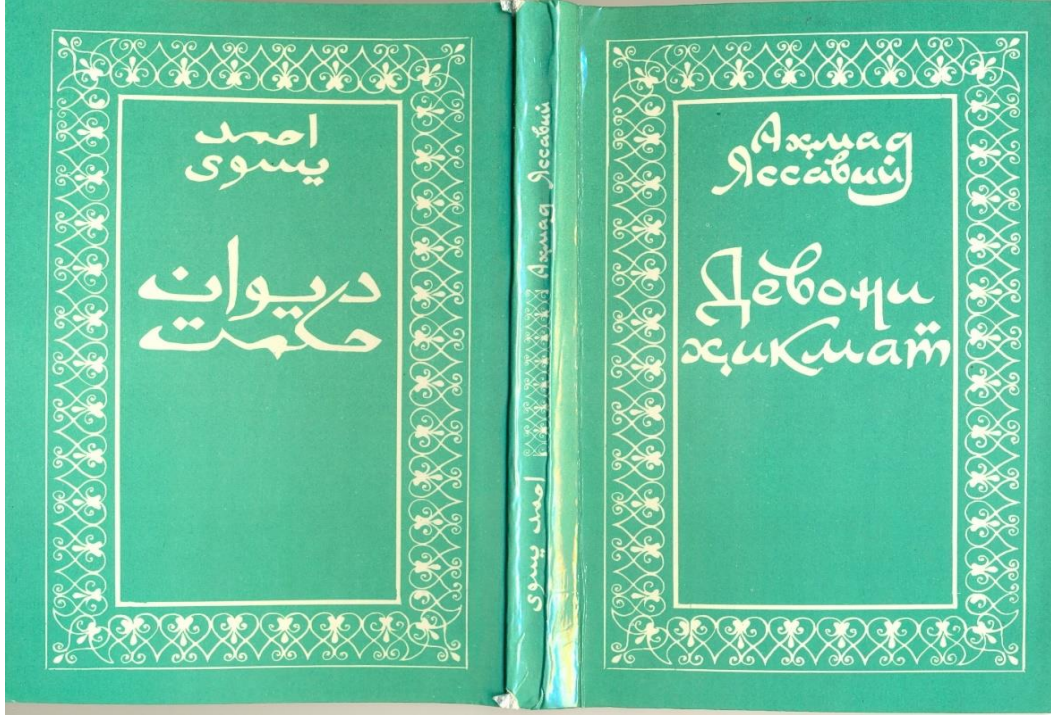
XX Y.Y. ÖZBEK ÇOCUK EDEBİYATI VE YAYINCILIĞI

Doç.Dr. Tahir KAHHAR
Özbekistan

Özbek Çocuk Edebiyatı Türk Dünyası edebiyatları arasında en eskilerinden biridir. Bu fikrimi iki delille isbata çalışacağım. Birincisi şu: her bir edebiyat folklorla bağlı olduğu gibi, Özbek çocuk edebiyatının temeli de Özbek Halk edebiyatıdır. Üç bin yıl öncelerinden ağızdan ağıza geçerek bugünlere ulaşmış atasözleri, bulmacalar, masallar, efsaneler, mahnılar, şiirler, ağıtlar, destanların çocuklar terbiyesinde, eğitiminde büyük bir payı vardır. 1990'lı yıllara kadar Özbekistan Fenler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü tarafından hazırlanmış 100 ciltli folklor örneklerin 39 cilt olarak “Özbek Halk İcadı” dizisinde Taşkent'te basılmıştır. Her biri 50-60 bin adette basılan bu kitapları milyonlarca gençler okudu, ayrımları dünya dillerine çevirdi, onlara ait ilmi tetkikatlar yapıldı. İkinci delil şu: Semerkent'i başkent yapan, milattan önceki 626 y.da öldürülmüş hakan Alp Er Tuna hakkındaki mersiye şiir olarak aynı o zamanda yazılmıştır. Yani o en eski Türk şiiridir. Onun 1926 ve 1995. y.da kitab olarak basılması bu büyük kahramanı çocuklara, gençlere tanıtılmasını sağlamıştır. Son iki bin yıllıkta Türkistan'a baskın yapan Fars'lar, Yunan'lar, Arap'lar, Ruslara karşı bağımsızlık mücadelesi veren Tomris, Şırak, Mukanna, Dükçü İşan gibi halk kahramanları hakkındaki tarihi ve edebi eserler de çocuklara vatanseverlik, erkseverlik ruhunun aşılmasını teminleyen önemli yayınlardır.

Avrupa ilmine, ayarına uygun çocuk edebiyatı Türkistan'da XX y.y. başlarında oluşmuştur. Abdulla Evlaniy'in “Ustad-i Evvel” (1902), “Birinci Muallim” (1908), “İkinci Muallim” (1912), “Türki Gülistan” (1913) gibi okul ve ahlak kitapları, Hamza'nın “Kıraat” (1915) gibi eserleri çocuk edebiyatı yönündeki ilk yapıtlardır. Genellikle 1920.yıllara kadar çocuklar için 50 den fazla alfabe ve ders kitaplarının eski Özbek yazısında yayınlandığı o dönemden Özbek çocuk edebiyatının gelişme yoluna girdiğini göstermektedir.

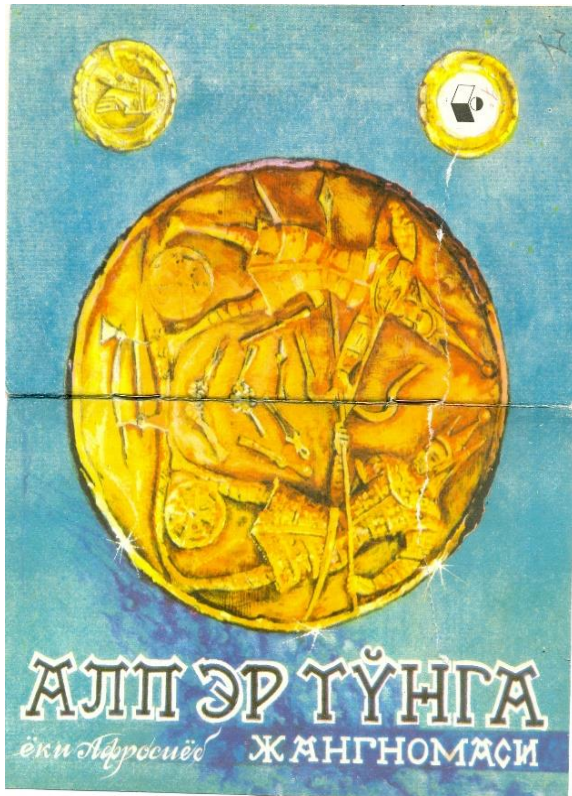
XX y.y. Özbek çocuk edebiyatı bundan bin yılca önce yaratılan eski edebiyatımıza, ondaki edep, ahlak konulu eserlerine dayanarak gelişmiştir. Yesevi ve Hekim Ata'ların Hikmet kitaplarını, Yügneki ve Has Hacib'in bilim ve devlet, millet konusundaki destanlarını, Rabguzi, Nevai, Babur, Ebulgazihan, Gulhani gibi büyük kalemlerin eğitici kitaplarını okuyan çocuklar sayesinde bugünkü Özbek toplumu, bugünkü Özbek kültürü ortaya çıkmıştır. Onların eserlerinin zaman zaman 10 binlerce, 100 binlerce adette basıldığı çocuk edebiyatının gelişimine ve toplumun da manevi yükselişine hizmet etmiştir.

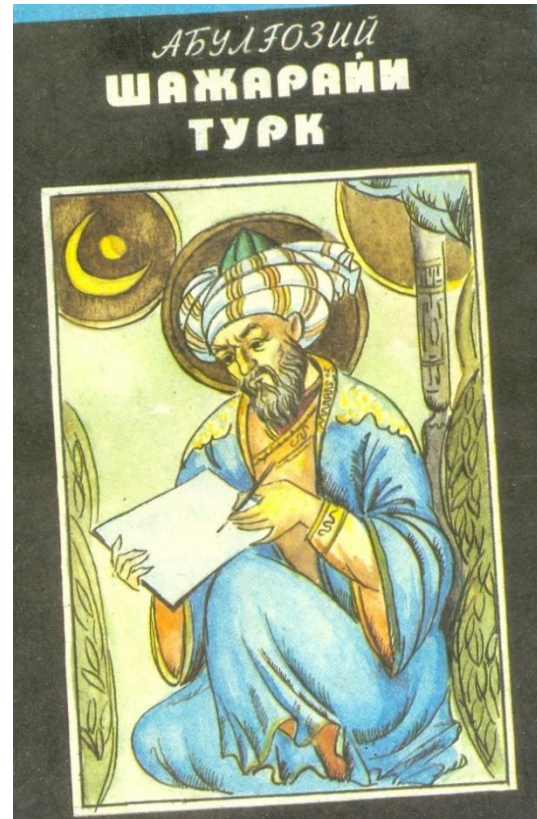
Ahmed YESEVİ. DİVAN-İ HİKMET. 1992 y.
200 000 adet. 208 sayfa.

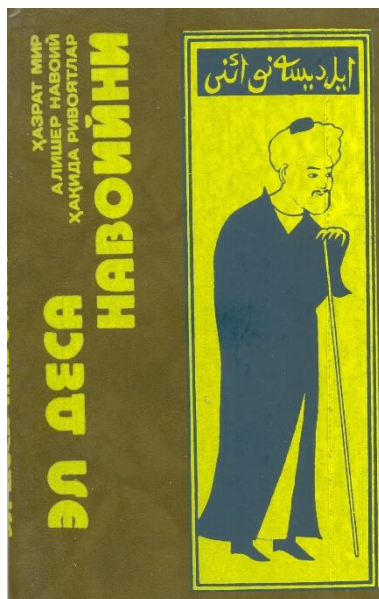
Nasiruddin RABĠUZİ. KISAS-İ RABĠUZİ. Cilt I ve cilt II. 1991 y.
200 000 adet. 1.c. 236 sayfa, 2.c. 272 sayfa.

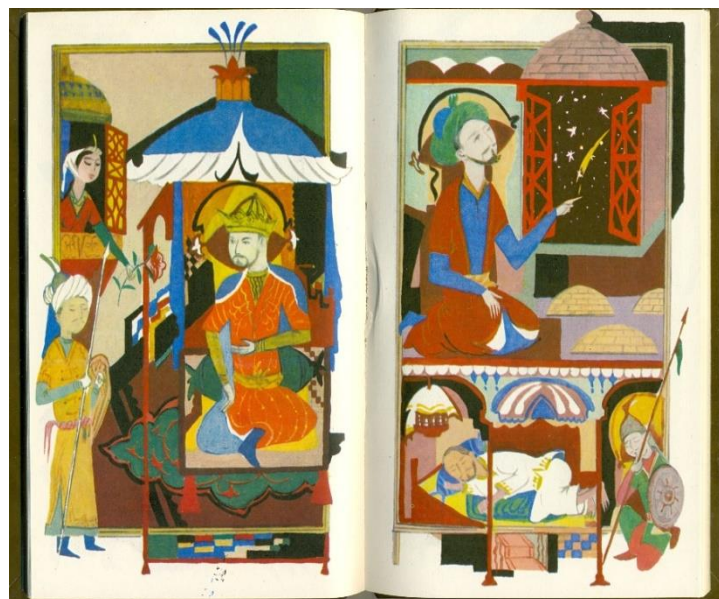
ALP ER TUNA CENKNAMESİ
1995 y. 5 000 adet

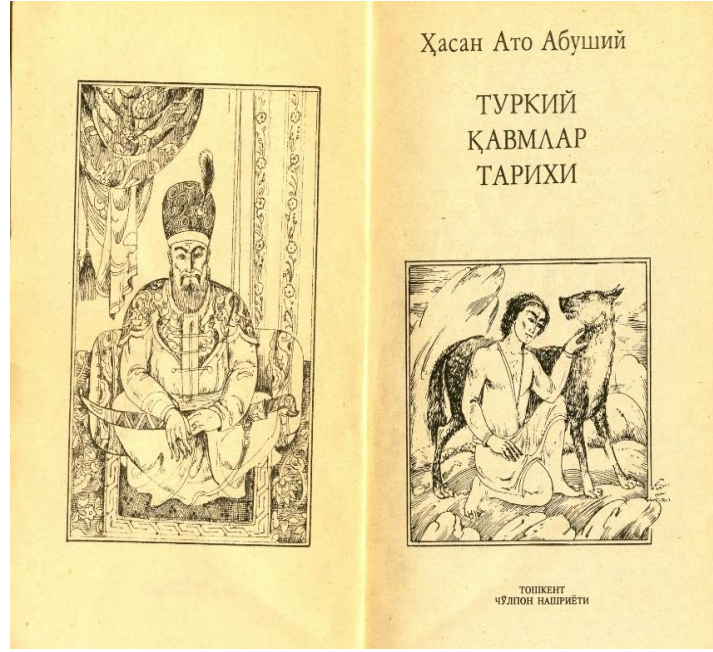
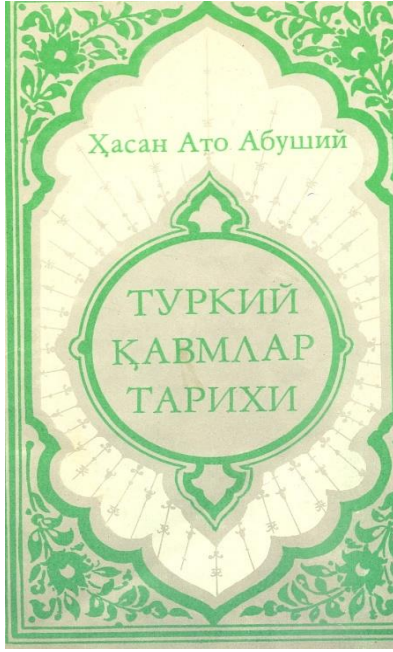

ŞECERE-İ TÜRK
“ÇOLPAN” 1992 y. 100 000 adet

ALİŞİR NEVAİ hakkındaki halk hikayeleri 1991 y. 50 000 adet “ÇOLPAN”

H. ABUŞI, TÜRKİY KAVMLAR TARİHİ 1995 Y. 30 000 adet “ÇOLPAN”

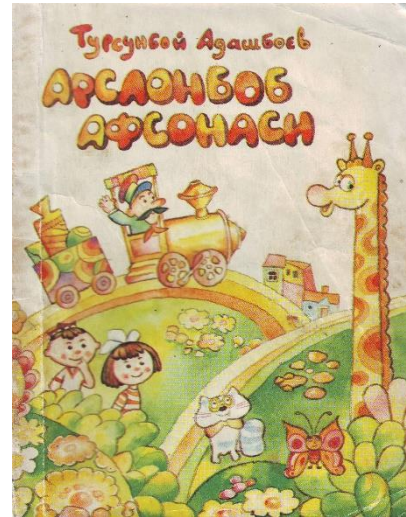
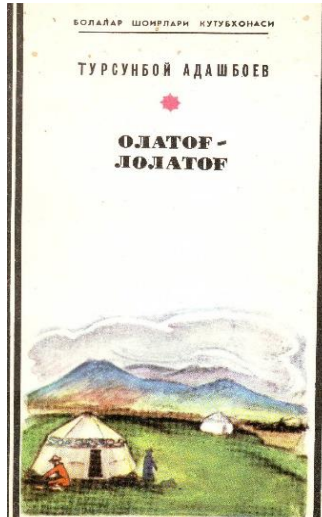
Ferhat Musacan. Durdu, Bisklet ve Ben. 1962 y. 30 000 adet.

1930-1960.y. arasında çocuk edebiyatı şiir, destan, masal, öykü, roman, dram ve çeviri eserleri olarak gelişmiştir. XIX asırda yaşayan Rus edebiyatçısı V. Belinskiy'in, “İnsan kaderini terbiye halletecektir” sözü o dönemdeki kabiliyetli kalemler için de icatta ana çizgi sayılmıştır. Yani bütün eserlerdeki maksat, gaye devlete, halka, vatana hizmet yapacak genç nesil terbiyesi olmuştur. Aybek, Osman Nasır, Hamit Alimcan, Mirkerim Asim, Zafer Diyar, Sultan Cora, Kuddus Muhammadi, İlyas Müslim, Kudrat Hikmet, Hekim Nezir, Yakubcan Şükürov, Polat Mümin gibi şair ve yazarlar o yıllardaki Özbek çocuk edebiyatının terakkisine hizmet ettiler. Onların eserleri ortalama 15-20 binden, ayırım çok okulan kitaplar ise 45-60 binden basılmıştır.

Kitapdaki 8 hikayenin her birine sayfalarda resimler verilmiştir. Kavun piştiği günlerde Özbeklerde Kavun Sayılı, yani Kavun Bayramı geleneği var, ressam sayfa resminde bu konuyu da iyi yansıtmıştır.

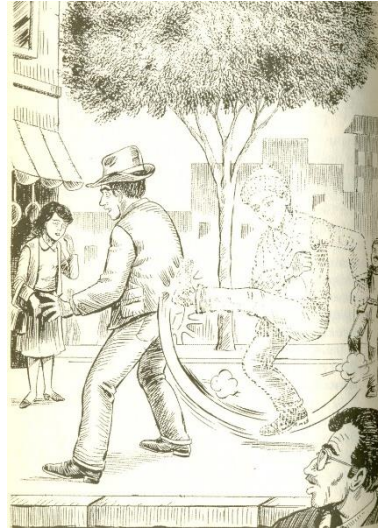
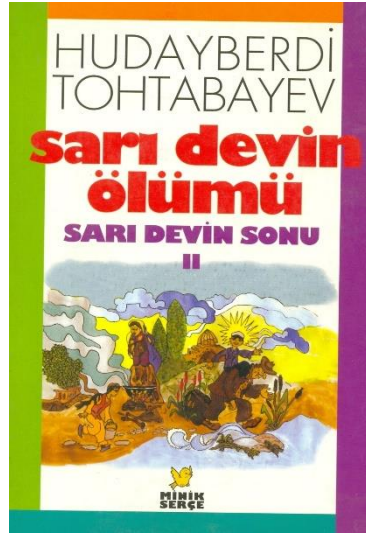
1970-1990.y.da çocuk kitaplarının tirajı 75-100 binlere yükselmiştir. Bu dönemde Hudayverdi Tohtabayev, Nasır Fazilov, Sünnetilla Anarbayev, Farhat Musacanov, Sefer Bernayev, Murat Hıdır gibi yazarlar romanları, öyküleriyle, aziz Abdurazzak, Miraziz Azam, Tursunbay Adaşbayev, Enver Abitcan gibi şairler ise şiiri eserleriyle çocuk edebiyatının gelişmesine etki yapmışlardır. Özellikle Özbekistan Halk yazarı Hudayverdi Tohtabayev'in “Sihirli Kalpakca”, “Sari Devin Ölümü” gibi dünyanın 28 diline çevirilen romanlarının Avrupa, Asaya memleketlerinde yayınlanması Özbek çocuk edebiyatının cihana tanınmasında etkili olmuştur. Onun bu romanlarını Ahsen Batur Türkçeye de çevirip, 2003 y.da İstanbul'da yayınlattır. (1)

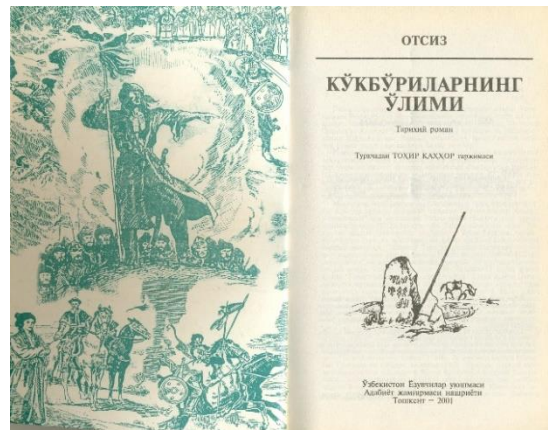

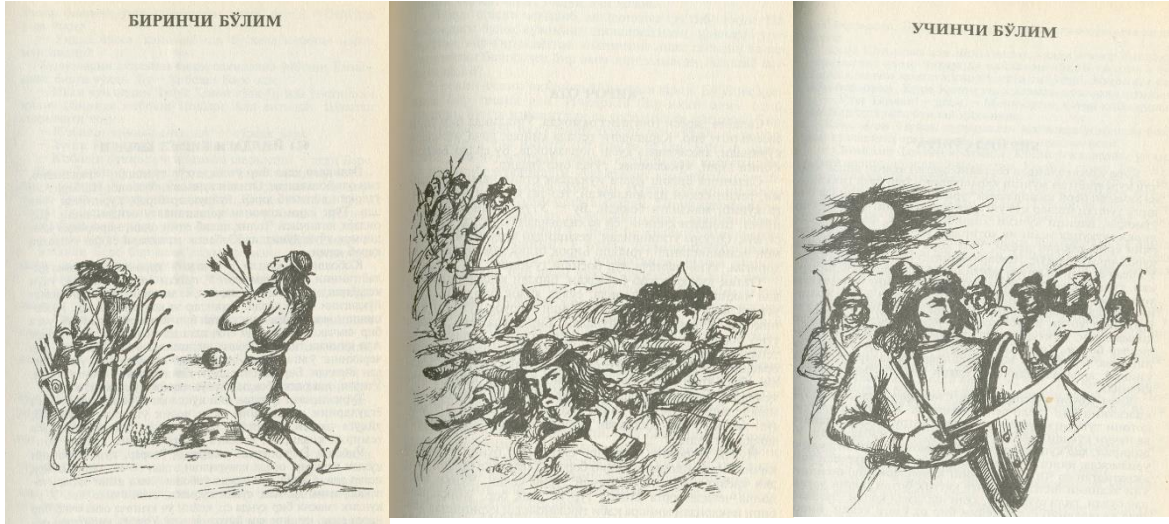
ÖZBEK ÇOCUK EDEBİYATININ ÜNLÜ ŞAİRLERİNDEN TURSUNBAY ADAŞBAYEV'in KİTAPLARINDAN ÖRNEKLER

Burada yayınlarla ilgili bir meseleye değinmek isterim. Bu çeviri kitab içinde ayırım bölümlerdaki olaylara ait resimler de verilmiştir. Resimler Gülay Nilgin Şahinin'dir. İyi resimler. Yazarın bu ünlü romanları Özbekçe'de birçok defa resimlerle yayınlanmıştır. Bu gibi çeviri kitapların yayınlarında orijinaldaki resimleri kullanmak tecrübesi de var. Mesele, Atsız'ın Bozkurtların Ölümü romanını çevirip, 2000 y.da yayınlattığımda, eserin orijinalındaki resimlerden yararlanmıştık. Yalnız ressamın adı orijinalda yazılmadığı dolayısıyla Özbekçe'de de ressam hakkında bilgi verilmemişti. İşte, kitab yayınlanırken, ressam ve editörlerin adlarının da yazılması yararlıdır.

H. TOHTABAYEV. SARI DEVİN ÖLÜMÜ. Roman. Selenge Yayınları.

H. N. ATSIZ. KÖKBÖRİLARNIMG ÖLİMİ. Özbekçe yay. 2001 y.

Özbekistan`da çocuk edebiyatına ve yayınlarına ayrıca bir değer verildiği dolayısıyla 1965. y.da Taşkent`te “**Cumhuriyet Çocuklar Kütüphanesi**” açılmıştı ve o yıllarca topluma hizmet etti. 1998. y.da kütüphane fonunda 300 bin namdaki kitab bulunmaktaydı. Bu aydınlık ocağında düzenlenen “Meşhür Yazarla Sohbat”, “Edebiyat Günü”, “Sesli Okumalar ”, “Okurlar Toplantısı” gibi etkinliklerin de çocuk kitaplarının tanıtımında, yaygınlanmasında, çocuklar eğitiminde önemli bir rolü vardır.

Özbekistan`da çocuklar için okul ders kitaplarını ve edebi eserleri yayınlayan en büyük devlet yayınevi “**Okıtuvcı**”, yani **Öğretmen** neşriyatıdır. O 1936. y.da teşkil edilmiştir. 80. yıllarda bu yayıncılık, bize göre, tarihi faaliyetinin en yüksek noktasına ulaşmıştır. Örneği, o 1960-1977 y.da 5 bin 190 namdaki umumi tirajı 238 milyon 838 bin adette kitap yayınlamıştır. Yalnız 1978 y.da ise o 362 namdaki kitabı 17 milyon adette basmıştır. (2)

2004 y.da neşriyat 100 namdaki 4 milyon 117 bin adet kitap yayınlamıştır. Onlar genellikle ders ve okul kitaplarıdır. (3)

1975.yıllarında Özbekistan`da 10 bin ilk ve orta okul ve 4 milyon kadar öğrenci bulunduğuna bakıldığında, bu yayınların çocuk edebiyatının gelişmesindeki değeri anlaşılabacaktır.

İnternet yazılarına göre, bugünlerde Özbekistan`da 13 milyon kadar öğrenci vardır. Bundan 30-40 yıl önceki objektif olgular ve rakamlar kıyas edilirse, gerçekler ortaya çıkacaktır.

Özbekistan`da “Okıtuvcı”dan sonra çocuklar için kitab yayınlayan ikinci bir devlet yayınevi “**Yaş Gvardiya**” - **Gençler** neşriyatıdır. O 1960. y.da teşkil edilmiştir. Üç yönde çalışan, yani gençler, yeniyetme çocuklar ve küçük çocuklar edebiyatı bölümlerinden olmuştur. Özbek ve Rus dillerindeki edebi kitapları, cihan ve eski sovyet cumhuriyetleri edebiyatlarından çeviriler yayınlamıştır. İlk yıllarda, mesele, 1960-1972. yıllar arasındaki faaliyetini devamında 1 bin 460 namdaki 7900 basma tabak haciminde kitab neşir etmiştir. (4)

Bu devlet yayınevi sonraki zamanda “**Kemelek**” (yani Gök Kuşağı) “**Yeni Asır Evladı**” adıyla çalışmasına devam etmiştir.

Şimdi bu yayınevinde basılan ayırım örneklerle bakalım.

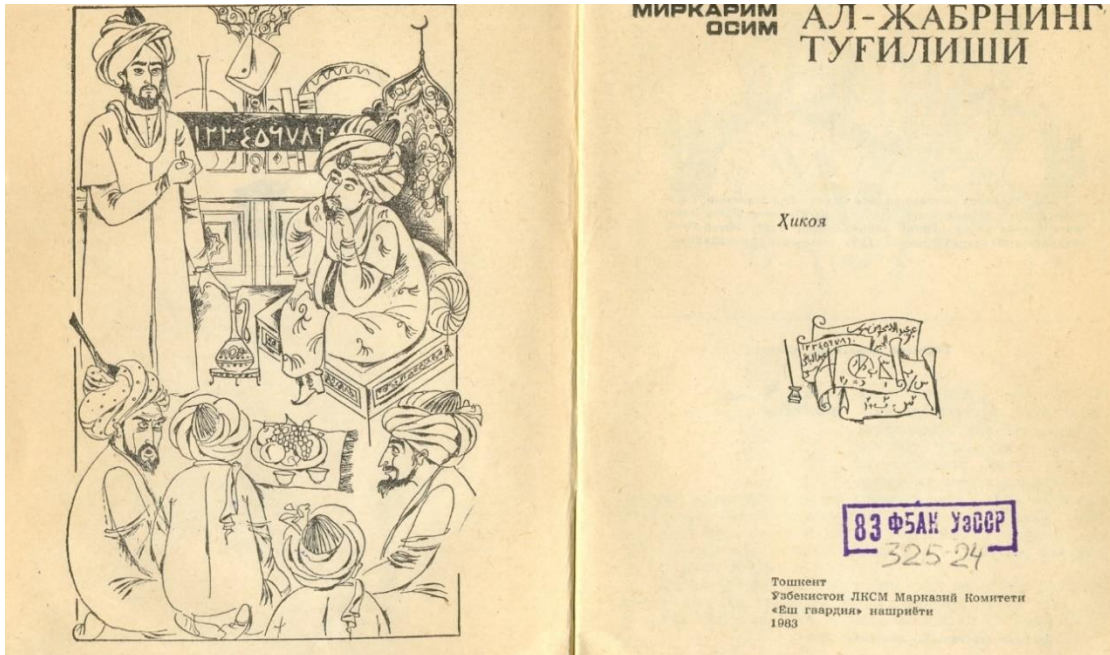
Ünlü yazar Ferhat Musacan`ın 1962 y.da 30 bin adette basılan “Turdı, velosiped va men”, yani “Durdu, Bisiklet ve Ben” hikayeler kitabında 60. yıllardaki Özbek çocukları hayatı yansıtılmıştır. Öykülerin her biri için ayrıca resimler yapılmıştır. Ressam Kurban Nazarov,

Özbekistan'da yaşayan Kırım Tatarlarından. Özellikle onun kavun bayramıyla ilgili resimleri dikkat çekicidir.

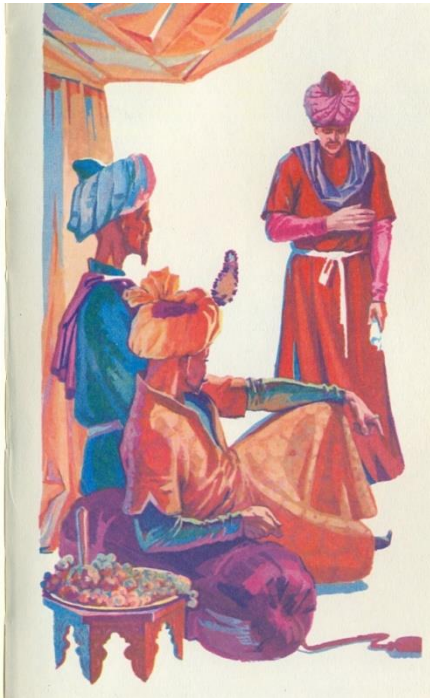
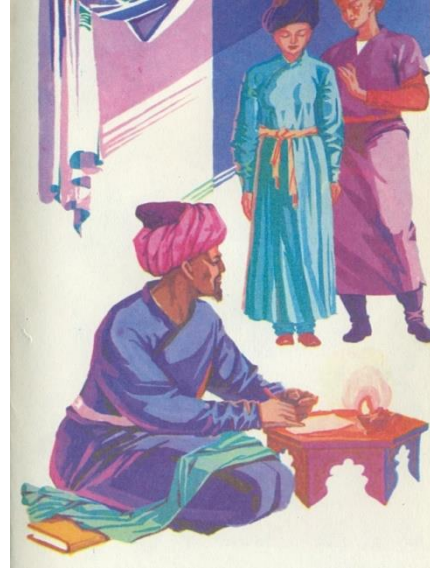
Ünlü yazar Mirkerim Asım'ın "Al-cabrning Tuğılışı", yani El-cebirin Yaratılması hikayesi 1983 y.da 60 bin adette basılmıştır. Eser dünyada matematik feni, özellikle cebir feninin temelini koyan, cebiri yaratan büyük ecdadımız Abu Abdullah Muhammad ibn Musa al-Harezmi hakkındadır. Kitap alimin 1200 yıllığıle ilgili neşirdir. Ressami Abdalbaki Ğulamov. Minyatür sanatımız geleneğine uygun tarzda yapılan resimler milli çizgileri ve renkleri, tarihi ruhu canlantırışı, metini zenginleştirmesi bakımından ilgi çekmektedir.

M.ASIM. EL CEBİRİN YARATILIŞI. 1983 Y. 60 000 ADET

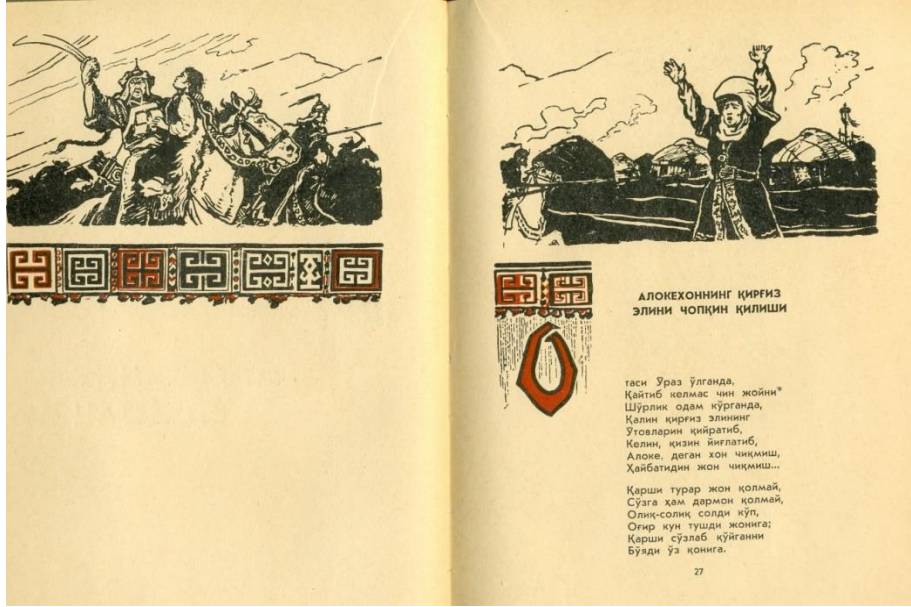
Mirkerim Asım'ın 1987 y. "Yulduzça" neşriyatında 60 bin adette basılan "Al-cabrning Tuğılışı" adlı başka bir kitabında onun Musa Harezmi konusundaki öyküsü ve "İbni Sina" uzun hikayesi bulunmaktadır. Resimleri Rus ressamı V. Parşın yapmış. Tarihi detaylar var. Ama eser kahramanlarının yüz ve göz ifadelerinde, bakışlarında, maalesef, Türklük ve Müslümanlık çizgileri çok az. Yani ressam eser ve kahramanlar ruhuna ulaşamamıştır. Başka millete mensup ressamın resimlerinde bazen bu gibi yetersizlikler açık görünmektedir ve bu noksanlık o dönemdeki çocuk edebiyatı yayınlarına özgü kusurlardan, meselelerden birisidir.

M.ASİM. EL CEBİRİN YARATILIŞI. 1987 Y. 60 000 ADET

Ama Özbekçe kitaplara resim çizen Kiriakidi, Reyh gibi ressamların eserleri ustaca yapımı bakımından dikkatı çekmektedir. Örneği Özbekistan halk şairi Mirtemir'in Kırgız dilinden çevirdiği "Manas" destanının I. kitabı 1964 y.da Taşkent Bedii edebiyat yayınevinde 10 bin adette basılmıştır. 420 sayfalı bu kitap için yapılan resimler dikket çekicidir. Ressam Maksim Reyh kalemine mensup sayfalardaki resimler epik-tarihi detaylarla zenginleştirilmiştir,

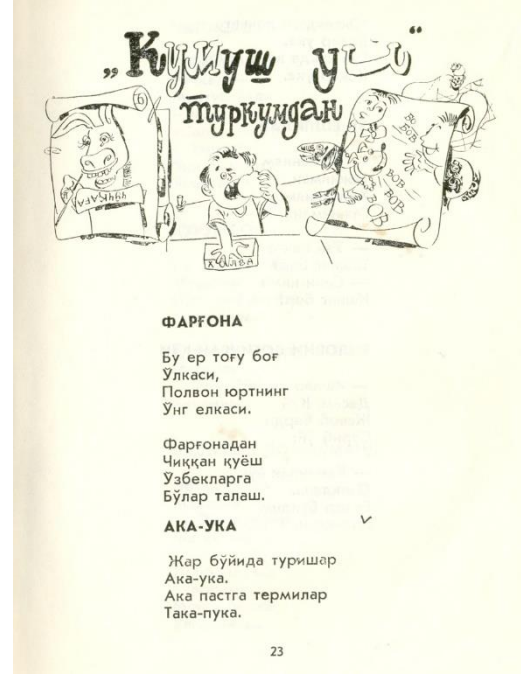
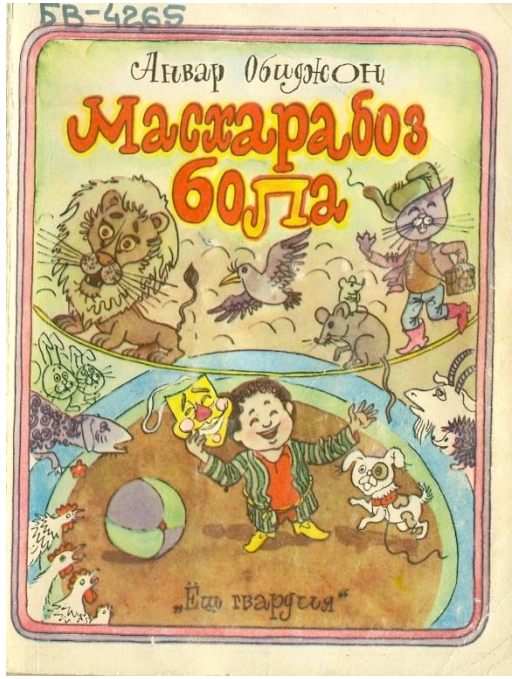
kahramanların portrelerinde de milli ruh ve milli kiyafetler açık görülmektedir. İşte Özbek çocuk edebiyatı yayınlarında, onun gelişmesinde kardeş Türk halkları edebiyatından çevirilen eserler de çok önem taşımaktadır.

Ünlü çocuk şairi ve yazarı Enver Abitcan'ın 1986 y.da “Yaş Gvardiya” yay.da 15 bin adet basılan “Masharabaz Bala” – Maskaracı Çocuk adlı şiirler ve masallar kitabı da o dönemdeki değerli neşirlerden biridir. Kitabın ressamı Abdubaki Ğulamov.

Kapak ve iç sayfalardaki resimler şiirler ve destanların tam terbiyevi manasını, çocuklara özgü espiriyi detaylarla yansıtmıştır. Özbek minyatür geleneği ve çağdaş resim sanatı sentez kılınarak yapılmış bu resimler eserin etkileyici tarafını daha da arttırmıştır.

Ўзбекистон'da çocuk edebiyatının gelişmesine önemli bir katkıda bulunan üçüncü bür devlet yayınevi “Yulduzcha”dır. O 1986.y.dan iş başlamıştır. 90.lardan sonra “Çolpan” adıyla iş yürütmektedir. Mesele, neşriyat 1990. yılında 72 namdaki kitabı yayınlamıştır. “Ana Okul Kütüphanesi” dizisindeki kısa metinli eserler, renkli resimlerle, ortaca 150 binden 300 bine kadar tirajda basılmıştır. Tam adeti milyonlara ulaşmış o kitaplar çocuk edebiyatının gelişmesine katkı sağlamakla birlikte, Özbek çocuklarının akıllı, düşünceli, kültürlü, edepli cenç olarak olgunlaşmasında da hizmet yapmıştır. Şimdi 1990.yılında yayınevinde basılan bazı kitaplara bakalım.

“Bağçaga-Dombakçaga”, yani “Ana Okulun Cici Öğrencileri” adlı şiirler ve öyküler kitabı 150 bin adette basılmıştır. 320 sayfa, fiyatı 1 som 20 tiyin, yani yaklaşık 2 dolar (o yıllarda 1 dolar 63 tiyin idi).

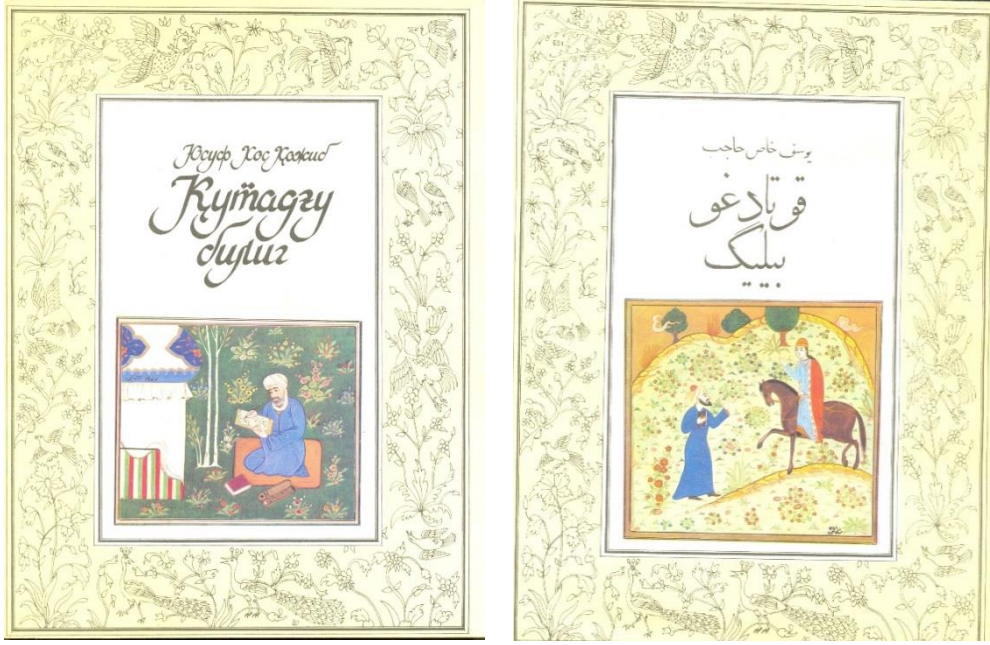
Kardeş cumhuriyetler çocuk edebiyatı eserleri dahil edilmiş “Konuşan Güğüm” kitabı 200 bin adet basılmıştır, 160 sayfa, fiyatı 1 com 5 tiyin.

On tane Özbek halk masalından oluşan “Fil ve Horoz” kitabı ise 300 bin adette yayınlanmıştır. 80 sayfalı bu resimli eserin 35 tiyin, çok ucuz, yani 50 sent fiyatla satıya çıkarıldığı da ibretlidir.

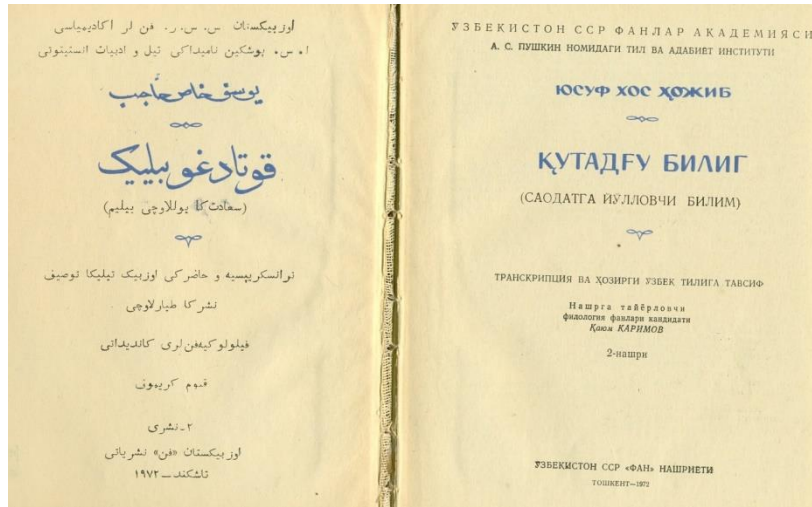
Kardeş Azerbaycan yazarları ve şairlerinin eserleri esasında hazırlanan 192 saygıfalı “Hazar Ruzcarı” kitabı 10 bin adette basılmıştır.

Kırgız ve Tacik halk masallarının Özbekçeye çevirisi “İnatçı Serce” adıyla yayınlanmıştır, 340 sayfadır, adeti 150 bin, fiyatı 1 som 40 tiyin.

Çocuklarda milli ruh ve terbiyenin şekillenmesinde Eski Türk edebiyatı örnek eserlerinin yayınları da önemlidir. “Yıldızca” yayınevi 1990 y.da çocuklar için hazırlanan “Kutadğu Bilik” destanını 75 bin adetle yayınladı. Hazırlayanlar Bakıcan Tohtıyev ve Sadulla Ahmad. Resimleri ünlü Özbek ressamı Şamahmud Muhammadcanov yapmıştır.

Yusuf Has HACİB. KUTADĞU BİLİK. 1989 y. 75 000 adet. 190 sayfa.

Yusuf Has HACİB. KUTADĞU BİLİK. 1972 y. 3 000 adet. 964 sayfa.

S. Alekseyev`in “Suvorov Hakkında Hikayeler” kitabı 150 bin adatte basılmıştır. Rusya tarihi, savaş ve ünlü Rus kumandanı konusundadır. 160 sayfa, fiyatı 1 som 60 tiyin.

Bir diğer Rus yazarı S. Safonov`un uzay konusundaki “Farkını Bul” resimli kitabı 300 bin adette yayınlanmıştır. Bu gibi olgular o yıllarda da sovyet siyasetinin etkisi altında çalışıldığını göstermektedir.

Gazeteci, tarihçi Prof.Dr. Hemdem Sadikov ve ünlü ressam Abdukahhar Muhkemov`un “Resimlerde Vatan Tarihi” resimli kitabı o dönemdeki en önemli, milli neşirlerden biridir. 150 bin adet basılan bu kitabın 160 sayfadır. Fiyatı 1 som 40 tiyin. Özbekistan`ın en eski çağlardan orta asırlara kadar uzanan tarihindeki en önemli olaylar, savaşlar, kahramanların hayatı konusundadır. Kitap son yıllarda da bir kaç defa, çeşitli yayınevleri tarafından basılmıştır. Mesele, kitap 2007 y.da “ART FLEX” yayıncılığı tarafından 5 bin adet basılmıştır.

TAHİR KAHHAR. DAĞLARIN ÜÇÜŞÜ. 1990 y. 75 000 adet

“Çolpan” yayınevi bugünlerde de faaliyetini devam ettirmektedir. Mesele, o 2004 y.da 212 namdaki 3 milyon 200 bin adette kitab yayınlamıştır.

Sonuç olarak şunları vurgulayabiliriz. İşte yukarıda anlatıldığına bakarak, 1990’lı yıllara kadar Özbekistan’da çocuk edebiyatı yayınlarına ayrıca önem verilmiştir. “Okıtuçı2, “Kemelek”, “Çolpan” yayınevlerinde şiiri ve nesri eserler en azından 10 bin, ortaca 60 ve 75 binden, ayırım eserler ise 100, 200, 300 binden basılmıştır. Bu çocuk edebiyatı yayınlarına yüksük değer verildiğini anlatmaktadır.

1990-2014 arasındaki bağımsız ülke yaratmak yolundaki geçiş döneminde de çocuk eğitimine ayrıca önem verilmektedir. Ama bu alanda da bazı problemler var, elbette. Kağıt yetersizliği, kağıtın dıştan getirilmesi, tirajın keskin azaldığı ve s. Ama önemli olanı tiraj

sayısında değil, sıfattadır. Bin yıllar önce de Biruni, Farabi, Yesevi'lerin kitapları 100, 300 adetle hazırlanarak dağıtılmıştır. İsmailbek Ėasprali'nin "Tercüman" gazetesini de 300-500 adetle basılmıştır ve bütün Türk dünyasına dağıtılmıştır. 1920'lerde de Fıtrat, Çolpan ve Elbek'lerin eserleri 1000, 2000 adetle basılmıştır. Ama onların kitapları bütün Türkistanlılara milli fikiri aşılmasıdır, bugünlerde de onların eserleri Özbekler'e milli ruh kaynağı olarak hizmet etmektedir. İşte çocuk edebiyatı az sayıda basılsa da, milli ruhda olması gerekmektedir, yalnız o halde çocuk eğitime katkı sağlayabilir Bilakis, kitap toplum için yararlı değil, zararlı olacaktır.

"Çolpan" yayınevi Türkistan'da yetişen büyük insanları çocuklara tanıtılması yönünde de bir kaç eserler yayınlamıştır. H. Hamidov'un "Alıs yakın yıldızlar", yani Uzak ve Yakın Yıldızlar adlı kitabında Mervazi, Farabi, Mahmud Kaşgarlı, Biruni, Nevai gibi dahiler hakkındaki hikayeler bulunmaktadır. 75 bin adette basılmıştır.

Ecdatlar Öğüdü adlı kitap da 75 bin adette yayınlanmıştır. O kitapta Nizami Gencevi, Abdulkadir Bedil, Cami, Nevai, Devletşah Semarkandi gibi büyük ediplerin edep ve ahlakla ilgili eserlerinden parçalar yer almaktadır.

Yoldaş Suleyman'ın "Ben Altı Yaşındayım", Tursunbay Adaşbayev'in "Üç Devecik ve Sihirli Kabak" kitapları çağdaş çocuklar dünyası konusundadır. Tahir Kahhar'ın "Dağların Üçüğü" kitabı ise çocuklara Tanrı Dağları, Türkistan ve Turan, Türkler'in o dağlardan dünyaya yayılması, Türkler'in ilk atası Natul Şad, Oğuzhan, Manas ve b. kahramanları anlatımı bakımından dikkati çekmektedir. Resimleri ünlü Özbek ressamı Arif Müinov yapmıştır. Şiirler ve destanlardan oluşmuş bu üç kitabın her biri 75 bin adetle basılmıştır.

Türkistan'ın ve bütün Türk dünyasının meşhur kahramanı Tomris konulu resimler:

SPARETRA VA TO'MARIS

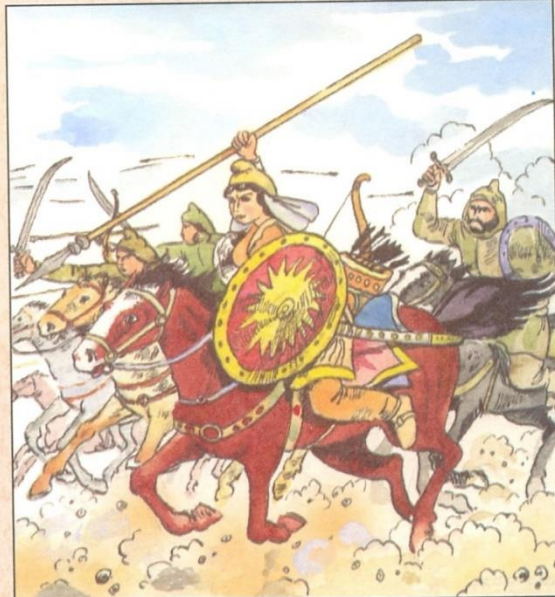
Eramizdan avvalgi VII – VI asrlarda O'rta Osiyoda qadimgi ajdodlarimiz – saklar, massagetlar, so'g'dlar, daxlar yashaganlar.

Ular mehnatkash, erksevar va jasoratli bo'lishgan. Ovchilik hamda dehqonchilik bilan shug'ullanib, turli hunarlarni egalashgan.

Shuni alohida ko'rsatib o'tish lozimki, qadimgi ajdodlarimiz xotin-qizlarni hurmat qilib, ularga izzat-ikrom bilan qarashgan.

Ayollar janglarda erkaklar bilan birga kurashar va hatto qo'shinga yetakchilik qilar edilar.

Saklar malikasi Sparetra va massagetlar malikasi To'maris shunday jasur ayollar ediki, ular haqidagi rivoyatlar hanuzgacha el og'zidan tushmaydi. Janglardan birida Sak podshosi A-Morg Eron shohi Kurush tomonidan asir olinadi.

Bundan xabar topgan malika Sparetra erkaklar va xotin-qizlar aralash katta qo'shin to'plab, Kurush lashkariga hujum qiladi va erini tutqunlikdan ozod etadi.

KAYNAKÇA

Hudayberdi Tohtabayev. Sarı Devin Ölümü. Sarı Devin Sonu. Türkiye Türkçesi D. Ahsen Batur. Minik Serçe Yayınları, İstanbul-2003.

Özbek Sovyet Ansiklopedisi, Taşkent 1979 y., cilt 13, s.627.

Özbekistan Milli Ansiklopedisi, Taşkent 2005 y., cilt 10, s. 561-562.

Özbek Sovyet Ansiklopedisi, Taşkent 1973 y., cilt 4, s.251.

SİBİRYA AYDINLIĞI: PORA HIZILOĞLU

Yücel FEYZİOĞLU

Eğitimci, Yazar

Almanya

ÖZET

Şafak olmak üzereydi. Gökyüzünde dağ kadar bir alev topu göründü. Öyle bir alev topu ki; güneş kadar parlak. Ortalık aydınlığa kesti. Alev topu yaklaştı, yaklaştı, yeryüzüne çakılmadan büyük bir gürültüyle havada patladı. Öyle bir patladı ki; ses bütün Sibirya'da duyuldu, yer gök sarsıldı, Sibirya ayağa kalktı.

İnanılmaz bir aydınlık her yana yayıldı. O aydınlık öylece kaldı. Beyaz geceler...

Tarih 5 Mayıs 1862'yi gösteriyordu.

İşte o sabah, Yenisey ırmağına sol taraftan dökülen Abakan ırmağının kıyısındaki Üzümlük köyüne o büyük ışık, getirip bir çocuk bıraktı. Adını Hakasça Hızıloğlu Pora koydular. Bu çocuğa bir de Rusça ad verdiler. Nikolay Födoroviç Katanov. Çünkü o hem Sagay Türklerindendi hem de ailesi onun Rusyaya kaynaşmasını, Rusya da onun bir Rus olmasını istiyordu. Bu çocuk daha 31 yaşında dünyanın en genç ordinaryüs profesörü olacaktı...

Sibirya Aydınlığı: Pora Hızıloğlu

Şafak olmak üzereydi. Gökyüzünde dağ kadar bir alev topu göründü. Öyle bir alev topu ki; güneş kadar parlak. Ortalık aydınlığa kesti. Aniden ögle olmuştu sanki.

Yenisey, Abakan, Askıs ile Tunguzka ırmaklarının suları ve bütün göller alev alev tutuştu, mavilikler kıpkızıl oldu...

Erken kalkıp hayvanları dışarı çıkaran köylüler ilk kez alev topunu gördüler. Şaşkına döndüler, gözleri kamaştı.

Alev topu yaklaştı, yaklaştı, yeryüzüne çakılmadan büyük bir gürültüyle havada patladı. Öyle bir patladı ki; ses bütün Sibirya'da duyuldu, yer gök sarsıldı, Sibirya ayağa kalktı.

İnanılmaz bir aydınlık her yana yayıldı. O aydınlık öylece kaldı. Beyaz geceler... Tarih 5 Mayıs 1862'yi gösteriyordu.

İşte o sabah, Yenisey ırmağına sol taraftan dökülen Abakan ırmağının kıyısındaki Üzümlük köyüne o büyük ışık, getirip bir çocuk bıraktı. Adını Hakasça Hızıloğlu Pora koydular. Bu çocuğa bir de Rusça ad verdiler. Nikolay Födoroviç Katanov. Çünkü o hem Sagay

Türklerindendi hem de ailesi onun Rusyaya kaynaşmasını, Rusya da onun bir Rus olmasını istiyordu. Ailesi hem Şaman dinine mensuptu hem de Ortodoks Hristiyanlığa inanıyordu. Kendisine verilen bu adlarla iki halkı ve iki inancı da temsil etmesi ondan bekleniyordu.

Kendisinin kaleme aldığı biyografisinde geçmişini şöyle tanıtıyor: “Babam mensup olduğu boyun köy katipliği görevini yürütmüştür. Dedelerimiz de 18.yyda Abakan bozkırlarında genişçe yayılmış Ortodoks Hristiyanlarındandı. Ama aynı zamanda Kamlık dinini de bırakmamışlardı. İnsanların ve ev hayvanlarının koruyucusu olarak kutsadıkları dağ, su, ateş iyelerine tapmışlar ve onlara kurban kesmişlerdir. Babamın mensup olduğu Sagay boyu Rus Kazakları tarafından günümüzdeki Yenisey vilayetinin bulunduğu Abakan bozkırlarından sürülen Türk kökenli Kara Kırgızlardan gelir... Anamın boyu olan Kaşlar ise Yenisey vilayetine bağlı Krasnoyarsk şehrinin yanındaki Kaç nehrinden gelmişlerdir...”

1869 yılında Halk Eğitim Bakanlığı Askıs köyünde tek sınıflı bir okul açtı. Hızıloğlu Pora yedi yaşında iken Rusça eğitim almak üzere bu okula başladı. Öğretmeni kendi amcası Efim Sömönoviç Katanov idi. Bu başarılı ve sevilen öğretmen halk arasında çok etkili bir kişiydi. Minusisk ilçesinde dağda yaşayan Tatar boyları arasında Ortodoksluğun yayılmasına büyük katkıda bulunmuştu. Askıs'ta çeşitli boyların temsil edildiği Duma'nın katibiydi. Pora da amcasına Duma'da yardım ediyor, Rus yazı sanatını öğreniyordu. Efim Sömönoviç Katanov, Pora'nın ışıklı bir dünyası olduğunu hemen fark etmiş, onunla yakından ilgileniyordu. Yaz aylarında Pora, Üzüm köyü çocuklarıyla birlikte danaları, kuzuları, tayları güdüyor, onlarla oynuyor, kış aylarında ise Askıs'taki okula devam ediyor, bol bol kızak kayıyordu.

Pora, 12 yaşında iken babasını kaybetti, öğretmen amcası onu daha çok sahiplendi. 1876 yılına kadar onu kendisi okuttu. Aynı yıl liseye başlamadan önce ailesi gibi dağda ve evde kurban kesme törenlerine katıldı, o da, insanların ve evcil hayvanların koruyucusu olduğuna inandıkları dağ, su, ateş ve gök iyelerine inanıyordu. Aynı zamanda Rusların Tanrısının gökte olduğuna inanıyordu. Böylece iki inancı birbiriyle benzeştiriyor, kaynaştırıyor, ikisinin de amacı, hedefi aynı olduğuna inanıyordu. 1876 yaz tatilinden sonra Krasnoyarsk'taki 8 yıllık liseye girdi; ciddi bir eğitim gördü. Latince, Yunanca, Fransızca ve Almanca öğrendi. Aynı zamanda köy yönetiminin yazı işlerine de o bakıyor, Rusça'sını mükemmelleştiriyordu. 1884 yılında altın madalya alarak liseyi üstün başarıyla bitirdi.

Daha lise 4. sınıfta iken tarih ve coğrafya öğretmeni Zavadskoy'un yönlendirmesiyle Pora Katanov o ışık topuna bindi ve hızla Sagay – Hakas Türklerinin yaşadığı bölgelere indi ve onların folkloruyla ilgili metinleri derleyerek kayıt altına aldı. Ünlü Türkolog Radloff'un, A.M.Kastren, ve N.A.Kostrov'un eserleriyle 1881 yılında tanıştı, onları okudu, onlardan etkilendi ve derlediği metinleri 1882 yılında yayınladı.

1884 yılında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'ne girdi. Orada da Arapça, Türkçe, Tatarca, Farsça dersleri aldı. Prof. Radloff, Prof. Berezin gibi hocaların öğrencisi olma şansına erdi. Böylece bir Sibiry ışığı bu batılı aydınlıkla buluşuyordu.

Prof. Radloff ömrünü Türkolojiye adanmış Rusyalı bir Alman bilginiydi. 1866 yılında yayımladığı eserinin önsözü için şöyle yazıyordu: *"Yeryüzündeki hiçbir dil ailesi Türkçe kadar geniş sahalara yayılmış değildir. Afrika'nın kuzeydoğu bölgesinden Türkiye'ye ve Rusya'nın güneydoğusundan Sibiry'nın güneyine ve Gobi Çölü'nün içlerine kadar Türkçe konuşan kavimler yaşamaktadır..."*

İşte bu hocaların öğrencisi oldu Hızıloğlu Pora. Üniversiteyi bitirince coğrafya kurumu ve ilimler akademisi tarafından Türk boylarının dili, yaşama tarzı, örf ve adetlerini detaylı bir şekilde incelemek üzere Doğu ve Batı Sibiry'ya Kuzey Moğolistan'a, Çungarya ve Doğu Türkistan'a gönderildi. 1892 yılına kadar dört yıl buralarda titiz çalışmalar yürüterek folklor araştırmalarını başarıyla yerine getirdi.

Doğumundaki o aydınlık bütün Sibiry'nın üstünde kalıverdi. 1893 yılında –31 yaşında iken- dünyanın en genç ordinaryüs profesörü oldu. Kazan Üniversitesi Türk-Tatar bölümüne tayin edildi. O zamanlar Tuva dilinin Moğol veya Samoyed dillerinden birine mensup olduğu

tartışması vardı. Ortaya koyduğu belgelerle Tuvaca'nın, Türkçenin bir lehçesi olduğunu kanıtlayarak o tartışmayı bitirdi ve Kazan Üniversitesi'nin Türkoloji bölümünü dünyanın en zengin belgeleriyle donattı. Kendisi hayattayken 382 çalışması yayımlandı.

Türkoloji'de çalışan insanlara yeni ufuklar açacak daha pek çok eseri ve derlediği malzemeler ise arşivde yayımlanmayı beklemektedir.

“Öksüz Oğul” adlı kitabımızdaki masalların bir bölümünü onun ölümünden 90 yıl sonra ilk kez çocuklar ve aileleri için yeniden yazarak çocuk edebiyatımıza kazandırmış olmaktan kıvanç duyuyor, Hızıloğlu Pora'nın doğumuyla başlayan Sibiryaya aydınlığının devam etmesini diliyor, o masallardan birini burada sunmak istiyorum.

İkizler ile İki Kurbağa

*Dereden sen gel, tepeden ben,
Dağları sen aş, çayları ben,
Kardeşini sen sev, bacımı ben,
Derdini sen çek, nazını ben,
Kavalını sen çal, sazımı ben,
Kuzuları sen besle, kazları ben,
Kışa sen dayan, yaza ben,
Geyiğe sen bin, ata ben,
Vara vara varalım,
Altay dağları görünsün,
Masal kapısı açılsın,
Hikâye burada başlasın...*

Bir zamanlar bir Kağan varmış; çalışkan, bilge ve zengin. Yurdu büyük bir ırmak boyunca uzanır, ırmak bütün yurda bolluk ve bereket taşırmış. Tarlalar, bağlar, bahçeler sulanır, hayvanlar o ırmakta serinler, bin bir çeşit balık o suda yüzer, bin bir çeşit kuş o ırmağın üstünde uçarmış...

Günün birinde bu ırmak aniden kurumuş. Tek damla su akmaz olmuş. Balıklar çırpınıp ölmüş, kuşlar verimli topraklara uçup göçmüş, hayvan sürüleri susuzluktan zayıflamaya başlamış. Bütün insanlar şaşkın ve aç!

Kağan, kurultayı ırmak kıyısındaki saraya çağırılmış. Halk toplanıp gelmiş.

Kağan: “Bu ırmak neden kurudu?” diye sormuş. “Bunun sebebini bulmalıyız. Yoksa biz de balıklar gibi öleceğiz.”

Konuşma-tartışma başlamış. Herkes bir fikir ileri sürüyor, yüz yaşında bilge bir ana ise hep susuyormuş. Herkes onun düşüncesini merak ediyormuş. Zira onun görmüş geçirmişliğine ve bilgisine herkes güveniyormuş.

Sonunda kağan:

“Neden susuyorsun ey ak saçlı ana? Senin bir düşüncen yok mu?” diye sormak zorunda kalmış.

Yaşlı ana gözüne düşen saç perçemini geri atıp üzgün bir ifadeyle:

“Var, var ama söylemeye dilim varmıyor,” diye cevap vermiş.

Bütün halk dikkat kesilmiş. Kağan merakla sormuş: “Nedir o?”

“İrmağın kaynağında iki kocaman kurbağa belirdi; biri altın sarısı, biri gümüş renginde. Bunlar ırmağın suyunu içiyor, bir damla su bırakmıyor.”

Kağan heyecanla sormuş: “Neden dilin varmıyor ey ana? İki yiğit gönderip onları oradan kovamaz mıyız?”

“Hayır!” demiş yaşlı ana. “O kurbağalar sizin ikiz çocuklarınızın kanını içmek istiyorlar. Çocukları verirsiniz ırmak akacak, vermezseniz bütün yurdumuza ölüm fermanı yağacak.”

Kağan sarsılmış, karısı çığlık koparak:

“Vermem çocuklarımı!” diyerek ağlamaya başlamış. Kağan karısını sakinleştirmeye çalışmış. Düşünmüşler.

Kağan, yaşlı anaya tekrar sormuş:

“Başka hiç umut yok mu ey ana?”

Bilge ana gözlerini yerden kaldırmadan: “Üzgünüm,” demiş. “Ne yazık ki çare yok!”

Kağan ilk kez çaresiz ve iktidarsız kalmış: “Çocuklarım benim gözbebeğim. Damarlarımda akan kan, canım, ciğerim...” Söz boğazında düğümlenmiş. “Ama bütün halk ölecekse... bütün hayvanlar...” diye kekelemiş, “başka çare yoksa ne yapalım, onları alın götürün...”

Karısı itiraz etmiş, halk ağlamış, ama ırmağın kurumasını, bütün hayatın durmasını kim kabul eder?

Kağan buyruğu yinelemiş: “Götürün benim ikizleri kurbağalara teslim edin, ırmağın önünü açsınlar!”

Çocuklar da bu uğursuz haberi duyunca ağlamaya başlamışlar. Bütün halk o acıya katılmış. Kağanla karısı çocukları kucaklayıp gözyaşı dökmüşler...

İki tane güçlü kuvvetli bahadır, çocukları çekerek ana ile babanın yanından alıp götürmüşler.

Kupkuru ırmak yatağından gitmişler gitmişler... Çocukların gözünde yaş, bacaklarında takat kalmamış. Moloz yarıklarından, sivri kayaların arasından geçmiş, ırmak kaynağına yaklaşmışlar.

Kurbağalar uzaktan görünmüş, biri altın renginde, biri gümüş... İkisi de kocaman birer dev. Vırraklamalarından kulak tutulmuş. Avurtları şiştikçe sanki bir boğa... Çocukları karşılarında bulunca hop oraya zıplamışlar, hop buraya.

İkizleri ter basmış, bedenleri tir tir titremiş, gözlerinde yaş...

Altın renkli kurbağa:

“Geldiniz demek!” diye insan gibi dile gelmiş. “Yaklaşın yaklaşın! Yaklaşın da ne halt ettiğinize bakın!”

İkizler umutsuzca yaklaşmışlar.

Gümüş renkli kurbağa arkada uzanan derin bir yarık göstermiş.

“Bakın buraya,” demiş öfkeyle, “daha da yakına gelip bakın! Çok şiddetli bir deprem oldu burada, topraklar yarıldı, ırmak bu yarığa akıyor. Su yatakları kurudu, biz açıkta kaldık, kuşlar uçup gitti, balıklar öldü.”

İkizler korku içinde yarığın kıyısında durmuşlar. Çağıl çağıl su sesi...

Biri cesaretini toplayıp sormuş:

“Peki ne olacak? Irmak hep bu yarığa mı akacak?”

Altın sarısı kurbağa cevap vermiş:

“Sus! Bekliyoruz işte! Irmaklar aktı, atalarınız baktı. Göletler kurmadınız, felaketler gelir diye aklınızı çalıştırmadınız! Şimdi canınızdan olacaksınız!”

Çocukların aklı başından gitmiş.

Kurbağalar bir soluk çekerek biri ikizlerden birini, biri de ötekini yutmuş. Bahadırlar koşarak oradan uzaklaşmış...

O anda inanılmaz bir şey olmuş: Yarıklar suyla dolmuş, ırmak yeniden yatağında akmaya başlamış. Kurbağalar ırmağa atlamış, ırmak ile birlikte akıp kağanlığa ulaşmış.

Ulaşmışlar ki herkes ikizlerin yasını tutuyor. İkisi de ikizleri Kağanlık sarayının önündeki kıyıya canlı olarak tükürmüş, suya atlayıp gitmiş... O sürprizi sadece yüz yaşındaki ana biliyormuş, hemen Kağanla karısına müjde götürmüş...

TÜRKİYE ÇOCUK DERGİSİ'NDE YER ALAN MASALLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME (2011-2012)⁷

Arş. Gör. Mustafa Said KIYMAZ

Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada, 1981'den günümüze kadar aralıksız olarak yayımlanan ve bini aşkın sayıya ulaşan Türkiye Çocuk Dergisi'nin 2011 ve 2012 yıllarında yayımlanan yirmi dört sayısı incelenmiştir. Kapsam dâhiline giren sayılarda yer alan masalların tespit edildiği bu çalışmada, belirlenen masallar çocuk edebiyatında şiddet, tutarlılık ve seviye gibi değişkenler açısından incelenmiştir. İnceleme sonucunda köklü bir mazisi olan Türkiye Çocuk dergisinde yayımlanan masalların çocuk edebiyatı açısından birçok kusur taşıdığı, bazı masalların farklı adlarla tekrar yayımlandığı tespit edilmiştir.

1. GİRİŞ

Çocuk dergilerinde birçok edebi tür birlikte yer almaktadır. Başta masal, hikâye ve şiir olmak üzere, deneme, röportaj, biyografi, gezi yazısı, sohbet gibi türler dergi sayfalarında yer bulmaktadırlar. Böylesine geniş bir yelpazede kendileri için yazılmış eserleri okuma fırsatı bulan çocuk okurlar, aynı zamanda çeşitli bilgi yazıları, çizgi romanlar ve bulmacaları da bir arada bulma imkânına sahiptirler.

Çocuk okurlar açısından çocuk dergisi okumanın bir diğer avantajlı yönü, çocuklar için yazan birçok ismin imzasına çocuk dergilerinde rastlanmasıdır. Sürekli olarak çocuklar için yazan kalemlerin bu alanda yetkinlik kazandıkları ve çocuklar için yazmaya sonradan başlayan yazarlara göre çocuk edebiyatı ve çocuk gerçekliği noktasında daha yetkin oldukları ortadadır.

Geçmişten günümüze uzanan çizgide çocuk dergileri, son dönemlerde ilgi çekmesine rağmen, hak ettiği düzeyde araştırılmamıştır. Eski Harfli Çocuk Dergileri olarak adlandırılan ve 1869-1928 aralığında yayımlanan dergileri kastetmek için kullanılan dönemde yayımlanan dergiler tam olarak günümüz harflerine aktarılmamışlardır. İlk çocuk dergimiz *MümeYYiz* dahi araştırmalara sıklıkla konu olmasına rağmen 49 sayılık serisinin (bir özel sayı ilavesiyle toplam 50 sayı) tam bir aktarımı mevcut değildir.

Çocuklara Mahsus Gazete adlı süreli çocuk yayını 626 sayı boyunca yayımlanmış ve eski harfli dergiler içinde en çok yayımlanan dergi unvanını almıştır. Bu derginin içeriğinde çocuklar için yazmanın ayrı bir ihtisas alanı olduğu ve çocuklara hitap eden dilin yetişkinler için olandan

⁷ Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Prof. Dr. Muammer Nurlu danışmanlığında hazırlanan "Süreli Çocuk Yayınlarında Edebi Türler ve Bu Türlerin Türkçe Öğretimine Katkıları (2011-2012)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

farklı olması gerektiği özellikle vurgulanmaktadır. Yine bu dergi okurlarına sade ve anlaşılır bir Türkçe ile sesleneceğini vaat etmekte ve yaşayan Türkçeyi kullanacağını söylemektedir.

Cumhuriyet Dönemi çocuk dergilerinde ise devrin siyasal ve sosyal birçok yansıması çocuk dergilerinde yer almaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, devrin oluşturmak istediği millet modeline kaynaklık etme üzere örnek çocukların yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Osmanlı yöneticilerini yeren şiirlere bu dönem dergilerinde rastlamak mümkündür. 1960 Darbesi'nin etkilerini de çocuk dergilerinde görmek mümkündür. Harbiyelileri öven şiirler 1960'tan sonra yayımlanan dergilerde yer bulmuştur. Benzer şekilde Kıbrıs Barış Harekâtı ile yükselen milliyetçilik duyguları da çocuk dergilerinde karşılık bulmuştur. Sağ kesimin günümüzde de yayımı devam eden çocuk dergilerinin temeli 1980 Darbesi öncesi ve sonrasındaki ortamlarda atılmıştır. Bu dergiler, *Diyanet Çocuk*, *Türkiye Çocuk* ve *Can Kardeş* olarak sıralanabilir.

Çocuk dergileri içeriklerinde birçok çocuk masalı hikâyesi, çeviri eser barındırmaktadır. Sözelimi *Yavrutürk* dergisinde (1936-1942) Karl Ewald adlı çocuk yazarının günümüzde olmayan bir çevirisi seri halinde bu dergide mevcuttur. Benzer şekilde Kemalettin Tuğcu imzalı birçok hikâye ve seri halde yayımlanan romanlar bu dergide araştırmacıları beklemektedir.

Türkiye Çocuk dergisinin bağlı bulunduğu holdingin patronu ve derginin sahibi konumundaki Enver Ören'in, (Ören, 1981: 3) derginin ilk sayısında yayımlanan başyazısında "Bugün yazısıyla, çizgisiyle yerli ve bizden olan bir dergiyle karşınıza çıkmış bulunuyoruz. Hikâye ve kıssalarımızda; doğruluğu, dürüstlüğü; resimli romanlarımızda kahramanlığı mertliği, Yunus Emremizde Allah aşkını, gönül sevgisini bulacak Mimar Sinanımızla Türkiye'mizi yeniden imara kalkacak, geçmiş ve geleceğimizle dergimizde kucaklaşacaksınız." sözleri derginin yayın çizgisini ortaya koymuştur.

Derginin, 2011-2012 yılları arasından yayımlanan yirmi dört sayı incelendiğinde edebi tür olarak değerlendirilebilecek tüm yazıların toplamının 121 sayfa olduğu görülmektedir. Bu sayı da derginin toplam sayfa sayısına oranlandığında, derginin %7,45'lik bir kısmının edebi türlere ayrıldığı görülmektedir.

Dergi	Toplam Sayfa	Edebi Türlere Ayrılan Sayfa	Oran
Türkiye Çocuk	1624	121	% 7,45

Tablo 1: Türkiye Çocuk Dergisinde 2011-2012 Yıllarında Edebi Türlerin Oranı

Yukarıdaki edebi tür oranına bir kıyas olması açısından, dergide yayımlanan reklamların toplam sayfa adedine bakıldığında ise 241 sayfanın reklama ayrıldığı görülmektedir. Yani edebi türlere ayrılan sayfanın iki katı kadar fazla bir sayfa reklamlara ayrılmış durumdadır.

Dergi	Toplam Sayfa	Reklamlara Ayrılan Sayfa	Oran
Türkiye Çocuk	1624	240	% 14,77

Tablo 2: Türkiye Çocuk Dergisinde 2011-2012 Yıllarında Reklamların Oranı

Masalın yeri, herkesçe kabul edilen haliyle çocuk edebiyatı içerisinde en üst sırada yer almaktadır. Bu kabulde, masalın mazisinin eskiliği ve bünyesinde yaşadığı topluma has değerleri barındırması mühim rol oynamaktadır.

Masalın sağladığı faydalar arasında dili kullanma yeteneğini geliştirmek, hayal gücünü zenginleştirmek, dinlemeyi öğretmek, büyüklere sevgiyi pekiştirmek, merak duygusunu öğrenmeye yönlendirmek gibi işlevleri saymak mümkündür (Şimşek, 2007: 75).

Masalların ülke ve hatta kıta sınırlarını aşan, birçok kültürleri yansıtan ortak özellikleri varsa da her toplum bu masallara kurgu ve anlatım bakımından kendi ahlak ve din anlayışı ile insan ilişkilerindeki tutumuna, eğitime ve zevk seviyesine göre ulusal bir damga basmış durumdadır (Oğuzkan, 2001: 18-19).

İnsanlığın binlerce yıllık tecrübe, arzu ve özlemlerini dile getiren masalların en önemli özelliği, masaldaki kişi ve olayların olağanüstü nitelikler taşımasıdır. Bu da hayal ürünü olmasından kaynaklanmıştır. İnsanlar yapmak isteyip de yapamadıklarını hayallerinde canlandırmış, bunları gerçek dışı ve olağanüstü tiplere yükleyerek zaman içinde yoğurmuştur (Arıcı, 2012: 17).

Türkiye Çocuk Dergisi'nde edebi türler içinde en düzenli yer bulanı masallardır. Her sayıda mutlaka bir masal bulunmaktadır. Konuya uygun resimlerle desteklenen masalların çoğu, çok uzun olmayan ve doğrudan ileti vermeye yönelik masallardır.

NU.	MASAL ADI	SAYI	YAZARI
1	Ormanın Mutsuz Kralı	1008	T. Karabey
2	Alın Teri	1009	T. Karabey
3	Farenin Dostluğu	1010	T. Karabey
4	Tilki İle Tavşan	1011	T. Karabey
5	Çakal İle Papağan	1012	T. Karabey
6	Nasihah	1013	T. Karabey
7	Sultan Kim?	1014	İmzasız
8	Nar Şerbeti	1015	İmzasız
9	Neşe Doktoru	1016	İmzasız
10	Azimli Zürafa	1017	İmzasız
11	Bal Arısı İle Kara Sinek	1018	İmzasız
12	Kuş ve Avcı	1019	İmzasız
13	Define	1020	İmzasız
14	En Güzel Çiçek	1021	İmzasız
15	Kafesteki Kaplan	1022	İmzasız
16	Kurdun Oyunu	1023	İmzasız
17	Küçük Taş ve Karınca	1024	İmzasız
18	Bülbül İle Hükümdar	1025	İmzasız
19	Korkak Fare	1026	İmzasız
20	Pazarcı İle Tavşan	1027	İmzasız
21	Uyanık Tavşan ve Kaplumbağa	1028	İmzasız
22	Hayal Kuşu	1029	İmzasız
23	Akıllı Papağan	1030	İmzasız
24	Ahtapot ve Arkadaşları	1031	İmzasız

Tablo 3: Türkiye Çocuk Dergisinde Yer Alan Masallar

İncelemeye alınan iki yıllık dönemde *Türkiye Çocuk* dergisinde yirmi dört masala rastlanmıştır. Bu masallar, sürekli aynı sayfada ve düzenli olarak içerikte yer bulmuşlardır. Masallar ayrıntılı olarak incelendiğinde iki adet masalın ilerleyen sayılarda farklı isimler altında tekrar yayımlandığı görülmüştür. 1010. sayıdaki “Korkak Fare” adlı masal, 1026. sayıda “Farenin Dostluğu” başlığı ile tekrar yayımlanmıştır. Yine 1012. sayıda “Çakal ile Papağan” adlı masal, 1030. sayıda “Akıllı Papağan” adıyla yeniden yayımlanmıştır.

Masalların konuları: mutluluk, emeğin önemi, yapılan kötülüğün cezasız kalmayacağı, büyük sözü dinlemenin önemi, nasihat dinlemenin önemi, dalkavukluğun kötülüğü, iyi niyetin önemi, azmin önemi, topluma fayda, çalışmanın önemi, sevgi, yaradılış özellikleri, anne şefkati, dostluk, vefa, kendiyle barışık olma olarak sıralanabilir.

2. ÇOCUK EDEBİYATI AÇISINDAN BAZI SORUNLAR

Bazı masallarda çocuk edebiyatı ve çocuk gerçekliği açısından birtakım sorunlar göze çarpmaktadır. Özellikle çocuklar açısından kötü örnek olabilecek davranışlar ya da ders vermek istenirken aşırıya kaçılması gibi durumlar söz konusudur. “Tilki ile Tavşan” adlı masal bu kapsamda değerlendirilebilir. Tilki ile tavşan arkadaş olurlar ama tilkinin akli tavşana bir şekilde zarar vermek için çalışır. Sürekli tavşana hakaret eder, onu küçük düşürür. Bu durum karşısında sessiz kalan tavşan, tilkiyi bir şekilde aldatarak onun kuyruğunun derede buz tutmasına sebep olur. Tilki yardım ister ama tavşan oralı olmaz ve tilkiyi ölüme terk eder. Bu masalda, kötü karakterde olan tilkinin hatasını anlaması sonucu tavşan tarafından kurtarılması beklenirken tavşan kendisine hakaret eden tilkinin ölümüne sebebiyet vererek ona ders vermektedir. Bu masaldaki şiddet ve ölüme mahkûm edilme sahnesi, çocuk edebiyatı içerisinde olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Sever (2013: 81)’in değerlendirmesine göre, kahramanların amacına şiddet uygulayarak ulaşması, eserde aktarılan iletilerle şiddetin olumlanması, şiddetin sorun çözmenin bir yolu olarak gösterilmesi, çocukta önemli duygusal örselenmelere neden olabilir. Kötülerin cezasını bulması klasik masallarda sıkça rastlanan bir durumdur; fakat bu cezalarda bile bir mütekabiliyet esastır. Kimsenin canını almayanın cezası canıyla verilmez. Bu masaldaki sahne, hem çocuk edebiyatı ilkeleri açısından mahsurlu hem de okuyan çocuklarda, bir şekilde kendilerini üzen kişilere karşı aşırı tepki oluşturmalarını özendirici bir içerik taşımaktadır.

Benzer bir örneğe de “Bal Arısı ile Kara Sinek” adlı masalda rastlanmaktadır. Bir çeşme yalağında karşılaşan bal arısı ile karasinek konuşmaya başlarlar. Karasinek bal arısının insanlar için zahmet çektiğini kendisinin ise keyfine baktığını söyler. Arı, sineğe sosyal düzenden, faydadan bahseder. Konuşmaları, bir köylü kızının döktüğü su ile yarım kalır. Suyun kuvveti ikisini de yalağın dibine gönderir. Bal arısını fark eden köylü kızı onu hemen kurtarıken, sineğinden varlığından bile haberdar olmaz. Bu masalın da aşırı bir şekilde sonuçlandığı söylenebilir. Bal arısının faydalı bir hayvan olduğu için yaşamaya devam etmesi, sineğin ise bir faydası görülmediği için ölüme terk edilmesi, küçük yaşta okurlarda faydası görülmeyen şeylerin yok olması gerektiği gibi bir düşünce oluşturabilir. Sever (2013: 79)’e göre çocuk edebiyatında yazarın yaratma özgürlüğü, çocuğun duygu ve düşünce sağlığı içinde aranması gereken bir özgürlüktür. Arının faydası için ödüllendirilmesi, sineğin ise bu ödülün mahrum kalması gibi muhtemel bir sonuç daha özendirici ve çalışmanın önemini ortaya koyan bir netice olabileceği savunulabilir.

3. NİTELİK VE KONU OLARAK ZAYIF OLAN ÖRNEKLER

Masalların önemli bir bölümü, kısa, ayrıntıya yer vermeyen, doğrudan sonuca giden, bitişi kestirilebilen özellikte masallardır. “Ormanın Mutsuz Kralı” adlı masal bu türdedir. Her isteği yerine gelen ama mutlu olamayan aslanın, ömürleri çok kısa olan ama mutlu olmaktan geri kalmayan ağustos böceği ve kelebekle karşılaşması ve onları dinledikten sonra hayata güzel bir şekilde bakıp mutlu olması anlatılmaktadır. Yine “Alın Teri” adlı masal da kısa ve sürprize yer vermeyen yapıdadır. Evlenmek isteyen gence, babası alın teri ile kazandığı bir altın getirmesini şart koşar. Genç hemen annesinden borç alarak altını getirir. Babası altını kabul etmez ve nehre atar. Birkaç defa tekrarlanan bu sahneden sonra genç kendi çalışır ve sonunda bir altını kazanır. Altını babasına getirdiğinde babası tekrar nehre atmak üzereyken babasının bileğine yapışır. Çünkü o altında bir günlük alın teri vardır.

Konunun geliştirilmesi açısından cılız kalan ve okuyucuda merak duygusunu kamçılamayan, okuma hevesini kabartmayan bazı masallar da bulunmaktadır. Anılan bu kapsama giren bir masal da “Sultan Kim?” adını taşımaktadır. Sarayındaki insanların aşırı övgülerinden bıkan sultan, gücünün her şeye yeteceğini iddia eden saray görevlilerine bunun aksini ispat etmek için tahtını deniz kenarına getirtir ve dalgalara durmaları için emir verir.

Doğal olarak dalgalar emri yerine getirmez ve sultanın ayaklarını su içinde bırakırlar. Sultan da maiyetine dönüp onlara tek yaratıcının Allah olduğunu hatırlatır.

4. TUTARLILIK AÇISINDAN SIKINTILI OLANLAR

Bazı masalarda tutarlılık açısından sıkıntılı durumlarla karşılaşmaktadır. Konunu takip edilmesini kolaylaştıran ve yazar açısından okuyucuyu ciddiye alan bir çaba içinde olduğunun göstergesi olan tutarlı bir metinde olay akışının sapmalara yer vermeden ilerlemesi ve bir yerde değinilen herhangi bir unsurun ileride farklı bir şekilde ortaya çıkmaması metnin tutarlı olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır. Diğer masallara göre daha hacimli olan “Bülbül ile Hükümdar” masasında bu durumu örnekleyen bir kullanım vardır. Sevgi konusunu işleyen masalda, Hükümdarın bahçesinde yaşayan güzel ötümlü bir bülbülden bahsedilir. Tüm halk sarayın bahçesindeki bu bülbülden haberdarken Hükümdarın haberi yoktur. Hemen talimat verir ve bülbülün getirilmesini emreder. Bunun üzerine bülbülün yerini bilen bir kız aracılığı ile orana gidilir ve bülbül getirilir. Hükümdar bülbülü çok beğenir. Bülbül, bundan sonra sarayın bahçesinde yaşamaya başlar. Hükümdar’a hediye edilen kurmalı bir bülbül gerçek bülbülü gözden düşürür. Bülbül bunun üzerine ormana döner. Kurmalı bülbülün bir süre sonra bozulması üzerine Hükümdar gerçek bülbülü hatırlar ve ona haksızlık yaptığını anlar. Yataklara düşer; hasta olur. Halk, hasta Hükümdar’ın yerine yeni bir hükümdar seçmek ister. Bunun üzerine bülbül dayanamayıp saraya döner, Hükümdar iyileşir ve bülbülü hep seveceğine söz verir. Bu masalda tutarlılığa aykırı unsur, başta sarayın bahçesinde yaşadığı belirtilen ve Hükümdar hariç herkesin bundan haberdar olduğu söylenen bülbülün bir anda mekân değiştirerek ormanda olduğu bilgisinin verilmesidir. Bülbülün ilk olarak nerede yaşadığı hususu belirsizdir. Bu ve bunun gibi unsurlar metinleri anlaşılmasız kılmakta ve metinden gerek dilsel anlamda gerekse değer eğitimi açısından edinilmesi düşünülen faydaların etkisini azaltmaktadır.

5. NİTELİKLİ MASAL ÖRNEKLERİ

Konu olarak fazla derinlik içermeyen ve zayıf karaktere sahip olan masalların yanında nitelikli olarak değerlendirilebilecek masallar da vardır. Tasvirleri derinlikli, karakterleri belirgin, mesajları metin içine gizlenmiş ve sayısı az olan bu türdeki masallara örnek olarak “Hayal Kuşu” adlı masal gösterilebilir. Güzelliği dillere destan olan Prenses Şahane, herkes tarafından çok sevilen biridir. Sarayda onu sevmeyen tek kişi kralın danışmanının kızı Harika’dır. Bir gün Prenses Şahane hastalanır. Yanına kimsenin girmesine izin verilmez. Harika bu duruma içten içe sevinmekle birlikte Prenses’in yanına gitmek için doktorları bir şekilde ikna eder. Prenses Şahane’nin yanına girince onu mutsuz etmek için elinden geleni yapar. Dışarı çıkamadığı için mutsuz olması gerektiğini söyler. Prenses Şahane ona üzüntü böceğinden ve hayal kuşundan bahseder. Hayal kuşuna binip istediği yere gittiğini söyler. Bunu duyan Harika, engellemek için bu haberi hemen Kral’a yetiştirir; fakat durum Harika’nın sandığı gibi değildir. Prenses, Harika’ya hayal kuşunu, okuduğu kitaplar vasıtasıyla istediği yere hayal dünyasında gittiğini anlatmak için kullandığını anlatır. İyice bozulan ve kıskançlığı artan Harika sinirle odadan çıkar. Bu masalda en dikkat çekici özellik, verilmek istenen iletinin doğrudan verilmemesi, satır aralarına gizlenmesidir. Masal kahramanlarından Harika’nın Kral’ın danışmanının kızı olması ve Prenses Şahane ile bir rekabet halinde olması gözde canlanacak şekilde tasvir edilmiştir. Masal iki kahraman üzerinden ilerlemektedir. İkisi de fiziksel olarak güzel olmaları ile ön plana çıkmaktadırlar. İsim seçimleri de bu özelliklerini yansıtan şekildedir. Masalda üzerinde durulan ve insana ait iki özellik iki soyut varlık aracılığı ile anlatılmıştır. Kişinin moralini bozan ve onu mutsuzluğa sevk eden davranış ve düşünceleri üzüntü böceği ile tasvir edilirken; insanın hayal gücünün zenginliği ve bu gücü sayesinde zihnini arındırıp sıkıntıları bertaraf etme becerisi hayal kuşu sembolü ile ifade edilmiştir.

Dergide yer alan diğer masallara ilişkin dikkat çekici unsurlar şu şekildedir: “Define” adını taşıyan metin manzum olarak yazılmıştır. Yazarı verilmeyen bu metin, aslen Mevlana’nın Mesnevisinde geçen bir hikâyedir. “Neşe Doktoru” adlı masalın dua kısmına küçük bir ekleme

yapılmıştır. “En Güzel Çiçek” adlı masalda yazar tarafından günümüzdeki değer kaybına bir eleştiri getirilmiştir.

6. SONUÇ

Sonuç olarak, dergideki masalları üç bölüme ayırmak mümkündür. İlki, yazılı ve sözlü kültürde sıklıkla yer bulan ve çoğunluk tarafından bilinen metinler, ikincisi konusu ve şekli itibarıyla yeni olan ve nitelikli olan masallar, üçüncüsü ise kısa, ileti vermeye dönük ve nitelikli olmayan masallar. Masalların 6’sı T. Karabey imzası taşırken geri kalanı imzasız yayımlanmıştır. 2 masalın farklı isimle kısa süre sonra tekrar yayımlanması dergi okurlarına saygı noktasında bir sıkıntı ve özensizliğe işaret etmektedir. Genel bir bakış açısıyla denilebilir ki *Türkiye Çocuk* dergisinde 2011-2012 yılları arasında yayımlanan masallar birkaçı hariç arzu edilen seviyede değildir.

KAYNAKLAR

Arıcı, Ali Fuat (2012). *Masalın Sesi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Oğuzkan, Ferhan (2001). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Ören, Enver (1981). Başlarken. *Türkiye Çocuk*, Sayı: 1.

Sever, Sedat (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. Ankara: Tudem Yayınları.

Şimşek, Tacettin (2002). *Çocuk Edebiyatı*. Konya: Suna Yayınları.

EĞİTSEL OYUNUN DEĞERLERE İLİŞKİN KAVRAM ÖĞRENİMİNE ETKİSİ: ‘DEĞER’Lİ KAVRAMLAR OYUNU ÖRNEĞİ

Esra METİN

Türkçe Öğretmeni

Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZET

Araştırmanın amacı; ‘Değer’li Kavramlar oyununun 5. Sınıf düzeyindeki öğrencilerin değerlere ilişkin kavramları öğrenmelerine etkisini belirlemektir.

Araştırma ön test – son test tek deney gruplu yöntemlerden zayıf deneysel desene göre tasarlanmıştır. Veriler ön test ve son test sonuçlarıyla elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar SPSS programında analiz edilmiştir. Wilcoxon testi uygulanmış, ön test son test arasındaki başarı puanları karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Son test aritmetik ortalamasında ön test aritmetik ortalamasına göre $p=0,00 < 0,05$ istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre Değerli Kavramlar eğitsel oyununun değer eğitimiye yönelik kavram öğretiminde etkili olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitsel Oyun, Kavram Öğretimi, Değerli Kavramlar, Değer Eğitimi

GİRİŞ

İnsan davranışlarının temelinde yer alan değerler, toplumsal düzeni sağlamada önemli rol oynar. Eğitimle değerlenen insan toplum tarafından değerli görülen davranışlarla toplum içinde daha değerlenir. Bunun tersi olarak “*İnsanlar her türden değerlerinden uzaklaştıkça, insanlığını da kaybetmeye yüz tutmaktadırlar. Yaşanan bu olumsuz gidişatı olumluya çevirmek üzere neredeyse bütün dünya bir arayışa girmiştir. Bu arayış sonucunda, eğitim basamaklarında uygulanmak için “değerler eğitimi” diye ifade edilen yeni bir eğitim modeli öngörülmüştür* (Yaman, 2012: 15).

Uzun bir süreç gerektiren değer eğitimi, insan davranışlarını yönlendirmede oldukça etkilidir. Çünkü değerler insan davranışlarını yönlendiren etkenlerdir. Toplumsal bir varlık olan ve sevmeye sevilme ihtiyacı ile dünyaya gelen insan için elbette yaşadığı toplumun kabulleri, kendisinin de toplum tarafından kabul görmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte “Bandura ve Welten (1996) gibi toplumsal öğrenme kuramcıları, ahlaki davranışların başlangıçta model alma ve taklit yoluyla öğrenildiğini belirtirler.” (ed. Ulusoy, 2005: 85). Bu nedenle çocuğa teorik bilgiler ve değer tanımları yerine örnek olmanın daha etkili olacağını söylemek mümkündür. Çocuğun davranış olarak kendi yaşatılarını daha çok örnek alma eğilimi ve sınıf

ortamına birçok durumu taşımanın zorluğu göz önünde bulundurularak, öğrencileri kahramanı çocuklar olan birçok örnek durumla karşı karşıya getirme yolu seçilmiştir. “Çocuk oyun oynamak ister. Ya ders ya oyun seçenekleriyle karşı karşıya bırakılan çocuk doğal olarak dersi değil oyunu seçecektir.” (Şimşek, 2004: 17) bu nedenle eğitsel oyunları öğretim yöntemi olarak uygulamak öğrencilerin ilgilerini çekme noktasında önemli bir yere sahip olabilir.

Oyun çocuğun bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişimine katkıda bulunan en önemli unsur olarak değerlendirilmekle birlikte kalıcı öğrenmelerin de oyunla başlayan ve içinde oyun barındıran her türlü öğrenme ortamında verimliliğin yüksek olduğu dile getirilmektedir (Akoğuz ve Akoğuz, 2011: 17).

Çeşitli yönlerine vurgu yapılarak tanımlamanın mümkün olduğu oyun genel anlamıyla “Belli bir amaca yönelik olan veya olmayan, kurallı ya da kuralsız gerçekleştirilen fakat her durumda çocuğun isteyerek ve hoşlanarak yer aldığı, fiziksel, bilişsel, dil, duygusal ve sosyal gelişiminin temeli olan, gerçek hayatın bir parçası ve çocuk için en etkin öğrenme sürecidir.” (Dönmez, 1992 Akt. Poyraz, 2011: 3) belli bir amacı olan eğitsel oyunlar ise öğretimde hemen her alanda ve hemen her konuda rahatlıkla uygulanabilmektedir.

Eğitsel oyunların kelime haznesini geliştirmede 6. Sınıf düzeyindeki etkilerinin araştırıldığı ön test son test uygulamalı çalışmada deney grubu son test puanlarında kontrol grubu son test puanlarına nazaran anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir (Gülsoy, 2013).

Türkçe dersi temel dil becerilerinin (konuşma, okuma, dinleme, yazma) öğretiminde eğitsel oyunların başarı ve öğrenilenlerin kalıcılığına etkisinin incelendiği doktora tezi çalışmasında uygulama ortaokul 2. Sınıf öğrencileriyle yapılmış; çalışma sonucunda temel dil becerilerinin kazandırılması ve öğrenilenlerin kalıcılığı bağlamında mevcut öğretim programının uygulandığı öğretim yöntemine göre daha başarılı olduğu tespit edilmiştir (Gedik, 2012).

Eğitsel oyunun başarıya etkisiyle birlikte derse karşı tutumunun incelendiği çalışmalar da yapılmıştır. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi; “Zaman İçinde Bilim” ünitesinin öğretiminde 7. Sınıf düzeyinde uygulama yapılmış kontrol grubu öğrencilerinin derse karşı tutumunda herhangi bir değişiklik tespit edilmezken deney grubundaki öğrencilerin derse karşı tutumlarında pozitif yönde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (Yeşilkaya, 2013).

6.sınıf düzeyinde Hücre ve Organeller konusunun öğretiminde eğitsel oyunun geleneksel öğretim yöntemine göre akademik başarıya etkisinin araştırıldığı etkisinin araştırıldığı çalışmada deney grubunun akademik başarısında kontrol grubunun akademik başarısına nazaran anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. (Güler, 2011)

Eğitsel oyun tasarımı ve çeşitli değişkenlere etkisinin yanında eğitsel oyunların farklı zeminlerdeki etkisini ele alan çalışmalar da mevcuttur.

Eğitsel mobil oyunların ilköğretim öğrencilerinin başarı durumlarına etkisinin incelendiği yüksek lisans tez çalışmasında eğitsel mobil oyunların İngilizce eğitiminde öğrencilerin başarı düzeyini artırdığı tespit edilmiştir (Yıldırım, 2012).

Bilgisayar destekli eğitsel oyunlarla gerçekleştirilen matematik öğretiminin kavramsal öğrenmeye etkisinin araştırıldığı yüksek lisans çalışmasında geleneksel öğretime kıyasla bilgisayar destekli uygulamanın etkililiği tespit edilmiştir (Fırat, 2011).

Bu çalışmalar ışığında “Kavramların özelliklerine göre seçilecek strateji teknik ve materyallerin kullanılabileceği bir tasarım” (Tay ve Öcal, 2008: 306 Akt. Tural 2011: 13) olan kavram öğretiminde toplumların varlık ve birliğini sağlayabilmek ve devamlılığını sürdürmek amacıyla üyelerinin çoğunluğu tarafından kabul görmüş davranışların temsil ettiği değerlere ait kavramların öğretiminde eğitsel oyunun etkisini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla ‘Değer’li Kavramlar oyunu oluşturulmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada amaç '*Değer'li Kavramlar* oyunun değerleri temsil eden kavram öğretiminde 5. Sınıf öğrencilerindeki etki düzeyini belirlemektir. Bu probleme bağlı olarak aşağıdaki araştırma sorusuna cevap aranmıştır.

1. Çalışmaya katılan 5. Sınıf öğrencilerinin ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın örnekleme uygulamanın yapıldığı okulda 2014-2015 Eğitim Öğretim döneminde öğrenim görmekte olan 5.sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.

Yöntemin etki düzeyi öğrencilerin anlamlandırma düzeyine göre farklılık gösterebilir.

Yöntem

Araştırmada zayıf deneysel desenlerden “tek gruplu ön test son test” uygulama modeli kullanılmıştır. “ Bu desende deneysel işlemin etkisi tek bir grup üzerinde yapılan çalışmayla test edilir. Deneklerin bağımlı değişkene ilişkin ölçümleri uygulama öncesinde ön test, sonrasında son test olarak aynı denekler ve aynı ölçme araçları kullanılarak elde edilir.” (Büyüköztürk, 2013: 201)

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın örneklemini 2014-2015 Eğitim Öğretim yılı 1. Dönemde Erzurum ilinin Yakutiye ilçesine bağlı bir devlet okulunda öğrenim gören 5. Sınıf öğrencilerinin 24'ü oluşturmaktadır. (2 kişinin ölçüm sonuçları ön test veya son testte bulunmama gibi sebeplerden dolayı değerlendirmeye alınmamıştır.)

Veri Toplama Araçları ve Veri Analizi

Araştırma verilerini 5. Sınıf öğrencilerine uygulanan ön test ve son test sonuçları oluşturmaktadır. Ölçme aracı olarak her bir değeri temsil eden 4 değer olmak üzere, 8 değeri temsil eden toplam 32 örnek durum kullanılmıştır. Oluşturulan örnek durumlar 3 Türkçe eğitimi uzmanı tarafından değerlendirilip düzeltilmiştir. Öğrencilerden bu örnek durumların verilen değerleri temsil etme durumuna göre birbirleriyle eşleştirmeleri istenmiştir. Doğru eşleştirilen her bir madde 1 puanı temsil edecek şekilde toplam 32 puan üzerinden değerlendirmeye tabii tutulmuşlardır. Elde edilen başarı puanları SPSS programında analiz edilmiştir. Çalışma grubu 30 kişiden az olduğu için Wilcoxon testi uygulanmış, ön test son test arasındaki başarı puanları karşılaştırılmıştır.

10 Ortaokul öğretmeninden Milli Eğitim Değer Eğitimi programında yer alan değerlerden 5. Sınıf düzeyinde öncelikli olarak kazandırılması gerektiği düşünülen 10 değeri yazmaları istendi. En çok tekrar eden;

1. Sabır
2. Sevgi
3. Sorumluluk
4. Saygı
5. Paylaşım
6. Dürüstlük
7. Hoşgörü
8. Temizlik

değerlerine çalışmada yer verilmiştir.

Uygulama Süreci

Oyunun Oynanışı ve Kuralları

2 desteden oluşan oyun kartları vardır. Destenin birinde her bir değerin yazılı olduğu iki adet kart olmak üzere toplam 16 değer kartı vardır. Bu değerleri temsil eden 4'er durum örneği barındıran 32 örnek durum kartı ve 1 adet yıldızlı joker kartı olmak üzere toplam 33 adet kart örnek durum destesinde bulunmaktadır.

Oyuncuların her birine öncelikle değer kartları (karıştırılmış olan) desteden sırayla 4'er adet dağıtılır. Hemen ardından örnek durum kartlarından yine 4'er adet desteden sırayla dağıtılır. Kalan örnek durum kartları ters şekilde ortaya bırakılır. Oyuncular her bir değer kartına uygun örnek durumları değer kartlarıyla eşleştirmekle yükümlüdür. Oyuna ilk başlayan oyuncu ortadaki desteden 1 kart çeker. Eğer elindeki değer kartlarına uygunsa onlardan biriyle eşleştirir değilse yeni çektiği kartı ya da elindeki değer kartlarını karşılamayan herhangi bir örnek durum kartını sağındaki arkadaşına verir. 2. Oyuncu kendisine verilen kartı okur eğer elindeki değer kartlarıyla eşleşiyorsa alıp eşleştirir ve elindeki değerlerle eşleşmeyen herhangi bir durum kartını sağdaki arkadaşına iletir. Eğer eşleşmiyorsa ortadan bir kart çeker. Ardından elindeki kartlardan gereksiz gördüğü herhangi bir kartı sağındaki arkadaşına iletir 2 ya da dört kişiyle oynanabilen bu oyun bir oyuncunun 4 değer kartını birer örnek durum kartıyla eşleştirmesiyle son bulur. Kartlar herkesin görebileceği bir şekilde açılır. Örnek durum sesli olarak okunduktan sonra eşleştirilen değer yine sesli olarak okunur. Kartların tamamını doğru eşleştiren oyuncu 100 puan alır. Kartlardan herhangi birini yanlış eşleştiren oyuncu (-25puan), iki kartı yanlış eşleştiren oyuncu (-50 puan), 3 kartı yanlış eşleştiren oyuncu (-75 puan), 4 kartı da yanlış eşleştiren oyuncu (-100puan) alır. Değer kartları dağıtılırken ya da ortadan kart çekerken eline joker kartı gelen oyuncu elindeki değer kartlarından herhangi birisiyle bu joker kartını eşleştirip eşleştirdiği değeri temsil eden bir örnek durumu oyun kartlarında bulunmamak şartıyla oyunu tamamladığı takdirde kendisi ifade eder. Bu joker kartıyla oyunu açan oyuncuya (+25) puan verilir.

Uygulama

Örnek durumlar oluşturulmuş; her örnek durumun tek bir kavramı karşılayacak şekilde sınırlandırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Öğretmen ve akademisyen görüşleri doğrultusunda gerekli ekleme ve çıkarmalar yapılmıştır. Örnek durum kartları, joker kartı ve değer kartları hazırlanmıştır. Bir grup öğrenciye uygulandıktan sonra sınıf genelinde 6 grup oluşturulmuş ve oyun kartları dağıtıldıktan sonra oyunda adım adım toplu ilerleme sağlanarak öğrencilere kurallarıyla birlikte anlatılmıştır. Öğrencilerin oyunu kendi grupları içinde ilerletmeleri istenmiştir. Eşleştirmeyi bitirdiğini söyleyen öğrenci olduğu an diğer gruplar için de oyun dondurulmuştur. Öğrencinin yaptığı eşleştirmeler önce örnek durum sesli okunmak kaydıyla temsil ettiği değer nedenleriyle sınıfça kararlaştırılmıştır. Yanlış eşleştirmeler, yanlış eşleştirme adediyle orantılı olarak (-) değerle puanlandırılmıştır. Tamamı doğru yapılan eşleştirmeler 100 puanla tamamı doğru ve joker kartıyla bitirilen oyun ise 100+5 puanla değerlendirilmiştir. Değerlendirmesi yapılan grup için oyun yeniden başlarken diğer gruplar oyuna kaldıkları yerden yapılan düzeltmeleri dikkate alarak devam etmiştir. 3 farklı haftada 40 dklık 2 ders saati olmak üzere toplam 6 ders saati boyunca uygulamaya devam edilmiştir.

‘DEĞER’Lİ KAVRAMLAR OYUNU ÖRNEK DURUM KARTLARI

Marketten dondurma alan Aylin satıcının kendisine fazla para verdiğini fark eder ve paranın fazlasını iade eder. Aylin’ in fazla parayı iade etmesi hangi özelliğinin yansımasıdır?

İbrahim, futbol maçında mutlak gole giden İlyas’ a ceza sahası içinde faul yapar. Ancak hakem İlyas’ın kendini yere attığını düşünerek oyunu devam ettirir. İbrahim ise faul yaptığını hakeme itiraf eder. Penaltı cezası alırlar. İbrahim’in ceza alacak olmalarına rağmen durumu olduğu gibi anlatması hangi özelliğini yansıtır?

Yunus kardeşi Emre ile oyun oynarken topu yoldan geçmekte olan bir amcanın suratına istemeden atar. Adamın burnundan kan aktığını gören Emre ne yapacağını şaşırır. Korkar. Yunus tedirgin bir şekilde mendil uzatıp özür diler. Adam çocuklardaki tedirginliği görünce "Olur böyle şeyler. Ama biraz daha dikkatli olun." Der ve yoluna devam eder. Adamın bu davranışı onun hangi özelliğini

Murat kitaplarını alır almaz güzelce kaplar. Onları özenle kullanır ve işi bitince güzelce dolabına yerleştirir. Kitaplarını koyduğu dolabını annesinden bile sakınır. Murat’ın kitaplarını çok sevdiği annesinden bile sakınmasının nedeni nedir?

Ayşe teyze bankada sıra beklemektedir. Veznedeki yeğeni onu çağırarak işlemini hemen yapmayı teklif eder. Ancak Ayşe teyze bu teklifi kabul etmeyerek sırası gelinceye kadar bekler. Ayşe teyzenin böyle bir teklifi reddetmesinin nedeni nedir?

Boğaçhan okuldan eve döndüğünde küçük kardeşinin kendisine ait Türkçe kitabını karaladığını görür. Kitabı hemen elinden alır ve onun çizilmek için değil okumak için olduğunu söyler. Ardından kardeşine çizmesi için bir parça kâğıt uzatır. Boğaçhan'ın bu davranışı ondaki hangi özelliğin yansımasıdır?

Bir mağazanın açılışında dağıtılan uçan balonlardan alabilen Osman sevinçten uçarken az ileride balon alamadığı için ağlayan küçük bir çocuk görür ve biraz üzülse de balonlardan birini ona verir. Çocuktaki mutluluğu görünce öncekinden daha mutlu olur. Osman'ın küçük çocuğu susturmak için yaptığı hangi durumu karşılar?

Yataktan kalkar kalkmaz elini yüzünü yıkayan Asena saçlarını güzelce tarar ve evden ayakkabılarını silmeden çıkmaz. Asena'nın bu davranışları neye önem verdiğini gösterir?

Yavuz aniden hastalanır. Ateşler içinde yanmasına rağmen kendini birazcık iyi hisseder hissetmez ödevlerini yapar. Ertesi gün tam olarak iyileşmediği halde okula gider. Yavuz'un hasta olmasına rağmen ödevlerini yapıp tam olarak iyileşmediği halde okula gitmesi onda hangi özelliğin var olduğunu gösterir?

Anneleri iş dönüşünde Esra ve Merve'ye badem şekeri alır. Merve bütün şekerlerini kısa sürede bitirir. Esra ise çok sevdiği şekerleri yemeye kıyamaz. Merve badem şekerleri bittiği için ağlamaya başlar. Duruma dayanamayan Esra badem şekerlerinin bir kısmını kardeşine verir. Esra'nın bu davranışı hangi durumu temsil eder

Kayra dışarıdan eve gelir gelmez çoraplarını çıkarıp dizleri üzerinde banyoya giderek elini, yüzünü ve ayaklarını yıkar içeriye geçip kıyafetlerini değiştirdikten sonra oturma odasına geçer.. Kayra'nın bu davranışı neye önem verdiğini gösterir?

Selin'in annesi acilen hastaneye gider. Giderken de küçük kardeşini Selin'e emanet eder. Çok geçmeden Selin'in teyzesi onları yalnız bırakmamak için yanlarına gelir. Bu arada arkadaşları da oyun oynamak için Selin'i bekliyordur. Fakat Selin teyzesi izin vermesine rağmen kardeşine gözkulak olmak için dışarı çıkmaz. Selin'in arkadaşlarıyla oynamak yerine evde kalıp kardeşine göz kulak olması onda hangi özelliğin olduğunu gösterir?

Yıldırım, Bayezit'le dolaşırken yolda bir cüzdan bulur. Bayezit hemen içini açar ve çok miktarda para olduğunu görerek sevinir. Yıldırım ise paraları cüzdana koyar ve sahibini bulmak için kimlik arar fakat bulamadığı için muhtara götürür. Yıldırım'ın bu davranışı hangi özelliğinin yansımasıdır?

Şehir dışına tatile giden komşuları, Cemile'den kendileri yokken bahçedeki ağaçları sulamasını rica ederler. Cemile komşuları yokken sabah kalkar kalkmaz komşularının ağaçlarını sular. Cemile'nin kendi işlerinden önce komşusunun ağaçlarını sulaması onda hangi özelliğinin olduğunu gösterir?

Şebnem annesinde izin alarak parkta oynamaya gider. Pikniğe gitmekte olan arkadaşları Şebnem'i görünce onu da çağırırlar. Şebnem koşarak eve gider ve annesinden izin alıp nerede olacaklarını söyledikten sonra arkadaşlarının yanına gider. Şebnem'in annesine haber vermeden pikniğe gitmemesi onda hangi özelliğinin olduğunu gösterir?

Yusuf çok sevdiği menekşesini düzenli aralıklarla sulayıp zamanı gelince çiçek açmasını beklemektedir. Yusuf'un bekleyişi onda hangi özelliğinin var olduğunu gösterir?

Aylin ablasını düğünü için güzel bir kıyafet bulamadığı için üzgündür. Arkadaşı Leyla bunu duyunca hemen eve gider ve geçen yıl kuzeninin düğününde giyindiği elbisesini arkadaşına getirir. Elbiseyi çok beğenen Aylin mutlu olur ve arkadaşına teşekkür eder. Leyla'nın çok sevdiği elbisesini arkadaşına ödünç vermesi hangi durumu temsil eder?

Nisa yanında mutlaka ıslak mendil bulundurur. Üzerine bir şey damlayacak ya da sıçrayacak olsa hemen siler ihtiyacı olan herkese de verir. Nisa' nın yanında mendil taşıyıp en küçük lekeyi bile anında silmesi neye önem verdiğini gösterir?

Çocuklarının bütün yaramazlıklarına rağmen onlara aşırı tepki göstermeyip oyunlarının bitmesini bekleyen annenin çocuklarına karşı sergilediği tutum nedir?

Attila her akşam babasının gelişini pencere önünde heyecanla bekler. Babası içeri girer girmez kucığına atlar ve sımsıkı sarılarak onu öpücüklere boğar. Attila'nın babasına sarılıp onu öpmesi hangi duygusunu yansıtır?

Alparslan babasının verdiği harçlıkları özenle harcar, artan parasını kumbarasına atarak bisiklet alacak kadar para biriktirmeye çalışır. Alparslan'ın bisiklet alabilmek için parasının birikmesini beklemesi onda hangi özelliğın olduğunu gösterir?

Hatice her sabah annesi yorulmasın diye kendi yatağıını ve evdeki dağıınıklıkları toplayıp daha sonra okula gider. Ona her işinde elinden gelen yardımı yapar. Hatice'nin annesinin yorulmasını istememe sebebi nedir?

Sibel her sabah erkenden kalkıp mutlulukla hazırlanarak koşu koşu erkenden okuluna gider. Sibel'in sevinç içinde koşu koşu okula gitmesinin arkasında yatan neden nedir?

Yaşanan olumsuz bir durumdan dolayı arkadaşı, Mehmet'i sorumlu tutmaktadır. Mehmet ise haksız olan bu suçlama karşısında kendisini savunmak için arkadaşının söyleyeceklerinin bitmesini beklemektedir. Mehmet'in konuşmak için arkadaşının sözünü bitirmesini beklemesinin sebebi nedir?

Ödevini zamanında tamamlayamayan Alime, özür dileyerek öğretmeninden ek süre ister. Alime'nin mazeretini geçerli bulan öğretmeni ona ek süre verir. Öğretmenin Alime için ek süre tanıması onun hangi özelliğini yansıtır?

Şiddetli bir depremin ardından evsiz kalan Metehan ve ailesi ne yapacağını şaşırır. Durumdan haberdar olan uzak bir akrabaları ise evinin bir odasını onlar için ayırabileceğini söyler. Uzak akrabanın davranışı hangi durumu karşılar?

Elif çok sevdiği yazarın imza gününde en sevdiği kitabını alarak onu yazara imzalatmak için götürür. Kitabı imzalamak için eline alan yazarın bir anda morali bozulur. Elif ne olduğunu sorunca yazar elindeki kitabın izinsiz basıldığını bu yüzden kitap için çok emek harcamasına rağmen kitabın satışından kitabı yasa dışı şekilde basıp satanların fayda sağladığını söyler. Elif çok üzülür ve bir daha asla çok daha ucuz fiyata bile korsan kitap almaz. Elif'in yasa dışı basılan kitapları almama sebebi nedir?

Cengizhan'ın annesi ve babası farklı takımları tutmaktadırlar. Buna rağmen hiçbir zaman birbirlerinin takımları ve görüşleriyle ilgili olumsuz konuşmazlar. Maçları birlikte izler hiçbir tartışma yaşamazlar. Anne ve babasının birbirlerinin tercihlerine karşı sergiledikleri bu tutumun kaynağı nedir?

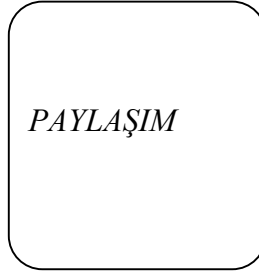
Ömer babaannesinin hediye ettiği vazoyu evde top oynarken kırar. Kırıkları gören annesi küçük kardeşine kızarken Ömer, durumu açıklar ve annesinden özür diler. Ömer'in suçunu itiraf etmesi ondaki hangi özelliğın varlığını gösterir?

Fatma karşıdan karşıya geçerken uzun sürse de yoldaki araçların geçmesini bekler yolun güvenliğı olduğundan emin olmadan karşıya geçmez. Araç geçişinin uzun sürmesine rağmen Fatma'nın acele etmeyip beklemesi hangi tutumun sonucudur?

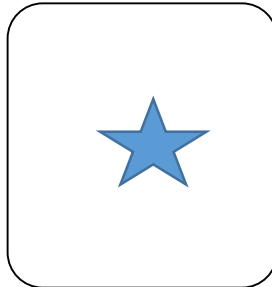
Namık ağabeyi Kemal'in yeni aldığı gömleğini okul pikniğine giyinir. Ancak oyun esnasında gömleğın koltukaltı sökölür. Kemal çok kızmış olmasına rağmen kardeşinin üzüntüsünü gördüğü için özrünü kabul eder. Kemal'in kardeşinin hatası karşısında takındığı bu tavır hangi özelliğini yansıtır?

Bir grup çocuk kendi aralarında oyun oynar ve çok yorulurlar. Dinlenmek için kimileri bahçe duvarına kimileri çimlere oturur ancak ısrar etmelerine rağmen Tunahan'ı hiçbir yere oturtamazlar. Ancak bir gazeteyi bahçe duvarına sardıktan sonra oturmasını sağlarlar. Tunahan'ın tüm ısrarlara rağmen oturmadığı bahçe duvarına gazete sarıldıktan sonra oturması neye önem verdiğini gösterir.

‘DEĞER’Lİ KAVRAMLAR OYUNU DEĞER KARTLARI

‘DEĞER’Lİ KAVRAMLAR OYUNU JOKER KARTI

Bulgular

‘Değer’li Kavramlar oyunun değerleri temsil eden kavram öğretiminde 5. Sınıf öğrencilerinin öğrenmelerinde etkili olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan çalışmada ön test ve son testle elde edilen veriler SPSS istatistik programında analiz edilmiştir. Deney grubu $n < 30$ olduğu için verilerin analizinde Wilcoxon işaretli sıralar testi kullanılmıştır. T testinin nonparametrik karşılığı olan Wilcoxon işaretli sıralar testi deneysel araştırmalarda ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılmaktadır (Seçer, 2013).

Tablo 1: Wilcoxon işaretli sıralar testinden elde edilen bulgular

	N	Sıra ort.	Sıra top.	z	P
Negatif sıra	0	,00	,00	-4,220	,000
Pozitif sıra	23	12,00	276,00		
Eşit	1				

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin ön test ve son test başarı puanları arasında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için yapılan Wilcoxon işaretli sıralar testi sonucunda aradaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür ($z=4,220$, $p<,000$). Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamaları dikkate alındığında belirlenen farklılığın pozitif sıra lehine, başka bir ifadeyle son test lehine olduğu tespit edilmiştir. *‘Değer’li Kavramlar* oyunun değerleri temsil eden kavram öğretiminde 5. Sınıf öğrencilerin öğrenmelerinde etkili olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Bilimsel öyküleri temel alarak hazırlanan eğitsel oyunların 7. Sınıf Fen ve Teknoloji dersindeki “Işık” ünitesinin öğretiminde akademik başarıya etkisinin araştırıldığı çalışmada ön test son test uygulamasına yer verilmiş çalışma sonucunda deney grubu akademik başarısında kontrol grubunun akademik başarısına nazaran anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir (Coşkun, H. 2012). Bu ve benzeri çalışmalar ışığında kavram öğretiminde somutlamaya gitmenin öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde daha etkili olduğu kanısına varılarak kısa örnek durumların yer verildiği eğitsel oyun tasarlanmıştır. Değerlerle ilgili kavramları içermesi nedeniyle *‘Değer’li Kavramlar* ismi verilen oyunun 5. Sınıf öğrencilerinin değerlerle ilgili kavramların öğrenimine etki düzeyi araştırılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda öğrencilerin ön test ve son test başarı puanları arasında $P<0.05$ değerine göre (,000) düzeyinde anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Bu çalışmanın yapılacak çalışmalara örnek teşkil etmesi beklenmektedir. Bu çalışma ışığında *‘Değer’li Kavramlar* oyununun;

1. Davranış kazandırmaya etkisi
2. Yaratıcı düşünmeye etkisi araştırma konusu olarak ele alınabilir.

Farklı değerleri temsil eden örnek durum kartları ve yeni örnek durumları karşılayan değer kartlarıyla farklı değer kavramları öğretiminde kullanılmak üzere oyun yeniden uyarlanabilir.

Not: Örnek durumları öğrencilerin oluşturması sağlanarak kendi oyunlarını oluşturmuş olmanın özgüveniyle yeni oyun tasarımlarına yönelmeleri sağlanabilir.

Herhangi bir konuyla ilgili yeni kavram öğretiminde kullanılmak üzere uyarlanabilir.

Oyun zorlaştırılmak istenirse farklı değerleri temsil eden örnek durum kartları da bu desteye eklenebilir. Eklenen durum kartlarının tek bir değeri temsil etmesine şeffaflık sağlamak amacıyla özen gösterilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, A. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (15. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Coşkun, H. (2012). *Bilimsel öyküler içeren eğitsel oyunlar ile fen öğretiminin öğrencilerin akademik başarısına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Fırat, S. (2011). *Bilgisayar destekli eğitsel oyunlarla gerçekleştirilen matematik öğretiminin kavramsal öğrenmeye etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Adıyaman.
- Gedik, M. (2012). *Ortaokul ikinci sınıf öğrencilerinin temel dil becerilerinin geliştirilmesinde eğitsel oyunların başarı ve kalıcılığa etkileri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Güler, T. (2011). *6. Sınıf Fen ve Teknoloji dersindeki “Hücre ve Organelleri” Konusunun Eğitsel Oyun Yöntemiyle Öğretilmesinin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Gülsoy, T. (2013). *6. sınıf öğrencilerinin kelime hazinesinin geliştirilmesinde eğitsel oyunların etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Güngör A., Köksal A., Subaşı G., Ünver G., Koç G. (2005). *Gelişim ve Öğrenme*. (4. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve Lisrel ile pratik veri analizi, analiz ve raporlaştırma*. (1. Baskı), Ankara: Anı Yayınları.
- Şimşek, T. (2004). *İlköğretimde Drama Kuramsal Bilgiler ve Uygulama Örnekleri*. (1. Baskı), İstanbul: Suna Yayınları
- Tural, A. (2011). *Sosyal bilgilerde Yapılandırmacı Yaklaşımla Kavram öğretimine Yönelik model Geliştirme*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yaman, E. (2012). *Değerler Eğitimi*. (2. Baskı), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yeşilkaya, İ. (2013). *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Zaman İçinde Bilim Ünitesinin Eğitsel Oyun Yöntemi İle Öğretimi*, Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Yıldırım, N. (2012). *Yabancı Dil Eğitiminde Eğitsel Oyunlar Aracılığıyla Mobil Öğrenme*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

OKULDA DEĞERLER EĞİTİMİ MATERYALİ OLARAK DEĞER SANDIĞI SERİSİ KİTAPLARI

Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi

Esmâ BUDAK

Yazar

Nehir AYDIN GÖKDUMAN

Yazar

ÖZET

Derslerin yanında Millî Eğitim Bakanlığı 2010 yılından itibaren ilk ve orta dereceli okullarda değerler eğitimi çalışmalarının yapılmasını istemektedir. Değer öğretiminde dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler bulunmaktadır. Eğitimciler için değer eğitimiyle ilgili kaynak ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaca cevap vermek üzere, Mehmet Zeki Aydın'ın danışman ve editörlüğünde bir ekip çalışması olarak Değer Sandığı Değerler Eğitimi Materyalleri Seti halinde kitaplar hazırlanmıştır.

Değer Sandığı, ülkemizin birçok bölgesinde eğitim veren öğretmen, yazar, psikolog, PDR uzmanı vb. yazarlar tarafından titizlikle hazırlanmaktadır. Aydınlık ve erdemli bir gelecek için, edebi ve eğitsel etkinlikler olarak hazırlanmış değerler eğitimi materyallerinden oluşur. İlk ve ortaöğretim çağındaki çocukların eğlenirken düşünmesini, düşünürken eğitilmesini hedef alan bir kitap setidir. Bu sette çocuk edebiyatımızın birçok türünden ürünler yer almaktadır. Eğitimcilerimize kendi ilgi ve yeteneklerine uygun etkinlik seçme imkanı sağlayan kitaplarda çeşitli başlıklar var. Bunları; Drama, Yaşayarak Öğrenme, Kulüp Etkinlikleri, Öykü, Kavram Açıklaması, Beyin Fırtınası, Örnek Olay İncelemesi, Röportaj Yapma, Gezi Gözlem, Materyal Üretme, Meslekler ve Değerler, Yaratıcı Yazma Etkinlikleri, Metafor, İstasyon, Jigsaw, Bilmece Bulmaca, Fıkra, Film Tavsiye/Yorumlama, Eğitsel Oyun, Örnek Olay, Şarkı, Şiir, Poster/Afiş, Proje Hazırlama, Resim Yorumlama, Karagöz ve Hacivat, Geleneklerimizde Değerlerimiz, Tekerleme, Mânilerde, Veli Mektubu, Aile Katılımı olarak sıralayabiliriz.

Şu anda basılmış olan 10 kitap şunlardır: Sorumluluk, Empati, Liderlik ve Cesaret, Nazik Olmak (Nezaket), Aile Birliği, İyimserlik, Misafirperverlik, Şefkat, Merhamet, Sevgi, Saygı.

GİRİŞ

Çocuklarımıza değerlerimizin okullarda öğretilmesi sağlıklı bir toplum oluşturmak açısından son derece önemlidir. Onlara Matematik ve Türkçe derslerini öğretmek ne kadar önemliyse değerleri öğretmek de o kadar gereklidir. Öğretimin sadece zihinsel öğrenmelerle

sınırlı kalmayıp, öğrencilerin duygu, tutum vb. davranışlarının hepsinin geliştirilmesi yani eğitimin bütünselliğini tamamlayan unsur değerler eğitimidir. Yeni yetişen bir insan için hangi davranışların doğru, hangi davranışların yanlış olduğu bir insanın hayatını hangi temel değerlere yönlendirmesi gerektiği okul ders programlarında doğrudan veya dolaylı olarak yer almaktadır. Bu çerçevede, değerlerin öğretimi dünyanın her yerinde okul eğitiminin amaçları arasında bir şekilde bulunmaktadır. Örneğin, ülkemizde 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk millî eğitiminin genel amaçlarında değerler eğitiminden bahsedilmektedir. Bilindiği gibi, eğitim programlarında yer alan genel amaçlar, tüm okullarda gerçekleştirilmesi istenen devletin uzak hedeflerine yani devletin eğitim politikasına katkıda bulunmak durumundadır. Genel amaçlar, Türkiye'deki tüm okullarda ve tüm derslerde ulaşılması istenen özellikleri ifade etmektedir. Buna göre, değerlerin öğretimi tüm derslerin veya tüm okul çalışanlarının ortak hedefidir.

Değerleri öğretirken okullarımızda değişik uygulamalar yapılabilir. Öncelikle, en etkili eğitim yöntemi olduğu için "bizzat örnek olunmalı", yani, çocuklarımıza, öğrencilerimize öğretmek istediğimiz değerleri bizzat yaşayarak göstermeliyiz. Çünkü özellikle çocuklar duyduklarından değil gördüklerinden daha çok etkilenirler. Çocuk tarafından sevilen kişinin davranışını taklit etmek onun için zor olmaz. İkinci olarak, aile bireylerinin ve tüm okul çalışanlarının, değerlerin gelişmesi ve kalıcı olması için, her zaman benzer tutum ve davranışları "tutarlı" bir biçimde sergilemeleri gereklidir. Bunun için öğrencilerin, başta eğitimciler olmak üzere tüm görevlilerin iyi, doğru ve güzel insanlar olduklarına inanmaları ve güvenmeleri sağlanmalıdır. Üçüncü olarak, çocuk model görerek öğrendiğinden, toplumda benzer olayların, resimlerin, kişilerin çocuğa gösterilmesi, gözlemletilmesidir. Bu nedenle, çocukların doğru, iyi, güzel davranışları görmesi ve yaşaması için fırsatlar oluşturulmalıdır. Bütün bunlar yapılırken, yani değer eğitimi etkinliklerine, anne babalar ve okuldaki tüm destek personeli (danışma, kantin, temizlik, yemekhane, güvenlik, servis şoförü ve hostes) katılarak bir bütünlük sağlanmaya çalışılmalıdır. Son yıllarda hızla yok olmaya doğru giden değerlerimizi korumak, çocuklarımıza daha yaşanılabilir bir dünya bırakmak için Millî Eğitim Bakanlığı yeni geliştirdiği öğretim programlarına doğrudan değerlerimizle ilgili konuları yerleştirmiştir. Bu çerçevede, okullarımızda uygulanan mevcut anaokulu programlarında, Hayat Bilgisi, Düşünme Eğitimi, Sosyal Bilgiler, Türkçe başta olmak üzere tüm derslerde değerlerin öğretimi yer almaktadır.

Son yıllarda ülkemizde değerler eğitimi önemsenmekte, değerlerin çocuklara nasıl aktarılacağı konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda, sevgi, saygı, dürüstlük, paylaşma, işbirliği, hoşgörü, önyargısız yaklaşma, şiddetten kaçınma vb. konuları kapsayan eğitim programları geliştirilmeye başlanmıştır. Bu programlarla amaçlanan, çocukları bu kavramlarla erken yaşlarda tanıştırmak, kendi akran grubuyla birlikte çeşitli masal, hikâye ve grup etkinliklerinden de yararlanarak bu kavramlar konusunda düşündürmektir. Doğal olarak, bu, daha çok bilişsel süreçlere hitap eden bir yaklaşımdır. Fakat değerler yaşantıyla öğrenilir. Bu nedenle sadece bu tarz bir eğitimle değerleri öğretmemiz mümkün değildir. Hayatın içinde uygulamalara da ihtiyaç vardır. Sosyal ortam olan okullarda değerler, çocukların davranış ve tutumlarının sonucunda çevrelerinden gördükleri tepki ve yorumlarla gelişirler. Sınıf içinde oluşan ortak bir sosyal doku, çocukların değerlerini geliştirmesinde zemin oluşturur. Öğretmenler de öğrencilere sorumluluk vererek, olumlu ya da olumsuz pekiştireçlerle öğrencilerin değer sisteminin gelişimine yardımcı olurlar.

Değer Öğretiminin İlkeleri

Değer öğretiminde dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler şunlardır: (Aydın ve Akyol, 2014: 199-200)

1. Değerleri öğretirken okullarımızda değişik etkinlikler yapılabilir. Öncelikle, en etkili eğitim yöntemi olduğu için "bizzat örnek olunmalı", yani, çocuklarımıza, öğrencilerimize öğretmek istediğimiz değerleri bizzat yaşayarak göstermeliyiz. Çünkü özellikle çocuklar

duyduklarından değil gördüklerinden daha çok etkilenirler. Çocuk tarafından sevilen kişinin davranışını taklit etmek onun için zor olmaz.

2.Aile bireylerinin ve tüm okul çalışanlarının, değerlerin gelişmesi ve kalıcı olması için, her zaman benzer tutum ve davranışları “tutarlı” bir biçimde sergilemeleri gereklidir. Bunun için öğrencilerin, başta eğitimciler olmak üzere tüm görevlilerin iyi, doğru ve güzel insanlar olduklarına inanmaları ve güvenmeleri sağlanmalıdır.

3.Çocuk model görerek öğrendiğinden, toplumda benzer olayların, resimlerin, kişilerin çocuğa gösterilmesi, gözlemletilmesidir. Bu nedenle, çocukların doğru, iyi, güzel davranışları görmesi ve yaşaması için fırsatlar oluşturulmalıdır. Bütün bunlar yapılırken, yani değer eğitimi etkinliklerine, anne babalar ve okuldaki tüm destek personeli (danışma, kantin, temizlik, yemekhane, güvenlik, servis şoförü ve hostes) katılarak bir bütünlük sağlanmaya çalışılmalıdır.

4.Herhangi bir değeri öğretmeye başlarken, önce o değer net bir şekilde tanımlanmalıdır. Söz konusu kavramla eş ve zıt anlamlı kelimeler üzerine konuşarak kavram netleştirilebilir. Öğrencilere iyi, kötü, görev, sorumluluk, sorumsuzluk, erdem hakkında açık ve tam bilgiler verip bunların fikirleri oluşturulmalıdır. Bununla beraber onlardaki değerlerin gerçeğini sahtesinden ayırt etme, gerçek değere sevgi ve bağlılık duyma yetenekleri de geliştirilmelidir.

5.Değerler açıklanırken, söz konusu değere sahip insanların davranışları somut bir şekilde ortaya konmalıdır. Örneğin, sevgiyi öğretmek istiyorsak, “Seven bir insan neler yapar, neler yapmaz?” konusunun tek tek ortaya konulması değer anlaşılmaya ve özümsemesine yardımcı olur.

6.Değerler öğretilirken, söz konusu değere sahip olursa ne kazanacağımız ve sahip olmazsak ne kaybedeceğimiz örneklerle somut bir şekilde ortaya konmalıdır. Örneğin, adaleti öğretmek istiyorsak, “Adil bir insan neler yapar, neler yapmaz?” konusu açıklanmalıdır.

7.Değerlerle ilgili tavsiyelerde bulunurken emir veren bir dil kullanmak yerine, bu konudaki örnek kişi ve öykülerden yararlanarak dolaylı olarak vurgu yapılmalıdır.

8.Değerlerimiz konusunda öğrencilerin tartışması sağlanabilir. “Neden bu değer iyidir?”, “Neden bu değeri önemsemeliyiz?” vb. sorularla değerleri açmak, öğrencilerin değerleri benimsemelerini ve sahiplenmelerine yardımcı olur.

9.Öğrencilerden değerlerle ilgili örnekler bulmalarını istemek konuyu daha iyi vurgular.

10.Değerlerle ilgili etkinlikler hazırlanabilir. Öğrencilerin değerlerle ilgili kompozisyon, şiir, öykü yazmaları resim yapmaları, bulmaca hazırlamaları istenebilir.

11.Öğrencilerin değerlerle ilgili yazılı materyal taraması yaptırılabilir. Değerlerle ilgili gazete dergi haberleri, şiir, öykü, resim, film, sunu bulmaları ve bunların sınıfça okunup tartışılması sağlanabilir.

12.Ödül ve ceza verirken duygusal değil, adaletle hareket edilmelidir.

13.Olumlu söz ve davranışlar takdir edilmelidir.

14.Öğrencilerin basit disiplin sorunları ve olumsuz davranışları hoşgörüyü karşılanmalı ve görmemezlikten gelinmelidir.

15.Olumlu, kabul edici, öğrenci merkezli bir sınıf iklimi oluşturulmalıdır.

16.Öğrencilerin etkinliklere gönüllü katılımı sağlanmalı ve zevkle eğlenerek öğrenme ortamı oluşturulmalıdır.

17.Ders dışı etkinliklere mümkün olduğu kadar fazla öğrencinin katılımı sağlanmalıdır.

18.Değerler eğitimi programının strateji ve amaçları tüm okul personeli ile paylaşılmalıdır. Okul çalışanlarını öğretim konuları üzerinde birlikte çalışmaları için ilgilendiren konularda, onların da görüşleri alınarak karar verilmelidir.

19.Okuldaki faaliyetlere veli destek ve katılımını sağlamalıdır. Çünkü okulun ailelerle işbirliği yapması ve ailelerin değerler eğitiminde sürece katılması değer eğitiminin önemli bir boyutu oluşturmaktadır. Bu çerçevede ailelere sorumluluklar verilerek, onların da programın oluşturulmasında görev alması sağlanabilir. Böylece ev ortamında iyi değerlerin gelişimini destekleyici faaliyetler gerçekleştirilebilir.

20.Her öğrenciye ve her sınıfa, küçük te olsa okul hayatına katkı yapacak bir sorumluluk verilmelidir.

21.Öğretmenlerin üzerinde akademik baskıyı azaltarak, onların öğrencilerin sosyal ve ahlaki gelişimini ihmal etmeleri önlenmelidir.

22.Ailelere ve öğrencilere okulda tek başarının akademik başarı olmadığı bunun yanında okulun sosyalleşme ve değer öğretme görevleri üzerinde de önemle durulmalıdır.

23.Öğretmenler grupta çalışma ve işbirlikçi öğrenmeyi kullanarak öğrencilerin bir birlerine yardım etme ve birlikte çalışabilme alışkanlıklarını geliştirmelidir. Böylece, öğrenciler topluluk içinde yaşamayı, birbirlerini dinlemeyi, diğerlerinin görüşünü almayı, etkili iletişim kurmayı, anlaşmazlıkları çözmeyi ve yarışmayı değil bir amaca ulaşmak için birlikte çalışmayı öğrenirler.

24.Öğrencilerin sosyal sorumluluk projelerine katılmaları teşvik edilmelidir.

25.Değer eğitiminde empatinin öğretimi önemli olduğu için değerler eğitiminin temeline empati eğitimi konulmalıdır.

26.İdealler gerçek hayatı unutturmamalıdır.

27.Toplumsal duygularda dengeli olunmalıdır.

28.Öğrenciler yüksek ve ince duygulara yönlendirilmelidir.

Değer Sandığı Serisi Kitapları

Derslerin yanında Millî Eğitim Bakanlığı 2010 yılından itibaren ilk ve orta dereceli okullarda değerler eğitimi çalışmalarının yapılmasını istemektedir. Bakanlığın değer eğitimi çalışmaları istemesiyle okulda başta yönetici ve PDRciler olmak üzere tüm öğretmenler bir araya geçtiler ve birçok başarılı çalışmalar yaptılar. Ancak "Değer eğitimiyle ilgili ne yapabiliriz?" arayışı ve kaynak ihtiyacı devam etti. Bu ihtiyaca cevap vermek üzere, Mehmet Zeki Aydın'ın danışman ve editörlüğünde bir ekip çalışması olarak Değer Sandığı Değerler Eğitimi Materyalleri Seti halinde kitaplar hazırlanmıştır.

Değer Sandığı, ülkemizin birçok bölgesinde eğitim veren öğretmen, yazar, psikolog, PDR uzmanı vb. yazarlar tarafından titizlikle hazırlanmaktadır. Aydınlık ve erdemli bir gelecek için, edebi ve eğitsel etkinlikler olarak hazırlanmış değerler eğitimi materyallerinden oluşur. İlk ve ortaöğretim çağındaki çocukların eğlenirken düşünmesini, düşünürken eğitilmesini hedef alan bir kitap setidir. Bu sette çocuk edebiyatımızın birçok türünden ürünler yer almaktadır.

Şu anda basılmış olan 10 kitap şunlardır:

- * Sorumluluk
- * Empati
- * Liderlik ve Cesaret
- * Nazik Olmak (Nezaket)
- * Aile Birliği
- * İyimserlik
- * Misafirperverlik
- * Şefkat, Merhamet
- * Sevgi
- * Saygı

Eğitimcilerimize kendi ilgi ve yeteneklerine uygun etkinlik seçme imkanı sağlayan kitaplarda çeşitli başlıklar var. Bunları; Drama, Yaşayarak Öğrenme, Kulüp Etkinlikleri, Öykü, Kavram Açıklaması, Beyin Fırtınası, Örnek Olay İncelemesi, Röportaj Yapma, Gezi Gözlem, Materyal Üretme, Meslekler ve Değerler, Yaratıcı Yazma Etkinlikleri, Metafor, İstasyon, Jigsaw, Bilmece Bulmaca, Fıkra, Film Tavsiye/Yorumlama, Eğitsel Oyun, Örnek Olay, Şarkı, Şiir, Poster/Afiş, Proje Hazırlama, Resim Yorumlama, Karagöz ve Hacivat, Geleneklerimizde Değerlerimiz, Tekerleme, Mânilerde, Veli Mektubu, Aile Katılımı olarak sıralayabiliriz.

Edebî açıdan başlıklarımızın bir kısmını ele alacak olursak, değerlerin öğretiminde kullanılan materyallerin önemini anlayabiliriz.

Kavram Açıklaması: Bir değerın öğrenilebilmesi için açık bir şekilde net bir tanıımı yapılmalıdır. Çünkü kavramlarla algılar, düşünür ve sonuçlara varırız. Bir kavramı yanlış bir şekilde öğrenirsek kişisel ve toplumsal ilişkilerimizde sorunlara boğuluruz. Bu yüzden kitaplarda söz konusu değer, denemeler şeklinde kavram açıklaması olarak sunulmaktadır. Çocuklarımız bu deneme yazılarını okuyup akran ve öğretmenleriyle tartıştıklarında ilgili değer ile ilgili kavramları net bir şekilde anlamış, kavram gelişimleri sağlanmış olacaktır.

Öykü: Kitaplarda bulunan öyküler ile çocukların duygu, düşünce ve hayal dünyalarının, konuşma ve okuma becerilerinin, kavrama ve karşılaştırma becerilerinin gelişmesi amaçlanmıştır. Öykülerle, çocukların öğrenmeleri ve eğlenmelerine, etkilenmelerine, ilgi çekici olayların farkına varmaları, yaşantılarındaki saklı değerleri ortaya çıkarmaları, çevrelerine ilgi duymaları sağlanır. Öyküler, insanlar ve birbirleri arasındaki ilişkiler hakkında bilgi verir. Öyküdeki karakterler, üzerinde uzlaşa sağlanmış değerleri meydana çıkarır, kişilerin birbirleri ile olan ilişkilerinden ortaya çıkan davranışlardaki geleneğin etkisini gösterirler.

Örnek Olay İncelemesi: Bir olayın veya sorunun, yazılı veya sözlü anlatıldıktan ya da filmle gösterildikten sonra, konu hakkında öğrencilerin tartışarak çözüm önerilerini ortaya koymaları temeline dayanan bir öğretme yoludur. (Aydın, 2011: 85) Bu yöntemle çocuklarımız genel ahlak ilkeleri hakkında bilgi kazanırken, tutum ve farkındalık geliştirirler. Çok yönlü bakış açısı, empati, ortak anlayış kurabilme, etkileşim, olaylara tarihî ya da güncel bakış açısıyla bakabilme, çoklu kültür bilinci, problem çözme; eleştirel düşünme ve yansıtma, duruma dayalı çikarsama, karar verme, tartışma ve savunma, sorgulama, iletişim kurma becerileri gelişir.

Yaratıcı Yazma Etkinlikleri: Bir öğrencinin öğrenebileceği en önemli becerilerden biri olarak ifade edilen yaratıcı yazma, var olan bilgileri, kavramları, olayları, zihinlerdeki sesleri, görüntüleri, hayalleri yeniden kurgulayarak ve birbiriyle ilişkilendirerek ortaya yeni bir yazı koyma etkinliği; kişinin bir konudaki duygu ve düşüncelerini hayal gücünü kullanarak özgürce kâğıda aktarmasıdır. Bunların yanında dış dünyadan edinilen izlenimlerin farklı bir sunumla ortaya konmasına dayanan yaratıcı yazma, normal değerleri zorlamaksızın alışılmışın dışına çıkmak, hayal gücünden yararlanarak herkesten farklı düşünceler ortaya koymak, özgünlüğü yakalayabilmek, akıcı, hoşlanarak ve zevk alarak yazmak, standartların dışına çıkmak şeklinde tanımlanmaktadır. (Demir, 2012: 345)

Değer Sandığı Setinde yaratıcı yazma etkinlikleri ile çocuklar hayal güçlerini ve birikimlerini kullanmayı öğrenip yenilikleri keşfedebilmeleri amaçlanmıştır. Bunun için kimi zaman bir resimden öykü oluşturarak, kimi zaman ideallerindeki kimliğe ulaştırabilecek CV'yi şekillendirerek, kimi zaman ise özlü sözleri tartışarak değerleri kavramak mümkündür.

Şiir: Şiir değer eğitiminde, söz konusu değerın manzum bir şekilde özetlenmesine katkı sağlar. Bunun yanında kitaplarda yer alan şiirlerle çocukların hayal gücü, dil, zihin, tasavvur ve ifade güçlerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Normal şiirlerin yanında akrostiş şiirlerle çocukların yaratıcılıkları teşvik edilmiştir.

Şarkı: Ninniler, türkü, tekerleme, mani, bilmece, halk şarkıları çocuğun dil bilincinin oluşmasında, kültür oluşturmada da etkili ürünlerdir. Bu ürünler kelimelerin telaffuzunu ve melodisini, söz sanatlarını, söyleyiş kalıplarını öğretirken aynı zamanda toplumsal iletişimi de

sağlar. Bunun önemini fark ederek Değer Sandığı kitaplarında, kültürümüzde var olan şarkı, türkü ve ninnilerden örneklerle çocuklarımız değerleri öğrenmeleri amaçlanmıştır.

Atasözü ve Deyimlerde Değerler: Kişilerin anlık duygu ve düşüncelerini, içlerinden geldiği gibi saf ve doğal bir şekilde yansıttıkları en eski halk kültürü mahsulleri, atasözleri ve deyimlerdir. Çoğu zaman bir iki kelimeyle, bazen bir cümleyle, bazen karşılıklı diyaloglarla, bazen de kafiyeyle söyleyişlerle küçücük bir söz öbeğine koca bir anlam sığdırılmıştır. (Aksoy, 1981: 47) İşte edebiyatımızın bu eşsiz sözleriyle çocuklarımızın hem dil gelişimleri sağlanırken hem de kültürlerindeki soyut olaylara somut bakabilme, farklı açılardan bakıp ifade edebilme yeteneği artacaktır. Değer Sandığında bunu kimi zaman bir bilmece, kimi zaman ise bir metin şeklinde görece ve öğreneceklerdir.

Tekerleme ve Mânilerde Değerler: Tekerleme, mâni, sayışma, bilmece çocuğun dilsel zihin gücünü artırır. Pratik bir dil kazandırır. Çocuklar bu halk anlatı türleriyle eğlenir, düşünmeye başlar, dil ve düşünce ilişkisini sezinler, dilin gizemli dünyasını duyumsar. Bilmece, sayışmalar, mâniler, bir varlığın, olayın, kavramın adını vermeden kapalı biçimde, çağrışımla birlikte, özelliklerini belirterek bulunmasını sağlarken, çocuğun kelime dağarcığını da zenginleştirir. (Nas, 2002: 325) Değerlerimiz olan genel ahlak eğitiminin vazgeçilmezi olarak görülen tekerleme ve mâniler ile Değer Sandığı Eğitim Materyalleri Seti zenginleştirilmiştir.

Karagöz ve Hacivat: Seyirlik halk oyunlarından, bir gölge oyunu olan türün başlıca kahramanı olan Karagöz cahil halk tipini, Hacivat ise aydın ya da yarı aydın tipi temsil eder. Bu iki karakterin atışmaları arasında genel ahlak ilkelerini algılama imkanı bulunur. Çocukların tiyatral olarak canlandırabileceği bu eserlerle eğlenerek öğrenme gerçekleşir.

Nükte: Geleneklerimizde var olan aile oturumlarında, sohbetlerde paylaşılan nükteler ve öyküler gelişim ve bilinçlenmenin başladığı yerlerdir. Bu noktada setimizde yer alan nüktelerin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Sınıf ya da ev ortamında paylaşılan bu nüktelerle çocuklarımızın gelişimi sağlanmaktadır.

Mevlana'dan: Değer Sandığı Setinin bu köşesinde genellikle Mevlana'nın Mesnevisinden alıntılar bulunmaktadır. Mesnevi'deki hikâyeler üç tarzda ifade edilmiştir: 1.Güldürücü öyküler 2.Derin bir özlem nedeniyle üzücü, ağlatıcı öyküler 3.Yerici, alaya alıcı, iğneleyici öyküler. (Eyuboğlu, 1998: 104) Bu üç türün de birleştiği nokta eğitici öğretici olmak arzusudur. Mevlâna'ya göre eğitim, insandaki iyi huyların ve eğilimlerin ortaya çıkarılmasına, kötü huyların ve eğilimlerin düzeltilmesi ve iyilerle değiştirilmesine yarar. (Yakıt, 2000, 130)

Fıkra: Bilgece bir düşüncenin sentezi ve derin bir bilginin eseri olan mizah ve fıkralar, insan ruhunun neşeli yönünü oldukça iyi temsil eder. Dahası kin yerine sevgiyi, şüphe yerine güveni, öfke yerine selim aklı, ümitsizlik yerine neşeyi ve ümidi öne çıkarır. Hatta Türk toplumunun kültürel kodlarının, baskın karakterinin bunlar olduğunu ima eder. (Taşdelen, 2009: 4) Değerlerimizi fıkralarla keşfetmek, hem eğlenmek hem öğrenmek demektir. Edebiyatımızın zenginliklerinden biri olan fıkralara değer eğitiminde de önemli bir yer ayrılmıştır.

Örnek Kişilik: Tarihî hikâyeler, geniş anlamda “değer öğretimi”, dar anlamda ise “ahlak eğitimi”ne yardımcı olabilecek araçlardır. (Şimşek, 2003: 3) Örnek kişilerle ilgili hikâyeler ve biyografilerle zenginleşmiş bu bölüm sayesinde çocuklar kişilik olarak kendilerine doğru örnekler seçme imkanı bulurken tarihteki ahlaklı ve erdemli kişileri de tanıyabileceklerdir.

Bilmece, Bulmaca: Anlama becerisindeki gelişme, kelime hazinesini zenginleştirerek öğrencinin anlatma becerisini de olumlu yönde etkilemektedir. Dil becerilerinin bireye kazandırılması ve bireyin bu becerileri aktif olarak kullanabilmesi, edinilmiş zengin kelime hazinesine bağlıdır. (Özbay ve Melanlıoğlu, 2008: 32) Çocuklar, bilmece bulmaca köşemizde kelimeler ile yapacağı etkinliklerle bu yönde gelişim sağlayacaktır. Bilgisinin ve gelişiminin farkına varacak ve bağlantı kurma becerisi de artacaktır.

Kitap Tavsiyeleri: Ünlü çocuk edebiyatçılarımızın eserleri çocuklarımıza tavsiye edilerek farklı kaynakları bulma, araştırma şansı tanınmaktadır. Kitapların kendini geliştiren edemli bireyler olmak için bizlere sunulmuş birer kaynak olduklarına dikkat çekilir.

Değer Sandığı Değerler Eğitimi Materyalleri Seti'nde "Ölçme Değerlendirme" bölümü ile çocuklarımız öğretilen değerimizin ne kadar içselleştirildiğini test etme imkanı da bulacaklardır. Ayrıca Veli Mektubu ve Aile Katılımı bölümleri, aileleri verdiğimiz eğitimin içine çekip öğrettiğimiz bilgileri evlerinde de yaşatma imkânını sağlayacaktır.

Çocuk edebiyatını ve eğitsel etkinlikleri kullanmanın değerlerimizi hayatımıza aktarmada ne kadar önemli olduğunu bu setten aldığımız geri bildirimlerle bir kere daha anlamış ve ölçmüş bulunmaktayız. Değer Sandığı Okulda Değerler Eğitimi Materyallerini uygulayan öğretmenlerimizden ve velilerinden aldığımız geri bildirimler; çocukların içinde bulundukları değerlerin önemini büyük bir zevkle öğrendiklerini ve hayatlarına geçirmede hevesli bir yaklaşımda olduklarını göstermektedir.

SONUÇ

İnsanın hayattaki temel amacı yarına kalmaktır. İnsanın yarına kalmasını istediği şey kendisi dâhil, fark ettiği her şeydir. Öncelikle kendisi, mümkün olduğu kadar uzun süre hayatta kalmak ister, bunun için kaliteli hayatı önemser. Bizzat kendisinin kalamayacağını bilen insan, genleri yarına kalsın, çocukları, torunları yaşasın ister. Değer verdiği şeyleri, inançları yarına kalsın ister. Eserleri devam etsin ister. Bu varoluş çabası içinde kendisinden sonra gelenlere değerlerini bırakmak ister.

Değer aktarımı konusunda günümüz anne baba ve eğitimcilerinin geçmiştekilere göre işleri daha zor görülmektedir. Eskiden toplumun da desteklediği birçok değer, çocuklara yaşantıyla aktarılabilirken, artık sadece yaşantı yeterli olmamakta, bu konuyu bilinçli olarak çocuklara aktarmak için çaba sarf etmemiz gerekmektedir. Çünkü çocuğun üzerindeki tek etken artık sadece aile değildir, sadece okul ya da arkadaş çevresi de değildir. Çocuklarımız artık tüm dünyadaki değişimleri bizden daha önce fark edip, daha çabuk etkilenmektedirler. Dolayısıyla bizim de dünyayı, yeni eğilimleri takip edip çocuğumuzun bunlardan nasıl etkilendiğini araştırmamız gerekmektedir. Unutmayalım, hepimizi tek tek yöneten hayatın temel değerleridir. Bu değerlerin çocuklarımızda gelişimini tesadüflere ya da sosyal çevreye bırakmayıp, bizzat etkin olmak gerekmektedir.

Toplumumuzdaki ahlaki yozlaşmanın giderek arttığı hemen herkes tarafından dile getirilmektedir. Ancak, bunun nasıl giderileceği konusunda ise fazla durulmamakta ya da genel ifadelerin üstüne çıkılmamaktadır. Elbette, ahlak eğitimi sadece okulda başarılabilecek bir eğitim alanı değildir. Bu sorunun çözümü, tüm toplumun özenle üzerinde durduğu takdirde uzun yıllar sürecektir bir çalışmayı gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer Asım (1981), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.
- Aydın, Mehmet Zeki (2011), **Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Aydın, Mehmet Zeki ve Akyol, Şebnem (2014), **Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler Etkinlikler Kaynaklar**, 4. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Demir, Tazegül (2012), "Türkçe Eğitiminde Yaratıcı Yazma Becerisini Geliştirme ve Küçürek Öykü", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 9
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (1998), **Bütün Yönleriyle Mevlâna Celâleddîn Yaşamı, Felsefesi, Düşünceleri, Şiirleri**, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Nas, Recep (2002), **Örneklerle Çocuk Edebiyatı**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.

- Özbay, Murat ve Melanlıoğlu, Deniz (2008), “Türkçe Eğitiminde Kelime Hazinesinin Önemi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 1.
- Şimşek, Ahmet (2003), “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Hikâyeye Yönelik Öğretmen Görüşleri”, **XII. Eğitim Bilimleri Kongresi, (15-18 Ekim 2003)**, Antalya: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Taşdelen, V., (2009), “Tefekkür Geleneği Açısından Nasreddin Hoca Fıkraları”, **Temrin Dergisi Nasreddin Hoca Özel Sayısı**, İstanbul.
- Yakıt, İsmail (2000), **Batı Düşüncesi ve Mevlâna**, İstanbul.

ÇOCUK TİYATROSU

Yrd. Doç. Dr. Abdulkerim DİNÇ

Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Sağlıklı, kültürlü, sağlam kişilikli, çağdaş dünyaya uyumlu, hayal gücü zengin ve yaratıcı nesiller yetiştirmek için çocuk tiyatrolarına özel bir önem verilmelidir. Türk Milli Eğitim sistemi son yıllarda farkına vardığı ancak tarif edemediği, müfredatını belirleyemediği için bir eğitim metodu olarak "drama"yı ve "çocuk tiyatrosu"nu hayata geçirememiştir. Özel ihtisası gerektiren bu alan için "millî" diyebileceğimiz bir müfredat programına ve çocuk tiyatrosu politikasına ihtiyaç vardır.

Biz bu bildirimizde, çocuk tiyatrosunun ehemmiyetine dikkat çekmek istiyoruz.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, tiyatro, çocuk tiyatrosu

ÇOCUK TİYATROSU

Sağlıklı,

kültürlü,

sağlam kişilikli,

çağdaş dünyaya uyumlu,

hayâl gücü zengin ve

yaratıcı bir nesil,

geleceğin insanını yaratmak istiyorsak, çocuk tiyatrolarına gereken önemi vermeliyiz.

Devletin, bir "**Millî Çocuk Tiyatrosu Politikası**" olmalıdır.

İlk çocuk oyunlarının yazılmaya başlandığı Meşrutiyet yılları ve şuurlu olarak oyunların sahneye konulmaya başlandığı 1935 yılından bu yana ne yazık ki Türk Çocuk Tiyatrosu hem kalite, hem ortaya çıkan eserler bakımından arzu edilen düzeye ulaşmamıştır. Kimi bilim adamı ve tiyatro uzmanları, Çocuk Tiyatromuzun içinde bulunduğu durumu, "**felâket**", "**çocuk tiyatrosu cinayeti**" olarak tarif etmekte. Çocuk tiyatrosunun dramaturjik ve pedagojik mahiyetini, Türkiye'de Çocuk Tiyatrosu'nun geçirdiği merhaleleri ayrı bir başlık altında ele almak gerekir. Biz burada, Türk Çocuk Tiyatrosu'nun içinde bulunduğu durumdan yola çıkarak,

çocuk tiyatrosunun nasıl olması gerektiğini tespit etmeye çalışacağız; daha sonra tekliflerimizi sunacağız.

1. Çocuk tiyatrosu bilimsel bir disiplin içinde ele alınmalıdır. Dramatik, teknik ve estetik mükemmelliğe, çocuğun dünyası, çocuğun duyuş, düşünüş ve algılayış seviyesi içinde ulaşılmalıdır.
2. Çocuk oyunlarını, okulda verilen derslere ilâve olarak kabul etmek yanlıştır. Öncelikle eğlenceye dayanan çocuk oyunlarında eğitim, dengeli bir bütünlük içinde verilmelidir.
3. Çocuk oyununda yazarın,
 - a. Yöneldiği yaş grubu,
 - b. Gayesi,
 - c. Vermek istediği mesaj,
 - d. Oyunun teması açık, yalın ve kesin olmalıdır.
4. Oyunun yöneldiği yaş grubunun kelime dünyası iyi bilinmeli. Uzun, ağdalı ve aksiyona dayanmayan konuşmalardan kaçınılmalıdır. Duygu ve düşünceler konuşmalarla değil, hareketlerle ortaya konulmalıdır. Dilin ifade imkânları çocuğun kavrama sınırlarını aşmamalıdır.
5. Oyunda dramatik bütünlük bulunmalı. Oyun kişileri karmaşık bir kişilik sergilememelidir. Karşı güçler arasındaki farklılıklar net olmalıdır. Metin, dekor, kostüm, makyaj, efekt, müzik ve dansa tam bir uyum olmalıdır. Gereksiz hiç bir şey oyuna katılmamalıdır.
6. Çocuk oyunları seyircinin oyuna katılmasına imkân sağlamalı, ancak sun'ilikten kaçınılmalıdır.
7. Her ne kadar tiyatro sanatı kolektif yaratılan bir sanat ise de, çocuk tiyatrosu özel durumu dolayısıyla, tiyatro sanatçıların, öğretmenlerin, sosyolog, psikolog ve pedagogların ortaklaşa çalışmalarını gerektirmektedir.
8. Sahneye koyduğu oyunda yöneldiği yaş grubunu iyi tanıyan yönetmenin mümkünse çalışmalarını çocuklarla birlikte yürütmesi başarıyı kolaylaştırır. Ancak, çocuk tiyatrosunda görev alan sanatçıların çocuk psikolojisi ve pedagojisini bilmesi zaruridir.

Türkiye'de Millî Çocuk Tiyatrosu'nun kurulabilmesi için bir devlet politikası olarak yapılması gereken çalışmaları, eksikleriyle beraber dikkatlerinize sunmak istiyorum:

1. Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı bünyesinde Çocuk Tiyatrosu birimleri kurulmalı, teşkilatlanmaya gidilmelidir.
2. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde çocuk tiyatrolarını denetleyecek komisyonlar oluşturulmalıdır. Bu komisyonlarda psikolog, pedagog ve tiyatro uzmanları bulunmalı, bu uzmanlar çocuk tiyatrolarının oynayacağı oyun metnini inceledikten ve oyunları gördükten sonra okullarda sergilenip sergilenmeyeceğine karar vermelidir.
3. Çocuk tiyatrolarının kâr ve reklam aracı olarak kullanılmasına engel olunmalıdır.

4. Devlet Tiyatroları ve Şehir Tiyatroları gibi ödenekli tiyatrolarda Çocuk Tiyatrosu birimleri oluşturulmalıdır.
5. **"Devlet Çocuk Tiyatroları"**nın kuruluşu gerçekleştirilmelidir.
6. Millî Eğitim ve Kültür Bakanlıkları, mahallî idarelerle işbirliğine giderek yaz aylarında açık havada **"Çocuk Tiyatrosu Festivalleri"** düzenlemelidir.
7. Çocuk tiyatrosuyla ilgili toplantılar, açık oturumlar, sempozyumlar, şenlikler ve yarışmalar tertip edilmelidir.
8. Çocuk tiyatrolarının kuruluş gayeleri, içinde bulundukları şartlar, karşılaştıkları problemler ve zorluklar tespit edilmelidir.
9. Çocuk tiyatrolarında, yönetmeninden dekorcusuna, kostümcü ve ışıkçısına, oyuncusuna kadar, bütün sanatçıların çocuk tiyatrosu konusunda eğitilmeleri gereklidir.
10. Çocuk tiyatrolarında psikolog, pedagog ve öğretmen danışmanlar görevlendirilmelidir.
11. Gerekirse yurt dışından uzmanlar getirtilerek seminerler ve kurslar verilmelidir.
12. Çocuk tiyatroları için uygun mekânlar hazırlanmalıdır.
13. Çocuk tiyatrosu başlı başına bir disiplin olarak ele alınmalı, hatta üniversitelerin tiyatro bölümlerinde ve konservatuvarlarda " Çocuk Tiyatrosu Bölümleri" kurulmalıdır.
14. Çocuk tiyatrosu uzmanlık, titizlik isteyen bir alandır. Okul öncesi ve okul dönemi tiyatro çalışmalarında uzmanların görevlendirilmesi sağlanmalıdır.
15. Amatör Çocuk Tiyatrosu toplulukları desteklenmelidir.
16. Konservatuarlardan ve üniversitelerin tiyatro bölümlerinden mezun olan gençler, Anadolu'da görev yapmaya teşvik edilmeli; bu gençler, Halk Eğitim Merkezlerinde ve okullarda çocuk oyunları sahneye koymalı; kurslar düzenlemelidir.
17. Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı çocuk tiyatrosunun yaygınlaşması için çocuk oyunlarını mahallelere, köylere kadar götürme imkânını hazırlamalıdır. Çocuk oyunu sahneye koyan özel ve amatör tiyatroları -denetimden geçirildikten sonra- desteklemeli; okullarda temsil vermelerini sağlamalıdır. Ancak, kalitesiz, hatta zararlı oyunlarla çocukların karşısına çıkan tiyatrolara kesinlikle müsaade edilmemelidir.
18. Çocuk tiyatrolarının yaygınlaşması hemen mümkün olmayacağı için oyunlar videoya alınmalı ve dağıtımı Devlet tarafından yapılmalıdır. Bu durum, hem çocuk tiyatrolarına maddi destek sağlayacak hem de okulların tiyatro çalışmalarına yardımcı olacaktır.
19. Çocuğu tiyatro dünyasına katmak, eğlendirerek eğitmek, kendini ve çevresini tanımasına yardımcı olmak bakımından anaokulundan başlayarak tiyatro, eğitim ve

öğretime dahil edilmelidir. Müfredat programlarında yapılacak bir değişiklikle, ilkokullarda tiyatro ders olarak verilmelidir.

20. İlkokullarda, sınıfta oyun okuma şeklinde tiyatro sevgisi aşılmalıdır. Böylece çocuklar bir oyunu canlandırmanın zevkini yaşarken, yaratma faaliyetine de girmiş olacaktır.
21. Çocuk oyunlarının yazılması, yazılmış olanların basılması, millî kültürümüze uygun yabancı oyunların çevrilmesi imkânları araştırılarak çocuk oyunları kütüphanesinin zenginleştirilmesi gerekmektedir.
22. Maddî yönden cazip olmadığı için ne yazık ki tanınmış yazarlarımız çocuk oyunu yazmaya itibar etmemektedir. Yazarlarımızı çocuk tiyatrosu alanına çekmek, yeni yazarlar yetişmesini sağlamak ve dramatik çocuk edebiyatının geliştirilmesi için Devlet tarafından düzenli olarak yarışmalar düzenlenmelidir. Bu yarışmalarda büyük ödüller konulmalıdır.
23. Batı'da olduğu gibi, yazarlarımız Türk klasiklerinden, Türk masal ve efsanelerinden istifade edebilirler. Konusu ve teması çocuk dünyasına uygun klâsiklerimizden; dramaturjik, estetik ve pedagojik açıdan sağlam, evrensel değerde eserler yaratılabilir. Yazarlarımız mecâzi anlatıma sağladığı imkânlar bakımından zengin peri masallarından da faydalanabilirler.
24. Kukla tiyatrosu, Gölge Oyunu-Karagöz sanatçıları her türlü imkân temin edilerek desteklenmelidir. Ortaoyunu ve Meddah'ı çağdaş bir form ve muhteva ile kültürümüze yeniden kazandırabiliriz. İnaniyoruz ki millî tiyatronun olduğu gibi **millî çocuk tiyatrosunun** kaynağı da geleneksel temaşa sanatlarımızdır.

Yazarlarımızı çocuk oyunu yazmaya davet ediyorum.

TİYATRONUN DİL GELİŞİMİNE KATKISI

Gülay SORMAGEÇ

ÖZET

Bir toplumu millet yapan en güçlü bağ dildir. Birlikte yaşamak ve anlaşılabilmek yine dilden geçmektedir. Millet olmanın ön şartı birlikte yaşama kültürüne sahip olmak ve aynı dili konuşmaktır. Dil, insanı ve toplumu geçmişten geleceğe taşıyan bir köprü, kuşaktan kuşağa aktarılan önemli bir miras ve varlık sebebimizdir. Ailede doğal süreçte başlayan dil eğitimi, okul ile kasıtlı kültürleme dediğimiz bilinçli kullanmaya dönüşmektedir. İşte bu bilincin istenilen düzeye ulaşmasında tiyatro önemli bir araç.

Bu bağlamda dili etkin kullanma, kurallı kullanma. Ana dil ve yabancı dil öğrenme de, dil öğreniminde tiyatronun temel dil becerilerine katkısına değineceğiz.

Anahtar kelimeler: Ana dil eğitimi, yabancı dil eğitimi, tiyatro, temel dil becerileri

GİRİŞ

ANA DİL EĞİTİMİNİN HEDEFİ NEDİR

Bilindiği gibi anadil eğitiminin hedefi her çocuğun farklı seviyede bulunan dil becerisini teşvik etmek ve geliştirmektir. Dil becerisinin gelişimi derken sözlü ve yazılı dil kullanımının etkinleşmesini, konuşma ve anlama, dinleme becerilerinin etkinleşmesini kast ediyoruz. Bunun için çocukların özgüven duygusunun örselenmemesi gerekir. Yaşlarına uygun eğitim ve dil eğitimi sayesinde hem dil eğitimi hem de özgüvenli çocukların yetişmesi desteklenmiş mümkün olacaktır. Bir taraftan da çocukların yaratıcı dil kullanımı ile sanat ve estetik ölçü ve algılamalarını geliştirmeye katkı sağlaması ve bu yönde becerilerini teşvik etmesi ve motive etmesi anlamına gelmektedir dil becerisinin gelişmesi ve dil eğitimi. Tiyatro bu noktada dili kullanma becerisini çok yönlü olarak besleyecek önemli bir eğitim metodudur. Tiyatro, dil yeterliklerinin görülmesi, eksiklerin giderilmesi, dili kullanma becerisinin geliştirilmesine olumlu katkı sağlayan önemli bir sanat dalıdır. Ama dil öğrenim ve öğretiminde kullanılan yeni bir yöntemdir. Tiyatro da estetik bitkinliği olan oyunlar da doğaçlama dediğimiz yaratıcı drama temelli oyunlar da dil becerisinin gelişimine çok yönlü katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda özgüven gelişimine katkı sağlamaktadır. Özgüveni örselenmiş çocuk yahut birey kendini ifade etmede yetersiz kalacaktır. Dil becerisinin gelişmesi ve etkin kullanılması demek özgüvenin de yeterli olması demektir.

TİYATRONUN DİL GELİŞİMİNE KATKISI

Tiyatro çalışmasına katılan öğrencilerin ana dille ilgili olumlu kazanımları şöylece sıralanabilir:

- Sınıfta tiyatro çalışmasına katılmayan öğrencilere göre dili daha etkin kullandıkları
- Öğretmen sınıfta öğrencilerinden konu anlatımı istediğinde tiyatro metinlerini okuma ve ezberleme uygulamasına katılanların konuyu daha iyi anlattıklarını
- Kendilerini ifade etmede diğer öğrencilerden seçildiklerini gözlemlemiş ve ifade etmişlerdir.

Doğaçlama, yaratıcı temelli drama çalışmaları da dil gelişimi ve beraberinde özgüveni desteklemekte hatta açığa çıkarmakta; çocuklarda hem bir iç huzur hem de etkin konuşma ve iletişim geliştirmelerine katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Drama etkinliklerinde az konuşan, düşüncelerini ifade etmekte zorlanan çocukların artık kendilerini rahat bir biçimde ifade ettikleri gözlemlenmektedir.

Bu aynı zamanda çocukların onların dilinden anlayan bir yetişkinin rehberliğine olumlu cevap verdiklerini de bize gösteriyor. Bir de çocuğun duygusal açıdan da motive olduğunu duygusal açıdan motive olan çocuğun tiyatro aracılığıyla düşüncelerini rahatça ifade edebildiğinin canlı örneği bu çalışma.

Tiyatronun önemli bir dil becerisi olan hitabet yeteneğini de geliştirmeye katkısı olacağı unutulmamalıdır. Çünkü tiyatro, dil becerilerinin üst düzeyde kullanıldığı bir sanat dalıdır. Tiyatroyla ilgilenen çocuklar hitabet yeteneğinin farkına varıyor ve etkin kullanabiliyor. Bu süreç yetişkinlik zamanlarına da önemli bir yatırım olmuş oluyor.

Tiyatronun özellikle, dinleme, okuma, konuşma, yazma becerilerini geliştirdiği artık kabul edilmiş bir gerçektir.

Kendi hizmet alanımızda da tiyatro çalışmasının öğrencilerimiz üzerinde olumlu etki bıraktığını etkilediğini de rahatlıkla söyleyebiliriz. Hizmet alanımız yaygın eğitim olması dolayısıyla çocuktan gence ve hatta yetişkine yönelik olduğunu da ifade etmek isteriz.

Oyunlara katılan çocuklar, kendilerine tiyatronun çok önemli katkı sağladığını hayatlarına artı değer kattığını kısaca şöyle ifade etmişlerdir:

- Okuduğumu rahat anlıyorum.
- Türkçeyi sevmeme yardımcı oldu.
- Dilime olan ilgimi artırdı.
- Kitap okumayı sevdirdi.
- Kelime dağarcığım zenginleşti.
- Mecazın güzelliğini keşfettim.
- Söz sanatlarını kinayeyi, mizahı konuşma ve yazılarımda kullanıyorum.
- Dilbilgisi kurallarının önemini kavradım, öğrendim ve kullanıyorum.
- Hitabet gücümü artırdı. Toplum önünde konuşurken sıkılmıyorum.
- Konuşmamın içinde şey, falan gibi kelimeleri mümkün olduğunca kullanmıyorum.
- Tiyatro metinlerinin ezberine alıştığım için yabancı dil eğitimimde bana kelime ezberlemek zor gelmiyor bunu da bilinçli yapıyorum.
- Tiyatro çalışmalarım benim dil eğitimi gönüllü seçmeme ve başarılı olmama en büyük etken.
- Konuşmalarımda tiyatro çalışmalarımın dolaylı jest ve mimiklerimi doğru kullanıyorum.

- Konuşurken etkin konuşuyorum ve insanlara kendimi dinletebiliyorum.

- Anlatmak istediğimi rahat anlatıyorum. Sınıf içi sunumlarımdan dolayı okulda benim sunumlarımdan öğretmenler odasında konuşulduğu ve adımdan hep övgüyle söz edildiğini öğretmenlerim bana iletiyor. Okul programlarında sunucu ve konuşmacı olarak özellikle tercih ediliyorum.

Bu tespitler bize tiyatronun bir çocuğun hayatında neleri fark ettiğinin ve hayatına neleri kattığına canlı ve güzel bir örnektir.

Bu katkılarının yanı sıra oyun süresinde ve sonunda paylaşma, kaynaşma, iletişim de güç kazanma, dostluk gibi değerler de fark edilmiştir. Bunun yanı sıra mensubiyet duygusunu da ciddi anlamda beslemiştir tiyatro oyunlarımız. Bu açıdan baktığımızda tiyatronun çok yönlü etkisini ve faydasını anlamak güç olmasa gerek.

En önemlisi çocuğun kendini keşfetmesinin de bir aracı tiyatro. Elbette var olanı keşfetmesini sağlıyor.

Tiyatroyu bunun için de önemseyeceğimizi ve önemsenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Böylelikle istenilen davranışları yahut becerileri sadece dil anlamında değil değerler anlamında da rahatlıkla çocuklarımızın, gençlerimizin ve yetişkinlerin içselleştirilebilmesinin kolaylıkla başarılacağını düşünüyoruz.

EĞİTİMİMİZDE TİYATRO ÖNEMSENİYOR MU? EĞİTİMİMİZ TİYATRONUN DİL GELİŞİMİNE KATKISININ NE KADAR FARK EDEBİLMİŞ?

Ana dili kullanma becerisinin ailede başladığını, çevreyle geliştiğini ve okulla sistemleştiğini daha önce de ifade etmiştik. İlk ve orta öğretimin hedefi dil becerisinin daha sistemli hale gelmesine katkı sağlamaktır. Eğitim kurumları bunu belli program içerisinde gerçekleştirmektedir. Bu uygulama ve programa tiyatronun dahil edilmesi zaten şu an mevcut sistem de vardır. Mevcut sistemde tiyatro uygulamalarının ne kadar verimli gerçekleştirilebildiği de ayrıca incelenmelidir. Eğitimcilerin bu konuya ne kadar hassasiyet gösterdiği de yine incelenmelidir. Verimin yüksek düzeyde olması için bilincin yüksek olması gerekir. Tiyatroya gönül vermiş eğitimcilerin sayısının artması gerekir.

Tiyatro sadece sosyal etkinlik ve oyun olarak değerlendirilmemeli uygulanabildiğince ders işlenişlerin de tiyatro formatında (yaratıcı drama, estetik bitkinliği olan çalışmalarla) gerçekleştirilebilmelidir. Eğitimcilerimizin de dili kullanmalarının etkin olması tiyatro aracılığı ile mümkün olabilecektir. Çünkü çocuğa dilin kurallarını sezdirecek olan eğitim, eğitimde de başrolde öğretmendir. Dilin güzelliklerinin fark ettirilmesi dil kurallarına uygun kullanma ihtiyacı hissetmelerini sağlamak yine eğitimcilerin sorumluluğu içerisinde. Bunun en güzel yöntemlerinden birisi tiyatrodur.

Öyleyse tiyatroya evet diyoruz; çünkü çocuk tiyatro sayesinde:

- Dili (Türkçeyi) kullanmayı öğrenirken dilin farklı ve zevkli uygulamalarla güzelliğini fark edebilir.
- Dilimizin zenginliğini fark etmesine katkı sağlamış olur.
- Dil becerilerine etki eder
- Bireysel ve sosyal gelişimi hızlandırır.
- Kelime dağarcığını zenginleştirir
- İletişim becerisini geliştirir
- Hitabet gücünü artırır
- Kurallı dil kullanımını öğretir

Dilin insanlar arasında iletişimi sağladığını söylemiştik. Bütün öğrenme alanlarında önemli rol oynayan bir araç olduğunu da söylemiştik. Tiyatronun yukarıda saydığımız kazanımları fark ettirdiği, pekiştirdiği birlikte düşünülmeli ve önemsenmelidir.

Bu söylediklerimize ilaveten dilin diğer toplumlar ve dünya ile iletişim aracı olduğunu da hatırdan uzak tutmamalıyız. Bunun için de yine tiyatronun gücünden faydalanılmalıdır.

DİL BECERİLERİ VE TİYATRO

Dil öğreniminde anlama ve anlatım becerileri üst başlığıyla; dinleme, okuma, konuşma, yazma becerileri tiyatro aracılığıyla üst düzeye ulaşabilmektedir.

Dinleme Becerisi

Demirel (1999: 35)’e göre “dinleme konuşan iki kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir.”

Yine Demirel (1999: 33) “İşitmek ve dinlemek birbirinden çok farklıdır. İşitme isteğimiz dışında gerçekleşirken, dinleme belli bir amaç doğrultusunda yapılmaktadır.”

Tiyatro izlenmesi/ dinlenmesi de bilinçli bir dinlemedir belli bir amaç doğrultusundadır. Tiyatro izlemek etkin dinlemeyi de desteklemektedir. İyi dinleyici olmak hayatın olumlu bakmanın ve kendini geliştirmenin önemli bir parçasıdır.

Yeri gelmişken Kur’an’ın da etkin dinlemeyi önerdiğini ve önemsedini de ifade etmek isterim. Kıyame Suresi 16. ; 17. Ve 18. Ayetlerinde Peygamber efendimize dinlemesi önerilmekte. Cebrail (as) getirdiği ayetleri onunla birlikte acele acele okumaması sadece ona uyması tembih edilmektedir. Yani etkin dinlemenin önemine vurgu yapılmaktadır.

Konuşma Becerisi

Konuşma duygu, tasarım ve isteklerin sözle bildirilmesidir. Konuşmanın etkin olabilmesi o yetinin iyi gelişmiş olmasıyla yakından ilgilidir. Bunun için de tiyatro önemli bir araçtır. Tiyatro izleyen çocuk sahnedekilerin konuşmalarını özümseyerek konuşmasını buna göre şekillendirebilir. Taklit ve ezber yoluyla özümser. Tiyatro da rol alarak da bu kazanımı elde edebilir.

Tiyatro metinlerinin çocuğun yaşına ve kullanma becerisine uygun olması, günlük dile uygun olması başarıyı artıracaktır.

Okuma Becerisi

Sever (1995,s.18)’e göre “dil aklın aynasıdır.”

Okuma becerisi dili iyi kullanmanın ve dil öğreniminin temel unsurlarından biridir. Tiyatro metinlerinin okunması okuma becerisini besleyecektir. Bu açıdan da tiyatro önemsenmelidir.

Yazma Becerisi

Yazılan tiyatro metinleri kelime öğretiminden, cümle yapısına kadar ve hatta dilbilgisi ve dile ait özel kullanımların da yer aldığı metinler olduğu için dil öğreniminde ve öğretiminde başvurulması gereken temel kaynaklar arasında gösterilmektedir.

SONUÇ

Dil eğitiminde olduğu kadar, dinleme, okuma gibi anlama ve konuşma, yazma gibi anlatma becerilerinin gelişiminde tiyatronun önemli katkıları vardır. Bu nedenle okul öncesinden başlayarak doğaçlamaya dayalı drama etkinlikleriyle 4.ve 5. sınıftan metin ve rol ezberleyerek gerçekleştirilecek tiyatro etkinlikleriyle öğrencilerin dil becerileri geliştirilebilir; dili kullanma konusunda öz güvenleri pekiştirilebilir.

HAVACILIK İZLEKLİ İKİ ÇOCUK OYUNU: TAYYARECİ VE KELEBEKLER

Yrd. Doç. Dr. Yasin Mahmut YAKAR

Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Havacılık sektörü 20. yüzyıla beraber büyük gelişme göstermiştir. Önceleri askerî alanda geniş bir kullanım alanı bulan havacılık, daha sonra sivil havacılık anlamında da büyük bir gelişme göstermiştir. Hem önemi artan hem de kullanım alanı genişleyen havacılık sektörünün, başlangıcından itibaren Türkiye’de de büyük bir ilgi gördüğünü söylemek mümkündür. Bu çerçevede, edebiyatçılarımızın geniş kitlelere havacılığın önemini anlatmak ve çocuklarda bu konuda farkındalık oluşturmak amacıyla birçok eser kaleme almışlardır.

Bu çalışmada her ikisi de havacılık temalı olan Kâzım Karabekir’in kaleme aldığı Tayyareci ve Faruk Nafiz Çamlıbel’in yazdığı Kelebekler adlı çocuk oyunları incelenmeye çalışılmıştır. Eserler önce okunmuş, ardından doküman analizi yöntemiyle incelenerek benzer ve farklı yönleri ortaya konulmuştur. Her iki eserin de çocuklara havacılığı sevdirmek ve çocuklara havacılığın önemini kavratmak amacıyla yazıldığı, eserlerde çocuğun özne değil nesne konumunda olduğu, ancak Kâzım Karabekir’in Tayyareci adlı eserinin hem teknik hem hacim hem de içerik açısından daha başarılı ve detaylı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Havacılık ve edebiyat, Kâzım Karabekir, Faruk Nafiz Çamlıbel, Tayyareci, Kelebekler.

GİRİŞ

Tiyatro ve Çocuk Tiyatrosu

Tiyatro, “oyun, oyuncu, sahne ve izleyici gibi temel öğelerden oluşan sanat; dramatik metin, oyunculuk, sahneleme, sahne tasarımı, sahne giysisi, sahne müziği, ışıklama ve sahne tekniği öğelerinin tümünü birlikte içeren sanatsal etkinlik” olarak (Çalışlar, 1995: 631) tanımlanmaktadır. Tiyatro sanatında oyuncular, sahne, metin gibi unsurlar bir bütün oluştururlar.

Osmanlı toplumunda gölge oyunu, ortaoyunu vb. türlerle karşılanan tiyatro, Tanzimat Dönemindeki Batılılaşma çabalarıyla hayatımıza girmiş, II. Meşrutiyet’in ilanı ile büyük bir gelişme göstermiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra öncelikle Muhsin Ertuğrul’un çabalarıyla kurumsallaşan Türk tiyatrosu, bugün gerek özel, gerek ödenekli tiyatrolarla varlığını sürdürmektedir.

Oyuncuları çocuklardan oluşan tiyatroya çocuk tiyatrosu denildiği gibi çocuklar için yapılan tiyatroya da aynı ad verilir. (Şimşek, 2002: 200) Çocukların gelişmesine büyük katkı sağlayan çocuk tiyatrosu, çocuğun yaratıcılık alanının genişlemesinde de önemli bir etkindir. Çünkü çocuğun yaratıcılık alanı çevresiyle sınırlıdır. Çevresinin dar sınırlarından tiyatrodan kurtulan çocuk, burada değişik olaylar, kişiler ve yerlerle karşılaşır, düşünme yeteneğini ve alanını genişletme olanağına kavuşur. (Özertem, 1979:16) Ayrıca çocuk tiyatrosu doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini belli olaylar dizisi içinde sunarak, çocuğun gelecekte oluşacak dünya görüşüne ve kişiliğine önemli katkılarda bulunur. (Özertem, 1979:17)

Çocuk tiyatrosuyla ilgili ilk çalışmalar 19. yüzyılda Avrupa ülkelerinde başlamıştır. Özellikle Fransa, Almanya, İngiltere ve eski Sovyetler Birliğinde çocuk tiyatrosu büyük gelişmeler kaydetmiştir. İlk sürekli çocuk tiyatrosu, 1935 yılında Fransa’da kurulmuştur. XX. yüzyılda çocuk tiyatrosu konusunda en verimli çalışmaların yapıldığı ülke Sovyetler Birliği olmuştur. Devrimden sonra eğitici ve etkileyici niteliğinden ötürü çocuk tiyatrosu çalışmalarına büyük önem verilmiştir. (Özertem, 1979:29)

Ülkemizde çocuk tiyatrosu düşüncesi, ilk kez Meşrutiyet döneminde, çocukların tiyatro ile uğraşmaları, okullarda tiyatro çalışmaları yapılması biçiminde ortaya atılmıştır. (Özertem, s.35) Bu konuya dikkat çeken en önemli isim ise İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’dur. İstanbul Darülfünunu mezunu olan İsmayıl Hakkı, pedagoji, el işleri ve yazı öğretmenliği yapmıştır. Eğitim ve eğitim sistemimiz üzerine çalışmalar yapan Baltacıoğlu’nun birçok kitap ve makalesi bulunmaktadır. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, öncelikle eğitim sistemimizin millî olması gerektiğini savunur. Çünkü millî olmayan eğitim sistemi, “geri kalmamızın ve felaketlerimizin tek sorumlusudur.” (Akyüz, 2006: 314) Baltacıoğlu’na göre eğitim programları düzenlenirken ve değiştirilirken uygulayıcıların eğitim almasına dikkat etmek gerekir.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun eğitim alanında getirdiği en önemli yenilik dramayı Türk eğitim sisteminin gündemine taşımasıdır. (Şimşek, 2004:46) Baltacıoğlu, 1918 yılında Orta Öğretim Genel Müdürlüğü’ne atanmasının ardından, okul temsillerini teşvik etmiştir. Dönemin Millî Eğitim Bakanlığının çıkardığı “Mektep Temsillerinin Usûl-i Tedrisi” adlı kitapçıkta tiyatronun eğitim, öğretimde işlevi üzerinde durulmuş, okullarda özellikle tarihî oyunların oynanması istenmiştir. Baltacıoğlu, daha sonraki dönemde Küçük Şahit, Edirne Muhasarası, Yavuz gibi piyesler de yazmıştır. (Şimşek, 2004:46-47)

Maarif Nezaretinin bu yönetmeliği, çocuk oyunlarının yazılmaya başlamasına öncülük etmiş ve daha çok bu dönemde “vatan ve millet sevgisi, ahlak ve eğitim” konuları üzerinde ve tarihi içerikli oyunlar yazılmıştır. Yazılan bu oyunlar Çocuklara Rehber, Talebe Defteri, Yeni Nesil, Mecmua-ı Muallim, Çocuk Bahçesi gibi dergilerde, 1888-1921 yılları arasında “Küçükler İçin Temsil”, “Mekteb-i Temsil” ve “Mektep Tiyatrosu” gibi genel başlıklar altında yayımlanmışlardır. (Babacan, 2005: 288)

Cumhuriyetin ilanından sonra otuzlu yıllardan başlayarak çocuk tiyatrosunun önemi sıkça gündeme geldikçe bu türün içerik ve yöntemi konusunda farklı görüşlerin arttığı görülür. Çocuk tiyatrosu alanında ilk kurumsal çalışma 1935 yılında İstanbul Şehir Tiyatrosunun kapsamında çocuk tiyatrosu çalışmalarının başlatılmasıdır. Buradaki en büyük sorun oynanacak eser bulmak olmuştur. Bu konuda birçok ülke ilk aşamada çözüm olarak çeviri eserlere başvururken, Türkiye’de ise tam tersi olmuş, önce özgün oyunlar yazılmıştır. Bunu temel nedeni ise çocuk oyunları aracılığıyla Cumhuriyet yönetimine ve devrimlerine bağlı kuşaklar yetiştirmenin amaçlanmasıdır. Bu dönem çocuk oyunlarında genellikle Cumhuriyet öncesi ve sonrası karşılaştırılmakta; eski rejim yerilip yeni yönetim övülmektedir. (Babacan, 2005:289-290)

TAYYARECİ VE KELEBEKLER

Meşrutiyet döneminde çocuklara yönelik tiyatro eseri yazan isimlerin başında Kâzım Karabekir gelmektedir. Karabekir, Doğu cephesi komutanı olduğu dönemde bölgedeki yetim

çocuklar için açtığı okullarda oynamak üzere tiyatro oyunları kaleme almıştır. Bu çerçevede yazdığı ve Tayyareci adlı havacılık izlekli çocuk oyunun da bulunduğu Şarkılı İbret adlı eser, 59+IV sayfadandır. H.1338/M.1922 yılında Trabzon’da ilk baskısı yapılan eserin genişletilmiş ikinci baskısı H.1340/M.1924’te İstanbul’da yapılmıştır. Eserde, farklı temalarda dokuz oyun bulunmaktadır. Karabekir, “Niçin Yazdım!” başlıklı ön sözde, eseri niçin yazdığını şu cümlelerle ifade etmektedir: “İstiklal muharebemiz esnasında şarktaki vazifesini bitiren ordumun kısm-ı küllisi garp cephesine nakilden sonra istirahat zamanlarımdan daha çok tasarruf edebildim ve mekteplerle daha çok meşgul olabildim. Çocuklarımızın ruh, dimağ ve vücutlarını bir arada terbiye etmek ihtiyacını yakından görerek ilk gençliğimin şiir ve musiki vadisinde hayatıma kazandırdığı basit malumatla birkaç “oyun” yazdım. Memleketin sevgili evlatlarına hediye ettim.” (Karabekir, 1924: 6)

Cumhuriyet Döneminin ünlü şairlerinden olan Faruk Nafiz Çamlıbel, konularını aşk ve yurt sevgisinden alan, sade ve hoş bir dille yazılmış şiirleriyle bilinen önemli edebiyatçılarımızdandır. Çamlıbel, her ne kadar Beş Hececiler ile birlikte daha çok bir şair olarak anılsa da iki roman, denemeler ve pek çok tiyatro eseri de kaleme almıştır. Millî Edebiyat akımından etkilenen Çamlıbel, tiyatro oyunlarında yeni kurulan Türk devletini yücelten, milliyetçi duyguları harekete geçiren bir söyleme sahiptir. (Uyduran, 2012:15,16)

Çamlıbel’in 1933 yılında basılan Bir Demette Beş Çiçek adlı eserinin ilk baskısında bulunmayan Kelebekler adlı çocuk oyunu, daha sonra bu esere dahil edilmiştir. Havacılık izlekli bir çocuk oyunu olan Kelebekler, “kişilerin kendini tanıtmalarıyla şekillenen eğlendirici bir eser”dir. (Uyduran, 2012:53)

Kâzım Karabekir’in yazdığı Tayyareci ile Faruk Nafiz Çamlıbel’in kaleme aldığı Kelebekler adlı oyunlar havacılık ve havacılığın ülke ve millet için önemini konu edinen eserlerdir. Her iki eser de havacılık izlekli olmasına rağmen aralarında konuya bakış açısı ve konuyu ele alış biçimleri bakımından benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır.

İki perdelik Tayyareci adlı oyunda şahıs kadrosu 15 kişiden, tek perdelik Kelebekler adlı oyunda ise 11 kişiden oluşmaktadır. Tayyareci adlı oyunda şiirler ve marşlar bulunmakta ve bu nedenle müzik ihtiyacı ortaya çıkarken, Kelebekler’de ise böyle bir ihtiyaç yoktur.

Tayyareci adlı oyunda bir hava taşıma şirketi ve bu şirketin ve havacılığın ülke ekonomisine yararları anlatılırken Kelebekler’de ise böyle bir duruma yer verilmez. Tayyareci, hava taşıma şirketi kurma kararı alan ortakların okuduğu şu şiirle başlar:

“Şirketin Andı:

Makine ile insan çok icatlar yaptı

Uçmak için havalara kanat bile taktı

Şirketlerdir yerde gökte iş gören

Aç kalıyor tek başına çift süren

Arkadaşlar biz de şirket kuralım

İktisâdi hücumu karşı duralım

Ve bir arkadaş elinde kararımız ahd olsun

Türk tayyare şirketine bu ahdımız baht olsun” (s. 34)

Kelebekler adlı oyunda ise sahneye sırayla giren kelebeklerin kendi güzelliklerini anlattıkları ve kendilerini diğerlerinden daha güzel bulduklarını anlatan şiirler dikkat çeker:

“Üçüncü Kelebek:

Ne sandınız, benim ya güzel olan, siz değil!

Telaşıma gelince o da sebepsiz değil:

Bu akşam daldan dala uçuyordum bahçede,

Güneş henüz batmıştı, doğuyordu Aydede.

*Sular kararmamıştı, dağların üstü mordu,
Çiçekler her taraftan bana gel gel diyordu.
O sırada iki kız çıkmıştı gezintiye,
Haykırdılar görünce beni 'Ne hoş şey!' diye.*

*O kadar hoşlarına gitti ki benim rengim
Yakalasak dediler... Duran kim? Dinleyen kim?*

*Oradan kaçmak için doğruldum hemen kıra,
Koşmaya başladılar onlar da ardım sıra.*

*Güç hal ile kızların elinden kurtuldum,
Burda sözleşmiş gibi nihayet sizi buldum.*

*O kadar kurulacak sanki sizde ne var ki?
Sizden güzel olmasam beni kim kovalar ki?" (s.344-345)*

Her iki oyunda da havacı kıyafeti giymiş çocuklar bulunur. Ancak Tayyareci'de çocuk sayısı birden fazla ve çocuklar erkekken (s. 35), Kelebekler'de sadece bir çocuk vardır ve cinsiyeti kızdır. (s.342)

Kelebekler adlı oyunda ortaya çıkan orman perisi bu tartışmaya son verip kelebeklerin güzelliğinin yalnız görsel bir güzellik olduğunu, uçağın ise güzellikten daha çok vatana ve millete yararlılığıyla ön plana çıktığını söyleyip içlerinden en güzelinin uçak ve onun pilotu olduğunu söyler. Tayyareci'de birinci perdede bir hava taşıma şirketinin kuruluşu, ve bu şirketin vatana ve ekonomiye olan faydaları, Van halkının şirkete gönderdiği tebrik telgrafı anlatılırken, ikinci perdede ise kurulan şirketin çalışmalarına yer verilmekte, şirket başkanı havacılara takip edecekleri güzergâhı ve bu güzergâhta bulunan şehirlerin Kurtuluş Savaşındaki önemlerini anlatmaktadır. Mesela Erzurum, Sarıkamış ve Kars anlatılırken, "Üçüncü istasyonunuz Erzurum! İlk bağlanış, ilk azim, ilk kongre, ilk misak oradadır. Türk zekâsı, Türk gücü ilk oradan görüldü. Sarıkamış'ı aşarken çocuklar ordusuna selam! Son durağınız! Kars'tır. Orada patlayan toplar Türk'ün kurtuluş bayramının idi." ifadeleri kullanılır (s.42). Ardından havacıların kendilerine verilen postalarla beraber uçaklarını havalandırıp, belirtilen güzergâhı takip etmeleri canlandırılmaktadır. Bu arada mızıkâ hem uçakların seslerini taklit etmekte, hem de sözleri başta verilen şiiri oyuncular eşliğinde seslendirmektedir.

SONUÇ

Kâzım Karabekir'in Tayyareci ve Faruk Nafiz Çamlıbel'in Kelebekler adlı çocuk oyunlarının ikisi de havacılığın önemini anlatmak amacıyla yazılmıştır. Bu noktada iki yazarın da çocuğu merkeze alan poetik bir yaklaşım yerine eğitsel iletiyi merkeze alan didaktik bir yaklaşım benimsediği dikkat çekmektedir. Tayyareci'de çocukları asker gibi yetiştirmeye yönelik bir tavır dikkat çekerken (çocukların hazır ol vaziyetinde beklemesi, marşlar okuması vb.), Kelebekler'de ise daha estetik bir yaklaşımın varlığı göze çarpmaktadır. Tayyareci'de konunun daha detaylı ele alınarak havacılığın ve kurulacak bir havacılık şirketinin ülkeye ve ülke ekonomisine sağlayacağı faydalarının anlatıldığı, Kelebekler adlı oyunda ise havacılığın öneminin daha dar kapsamlı ve basite indirgenerek anlatıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2006). *Türk Eğitim Tarihi*, (10. Bas), Pegem A Yayıncılık, Ankara .
Babacan, M. (2005). "Çocuk Tiyatrosunun Eğitime Katkıları", *Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, S.104-105, Hece Yayınları, Ankara, s.288-294.
Çalışlar, A. (1995). *Tiyatro Ansiklopedisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Çamlıbel, F. N. (2012). *Yayla Kartalı*. YKY Yayınları, İstanbul.
- Karabekir, K. (H. 1340/M. 1924). *Şarklı İbret*. Bahriye Matbaası, İstanbul.
- Özertem, T. (1979). *Türkiye’de Çocuk Tiyatrosu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Uyduran, M. (2012). *Faruk Nafiz Çamlıbel’in Tiyatro Eserleri*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Şimşek, T. (2002). *Çocuk Edebiyatı*. Rengarenk Yayınları, Ankara.
- Şimşek, T. (2004). *İlköğretimde Drama*. Suna Yayınları, İstanbul.

POPÜLER KÜLTÜR VE ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

Arş. Gör. Ayşegül ÇİLİNGİR

Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema ABD

ÖZET

Çocuk edebiyatı, çocukların hayal dünyalarını besler ve onlara yeni ufuklar açar. Ayrıca çocuk edebiyatı, çocuklara toplumdaki geleneklerin aktarılması için önemli bir kaynaktır. Çocuklar için ilk eğitim ailede anadil kullanımıyla başlar ve böylece çocuk edebiyat ürünleri sayesinde ana dillerini kullanmayı daha iyi öğrenir. Çocuk edebiyatı, çocukların daha nitelikli yetiştirilmesini ve hayal gücüyle gelecekteki problemleri çözmelerine yardımcı olur. Çocukların hayal dünyalarını zenginleştiren edebiyat ürünleri, günümüzde popüler kültürün etkisi altındadır. Popüler kültürün görselliği ve kolay elde edilmesi bu etkiyi arttırır. Bu yüzden filmler, televizyon dizileri ve internet oyunları yazılı çocuk edebiyat ürünlerinden daha popüler olmuştur. Böylece çocuk edebiyat ürünleri popüler kültürün bir tüketim metası haline gelmiştir. Medya bu edebiyat ürünleri sayesinde popüler kültür oluşturur. Oluşturduğu bu kültürü çocuk edebiyat ürünlerini pazarlamada kullanmaktadır. Bu pazarlamanın amacı, bu ürünlerden hem maddi kazancın elde etmek hem de kültürel aktarım gerçekleştirmektir. Popüler kültür, çocuk edebiyatını kitlelere tanıtmakta önemli bir araçtır ama aynı zamanda popüler kültür bu ürünleri pazarlanabilecek ürünlere dönüştürür.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, medya, popüler kültür

1. GİRİŞ

Kitle iletişim araçları günümüzde toplumun şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Yeni gelişen iletişim teknolojileri sayesinde toplum kavramı genişlemiş, coğrafi sınırlar kaldırılmış ve McLuhan⁸'in meşhur deyişiyle dünya bir 'küresel köy'e dönüşmüştür. Bu yeni yapılanmadan edebiyat ürünleri de etkilenmiştir. Medya, egemenliğini hem toplum hem de kültür üzerinde artırmıştır. Tüm kültür ürünleri gibi edebiyat ürünlerinin de bu hegemonyanın etkisi altına girmiştir.

Yeni iletişim teknolojilerinin özellikle çocuklar ve gençler tarafından etkin bir şekilde kullanılması çocuk ve genç edebiyatını etkilenmesine neden olmuştur. Özellikle çocuk edebiyat ürünlerinin popüler kültür malzemesi yapılması edebiyat ürünlerinden yeni bir tüketim şekli meydana getirir. Çocukluğun toplumun bir kurgusu olduğunu savunan Postman (Akt. Akçalı, S.İ.2009:1)'a göre, "*Çocuklar göremeyeceğimiz bir zamana gönderdiğimiz canlı mesajlardır. Biyolojik açıdan herhangi bir kültürün kendisini yeniden üretme gereksinimini unutmaması tasavvur edilemez. Fakat bir kültürün toplumsal açıdan çocukluk fikrine sahip olmaksızın var olması oldukça muhtemeldir. Bebekliğin tersine çocukluk biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgudur.*"

⁸ Global Köy' kavramıyla tanınan iletişim kuramcısı.

Çocukluğun toplumsallaşma anlamında önemli bir evre olması, bu dönemin önemini arttırır. Çocukluk dönemi, kendine özgü bir kültür oluşturma evresidir. Bu evrenin geliştirilmesinde en önemli kaynak, edebiyat ürünleridir. Çocuk edebiyatının, eğitici olmasının dışındaki en önemli işlevlerinden biri de toplumun sahip olduğu değerlerin çocuğa kazandırılmasıdır. Bu yüzden kitaplarda seçilen konular hem evrensel değerleri hem de o toplumun ahlaki özelliklerini yansıtmalıdır. Özellikle konuların seçiminde yazar, onların ruhsal gelişimlerini göz önünde bulundurmalıdır (Yalçın ve Aytaş, 2011: 46).

Bu çalışmada popüler kültürün ve tüketim kültürünün çocuk edebiyatı ürünleri üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

2. ÇOCUK GELİŞİMİ VE ÇOCUK EDEBİYATI

Çocuk edebiyatı, çocuğun dünyaya bakışını şekillendirmede önüne çıkan ilk kaynaktır. Çocuk edebiyatından bahsetmeden önce çocuk kavramının açıklanması gerekmektedir. Çocuk, *“İki yaşından ergenlik çağına kadar büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu; henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız ve erkek olarak tanımlanmaktadır”* (Yalçın ve Aytaş, 2011: 13). Çocuk kavramı, büyümeyle birlikte zaman zaman anlam değiştirebilir. Erikson’un psiko-sosyal gelişim kuramında özellikle girişkenliğe karşı suçluluk evresi olarak adlandırdığı 3-6 yaş arasında, çocuk, hayal kurma ve bu hayallerini oyunlarla dışa vurma eğilimindedir. Bu dönemde özellikle çocuk, edebiyat ürünlerini henüz okuyamamış sadece duymuş olsa bile bu ürünler, çocukların hayal dünyalarının geliştirmede ve yeni imgeler oluşturmada çok önemli bir yere sahiptir. Ayrıca bu dönemle ilgili Piaget’nin bilişsel kuramından bahsetmekte faydalı olacaktır. Piaget’nin bilişsel gelişim kuramında hayatı anlamlandırma anlamında en önemli dönem; somut işlemler öncesi dönemdir. Bu dönemde çocuk bilişsel olarak en hızlı gelişimini gösterir. Çocuklar, yaşanan olayları ve dünyayı başkalarının gözünden görmeye başlarlar. Bu dönem genellikle toplum kurallarının ve değerlerin öğrenildiği ergenlikten önceki dönemdir. Bu dönemde çocuk edebiyat ürünleri çocukların hayal dünyalarını keşfetmelerini sağlar. Bu keşfetme önceleri zihinsel aktiviteler halinde kendini gösterir. Ergenliğe geçişle birlikte bu zihinsel aktiviteler yazınsal bir faaliyete dönüşebilir.

Bu dönemdeki gelişmeler, çocuğun gelecekteki yaşantısını her yönden etkiler. Şirin (Akt. Çocuk, H.E., 2013:147)’e göre, *“Çocuk edebiyatı, temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun çocuk bakışını ve çocuk gerçeğini yansıtan; ölçüde, dilde düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırmasının yanında edebiyat, sanat ve estetik yönden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır.”*

Çocukluk, yetişkinliğe geçişte bir hazırlık safhasıdır. Edebiyat ürünleri de çocuğun bu hazırlık safhasını daha verimli geçirmesini sağlar. Çocuğun özellikle kendi yerel edebiyat ürünlerini özümsemesi toplumlaşması ve anadili doğru öğrenmesi açısından çok önemlidir. Çocuk, yerel edebiyat ürünlerini okuyarak aileden kendisine öğretilen anadilini geliştirme imkânı bulur. Toplum tarafından benimsenen ahlaki normları bu yolla pekiştiren çocuk “doğru – yanlış” kavramlarını bu çerçevede öğrenir. Yalçın ve Aytaş (2011: 46) çocuk edebiyatında olması gereken özellikleri şöyle belirtir; *“ (...)seçilen temalar, evrensel ahlaki doğruları kazandıracak, çocuğun kişiliğini ve kimliğini geliştirerek onun toplum içinde saygın ve başarılı bir yere sahip olmasını sağlayacak özelliğe sahip olmalıdır. Yazar, bunun dışında çocukları kendi düşünceleri ve bakış açıları doğrultusunda yönlendirecek ve çocukların ruh dünyalarında olumsuz etki yapacak konuların seçilmemesi konusunda özenli davranmalıdır.”*

Batı dünyasında çocuk edebiyatı, ninniler ve masallarla ortaya çıkmış, uzun süre gelişimini bu yönde ilerletmiştir. İlk yıllarda masal, hikâye ve ninniler yazılı edebiyattan ziyade sözlü edebiyat olarak yaygınlık göstermiştir. Halk ozanları sayesinde bu sözlü edebiyat ürünleri toplumdan topluma aktarılmış, 15. Yüzyılda ise Caxton ilk defa yetişkinler için cep hikâyeleri basmıştır. 18. Yüzyılda Fransa’da Charles Pearault, sözlü bir gelenek olarak halk ağzında

dolaşan “Kül Kedisi”, “Parmak Çocuk”, “Mavi Sakal” gibi eserleri toplamıştır. Ayrıca Grimm Kardeşler’in Alman sözlü edebiyat ürünlerini toplaması da bu döneme denk gelir. J.J Rousseau’nun eğitimle ilgili görüşlerinden dolayı çocuk edebiyatında 19. Yüzyılda bir duraklama yaşanmıştır. Bu dönemde didaktik öğelerin ağır bastığı çocuk kitapları yayınlanmıştır. 20. Yüzyılda ise bu durum değişmiş hayvan hikâyeleri ve fantastik hikâyeler önem kazanmaya başlamıştır. Böylece çocuk edebiyat ürünleri yelpazesi genişlemiştir.⁹

Neydim (Akt. Çocuk, H.E. 2013: 144)’e göre çocuk ve gençlik edebiyatı, 18. ve 19. yüzyılda tarihsel, ekonomik ve sosyolojik koşulların etkisiyle bir gereksinme olarak ortaya çıkmış ve günümüze dek gelişerek yerleşmiştir. Bir gereksinim olarak ortaya çıkan çocuk edebiyatı zamanla bir tüketim olgusu haline gelmiştir. Özellikle son dönemde sinemaya uyarlanan edebiyat ürünleri hem gişede hem de tüketim alanlarında inanılmaz bir sermaye olmuştur. Yeni medya olarak adlandırdığımız sayesinde çocuk edebiyat ürünleri bilgisayar oyunlarına dönüşmüştür.

3. POPÜLER KÜLTÜR VE ÇOCUK

İnsan, birey olarak var olmanın yanında toplumsal bir varlıktır. Toplum içerisinde bir yer edinme ihtiyacı duyar. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde ait olma ve sevgi ihtiyaçları fizyolojik ihtiyaçlardan hemen sonra gelir. Birey için toplumun bir parçası olmak, o toplumun geleneklerini, değerlerini kabul etmeyi gerektirir. Bu öğrenme ve kabullenme süreci çocuklukla başlayan ve sürekli devam eden bir süreçtir. Çocuk edebiyat ürünleri bu değerler öğrenimini ve toplumla bütünleşmeyi sağlar. Eskiden bu toplumsal değerler yerel masallar, hikâyeler ya da ninniler aracılığıyla aktarılırken, günümüzde ulusal sınırların kültürel anlamda kalkmasıyla birlikte edebiyat ürünleri açısından evrensel bir aktarım söz konusudur. Küreselleşme ile birlikte popüler kültür olgusu da ortaya çıkmıştır.

Popüler kavramı dilsel olarak geç ortaçağ döneminde “halktan birçok kimsenin benimsediği ve beğendiği” anlamına gelmiştir. Bu kavrama sadık kalarak popüler kültür için bir tanım yapmamız gerekirse; popüler kültür, halkın sevdiği, beğendiği ve modern toplumda da devam eden halkın kültürüdür (Erdoğan, İ., Alemdar, K. 2005:33). Halkın beğenilerini tanımlayan popüler kültür, zamanla medyanın gelişmesiyle birlikte anlam değiştirmeye başlamıştır. Dünyada dördüncü güç olarak adlandırılrsa da kitleleri peşinde sürüklemeye birinci kuvvet olan medya, popüler kültürü de tüketim anlamında yönlendirir. Bu yönlendirmeyi “Popüler kültürü anlamak” adlı kitabında Fiske (2012:35) farklı bir biçimde işler ve şu savı ortaya atar ;“*Popüler kültür tüketim değildir, kültürdür- toplumsal bir sistem içerisinde anlamları ve hazları yaratan, onları dolaşıma sokan etkin bir süreçtir: Kültür; endüstrileştirilmiş de olsa, metaların alınıp satılması çerçevesinde öyle adamakıllı betimlenemez.*” Fiske her ne kadar kültürü meta anlayışının ötesinde bir süreç olarak değerlendirirse de kültürün metalaşmasına karşı çıkmaz.

Çocuk edebiyat ürünleri günümüzde kültürel süreçte meta olma durumundadır. Eskiden toplumsal normların öğretimi ve hayal gücü gelişimi için önemli olan çocuk edebiyat ürünleri günümüzde medya aracılığıyla meta ve kültür ögesi olarak sunulmaya başlanmıştır. Çocuk edebiyat ürünleri, didaktik ürünler olmaktan ziyade değeri sadece fiyatıyla ölçülen meta konumuna gelmiş ve tüketim kültürünün en önemli öğeleri olmuştur. Burada medyanın hem reklam sektörel hem de kültür emperyalizm yönü bu durumun yaygınlaşmasını ve beraberinde bu tüketimin küreselleşmesini sağlamıştır.

Yetişkinler çocuklara göre bu etkilere daha kapalıdır. Ama ebeveyn olan yetişkinler çocuklarının bu ürünler karşısındaki zaaflarına yenik düşer. Mesela bir çocuk edebiyatı ürünü olan Harry Potter serisi hem kitabı hem de filmi sayesinde üreticilerine büyük kazançlar sağlar. Bunun yanında bu kitabın referansındaki tişört, ayakkabı gibi giyim malzemeleri ve bardak, çanta, defter gibi diğer yan ürünler piyasada kültürel sermaye olarak sunulur. Bunun yanında çocukların Harry Potter, Batman, Superman gibi eserlere ilgi duymaları bazen olumlu bir etkiye

⁹ www.turkceciler.com/cocuk_edebiyati.html, E.T. 26.07.2014

sahiptir. Bu sayede çocuk, bu eserleri okuyarak ya da izleyerek evrensel bir kültür sahibi olur. Ama buradaki en önemli nokta çocuğun kendi kültürünün kahramanlarını tanımadan başka bir kültüre ait değerleri benimsemesidir. Kendi kahramanlarıyla karşılaştığı zaman kendi kültürüyle ters düşer. Fikir yapılarını yeni oluşturan çocuk, bilinçaltında iyinin ve kötünün, sürekli savaş halinde bir dünya olduğuna inanır. Sonuçta ise fikir yapıları yeni oluşmaya başlayan çocukların dünyayı böyle tanımasını ileriki yaşamlarını olumsuz etkiler.(Tolay, T.2013:161-162)

Bu modern kültür sanayisinin en önemli müşterileri her zaman çocuklar olmuştur. Çocukların zaaflarını ve hayal güçlerini çok iyi kullanan üreticiler kültür emperyalizmini de bu sayede yayar ve ulusallıktan ziyade küreselleşme olgusunu ön plana çıkarır. Modern kültür sanayi, “ davranışsal bir özgürlük” duygusunu çocuklara aşıl原因arak tüketimde onları pasif hale getirir. Reklamcıların mesajların birçoğunu ailelerden ziyade çocuklara yöneltmesinin başlıca nedeni de budur. Ailelerin satın alma kararlarında büyük bir etkinliğe sahip olan çocuklar tüketim pazarının en iyi müşterileri konumundadır. Tüketim pazarı, böylece hem dolaylı hem de doğrudan bir şekilde çocuklara, geleceğin tüketicilerine yönelmiştir.(Aydoğan, 2009: 56-57)

Popüler kültür, insanlara nasıl düşüneceklerini, nasıl hareket edeceklerini, neyi satın alacaklarını rızaya dayalı bir zorbalıkla dikte eder. Bunu yaparken de kitle iletişim araçlarını kullanır. Kitle iletişim araçlarının türü zaman zaman değişse de bu kullanım değişmez. Batmaz(2006:102-103) McLuhan’ın bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklar; McLuhan’a göre, çağdaş toplumlar ekonomik ve kültürel açıdan elektronik araçların özellikle de televizyonun etkisi altındadır. Etki gücü aracın kendisi tarafından belirlenir. Bildirilen içeriğin etkisini belirleyen araçtır. Popüler kültürün en önemli aracı olan televizyonun az gelişmiş ülkelerde yararlı bir araç olarak kabul ederken, gelişmiş ülkelerde toplumu olumsuz etkilediğini savunur.

Erdoğan ve Korkmaz (2005: 99)’a göre: “ *Popüler kültür sadece belli malları, kullanışları, etkinlikleri popüler yapmaz, bunlarla birlikte gelen, bunlarla iç içe olan belli dünya görüşleri ve düşünüş biçimlerini de popülerleştirir.*” Popüler kültürü ve bu ürünlerin tüketimini belirleyen halkın beğenileridir. Medya bu beğenileri yönlendirmekte çok başarılıdır. Gündelik stres faktörlerinden sıyrılmak isteyen insanlar popüler kültürün sunduklarına karşı genelde savunmasızdır. Çocuklar ise bu durumdan daha kolay etkilenir. Çünkü çocuklar dış müdahalelere yetişkinlerden daha açıktır. Başta ekonomik etkiler söz konusu iken ilerleyen aşamalarda kültür endüstrisi devreye girer. Fiske (2012: 49) ‘nin de belirttiği gibi “*her türlü tüketim faaliyeti aslında kültürel bir üretim faaliyetidir, çünkü tüketim hemen hep anlam üretimidir*”

Fiske’nin bahsettiği anlam üretimi eğitimle sağlanabilir. Popüler kültür eğitimle ilişkilendirilerek çocuklar üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Çocukları kültürel bir tüketime sevk eden bu yeni endüstri, onları toplumsal değerleri öğrenen yeni bir nesil olarak değil, üretilen metaları üretecek bir tüketici olarak görür.

4. TÜKETİM KÜLTÜRÜ ETKİSİNDEKİ ÇOCUK EDEBİYATI

Modern anlamda tüketim, sanayi devrimiyle başlamış ve üretimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tüketim, sanayi devrimiyle birlikte seri üretimin artmasının doğal bir sonucudur. Günümüz tüketim anlayışı ilk olarak Avrupa’da rekabete dayalı değil ‘gösterişe’ dayalı ortaya çıkmıştır. Tüketim olgusu zamanla pazarlama yöntemleriyle birleşerek bir kültür ögesine dönüşmüştür. Tüketim, batılı olsun ya da olmasın milyonlarca insanın günlük hayatlarını yaşamada ve uygulamada kapitalizmi uygun hale getiren bir ideolojidir. Reklam, tüketim toplumunu hem değişen mesajlara hem de var olan arzularını belli bir ürüne yönlendirmede ve onların yaşam biçimlere sokulmasında etkili bir silahtır. (Aydoğan, drl. Akçalı, 2009: 53). Oluşturulan bu yeni tüketim kültürüyle insanlara ürünleri almak için ‘rıza dayalı’ bir egemenlik alanı yaratılır. İnsanlar bu ürünleri ihtiyaçları için değil gösteriş ya da bazı gruplara katılabilmek için satın almaya başlarlar. Tüketim, hedonist gösteriş içerisinde bir

yaşam tarzı, prestijli markaları ya da hizmetleri kullanarak üstün bir kültüre ait olma anlamına gelebilir.

Simgesel malların ve tüketimin aşırı artması ve piyasada hızlı dolaşımı aslında malların toplumsal statü işaretlerini tehdit eder. Piyasaların ve kültürün küreselleşmesiyle birlikte statü gösteren mallara istikrar kazandırmak zorlaşır. Bu durum kültür ürünlerinde, tüketim mallarında ve hayat tarzları tercihlerinde kültürel öğelerin etkisini azaltabilir. (Featherstone, 2003:49).

Bu kültürel tehdit ulusal sınırların yeni medya teknolojisi olarak adlandırdığımız internet sayesinde uluslararası kültürel bir zemine oturmuştur. Tüketimin bu kadar genişleyerek yayılmasına aracılık eden en önemli araç, kitle iletişim araçları olarak adlandırdığımız; radyo, televizyon, yazılı basın ve elektronik iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları tüketim için reklam açısından en önemli araçlardır. Bu tüketim sadece ürünlerin pazarlanmasında için değil ayrıca kültür öğelerinin, düşünme biçimlerini, yaşam tarzlarının da pazarlanması için kullanılır. Buna da 'kitle tüketim kültürü' denilebilir.

Kitle iletişim kültürünün en önemli müşterileri günümüzde çocuklardır. Bu durumu, Filiz Aydoğan (drl. Akçalı, 2009:56) şu şekilde ifade eder; *"(...) reklamcılık çağımızda, mesajların büyük bir kısmı ailelerine göre daha temiz bir sayfaya sahip olan çocuklara yönelmiştir. Hatta doğrudan çocuklara yönelik olmayan reklamlar bile çocuklar adına ve ebeveynlerin tutumlarına üzerine yazılmış, reklamlarda çocukların gereksinimlerinin sanayi tarafından daha iyi anlaşıldığı belirtilmiştir."*

Tüketim kültürü, çocukların gündelik yaşam alanlarını da kendi içerisinde eritir. Reklam sektörü çocukları ana hedef kitle olarak görerek, reklam kampanyalarını bu düzlem üzerinden yapar. Bu yeni pazarlama stratejileri, çocuklara yazılı edebiyat ürünlerinden ziyade çocuk edebiyat ürünlerini görsel olarak sunar. Günümüzde çocuk edebiyat ürünleri kitle iletişim araçlarıyla çocuklara pazarlanmaktadır. Bu duruma en iyi örnekler; televizyonlarda gösterilen 'Keloğlan' gibi halk edebiyatı ürünleri ve sinemalarda gösterilen 'Alice Harikalar Diyarında', 'Kırmızı Başlıklı Kız', 'Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler' gibi dünya çocuk klasikleri gibi masallardır. Bu çocuk edebiyat ürünleri bir pazarlama metasına dönüşerek popüler kültürün birer ürünü haline gelmiştir. Çocukların hayal dünyalarını geliştirmesi gereken bu ürünler, yazınsal halinden çıkarılıp görselliğe dönüştürüldüğünde tek tip hayallere sahip nesiller yetişmesi olağan hale gelir. Ayrıca bu masalların sadece görsellik olarak sunulmasının yanı sıra bu masallar referans alınarak üretilen ve satışa sunulan oyuncak, okul malzemeleri, kıyafetler, kupa vb. şeyler yüzünden çocuk edebiyat ürünleri popüler kültürün baskısı altında kalmış tüketim ürünlerine dönüşür. Yabancı yapım şirketlerinin filmlere aldığı çizgi filmler ve sinema filmleri de çocukların anadillerini ve geleneklerini öğrenmelerini olumsuz yönde etkiler.

Kitle iletişim araçlarından herkesin en çok yararlandığı araç olan televizyon, insanların çoğu için rahatlama ya da eğlenmek için kullanılsa da verdiği mesajlarla günümüzde yetişkinlerden çok çocukları etkiler. Özellikle çocuklara yönelik programlarda şiddet içeriklerinin çok kullanılması sürekli eleştirilmektedir. Bu eleştirilere rağmen maalesef aileler bu durumu fazla önemsememektedir. Çocukların yazınsal edebiyat ürünlerinin yerine bu tür programları tercih etmesinin sonucunda dünyayı savaş yeri olarak gören, izledikleri görüntüleri mutlak gerçeklikle algılayan yeni bir nesil ortaya çıkar. Çocuklara televizyonla sunulan bu masalsı dünya onların hayal güçlerini ya da kendilerinin oluşturması gereken imgelerini en aza indirger. Çocuk edebiyat ürünlerinin bu sahte masalsı yapıdan etkilenmelerini Ker-Dinçer ve Yılmazkol (drl. Akçalı, 2009: 194) şu şekilde tespit etmişlerdir; *"Çocuklar görsel ağırlıklı bir dünyaya doğduklarından, toplumsallaşma süreçlerinde okul, aile ve çevreden ama en çok da görselliğin temel oluşturduğu televizyondan etkilenmektedir. Böylelikle çocuklar televizyonun içeriğinde sunulan duygu, davranış, tutum, öğrenme kalıpları ile hayatı anlamlandırmaya çalışarak, televizyonun hayata açtığı masalsı pencereden bakmaya alışmaktadır."*

Çocuk kavramı, günümüzde bir tüketici sınıfı olarak görülmektedir. Çocuklar dünyaya masalsı pencereden bakmak yerine günümüzün çağdaş anlatıcısı kabul edilen televizyonun ekranından bakmaktadır. Çocuk bütün öğrenme edimlerini televizyon ve şimdilerde internet

aracılığıyla sağlamaktadır. Özellikle yeni medya olarak adlandırılan internet, çocukların kontrolsüz bir şekilde kullanımı yüzünden zararlı bir araç haline gelmektedir. Aileler çocuklarının nelerle uğraştığını kontrol etmemekte, kontrolü tamamen internete ya da televizyona devretmektedir.

Çocukluk kavramı günümüzde giderek değişmekte, çocuk olmakla yetişkin olmanın arasında mesafe azalmaktadır. Postman'ın da belirttiği gibi, özellikle elektronik medya çocukluğun yok oluşunu getiriyor.¹⁰Günümüzün oyuncakları bile elektronik olarak kurgulanmaktadır. Çocukluk dönemini yeterince yaşamayan çocuklar, bu elektronik oyuncaklarla yetişkinlerin dünyasına vaktinden çok önce bir giriş yapmaktadır. Bu durum çocuklukta, çocuk edebiyat ürünlerinin sağladığı, hayal kurma, kendi imgelemlerini yaratma gibi işlevlerden yoksun olarak büyüyen bir neslin oluşmasına neden olur.

Medyanın, çocuklara yönelik yönlendirmeleri sonucunda, çocuklar tüketimi bir rahatlama aracı olarak kullanmaktadır. Yüksek ses, aşırı hareketlilik, yoğun eğitsel program ve kültürel gelişim kursları sonucunda rahatlamayı internet ve bilgisayar teknolojisinde bulan çocukların duygusal dünyaları, kişilikler ve geleceğe yönelik gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. (İnal ve Akçalı, 2009: 47)

SONUÇ YERİNE

Günümüzde çocuk edebiyat ürünleri, yazınsal ürünler olmaktan ziyade görselliği ön planda olan popüler kültür malzemesine dönüşmüştür. Bu durum çocukların yaratıcılıktan uzak, ana dili yetersiz kullanan ve toplumsal normlardan bihaber bireyler olarak yetişmesine neden olur. Çocuk dünyayı ilk kez masallarla anlamaya başlar. Günümüzde bu masallar popüler kültürün tahakkümü altındadır. Popüler kültür, dünyayı sınırların olmadığı tek bir ülke haline getirmiştir. Bu sınırları olmayan ülke bir anlamda dünyanın tüm halklarını ortak bir paydada buluşturur. Çocuk edebiyat ürünleri evrensellik anlamında bu gelişmeden olumlu bir şekilde etkilenir. Farklı milletlerin çocuk edebiyat ürünleri evrenselleşir. Bu durumda toplumsal normları yeterince öğrenemeyen, toplumsal değerlere yabancı bireylerin yetişmesine neden olur. Popüler kültür, çocuk edebiyat ürünlerini evrenselleştirerek, onları tüketim kültürünün birer ögesi haline getirir. Böylece bu ürünler, kitle iletişim aracılığıyla bir pazarlama metasına dönüşür. Kitle iletişim araçları günümüzde çocuk edebiyatını yazınsallıktan görselliğe ve internet ortamında ise birer oyun malzemesi yapar. Bu görsellik çocukların hayal dünyalarını tek tipliğe sürükler ve onların toplumsal değerleri yanlış ya da eksik öğrenmelerine neden olur. İnternet aracılığı ile oynanan oyunlarda ise çocuk, masal kahramanlarını birer şiddet olgusu olarak algılar.

KAYNAKÇA

- Akçalı, Selda; “Toplumda Çocukluğun Yitişi”, *Çocuk ve Medya*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009, s.1-12,.
- Aydoğan, Filiz; “ Tüketici Kitleler Olarak Çocuklar ve Çocuk Dergileri Uygulaması”, *Çocuk ve Medya*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009, s.53-68.
- Batmaz, Veysel; *Medya Popüler Kültürü Gizler*, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2006.
- Çocuk, H. Erdem; “ Çocuk Yazınında ‘Bilgilendirici Metin’ Olarak ‘Köşe Yazısı’”, S.144-165, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı, Sayı:11, Ocak 2013.
- Erdoğan, İrfan ve Alemdar, Korkmaz; *Popüler Kültür ve İletişim*, Erk Yayınları, Ankara, 2005.

¹⁰ www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=4098. E.T.29.08.2014

- Featherstone, Mike; *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Fiske, John; *Popüler Kültürü Anlamak*, Çev. Prof. Dr. Süleyman İrvan, Parşömen Yayıncılık, İstanbul, 2012
- İnal, Kemal; “Türkiye’de Çocukluk: Nereye”, S.13-53, **Çocuk ve Medya**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Ker-Dincer, Müjde ve Yılmazkol, Özgür; “Televizyon: Çocuklara “Gerçek Hayat”ı Şiddetle Öğreten “Çağdaş Masal Anlatıcısı”, S.189-210, **Çocuk ve Medya**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Tolay, Tülay; “Popüler Kültür Ortamının Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Oyunları Üzerindeki Etkisine Eleştirel Bir Bakış”, S. 158-164, Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı: 2, Haziran 2013.
- Yalçın, Alemdar ve Aytaş, Gıyasettin; *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014.
- www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=4098. E.T.29.08.2014
- www.turkceciler.com/cocuk_edebiyati.html.E.T.26.07.2014

ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNİN TELEVİZYONA UYARLANMASI VE BİR ÖRNEKLEM: TRT ÇOCUK KANALINDA ÖMER SEYFETTİN HİKÂYELERİ

Arş. Gör. Zehra UZUNER

Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Serap UZUNER YURT

Erzincan Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Çocuk Gelişimi Programı

Yrd. Doç. Dr. Elif AKTAŞ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Son dönemde Türk televizyon kanalları, popülerliği amaç edinen yeni bir yaklaşımla edebî nitelikli ürünleri görsel medya ortamına aktarmışlardır. Edebî anlatı ile televizyon anlatısının kaynaştırma çabasının bir ürünü olarak edebiyat eserlerinden uyarlanan diziler, ekranlarda bolca yer almaya başladığı dikkat çekmektedir. Tematik çocuk kanalları da bu yayıncılık anlayışı ile edebî ürünleri senaryolaştırıp çizgi film uyarlaması olarak ekranlara taşımıştır. 2008 yılında kurulan TRT Çocuk Kanalında yayımlanan *Keloğlan*, *Dede Korkut*, *Barbaros*, *Karagöz ve Hacivat*, *Perili Köşk*, *Kaşığı*, *Pembe İncili Kaftan*, *Yüksek Ökçeler* gibi çizgi filmler daha önce sözlü ve yazılı ortamda varlık gösteren hikâyelerdir. Çalışmanın örneklemini TRT Çocuk kanalında yayınlanan Ömer Seyfettin hikâyeleri oluşturmaktadır. Araştırmada, televizyona uyarlanan bu hikâyelerin ekranlarda ne gibi değişikliğe uğradığı, hangi unsurlarının sabit kaldığı, hangi unsurlarının değiştiği metin, kurgu, sosyal çevre ve günümüz şartları da göz önünde bulundurularak betimsel bir yöntemle tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, Ömer Seyfettin, hikâye, televizyon.

GİRİŞ

Günümüzde kitle iletişim araçları teknolojik gelişmelere bağlı olarak sürekli gelişme göstermektedir. Bu kitle iletişim araçları arasında televizyon hem göze hem de kulağa hitap etmesinden dolayı önemli bir konuma sahiptir. Bu iki unsur izleyiciyi etkileme gücünü artırır. Bu etki, özellikle gelişim çağındaki çocuklarda daha fazla kendini gösterir. (Kırık, 2103, s.189). George Gerbner ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen *ekme* teorisine ¹¹ göre televizyonun izleyicilere sunduğu dünya gerçekliğinin abartılı bir biçimde basmakalıplaştırılmış, kurgulanarak yeniden biçimlendirilmiş bir kopyasıdır. Ayrıca televizyon simgesel bir anlatımdır. Olaylar,

¹¹ Psikolojik, kültürel, ya da ideolojik bir mesajı izleyici bilincine yerleştirme ve besleyip yetiştirmek için yapılan girişim olarak tanımlanmaktadır"(Erdoğan, 1998).

heyecan ve dikkat oluşturacak şekilde yapılandırılmakta ve izleyicilere sunulmaktadır. Boş zamanlarının büyük bir kısmını televizyon karşısında geçiren çocuklar bu kurmaca ve gerçeğin tam olarak ayırımına varamamakta, televizyondaki dizilere, filmlere, reklâmlara ve çizgi dizilere yoğun ilgi göstermektedirler (Tekinalp, 2003, s.304).

Bunun yanı sıra televizyon her yaştan her kesime hitap etmekte, bilgilendirme, eğitime ve eğlendirme adına önemli bir rol üstlenmektedir. Çocuk programları, çizgi filmler, diziler, bir yandan çocukları eğlendirmeyi amaçlarlar; ama öte yandan da çocukları eğlendirirken bir dünya görüşü sunar ve ikna edici yöntemlere başvururlar (Akbulut ve Kartopu, 2005, s.257). Televizyonun dramatik bir araç olması ve televizyona egemen olan dramatik kurgulu dil, çocuğun, televizyonu görsel bir oyuncak gibi kullanmasına neden olur (Şirin, 2002, s.38).

Kurgusal bir dünya yaratan edebiyat ve televizyon yapıtları, okuyucu ve izleyiciyi bu dünyanın içine çekmeye çalışır. Edebiyat yapıtları, okuma ile zihinde imgesel bir canlandırma oluştururken, televizyon görsel ve işitsel algılara hitap eder. Bu açıdan televizyon ve edebiyat çok farklı yapılar olmasına karşın, kurgusal nitelikleri ve içerdikleri anlatı teknikleri açısından paralellikler sergilerler. Televizyon ve edebiyat ilişkisinde televizyon daha çok senaryo sıkıntısını edebiyattan beslenerek gidermeye çalışmıştır.

Günümüzde de her yeni yayın döneminde önemli edebî eserler televizyona ve sinemaya uyarlanarak dizi, film ve çocuklara yönelik çizgi film olarak tekrar karşımıza çıkmaktadır. Televizyonun ticari kaygıları ve ideolojik işlevi, izleyicileriyle kurduğu ilişkinin de belirleyici unsurları olarak son dönemde Türk televizyon kanallarında, bu uyarlamalar popüler hale gelmiştir. Buna bağlı olarak ekranlar, edebî anlatı ile televizyon anlatısını kaynaştırma çabasının bir ürünü olarak edebiyat eserlerinden uyarlanan projelerle dolmaya başlamıştır.

Televizyona aktarılan klasikleşmiş edebî ürünler özgün senaryo sıkıntısı çeken yapımcıları için tercih edilen bir kaynaktır. Moran'a göre teorik olarak uyarlama üç ayrı süreci içerir. Edebiyat metnini okuma, yazılı dili görsel dile çevirme ve metni yorumlama. Bir metnin anlamı; yazarın zihninde, eserin metninde ve okurda aranabilir (Moran, 2006, s.144). Anlam; okur, yazar ve metin arasındaki etkileşimden doğar ve herhangi bir uyarlamanın aslına sadık kalması mümkün değildir. Çünkü sinema ve televizyon yapımcısı, kendi özgün okumasından yola çıkarak uyarlamaya girişir. Daha sonra, yorumlama ve görsel dile çevrilme aşamalarından geçen kaynak metin aslından uzaklaşır (Kale, 2010, s.268).

Televizyonda yayınlanan çizgi filmler eğlendirme özelliğinin yanı sıra, eğitici unsurlara da sahip olmalıdır. Bu yapımlar kahramanların kullandığı dil, kıyafetleri, yaşam tarzları ve toplumsal ilişkileri ile aynı zamanda kültürel bir araçtır. Toplumsal değerlerin bu yapımlar ile yeniden üretildiğini söylemek mümkündür. Ömer Seyfettin hikâyeleri de çocuklara olumlu davranış ve tutumlar kazandırmayı amaçlar. Ömer Seyfettin'in yüz temel eser içerisinde yer alan *Perili Köşk*, *Yüksek Ökçeler* ve *Pembe İncili Kaftan* eseri de eğlendirirken eğitmeyi temel ilke edinen TRT Çocuk kanalında bu doğrultuda yayınlanmıştır.

Star Gazetesi'nde yer alan bir haberde yayıncılık anlayışından bahseden TRT Çocuk Kanalı Genel Koordinatörü Can Soysal, 3-14 yaş grubuna ve ailelerine hitap ettiklerini, çocukların kendini ifade edebilmesini, özgüven kazanmasını, oynayarak, eğlenerek eğitimini ve ailelerin bu konuda bilinçlenmesini hedeflediklerini belirtmiştir. Bu anlayışla Ömer Seyfettin hikâyeleri de çizgi film olarak ekrana taşınmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı TRT Çocuk kanalında çizgi film olarak yayınlanan Ömer Seyfettin hikâyelerinin ekranda ne gibi değişikliğe uğradığı, hangi unsurlarının sabit kaldığı, hangi unsurlarının değiştiğini metin, kurgu, sosyal çevre ve günümüz şartları da göz önünde bulundurularak tespit etmektir.

Çalışmanın Örnekleme

Çalışmamızın örneklemini TRT çocuk kanalına çizgi film olarak uyarlanan Ömer Seyfettin'in *Pembe İncili Kaftan*, *Yüksek Ökçeler* ve *Perili Köşk* adlı eserleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızda da *Pembe İncili Kaftan*, *Yüksek Ökçeler* ve *Perili Köşk* adlı eserler betimsel analizi yöntemi ile incelenerek bu eserlerin televizyon ekranlarına hangi ilke ve anlayışla uyarlandığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğun eğitiminde önemli bir araçtır. Çocuğun zihinsel, duysal ve dilsel gelişimine önemli derecede katkıda bulunur.

Çocuk edebiyatında önemli bir yer tutan Ömer Seyfettin hikâyeleri bu doğrultuda ekrana taşınmıştır.

Senaryo aslına bağlı kalmış olsa da bu uyarlamalarda, bir araçtan başka bir araca geçerken yeni araca, ortama uyum sağlanmıştır. Edebî eserde üslup; konu, olaylar dizisi, tema ya da karakterlerin sunulduğu anlatış biçimidir. Yazar geniş bir hayal gücü üslubu ile kendi heyecan, duygu ve düşüncelerini dilin olanakları dâhilinde okuyucuyu büyülemek için kullanır. Uyarlama yapımlarda ise eseri okuyarak filme ya da televizyona aktaran kişi, zihninde canlandırdıklarını, sinema ve televizyonun teknik imkânları çerçevesinde aktarır. Üslup filmin tam olarak duygusunu, büyük ölçüde zihnimizde canlandırır. Atmosfer, ruh hali ve üslup izleyicide duygusal bir yanıtı yol açar. Filmde atmosfer ve ruh hali; ışıklandırma, müzik, efekt, dekor, sahne düzeni veya renk gibi sinemasal öğelerden yararlanır (Cansız, 2001, s.52).

Perili Köşk ile İlgili Bulgular

Cumhuriyet öncesi Türkiye'nin son yıllarında yazılan *Perili Köşk* adlı hikâyede Hacı Niyazi adında bir kişinin evini 3 yıllığına peşin kiraya vermesi, daha sonra geceleri kiracılarını korkutup kaçmalarını sağlayarak aldığı peşinatın üstüne yatması anlatılmaktadır. Fakat eve son giren Sermet Bey bu durumu fark etmiş ve ev sahibini gece kendilerini beyaz çarşafı korkutmaya çalışırken yakalamıştır. Ev sahibinden evinde altı yıl bedava kalmak için senet almıştır. Böylece eserde yapılan kötülüğün kâr kalmayacağı, çevrilen dümenlerin eninde sonunda ortaya çıkacağı ve bunu yapan kişinin cezasını bulacağı anlatılmaktadır.

Uyarlamada konuya tamamen sadık kalınmamış, bazı karakterler ve bölümler çıkarılmış ya da değişikliğe uğramıştır. Sermet Beyin yetişkin kızları, iki küçük kız çocuğudur. Çocuklar ve baba arasındaki diyaloglar günümüz eğitim anlayışına uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Yazılı metinde Sermet Bey Avrupalı gibi yaşarken çizgi filmde bu konuya hiç değinilmemiştir. Evdeki hizmetçi Artemisya adında bir gayrimüslim iken ekrana yöresel ağızlı bir hizmetçi olarak yansımıştır. Fakat yazarın vermek istediği ileti vurgulanmıştır.

Mekân kırmızı aşı boyalı ve bakımsız vahşi bir bahçe olarak tasvir edilirken uyarlamada evin rengi farklı ve bahçesine de vurgu yapılmamıştır.

Günümüz Türkçesiyle ekrana taşınan çizgi filmde kostümler yazıldığı dönemi birebir yansıtmamaktadır. Günümüz çocuğunun dünyasına yakın seçimler yapılmıştır. Sadece o döneme ait fes kullanılmıştır.

Eserde Hacı Niyazi'nin evini üç aylık kiraya verirken o döneme ait para miktarı 180 lira, altı senelik kira bin seksen lira olarak belirtilmiştir. Uyarlamada ise para miktarı günümüzde değişikliğe uğradığı için sadece üç aylık ve altı senelik olarak vurgulanmıştır.

Pembe İncili Kaftan ile İlgili Bulgular

Pembe İncili Kaftan hikâyesinde ise, Muhsin Çelebi adlı kişinin özelliklerinden yola çıkılarak olumlu davranışlar vurgulanmıştır. Bu kişinin Tebriz'e İsmail Şah'a elçi olarak gönderilmesi kararlaştırılır. Muhsin Çelebi koskaca Osmanlı sadrazamı ve İran şahı karşısında eğilmemiş, el etek öpmeyerek kişiliği oluşturan değerlerden taviz vermemiştir. Muhsin Çelebi varlıklarıyla övünmemiş, böbürlenmemiş, zayıfları, garipleri hep gözetmiştir. Muhsin Çelebi devleti için bütün varlığını ve hayatını hiçe saymıştır. Muhsin Çelebi hiçbir zaman şahsiyetinden taviz vermemiştir. Muhsin Çelebi varlıklı olmasına karşın alçak gönüllüğü elden bırakmamış, zayıfları gözetmiştir. Muhsin Çelebi devleti için bütün fedakârlıkları yapmıştır. Malından, mülkünden, ailesinden geçmiştir.

Eserde Ömer Seyfettin Muhsin Çelebi'nin bir özelliğini "Fukaraya, zayıflara bakar, sofrasında hiç misafir eksik olmazdı." cümlesi ile vermiştir. (Seyfeddin, 1974, s.84) Uyarlamada ise bu özellik bir Muhsin Çelebi ve yoksul görünümlü bir adamın diyalogu ile sunulmuştur:

Muhsin Çelebi: Giderken benim bostana uğrada senin çocuklara meyve toplar.

(Adam el öper.)

Muhsin Çelebi: Aman ne yapıyorsun? Doğrul bakalım! Koskoca adama iki büklüm olmak yakıştır mı?

Adam: Allah sizden razı olsun beyim. Beni evinize, sofranıza misafir etmekle kalmadınız, çocuklarımı da düşündünüz.

Muhsin Çelebi: Asıl senden razı olsun ki halini bahane edip dilenmiyorsun. Hem çocuklar sadece senin değil, ileride devletimizin teminatları olacak.

TRT Çocuk yapımcısı, kendi özgün okumasından yola çıkarak uyarlamaya girişmiştir. Daha sonra, yorumlama ve görsel dile çevrilme aşamalarından geçen metnin anlatımı sadeleştirilmiştir.

Eser: *Cesur bir adam lâzım paşalar.. dedi, biz onun sırmalarına, altınlarına, elmaslara garkederek gönderdiği elçisine, padişahlarımızın elini öptürmedik. Ancak dizini öpmesine müsaade ettik. Şüphesiz o da mukâbele etmeğe kalkacak.*

Uyarlama: *Cesur bir adam lâzım paşalar.. dedi, biz onun sırmalarına, altınlarına, elmaslara boğarak gönderdiği elçisine, padişahlarımızın elini öptürmedik. Ancak dizini öpmesine müsaade ettik. Şüphesiz o da karşılıklı bulunmaya kalkacak.*

Eser: *Hiç büyüklerle ülfet etmez. İkbâl istemez.*

Uyarlama: *Hiç büyüklerle ahbaplık etmez. Mevki istemez.*

Eser: *Şahla gedâ nazarında birdir.*

Uyarlama: *Şahla dilenci nazarında birdir.*

Eserde İsmail Şah'ın zalimliği, kurnazlığı ve Osmanlı ile olan ilişkisi detaylı olarak anlatılmıştır. Uyarlamada ise bu detaylar görüntü ile uzayacağı için verilmemiştir. Çizgi filmdeki kostüm ve mekânlarda esere sadık kalındığını göstermektedir.

Yüksek Ölçekler ile İlgili Bulgular

Yüksek Ölçekler hikâyesinde Hatice Hanım on üç yaşında iken altmış yaşında biri ile evlendirilmiş ve genç yaşta dul kalmıştır. Başlıca merakı temizlik ve namusluluktur. Köşkteki hizmetçileri sürekli tıraş ettirir, temizler. Beyazlar giydirir. Genç yaşta ihtiyar biri ile evlendirilmesinden dolayı izdivaç lafından nefret eder. Yüksek ökçeli ayakkabı giyme merakı vardır.

TRT Çocuk Kanalında yayınlanan çizgi film uyarlamasında hanımefendinin evliliği ve izdivaca karşı olması ile ilgili bir detay verilmemiştir. Bunun yerine yalnız olduğu ve yalnızlığı tercih ettiği şu diyalogla vurgulanmıştır:

Hatice Hanım: yemek vakti gelmiş Gülter ne çabuk?

Eleni: Ana kız yine sohbete daldınız.

Gülter: ben de şimdi anneciğime yalnızlıktan şikâyetçi olup olmadığını soracaktım.

(Hatice Hanım güler)

Hatice Hanım: Ben mi yalnızım?

Eleni: Gülter az biraz haklı. Böyle bütün gün evin içinde kimseyi görmeden değil mi?

Hatice Hanım: Aman Eleni! Mahallenin dedikoducu kadınlarını görüp de ne yapacağım? Para istemenin dışında arayıp sormayan akrabalarımı görsem ne olur? Hepsi sahte.. hepsi sahte!..

Ayrıca eserde Hatice Hanım aşçı Mehmet, ocağın başındaki kısa iskemleye çökmüş, bir dizine Eleni'yi, bir dizine Gülter'i oturtmuş, kalın kollarını ikisinin bellerine halattan bir kemer gibi sarmış olarak bulduğu anlatılmıştır. Böyle bir olayın çocuklara görüntü yoluyla anlatılması kanal tarafından uygun görülmemiştir. Bu sahne salonda Mehmet, Eleni ve Gülter'in kanepelerde yatar pozisyonunda keyif yaparken yakalanmasıyla verilmiştir.

Eski model araba, çalı süpürge gibi küçük ayrıntılar eserin yazıldığı döneme ait kullanılan ayrıntılardır. Uyarlamadaki mekân ve kostümler günümüzden pek farklılık arz etmemektedir. Eserin isminde geçen ökçe sözcüğünün günümüz karşılığı çizgi filmde belirtilmiştir.

“Yüksek ökçeli terlikleri bir müddet çıkarıp topuksuz yünden ev terliği giymelisiniz.”

Eserde işlenen “Arkadan yapılan sahtekârlıkları göz görmediği sürece hiçbir önemi yoktur.” şeklindeki olumsuz içerikli iletinin ekrana da aynen yansması dikkat çekicidir.

Sonuçlar

- Ömer Seyfettin hikâyeleri daha çok 9-15 yaş arası çocuklara hitap ederken, TRT Çocuk ekranlarında yayınlanan uyarlamalarda göstergelerin verilmesi, yalın anlatımı, içerikleri ve algılanması yönünden yaşı daha küçük izleyiciye de hitap etmektedir.
- Anlatım dili sadeleşmiştir.
- Eserlerde verilen betimleme yerine görüntü ve ses efektleri kullanılmıştır. Hatta bazı betimlemelere hiç değinilmemiştir.
- Bazı rakamsal ifadeler günümüzde anlaşılmayacağı için değiştirilmiştir.
- Pembe incili kaftan ve perili köşk eserlerinde Ömer Seyfettin'in vurgulamak istediği olumlu tutum ve davranışlar TRT Çocuk kanalının yayıncılık anlayışına uygundur.
- Yüksek Ökçeler de verilmek istenen iletinin ahlak anlayışına uygun olmadığı TRT'nin kendi yayın politikasıyla çeliştiği söylenebilir.
- Yüksek Ökçeler adlı eserde 13 yaşta birinin 60 yaşında biri ile evlenmesi, ev sahibinin hizmetçileri uygunsuz bir durumda yakalaması, *Perili Köşk*'te Sermet Beyin bir Avrupalı gibi eğlenceye düşkünlüğünün uyarlamada verilmesi sakıncalı görülmüştür.
- Bazı karakterler çıkarılmış ya da çocuğa görelilik ilkesi doğrultusunda değiştirilmiştir.

Öneriler

- Çocukları okumaya özendirmek amaçlı günümüz yazarlarının eserlerinden birkaçı televizyona uyarlanabilir.
- Ekrana uyarlanmış diğer çocuk edebiyatı ürünlerine benzer bir inceleme yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Moran, B. (2006). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim
- Kale, Ö. (2010). Edebiyat Sinema İlişkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 266- 275.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. Ankara: İmge.
- Seyfettin, Ö. (1974). *Seçme Hikâyeler*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tekinalp, Ş. (2003). *Radyo ve Televizyon : Camera Obscura'dan Synopticon'a*. İstanbul: Der
- Kırık, A.M. (2013). Televizyonun Gelişim Çağı Çocukları Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Ebeveynlerin Kontrol Sorunu. *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum*,4,189-198.
- Şirin, M.R. (2000). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Akbulut, N. T., ve Kartopu, E. (2005). Yalıtılmış Çocuk. 2. *Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul.
- Cansız, A. B. (2011). *Edebiyat Eserlerinden Romanın Sinema ve Televizyona Uyarlanması ve Değişen Anlatım Dili*. (Yayınlanmış uzmanlık tezi). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Ankara.
- <http://www.irfanerdogan.com/makaleler1/gerbner.html>
- <https://www.youtube.com/watch?v=cTrrmGyv99Q>
- <https://www.youtube.com/watch?v=kXTJWUz-6II>
- <https://www.youtube.com/watch?v=oZP4gSlgSCg>

ÇİZGİ ROMANLARIN EĞİTSELLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd.Doç.Dr. Raşit KOÇ

YYÜ, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Çocuk edebiyatı türleri arasında yer alan türlerden birisi de çizgi romanlardır. Çocuk edebiyatı kavramına, masalların ya da fablların çocuklara okutulmasının uygun olup olmadığına dair tartışmalar gibi çizgi romanların çocuklar için uygun olup olmadığıyla ilgili de tartışmalar mevcuttur.

Ortaya çıkışı ilk insanın mağara duvarlarına yazdığı kabartmalara kadar götürülse de bildiğimiz manada çizgiyle yazının bir arada yer aldığı eğlendirmek ve eğitmek amacı güden çizgi romanın ortaya çıkışı 18. yüzyıla rastlamaktadır. Cartoon (çizgi resim) sözcüğü ilk kez 18. yüzyılda Ressam William Hogart'ın resimle yazıyı birleştirdiği ve resim serileri çizdiği çalışmaları için kullanılmıştır. Sonradan çizgi romanların önemli bir ögesi olacak olan balonlar da ilk kez Hogart tarafından kullanılmıştır. Hogart, birçok kaynaktan çizgi romanın öncüsü olarak kabul edilmiştir.

Çizgi romanın ilk örneği olarak genellikle Richard Fenton Outcalt'in "The Yellow Kid (Sarı Çocuk)" (1896) gazete bandı gösterilir.

İlk ortaya çıktığında abartılmış bir biçimde karikatür çizimleriyle hazırlandığı ve gülmece ağırlıklı olduğu için, çizgi romanlar bazı ülkelerde gülünçlükler anlamına gelen "Comics", "funnies" gibi isimlerle anılmıştır.

Türkiye'de basılı ilk çizgi roman örneği 1852 yılında Hosvep Vartanyan Paşa'nın yazıp çizdiği Ermenice harfli Türkçe eser olan "Boşboğaz Bir Adem"dir. Türkiye'de Türkçe basılı yayınlarda yayınlanan ilk çizgi roman örneği ise 24 Nisan 1869 tarihli İstanbul adlı gazetede yayınlanan çizgi romandır.

Türkiye'de çizgi roman serüveni 1930'larda ABD'li bir seri olan 'Flash Gordon'un 'Baytekin' olarak Türkçeleşmesiyle başlar. 1950 ve 60'larda tam bir çizgi roman çılgınlığı yaşanır.

Bu çalışmada, çocuk ve gençlik edebiyatı alanında özel bir yere sahip olduğunu düşündüğümüz çizgi romanlar üzerine yapılan tartışmalardan yola çıkarak çizgi romanların eleştirildiği gibi boş vakit eğlencesi mi yoksa çocukları ve gençleri eğlendiren, eğlendirirken de eğiten, onlara okuma alışkanlığı ve okuma sevgisi kazandırmada önemli bir vasıta olan eserler mi oldukları üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Çocuk ve gençlik edebiyatı, çizgi roman, eğitsellik.

GİRİŞ

Çizgi roman başlangıçta sadece mizaha yönelik bir çalışmaydı. Çizgi roman daha çok kendini çocukların dünyasında bulur. Uzun süre küçüklere yönelik bir alt sanat olarak hor görülen, batı ülkelerinde kurallara bağlanan, sosyalist dünyada ise yasaklanan çizgi roman, 1960Lı yıllarda, bir pedagojik araç halini alır ve benimsenir. (Güleryüz, 2003: 313).

Çizgi romanlar çocuk edebiyatı türlerinden masala benzetilmektedir. Çizgi romanlardaki kahramanlar da masal kahramanları gibidir. Onlar da ölmezler, yaşlanmazlar, evlenmezler, zaman ve yer sınırlamalarından etkilenmezler, iyinin ve doğrunun yanında yer alırlar. Çizgi romanlarda da masallardakine benzer şekilde bitkiler, hayvanlar konuşur. Olağanüstülükler yaşanır. Çizgi romanların masallardan farkı olayları resim ve yazı bütünlüğüyle anlatmalarındır. Masallar gibi çizgi romanlar da eğlendirirken düşündüren bir nitelik taşırlar.

Çizgi romanın masal türü ile benzeyen yönlerini Mustafa Ruhi Şirin (2007:139) şöyle açıklamıştır: Çizgi romanlar romantik çocukluğun resimli masalları mıydı? Yoksa, masallarını yitirmekte olan çocukluğu besleyen *deve gücü tazı hızı şerbeti mi?* Çizgi romanı, biçimi, yapısı ve işlevi açısından masala benzetenlerin sayısı bir hayli fazla. Çizgi roman, masalın yerine ikame edilmiş resimli edebiyattır. Masalın kahramanları gibi çizgi roman kahramanları da asla yaşlanmaz ve ölmezler. Çizgi roman tıpkı kitle romanı gibi, efsanelerden, masallardan ve halk hikâyelerinden beslenir. Başka bir deyişle çizgi roman, modern çağda masalın yerine ilk göz koyan bir ifade biçimidir.

Çizgi roman, çocuklarda hareket ve serüven duygusuna cevap verir. Olayların hızlı akışı, öykünün kısa oluşu ve metnin kolay okunması, çizgi romanları ilginç kılan özelliklerden birkaçıdır. Ayrıca kolay elde edilebilmesi, değiş tokuş yoluyla paylaşılması ve arkadaş çevresinde ortak hobi oluşturmasıyla da çizgi roman çocuklar için ilgi çekicidir (Şimşek 2005:168).

ÇİZGİ ROMANIN TARİHÇESİ

Çizgi romanın başlangıç noktası olarak kimi tarihçiler, tarih öncesi mağara çizimlerini, kimi tarihçiler Mısır hiyerogliflerini, kimi de Ortaçağ'ın Bateux dokumalarını referans göstermiştir. İnsanoğlunun evrimleşme sürecinde, sözlü iletişimin başlanmasından ve yazılı iletişimin gündeme gelmesine kadar uzanan dönemde, söz ile çizginin baş başa geliştiğini, çizgilerin ve simgelerin kullanımı ile yazının bulunduğunu düşünürsek mağara resimleri ile başlayan çizim macerasının nereden geldiği daha net görülmektedir (Öktem 2010:3).

Cartoon (çizgi resim) sözcüğü ilk kez 18. yüzyılda Ressam William Hogart'ın resimle yazıyı birleştirdiği ve resim serileri çizdiği çalışmaları için kullanılmıştır. Sonradan çizgi romanların önemli bir ögesi olacak olan balonlar da ilk kez Hogart tarafından kullanılmıştır. Hogart, birçok kaynaktan çizgi romanın öncüsü olarak kabul edilmiştir (Tuncer 1993; Akt. Ertemsir 2011: 64).

Dünya'da Çizgi Roman

Çizgi romanın ilk örneği 1886 yılında yayınlanan Sarı Çocuk'tur. Bu çizgi romanı özel yapan şey, olayların tek bir karakter üzerinden gelişmesi ve resimlerin yanında yazıların da kullanılmasıydı. Bu bandın ana karakteri olan Sarı Çocuk, konuşma balonlarının yanı sıra tişörtünün üstüne yazılı replikleriyle yazı ve resmin bütünleşmesinde bir adım daha atmıştır. Benzer çizgi bantların da ünlenmesiyle gazeteler satışlarını çoğaltmak için çizgi bantlara daha da sık başvurmuştur. İlerleyen yıllarda çizgi romanlar dergi boyutunda yayımlanmaya başladı. Bu sebeple sadece çizgi roman yayınlayan yayinevleri kuruldu.

1930'lu yıllarda çizgi romanlar çok büyük satış rakamlarına ulaşır. En çok satan çizgi romanlardan biri de Superman'dir. Bu çizgi romanlar gençler arasında salgın gibi yayılmış, zamanın kültürünü çok ciddi bir şekilde etkilemiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası süper kahraman çizgi romanları popülerliğini yitirdi. Onun yerine suç, gerilim, polisiye, bilim kurgu konularını işleyen çizgi romanları popüler oldu. Fakat bu çizgi romanlarda uzun süre dayanamayıp halkın tepkisini çekti. Çizgi romanlardaki korkunç öğeleri çocukların ruhsal sağlığı için tehdit olarak gören bir kesim yüzünden Amerika’da çizgi romanlara sansür uygulanmaya başlanmış ve çizgi romanın altın çağı böylece sona ermişti.

60'lı yıllarda Marvel adındaki bir şirket çizgi roman piyasasını yeniden canlandırdı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra popülerliğini kaybeden süper kahraman çizgi romanları geri döndü. Marvel şirketinin sahibi Stan Lee süper kahramanlara insan özellikleri de ekledi. Böylece süper kahramanlar halkın içine karıştı ve büyük suçların yanı sıra sıradan dertlerle savaşmaya da başladılar. Artık onlar da âşık oluyor, iş arıyor, maddi sorunlar çekiyordu.

Modern zamanlarda çizgi romanlar çocukların yanı sıra yetişkinlerin de okuduğu bir tür haline geldi. 2000’li yıllarda Hollywood çizgi romanları sinemaya aktardı. Böylece çizgi romanlar yeniden popülerleşti. Bu popülerlik sayesinde çizgi romanlar bilgisayar oyunlarına dönüştürüldü.

Çizgi roman piyasasını uzun yıllar elinde bulunduran Amerika’da durum böyleyken Japonya’da da çizgi romanlar popüler oldu. “Manga” adı verilen bu çizgi roman formatı II. Dünya Savaşı sonrası Osamu Tezuka önderliğinde gelişmiştir. Japon çizgi romanları daha geniş bir konu çeşitliliğine sahiptir. Aksiyon, romantizm, iş hayatı, spor, tarih, bilim kurgu, komedi, korku, gerilim gibi birçok konu işlenebilir. Bu sebeple her yaştan insana hitap eder. Çizim olarak da mangalar çizgi romandan farklıdır. Karakterler büyük gözlerle ve uzun bacaklara sahiptir. Bunun sebebi mangaların yaratıldığı ilk yıllarda bütün dünyada çizgi karakterlerin böyle çizilmesidir. Bu çizim şekli mangalarda değiştirilmemiştir.

TÜRKİYE'DE ÇİZGİ ROMAN

Türkiye’de basılı ilk çizgi roman örneği 1852 yılında Hosvep Vartanyan Paşa’nın yazıp çizdiği Ermenice harfli Türkçe eser olan “Boşboğaz Bir Adem” dir. Türkiye’de Türkçe basılı yayınlarda yayınlanan ilk çizgi roman örneği ise 24 Nisan 1869 tarihli İstanbul adlı gazetede yayınlanan çizgi romandır. (Cakmak 1996: 25).

Türk çizgi roman tarihinde ilk yerli çizgi roman çizeri ise 1912 doğumlu Orhan

Tolon'dur. Orhan Tolon için "ilk çizgi romancı" ve "ilk çizer" tanımlarının kullanılmasında, modern çizgi roman gereklerini yerine getiren ilk çizer olması rol oynamaktadır. Tolon, kareler altındaki alt yazıyı tam olarak kaldırmasa da balon kullanarak kareler arası devamlılığı sağlayan ilk Türk çizer olmuştur (Cantek 2002: 60)

Türk çizgi roman tarihinde 1930'lar üç önemli çocuk dergisi (Çocuk Sesi, Afacan, Ateş) ile hatırlanmaktadır. 1939'da, 1001 Roman isimli dergi, daha önceki çocuk dergilerinin sıkıcı bulunan "eğitici-öğretici" olma kaygılarını taşımadan, eğlenceye yönelik kurgusu ile fark yaratmış ve Türkiye'de dünya ile hemen hemen aynı tarihlerde "yalnızca çizgi romandan oluşan dergiler düşünülür" hale gelmiştir. Ancak aynı dönemde, Avrupa'da II. Dünya Savaşı başlamış ve anlamlı bir ironi ile çizgi roman düşmanı da olan faşist devletlerin çatışmaları yüzünden bu ivme sekteye uğramıştır. Çizgi romanın çocuk dergilerinde kazandığı başarı, kağıt sıkıntısı nedeniyle zaten sayfa sayısı dörde indirilen gazetelere yansımamıştır (Cantek 2002: 65).

Ülkemizde çizgi roman yayını olarak ele alındığında ilk örnek "Kara Maske" dergisidir. 10 Nisan 1947 yılında yayına başlayan dergi tamamıyla, "Mandrake" ve "Tarzan" gibi çeviri eserlerden oluşmaktadır (Cantek 2002: 96).

1950'li yıllar Türkiye'de çizgi romanın 1960'lı yıllardaki yükselişine zemin hazırlayan yıllardır. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'dan alınan kopya çizgi romanların yayınlandığı bu yıllarda, gazetelerde de çizgi romanlar yayınlanmaya başlanmıştır. Ülkemizde de diğer ülkelerde olduğu gibi çizgi romanlar konusunda gazetelerde çalışmalar yapılmıştır. 1950'lilerde bu konudaki ilk atılımı, renkli bir pazar eki yayınlıyarak, Hürriyet Gazetesi yapmıştır. İtalya'da yayınlanan aşk hikâyelerinin kopya örneklerinin yanı sıra, Fatoş ve Güngörmüşler'de haftalık olarak ilk kez bu dönemde yayınlanmıştır. Önceleri 1001 Roman'da Nat Pinkerton adıyla yayınlanmış olan Alex Raymond'un Dedektif Nick'i de Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan bir diğer çizgi roman olmuştur (Ölçer 2006: 45).

1960 yılından başlayarak 1976 yılına kadar özellikle tarihi kahramanlar ülkemizin çizgi romanlarında kendilerine yer bulmuştur. Güçlü ve yenilmez olan bu kahramanlar, okuyucunun milli duygularına da seslendiği için Türk okuru tarafından büyük bir ilgiyle okunmuştur. Karaoğlu (1963), Timur (1964 ve 1968), Kahramanlar (1964), Akbulut Kaan (1964), Ogan (1966), Kızıltuğ (1967), Akbulut (1967), Alptekin (1968), Tarkan (1970), Tolga (1971), Malkoçoğlu (1974), Kara Murat (1974) bunlardandır (Tuncer 1993:25).

1970'li başından itibaren, Amerika Birleşik Devletleri'nde II. Dünya Savaşı'ndan sonra serüven bantlar ile mizahi bantlar arasında oluşan ayrım ülkemizde yaşanmamıştır. Serüven bantlar, çizgi roman formunda gazetelerde ve dergilerde yayınlanırken, mizahi bantlar ise sadece gazetelerde yer almıştır. Serüven bantlar, gerçeğe yakın çizimler ve konu olarak tarihi olayları, kişileri ve kahramanları ele almıştır. Mizahi bantlar ise, Abdülcanbaz, Cici Can ve Bizimkiler çizgi romanlarıyla başlamıştır. Gırgır ve Salata gibi dergiler de karikatürize çizgilerle çizgi roman olarak yaşantısını sürdürmüştür (Cantek 2002:210).

Türkiye'de çizgi roman günümüzde, mizahi ağırlıklı dergilerle, gazetelerle ve web sayfalarında çizgi roman severlerin oluşturduğu buluşma noktalarında devam etmektedir. Ancak bunlar Türkiye'de Türk çizgi romancılığının ilerlemesi için yeterli seviyede değildir.

ÇİZGİ ROMANIN ÖZELLİKLERİ

Her türün özelliği ve o türü belirleyen yönleri olduğu gibi çizgi romanın da belli başlı özellikleri vardır. Ahmet Yaşar Zengin ve Nesrin Zengin (2003:173-175) çizgi romanın özelliklerini 6 başlıkta ele almıştır.

Konu

Zengin bir konusu ve belli bir şeması vardır. Konuda belli bir düzen vardır. Bu düzen bozulur. Kahramanla kötü kişi çarpışır. Düzen geri gelir.

Tema

Çeşitli temalar vardır. Toplumun tabu saydığı temalar işlenmez. Bazen tarih, folklor, kovboy kültüründen yararlanılır. Hepsisi de orijinal değildir. Örneğin: Süperman bir romandan alınmıştır.

Karakterler

İyi olan hep iyi, başarılı, fizik olarak güzel ve yakışıklıdır. Kötü olan da çirkin her zaman kötülük düşünen kişidir. İyi olana kötülük gelmez.

Kadınlar genelde ikinci planda yer alırlar. Feminist akım ortaya çıkana kadar da daha çok konuya güzellik katmak için girmişlerdir.

1960'lara kadar kahramanlar daha çok hayali tiplerdir. 1960'lardan sonra buna gerçekçi boyut verildi. Dolayısıyla karakterler ruhsal derinlik kazanmaya başladılar. Hayvan karakterler de vardır.

Dil Özellikleri

İki türlü yazı tarzı vardır. Panolu yazı; konuyu toparlayıp ön bilgiyi vermekte zaman ve mekân bildirmede kullanılır. Diğer tür; balonlar içindeki yazılardır. Konuşma veya düşünce balonları, monolog veya diyalog olabilir. Ayrıca bir de resmin içinde yer alan yazılar olabilir. Bunlar genelde ses taklididir. Kullanılan dil ya günlük hayattan ya da klâsik edebiyattan alınır. Uzun tasvir ve tahliller yer almaz. Bir de özel dil gelişmiştir.

Zaman

Zaman genellikle açık, sınırsızdır. Geçmişe de geleceğe de dönebilir. Sürekli şimdiki zaman yaşanır (Tuncer 1994:262-265; Akt. Zengin&Zengin 2003).

Grafik Özellikleri

Resmin altına resmi anlatan ayrı yazı yazılmamalıdır. Bir olayı arka arkaya anlatan resimler vardır. Perspektif resimler, ışık, uzak-yakın gösterim, derinlik belirtmede de sinema tekniğinden yararlanılır. Renk önemsizdir. Siyah-beyazla da etkili anlatım yapılabilir. Bazen renk; önemli cismi belirtmede ve karelerde belirtilen olayın sürekliliğini sağlamada kullanılır. Gazetelerdeki çizgi öykülerde üç kare formülü vardır. Birinci kare; öncekileri özetler, uzaktan gösterir. İkinci karede; yakın çekim, şimdiki olay gösterilir. Üçüncü kare; en yakın çekim karesidir ve düğüm noktasına gelir (Tuncer 1994:262-265; Akt. Zengin&Zengin 2003).

ÇİZGİ ROMANA KARŞI OLANLARIN DÜŞÜNCESİ

İlk ortaya çıktığında çocuk edebiyatına, masala karşı olanlar veya çocuklara hayvan hikâyelerinin (fabl) okutulmasını uygun görmeyenler gibi genelde edebiyat alanında özelde de çocuk ve gençlik edebiyatı içerisinde çizgi romanlara karşı çıkanlar kendilerine göre haklı gerekçelerle çizgi romanların zararlarından bahsetmişlerdir. Enver Naci Gökşen "Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız" kitabında çizgi romanları "kara edebiyat" ifadesini kullanarak şu şekilde eleştiriyor:

"Resim – roman, foto – roman biçimlerinde olan ve kara edebiyat dediğimiz bu yayınlar, çocuğa okuma alışkanlığı ve edebi zevk kazandırmaktan da çok uzaktır. Az yazı, bol resim ya da fotoğraftan meydana gelen bu yayınlar çocukları sinirli, maymun iştahlı, takip fikrinden yoksun, kolaydan hoşlanan kişiler durumuna getirmekle de zararlı oluyorlar." (Gökşen, 1980: 110-111)

Gökşen bu eleştirileri yaparken ilgili bölümün son paragrafında çizgi romanların eğitsel amaçla kullanılmalarının mümkün olduğunu da şu şekilde ifade ediyor:

"Şüphesiz, bol resimli, az yazılı yayınlar eğitsel amaçla ve ölçüsünü fazla kaçırmadan yapıldığı takdirde elbette yararlı olur, eğitim ve öğretime malzeme teşkil ederler. Nitekim 1933

yılında çıkan *Ana Yurt* adlı edebi dergideki çocuk sayfasında tarihimizi, ünlü kişileri tanıtan resim hikâyecikler çocuk edebiyatımızda başarılı bir başlangıç olmuştur.”

Recep Nas da (2002:347-349) çizgi romanları eleştirenlerin düşüncelerini toplu halde şöyle sıralıyor:

1. Okuru, düşünme tembeli yapıyor.
2. Şiddet, vahşet yüklü.
3. Çocukları saldırgan yapıyor, suça yöneltiyor.
4. Çocuk ölümü, öldürmeyi kanıksıyor, vurdumduymaz oluyor.
5. Beyin yıkıyor, çocukları toplumsal gerçeklerden uzaklaştırıyor.
6. Çocukları "resim aptalı" yapıyor.
7. Çocukların heyecanını kötüye kullanıyor.
8. Çizgi roman okumaya alışan çocuk, öykü, roman gibi öbür edebiyat ürünlerine yönetemiyor.
9. Çocuğun dilini bozuyor.
10. Duygu ve düşünce yozlaşması yaratıyor.
11. Çocuklara estetik değer aşılamıyor, baskıları kötü, kullanan kâğıt niteliksiz.
12. Yazar kötü, karışık; cümleler bozuk.
13. Noktalama işaretleri yerli yerinde kullanamıyor.
14. Güvenlik güçlerine karşı saygısızlık aşıyor.
15. İyi, kimden yana iyi? Savunduğu düzen nasıl bir düzen kimden yana bir düzen? İyi olduğu için mi güçlü, -güçlü olduğu için mi iyi sayılıyor?

ÇİZGİ ROMAN TÜRÜNÜ DESTEKLEYENLERİN DÜŞÜNCELERİ

Çizgi romanları destekleyenlerin başında “Abdülcanbaz” karakterinin çizeri Turhan Selçuk gelmektedir. Turhan Selçuk 5-10.06.1979 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan “Çizgi Roman Üstüne” başlıklı yazısında çizgi roman üzerine görüşlerini belirtirken, çizgi romanların iyisinin de kötüsünün de, yararlısının da zararlısının da olacağını belirterek çizgi romanları sadece çocukların okumadığını çizgi romanın ‘devlet başkanlarının, politikacıların, bilim adamlarının öğretim üyelerinin geniş halk kitlelerin okuduğu, tuttuğu çağdaş bir sanat kolu olduğunu’ ifade ediyor. Ve şu soruyu soruyor: “Yeryüzünde kitabın, çizgi romanın olmadığı çağlarda çocukların tümü uslu, şeker gibi tatlı melekler miydi? (Nas, 2002: 349-351)

Hasan Güler yüz de Nilüfer Tuncer’den aktararak çocukların çizgi romanı sevmeye nedenlerini şöyle sıralamaktadır:

1. Çizgi romanların, çocuğun hareket ve macera isteğini doyurması.
2. Olaylar hızla gelişmekte olup, öykülerin kısa olması, çocukların çabuk doyuma ulaşmak istemesi.
3. Okunmalarının kolay olması, okuyamayan çocukların bile resimlerin akışından öyküyü anlayabilmesi.
4. Ucuz ve satın alınmalarının kolay olması.
5. Kitap alan çocukların birbiriyle değiş tokuş yaparak daha çok kitaba ulaşabilmesi.
6. Çizgi roman okumak herkesin yaptığı bir iştir. Çocuklar grup oyununa önem verirler. Çocukların birçoğu çizgi roman okurken bazılarının okumaması garip karşılanarak çocuğu okumaya zorlaması.

ÇİZGİ ROMANIN EĞİTSEL YÖNÜ

Ülkemizde çizgi romanın eğitimde kullanımına çok sık olmasa da özellikle ilköğretim seviyesinde rastlanmaktadır. Çocuklara ciddi konuları çizgi romanla anlatmak daha etkin sonuçlar verebildiği için Kültür Bakanlığı'nın ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın Türk büyüklerinin hayatlarını ve eserlerini çizgi roman formatında hazırladığını görüyoruz.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) “Mustafa Kemal Atatürk: Vatan ve Hürriyet”, “İstiklal Fedaisi Yüzbaşı Cemil” gibi tarihi konulu kitaplardan oluşan bir çizgi roman serisi bulunmaktadır. Kültür Bakanlığının Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşam öyküsü ve İstanbul'un fethi ile ilgili çizgi romanları genç kuşakların eğitimi için özel olarak hazırlanmış çizgi romanlara verilebilecek örneklerdendir. Böylelikle çocukları sıkmadan, ansiklopedik bilgi vermeden tarihe yön vermiş Türk devlet, sanat ve bilim adamlarının hayatları, mücadeleleri, zaferleri çocuklara daha kalıcı ve eğlenceli bir yolla anlatılmış olmaktadır.

Yine tarihi bir çizgi roman olan “Genç Mustafa” ise Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatını çizgi roman şeklinde anlatmasıyla ilgi çeken bir çalışmadır.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın üzerinde durduğu ve her sınıf seviyesini kapsayan 2013-2014 Eğitim-Öğretim Yılı “Değerler Eğitimi” projesi dâhilinde Van Millî Eğitim Müdürlüğü mart ayının değeri olan “Sorumluluk” değeri için 7. ve 8. sınıflara “Buzdan Şehir” adlı çizgi romanı dağıtmıştır. Sorumluluk değerini öğrencilere aşılama için Van Millî Eğitim Müdürlüğü'nün çizgi roman türünü seçmesi de çizgi romanların eğitime katkı sağlamak amacıyla kullanıldığının bir göstergesidir.

SONUÇ

Çocuk ve gençlik edebiyatının türlerinden olan çizgi romanlar; kahramanlarıyla, resimleriyle, kısa ve öz anlatımıyla çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Özellikle çocuklar bu türü kolaylıkla anlamışlardır. Çünkü hem resim hem de sözcükler çocuğun anlama kapasitesini kolaylaştırmıştır. Kahramanlarla özdeşleşen çocuklar, kahramanlar gibi herkesi düşünen, iyilikten yana olan bireyler olmaya gayret etmişlerdir.

Çizgi romanların çocuklara hiçbir şey vermediği iddiası ciddi bir tartışma konusudur. Zaman öldürdüğü, edebi nitelik taşımadığı, estetik zevki körelttiği, özensiz anlatımıyla çocuğun dilini bozduğu, çocuğu suça ittiği gibi eleştiriler, çizgi romanlar çevresinde yapılan tartışmalarındandır. Fakat bu eleştiriler niteliksiz hazırlanan her edebi tür için geçerli bir durumdur. Bütün bu olumsuzlukları çizgi romanlar için söylemenin insafsızlık olacağı kanaatindeyiz.

Nilüfer Tuncer;

1. Noktalama işaretlerini öğretmek,
2. İyi okuyamayan öğrencilerin okuma hızlarını artırmak,
3. Okuyup da yazmaktan hoşlanmayanları, yazmaya karşı isteklendirmek,
4. Roman kişileri aracılığıyla toplumsal değerleri buldurmak,
5. Çocuklara kendi çizgi romanlarını hazırlatmak,
6. Boş konuşma balonlarını doldurtmak,
7. Verilen resim dizilerine metin yazdırmak,

8. Verilen bir metne resim dizisi hazırlamak için çizgi romanlardan yararlanılabileceğini belirtmektedir. (Aktaran: Nas, 2002: 354)

Bize göre de çizgi romanlar, okunduğunda veya çizgi fil olarak seyredildiğinde, edebiyata uzak kalmış insanlara, bu ifade ve sanat aracının amacının ne olduğunu, ne için var olduğunu algılatır. Bu açıdan bakıldığında çizgi romanın görsel gücü, insanları edebiyatla buluşturucu bir görev üstlenir.

Her yayından ve türden öğrenilebilecek şeyler vardır. Bu yüzden herhangi bir türü tamamen zararlı ya da tamamen faydalı saymak yanlıştır. Böyle kesin yargılara varmak yerine her türden kitabın okunması ve kitaplardan sağlanacak bilgileri kazanmak çabasına girmek gerekir. Çizgi romanları zararlı saymak yerine çocuğa daha iyisini daha niteliklisini sunmak gerekir. Her türde olduğu gibi çizgi romanlar arsında da olumsuz davranışların yer aldığı kitaplar olabilir. Önemli olan bu olumsuzlukların çocuğu nasıl etkileyebileceğini düşünüp bunları ortadan kaldırmaktır. Bu eğlenceli çizgilerin daha iyiye götürülmesi, çocuğun her alanda bu türden bir şeyler öğrenmesi amaçlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- CANTEK, Levent (2002). *Türkiye’de Çizgi Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇAKMAK, Yener (1996). “Araştırmacı Gözüyle”. *Darkwood Sakinleri*. Sayı: 5. s.25.
- ERTEMSİR, Esin (2011). Yüksek Öğretimde Yöneticilik Eğitimi ve Yeni Bir Öğretim Yöntemi Olarak İnteraktif Çizgi Roman: Yöntemin Yarattığı Faydalılık Algısı Üzerine Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. İstanbul.
- GÖKŞEN, Enver Naci (1980). *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GÜLERYÜZ, Hasan (2003). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, Ankara: PegemA yayıncılık.
- NAS, Recep (2002). *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- ÖKTEM, Altay (2010). “Mizah Dergileri ve Edebiyat”. *Varlık Dergisi*. Mart. Sayı: 1230. s.3.
- ÖLÇER, Derya (2006). Popüler Kültürel İmgeler Açısından “Tarkan” Çizgi Romanı
- ŞİRİN, Mustafa Ruhi (2007). *Çocuk Edebiyatı Kültürü*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- ŞİMŞEK, Tacettin (2005). *Çocuk Edebiyatı*. Konya: Suna Yayınları.
- TUNCER, Nilüfer (1993). *Çizgi Roman ve Çocuk*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- ZENGİN, Ahmet Yaşar ve ZENGİN, Nesrin (2003). *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Efe Yayınları.

ÇİZGİ YAYINLARDA SAKLI OLANLAR

(Sünger Bob Kare Şort Örneği)

Yrd.Doç.Dr. Hülya YOLASIĞMAZOĞLU

Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

ÖZET

Çizgi Yayınlarında Saklı Olanlar adını taşıyan bu çalışmada, geleceğin teminatı olan çocukların gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek zararlı görsel unsurlar bağlamında çizgi yayınlar tartışılmıştır.

Doküman analizi yöntemi benimsenen bu çalışmanın örneklemini *Sünger Bob Kare Şort* adlı çizgi eserin 1 adet sinema filmi ile internette erişimde olan 425 adet dizi bölümü arasından basit seçkisiz örnekleme yoluyla seçilen 90 adet dizi bölümü oluşturmuştur.

Örnekleme olarak seçilen ve 24 fps akışa sahip olan her bir bölüm videosu, VLC medya oynatıcı ortamında akışı 6 fps'ye kadar düşürülerek sessiz olarak izlenmiştir. İzlenme esnasında, zararlı görsel unsurlar, VLC medya oynatıcısının sunduğu capture özelliği kullanılarak kaydedilmiştir. Bu yolla, etik değerler ile örtüşmeyen tüm görsel unsurları tespit edilmiş ve kodlanmıştır.

Yapılan inceleme sonucunda; çalışma evrenine dâhil edilen çizgi filmin bölümleri ile sinema filminin, *sex yazısı, çıplak dişi/erkek, cinsel uzuv ve cinsel uzuv çağrışımları, erotik çağrışımlar, eşcinsel çağrışımlar, cinsel kimlikten sapmalar, cinsel sapkınlıklar* gibi başlıklar altında toplanabilecek olan ve etik değerler ile örtüşmeyen birçok görsel unsur içerdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Çizgi yayın, Sünger Bob Kare Şort, zararlı görsel unsurlar.

GİRİŞ

Televizyon, günümüzde her yerde bulunan ve oldukça yaygın olarak kullanılan bir araçtır. Görsel ve işitsel uyarıları birlikte sunan televizyon, insan yaşamında önemli bir yer tutmaktadır.¹² Bunun belki de en önemli etkenlerinden biri televizyon izlemenin özel yetenek gerektirmeyen bir eylem olmasıdır. Bu nedenle her yaştan ve her kesimden insanın televizyon izlemeye kayda değer bir zaman ayırdığı söylenebilir.¹³

Televizyon başında oldukça fazla zaman geçirmek, neredeyse bir alışkanlık halini almıştır. Bu yönde Erdoğan ve Baran tarafından 2008 yılında yapılan bir araştırma, altı yaş çocuklarının günde ortalama 2-4 saat arası televizyon izlediklerini ortaya koymaktadır. Yalçın ve arkadaşları tarafından 2002 yılında yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, okul öncesi ve ilköğretim çağı çocuklarının % 62'si günde 2 saati, % 8,3'ü ise günde 4 saati televizyon

¹² Akçalı, 2007.

¹³ Öztürk ve Karayağız, 2007.

izleyerek geçirmektedir. *Televizyonu bu kadar cazip kılan nedir*, diye sorulduğunda, *eğlendirici ve bilgilendirici* olması, bu soruya verilen öncelikli cevaplar arasındadır.¹⁴

Yapılan araştırmalar, televizyonun çocuklar üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Televizyon, bilinçli ve tadında kullanıldığında yararlı bir araçtır. Çocukların akademik başarılarını artırabilir, dil ve sosyal becerileri üzerinde olumlu etkileri söz konusu olabilir.¹⁵ Aksi durumda birçok olumsuz etkiden bahsetmek gerekecektir. Nitekim araştırma sonuçları, uzun süre televizyon izlemenin çocukların davranış problemlerini arttırdığını, onlarda yüksek düzeyde duygusal kararsızlık, saldırganlık ve obezite; düşük düzeyde de uyum, deneyime açıklık ve dürüstlük gibi sonuçları olduğunu ortaya koymuştur. Bu problemlerle birlikte, Radyo Televizyon Üst Kurulu göre televizyon izleme alışkanlığı, ilköğretim çağı çocuklarının ders çalışma, dikkat toplama, kitap okuma ve diğer davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.¹⁶

Dünyayı insanın gözleri önüne seren televizyonda yer alan her türlü içeriğin her kesime açık oluşu, *Çocuklar televizyon karşısında ne kadar zaman geçiriyor*, sorusu kadar *Çocuklar televizyonda neleri izliyor*, sorusunu da önemli kılmaktadır. Pekiyi, her yaştan insana hitap eden kuşakların yer aldığı televizyonda çocuklar daha çok hangi programları izliyor? Bu konuda yapılan araştırmalar, televizyon yayınları içinde çizgi filmlerin, çocuklar tarafından en fazla izlenen programlar arasında olduğunu ortaya koymuştur.¹⁷ Demiriz ve İlkay (1999) tarafından yapılan bir araştırmada, ebeveynlerin yüzde 79,4'ü çocuklarının çizgi film programlarını izlemeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir.¹⁸ Yapılan araştırma sonuçlarına göre çocuklar, yaklaşık on yaşlarına kadar çizgi filmlere karşı büyük bir ilgi gösterir. Daha sonra bu ilgide önemli ölçüde bir düşüş görülür.¹⁹

Çocuklar tarafından bu derece ilgi gören çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkileri nelerdir? Bu soru birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu yönde yapılan araştırmalarda, çizgi filmlerin ağırlıklı olarak olumsuz etkileri üzerinde durulmuş, şiddet ve saldırganlığı yönlendirici boyutu ele alınmış; çocukların davranışları ile şiddet içerikli görüntüler arasında yüksek düzeyde bir ilişkinin söz konusu olduğu ileri sürülmüştür. Nitekim çizgi filmlerde sorunların çözümü için şiddete başvurmak önerilmekte, şiddet içeren sahneler güldürücü öğelerle desteklenerek şiddet sevimli hale getirilmektedir. Çocukları eğlendirme adına bombalama, ateş etme, kesici aletleri kullanma gibi olaylara yer verilmektedir.²⁰ Böylece çocuklara hem sosyal hem de fiziksel saldırganlığı ve şiddeti taklit edebilecekleri örnekler sunulmaktadır.²¹ Yapılan araştırmalara göre; şiddet eğiliminin yanı sıra tüketim toplumu bireyi olma, okuma ve düşünme becerisinde zayıflık, akademik başarıda düşüş, kültürel yabancılaşma, dilde yozlaşma ve masumiyetin yok oluşu çizgi filmlerin olumsuz etkileri olarak sıralanabilir.²²

Araştırmalar çizgi filmlerin çoğunlukla olumsuz yönlerini vurgulasa da bilinçli seçilen çizgi filmlerin çocuk üzerinde olumlu etkileri olacaktır, kuşkusuz. Giroux, *Kitle medyası tarafından üretilmiş çizgi filmler, masumiyet, mutluluk gibi duygulara atıf yaparak ve izleyicilerine sihirli bir dünya sunarak insanların gönlünü kazanır. Böylelikle çizgi filmin dünyasına dâhil olan bireylerin ve özellikle de çocukların, oradaki değerleri benimsemesi kolaylaşır* görüşündedir.²³ Dolayısıyla çizgi filmin sihirli dünyasına kapılan çocuk, aslında hiç farkında olmadan o dünyanın bir bireyi, filmde yaşanan tüm olumlu ve olumsuzlukların bir yansıtıcısı konumunda olur. Çizgi film kahramanlarının dünyasının gerçek mi hayal mi olduğunu tam kavrayamayan çocuk, etkisinde kaldığı olaylardan dolayı zamanla farklı davranışlar sergileyebilir. Çoğu kez kendini çizgi film kahramanı ile özdeşleştirir ve bulunduğu

¹⁴ Kalan, 2010.

¹⁵ Akpınar, 2004.

¹⁶ www.rtuk.org.tr.

¹⁷ Can, 1995.

¹⁸ akt. Serhatlıoğlu, 2006.

¹⁹ Cesur & Paker, 2007.

²⁰ Güler, 2013.

²¹ Can, 1995.

²² Kalkan, 2008.

²³ Aktaran: Muratoğlu, 2009.

ortamdan kendisini çizgilerin büyüğü dünyasına taşır. *Bu esnada olumlu ve olumsuz olmak üzere birçok davranış örnekleriyle karşılaşır. Çocuğun bunlardan hangisini benimseyeceği büyük ölçüde yaşadığı ve karşılaştığı modellere bağlıdır.*²⁴

*Çocuklar donmamış beton gibidir, üzerine ne düşse iz bırakır,*²⁵ sözü bu noktada oldukça yerindedir. Çocuğun kurgusal dünyada tanıştığı kahramanlar ve onların davranış örnekleri, bu donmamış betonda iz bırakacak kadar güçlü bir etkiye sahiptir. Bu çalışmada ise, *Sünger Bob Kare Şort* adlı çizgi filminde yer alan ve hedef kitlesi üzerinde büyük etki yaratabilecek olan zararlı görsel unsurlar ortaya konmaya çalışılacaktır.

Orijinal adı *Sponge Bob SquarePants* olan *Sünger Bob Kare Şort* adlı çizgi film, Stephen Hillenburg tarafından hazırlanmıştır ve 1999'da yayın hayatına başlamıştır. Macera ve komedi yüklü olan bu ürün 9 sezonda, 23 tanesi özel bölüm olmak üzere, 425 bölüme ulaşmıştır²⁶. Günümüzde de yayında olan ve Nickelodeon kanalında gösterilen bu çizgi filme, internet ortamında da erişmek mümkündür.

2000-2011 yılları arasında birçok ödüle değer görülen *Sünger Bob Kare Şort*²⁷ adlı çizgi filmin konusu, su altında yaşayan *Sünger Bob* ile arkadaşları *Patrick*, *Squidward*, *Bay Yengeç*, *Sandy*'nin maceralarıdır. Maceraların mekanı, Büyük Okyanus'ta bulunan *Bikini Kasabası*dır. Bu kasaba içinde yer alan *Yengeç Restoran*, *Sünger Bob*'un ve diğer kahramanların evleri, *Sürücü Okulu*, *Bikini Ormanı*, market *Barg'n Mart*, *Uçan Hollandalı'nın* gemisi, hapisane, denizanası sahaları, *Sandy*'nin roketi, *Yengeç Kulesi*, kasabanın lunaparkı ve panayırın yanı sıra *Kaya Kasabası* ve *Kabuk Şehir* kahramanların maceralarına sahne olarak seçilmiştir.

Sünger Bob Kare Şort adlı çizgi filmin şahıs kadrosu oldukça geniştir. Ana karakter *Sünger Bob Kare Şort*'tur. *Sünger Bob*'un evde beslediği salyangoz *Gary*, en iyi arkadaşı deniz yıldızı *Patrick Yıldız*, hoşlandığı bayan sincap *Sandy*, patronu bay *Yengeç*, iş arkadaşı *Squidward*, kurs öğretmeni bayan *Puff* ve onun eşi bay *Puff*; bay *Yengeç*'in kızı *Pearl Krabs*, cankurtaran *Larry* ve *İhtiyar Jenkins* çizgi dizide işlenen maceralara renk katan diğer şahıslardır.

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma özelliğindedir. Nitel araştırma; *gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma* olarak tanımlanmaktadır.²⁸ En yalın ifade ile, *nitel verilerin toplanmasını ve analizini gerektiren yöntemdir.*²⁹ Buradan hareketle çizgi filmlerdeki zararlı görsel unsurların varlığını tespit etmek amacıyla nitel veri toplama yöntemi olan *doküman analizi* yöntemi tercih edilmiştir. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen konu hakkında bilgi içeren yazılı veya yazılı olmayan materyallerin toplanıp amaç doğrultusunda incelenmesi anlamına gelmektedir.³⁰

Çalışmanın evrenini çizgi yayınlar, örneklemini ise *Sünger Bob Kare Şort* adlı eserin 1 adet sinema filmi ile *Süngerbob.net* internet adresinde erişimde olan ve 9 sezon yayınlanan toplam 425 adet bölüm arasından basit seçkisiz örnekleme yoluyla seçilen 90 adet çizgi dizi bölüm oluşturmaktadır.

²⁴ Selçuk, 2010.

²⁵ Haim Jinott.

²⁶ Süngerbob.net

²⁷ *Sünger Bob Kare Şort* adlı çizgi filmin (2000-2011) aldığı ödüllerden bazıları şunlardır:

Golden Reel Award 2000: "Televizyon Animasyonunda En İyi Ses Düzenlemesi"; Kids' Choice Awards 2003: "Favori Çizgi Film"; Annie Awards 2005: "Best Animated Television Production"; "Best Writing in an Animated Television Production"; Philippines Kids' Choice Awards 2008: Indonesia Kids Choice Awards 2009: "Favori Çizgi Film"; Teen Choice Awards 2009: "Choice TV Animated Show"; Annie Awards 2010: "En İyi Ses Üretimi Hareket"; Emmy Awards 2010: "Outstanding Special Class Animated Program"; Annie Awards 2011: "Çocuklar İçin En İyi Televizyon Programı Üretimi"; Annie Awards 2011: "Televizyon Müzik Prodüksiyonu".

²⁸ Yıldırım ve Şimşek, 2011.

²⁹ Büyüköztürk ve diğerleri, 2012.

³⁰ Çepni, 2007.

Nitel araştırmalarda; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı kaynaklardan elde edilen büyük miktardaki veriler önce incelenerek kodlanır; sonra kodlamalar dikkate alınarak, sentezlenerek bulgulara ulaşılır.³¹ Gerçekleştirilen literatür taramasına ek olarak örneklem olarak seçilen ve 24 fps³² akışa sahip olan her bir bölüm videosu, ön çalışma olarak araştırma tarafından izlenmiştir. İzleme, iki kişiden oluşan üç grup tarafından tekrarlanmıştır. Bu işlemede, her biri ortalama 10-12 dakikalık izleme süresine sahip olan videoların akışları, VLC medya oynatıcı ortamında 6 fps'ye kadar düşürülmüş ve videolar sessiz konuma getirilmiştir. Her bölümün izlenmesi esnasında, etik değerler ile örtüşmeyen tüm görsel unsurlar, VLC medya oynatıcının sunduğu capture (ekran görüntüsü alma) özelliği kullanılarak üç grup tarafından ayrı ayrı kaydedilmiştir. Üç grup tarafından alınan kayıtlar, araştırma tarafından değerlendirilmiş, ortak olanlar tespit edilmiş ve kodlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

İnceleme evrenine dâhil edilen 1 adet sinema filmi ile 90 adet çizgi dizi bölümü, zararlı görsel unsurlar açısından incelendiğinde; tamamının (%100 oranında) bu yönde unsur/unsurlar içerdiği tespit edilmiştir. Etik değerler ile örtüşmeyen bu görsel unsurlar, *sex yazısı*, *çıplak dişi/erkek*, *cinsel uzuv* ve *cinsel uzuv çağrışımları*, *erotik çağrışımlar*, *eşcinsel çağrışımlar*, *cinsel kimlikten sapmalar*, *cinsel sapkınlık çağrışımları* gibi başlıklar altında toplanmıştır. Aşağıda, bu bulgulara ilişkin resimler doğrudan aktarımlar ile sunulmuştur:

1. Sex Yazısına İlişkin Bulgular

Sex yazısı, inceleme evrenine dâhil edilen ürünlerden yalnızca 1 tanesinde tespit edilmiştir. Aşağıda sunulan bu yöndeki görsel, çok net olmayan bir tarzda, masaya konulan oyun aracında bulunan yol ve duraklara gizlenerek genç zihinlere sunulmuştur.

Resim 1: Sex Yazısı, sezon 1, bölüm 1, 01.48.

2. Çıplak Dişi/Erkek Görüntülerine İlişkin Bulgular

Çıplak dişi/çıplak erkek görüntülerine ilişkin görsel unsurlar, inceleme evrenine dâhil edilen ürünlerin hemen hemen tümünde tespit edilmiştir. Bu yönde tespit edilen görsellerden bazıları aşağıda sunulmuştur:

³¹ Büyüköztürk ve diğeri 2012.

³² fps (frame per second): 1 saniye başına düşen kare sayısı.

		
Resim 2: Çıplak Dişi/Erkek Görüntüsü, Sezon 6, 01.49.	Resim 3: Çıplak Dişi/Erkek Görüntüsü, Sezon 6, bölüm 125b, 03.32.	Resim 4: Çıplak Dişi/Erkek Görüntüsü, Sezon 4, bölüm 75b, 10.26.

3. İç Çamaşırılı Görüntülere İlişkin Bulgular

İç çamaşırılı görüntülere ilişkin görsel unsurlar, inceleme evrenine dâhil edilen ürünlerin tümünde tespit edilmiştir. Her bölümün daha ilk dakikalarında Sünger Bob, evinden iç çamaşırı ile çıkmakta; yarı çıplak bedeninin alt kısmı, izleyenlere göre sağ taraftan uzanan bir kaptan eli ile kapatılmaktadır.

Resim 5: İç Çamaşırılı Görüntüler, sezon 6, bölüm 105b, 00.13

Yukarıda sunulan görselin dışında hemen hemen her bölümde şahıs kadrosunda yer alan bir veya birkaç varlığın soyundukları; iç çamaşırlarıyla dolaştıkları; kendi veya başkalarına ait giysileri parçalamaları sonucunda yarı çıplak veya çıplak kaldıkları tespit edilmiştir. Aşağıda bu yöndeki görsellerden bazılarına yer verilmiştir:

		
Resim 6: İç Çamaşırılı Görüntüler, Sezon 1, bölüm 4a, 06.30.	Resim 7: İç Çamaşırılı Görüntüler, Sezon 8, bölüm 157b, 07.50.	Resim 8: İç Çamaşırılı Görüntüler, Sezon 8, bölüm 157b, 07.36.

4. Cinsel Uzun ve Cinsel Uzun Çağrışımlarına İlişkin Bulgular

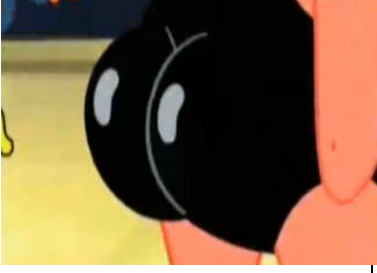
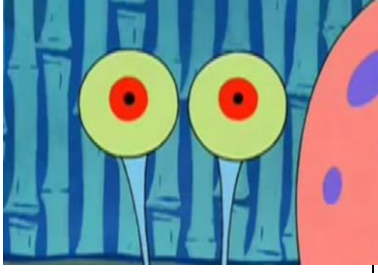
İnceleme evrenine dâhil edilen ürünlerde cinsel uzuvların yer aldığı görselleri, açık bir şekilde tespit etmek mümkün olmuştur. Aşağıda, bu yöndeki görsellerden biri sunulmuştur. Bu görsele dikkatle bakıldığında, soldan birinci balığa erkeklik organı verildiği görülecektir.

**Resim 9: Cinsel Uzuv ve Cinsel Uzuv Çağrışımları,
Sezon 1, bölüm 12b, 10.57.**

Yukarıdaki görselin dışında, bazı bölümlerde dişi veya erkeğe has cinsel uzuvları çağrıştıran görseller tespit edilmiştir. Bu yöndeki tespitlere ilişkin görsellerden bazılarını aşağıda yer verilmiştir:

		
Resim 10: Cinsel Uzuv ve Cinsel Uzuv Çağrışımları Sinema filmi, 05.16.	Resim 11: Cinsel Uzuv ve Cinsel Uzuv Çağrışımları Sezon 2, bölüm 38b, 04.28.	Resim 12: Cinsel Uzuv ve Cinsel Uzuv Çağrışımları Sezon 7, bölüm 140b, 00.27.
		
Resim 13: Cinsel Uzuv ve Cinsel Uzuv Çağrışımları Sezon 2.	Resim 14: Cinsel Uzuv ve Cinsel Uzuv Çağrışımları Sezon 2, bölüm 6, 06.13.	Resim 15: Cinsel Uzuv ve Cinsel Uzuv Çağrışımları Sezon 9, bölüm: 1, 08.39.

		
Resim 16: Cinsel Uzuve ve Cinsel Uzuve Çağrışimleri Sezon 6, bölüm 113a, 03.49.	Resim 17: Cinsel Uzuve ve Cinsel Uzuve Çağrışimleri Sezon 9, bölüm 189, 06.29.	Resim 18: Cinsel Uzuve ve Cinsel Uzuve Çağrışimleri Sezon 8, bölüm 157b, 07.50.

5. Erotik Çağrışılara İlişkin Bulgular

İnceleme evrenine dâhil edilen ürünlerinden bazılarında erotik çağrışımlara ilişkin görseller tespit edilmiştir. Bu yönde en çok dikkati çeken, *yalama* davranışdır. Hemen hemen her bölümde, şahıs kadrosuna dahil olan varlıklardan biri veya birilerinin herhangi bir nesneyi, normal dışı bir halde yaladığına tanık olunmuştur. Aşağıda, bu yönde tespit edilen görsellerden bir tanesi sunulmuştur:

Resim 19: Erotik Çağrışılar.

Bu davranışın dışında da erotik çağrışımlar oluşturan sahnelere tanık olunmuştur. Bu yönde tespit edilen görsellerden bazıları aşağıda yer almıştır:

		
Resim 20: Erotik Çağrışılar Sinema filmi, 70.45.	Resim 21: Erotik Çağrışılar Sezon 2, bölüm 35a, 07.05.	Resim 22: Erotik Çağrışılar.

		
Resim 23: Erotik Çağrışımlar Sezon 5, bölüm 100b, 06.33.	Resim 24: Erotik Çağrışımlar Sezon 2, bölüm 25b, 04.43.	Resim 25: Erotik Çağrışımlar Sezon 9, bölüm 183a, 08.13.

6. Eşcinsel Çağrışımlara İlişkin Bulgular

İnceleme evrenine dâhil edilen ürünlerinden bazılarında eşcinsel çağrışımlara ilişkin görseller tespit etmek mümkün olmuştur. Özellikle Sünger Bob ile en yakın arkadaşı Patrick’in bu yöndeki tutum ve davranışları oldukça dikkat çekicidir. Çizgi dizinin genelinde Sünger Bob ile en yakın arkadaşı Patrick’in özel bir yakınlaşma içinde oldukları gözden kaçmamıştır. Aşağıda, bu yönde tespit edilen görsellerden birkaçı sunulmuştur:

		
Resim 26: Eşcinsel Çağrışımlar Sezon 3, bölüm 60b, 11.03.	Resim 27: Eşcinsel Çağrışımlar Sezon 4, bölüm 75b, 08.48.	Resim 28: Eşcinsel Çağrışımlar Sezon 5, bölüm 99a, 07.45.

7. Cinsel Kimlikten Sapmalara İlişkin Bulgular

İnceleme evrenine dâhil edilen ürünlerinden bazılarında cinsel kimlikten sapmalara ilişkin görseller edilmiştir. Çok sık görülmesine de şahıs kadrosuna dahil olan varlıklardan biri veya birkaçı, ki bu varlık dişi ise erkek, erkek ise dişi kimliğine bürünür, bu üründe. Ağırlıklı olarak erkek canlıının kadın kimliğine büründüğüne tanık olunan görsellerden bazıları aşağıda sunulmuştur:

		
---	---	---

Resim 29: Cinsel Kimlikten Sapmalar Sezon 7, bölüm 48, 09.22.	Resim 30: Cinsel Kimlikten Sapmalar Sezon 7, bölüm 48, 05.09.	Resim 31: Cinsel Kimlikten Sapmalar Sezon 9, bölüm 189, 21.55.
--	--	---

		
Resim 32: Cinsel Kimlikten Sapmalar Sezon 7, bölüm 48, 10.15.	Resim 33: Cinsel Kimlikten Sapmalar Sinema filmi, 70.14.	Resim 34: Cinsel Kimlikten Sapmalar Sezon 3, bölüm 41a, 10.30.

		
Resim 35: Cinsel Kimlikten Sapmalar Sezon 6, bölüm 105b, 04.20.	Resim 36: Cinsel Kimlikten Sapmalar Sezon 6, bölüm 105b, 00.57.	Resim 37: Cinsel Kimlikten Sapmalar Sezon 8, bölüm 157b, 03.40.

8. Cinsel Sapkınlıklara İlişkin Bulgular

İnceleme evrenine dâhil edilen ürünlerinden bazılarında cinsel sapkınlıklara ilişkin görseller tespit edilmiştir. Güldürü unsuruyla ustaca üzeri kapatılan cinsel sapkınlıklara ilişkin görsellerden bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

		
Resim 38: Cinsel Sapkınlıklar Sinema filmi part 2, 02.42.	Resim 39: Cinsel Sapkınlıklar Sezon 6, bölüm 113a, 03.40.	Resim 40: Cinsel Sapkınlıklar Sezon 7, bölüm 137a, 02.22.

		
Resim 41: Cinsel Sapkınlıklar Sinema filmi, 05.14.	Resim 42: Cinsel Sapkınlıklar Sezon 2, bölüm 25b, 10.36.	Resim 43: Cinsel Sapkınlıklar Sezon 4, bölüm 66, 07.41.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; araştırmaya konu olan *Sünger Bob Kare Şort* adlı eser, *sex yazısı*, *çıplak dişi/çıplak erkek*, *cinsel uzuv* ve *cinsel uzuv çağrışımları*, *erotik çağrışımlar*, *eşcinsel çağrışımlar*, *cinsel kimlikten sapmalar*, *cinsel sapkınlıklar* gibi başlıklar altında toplanan ve etik değerler ile örtüşmeyen birçok görsel unsur içermektedir.

Sünger Bob Kare Şort adlı eserde etik değerler ile örtüşmeyen, onları erozyona uğratan birçok görsel unsurlar, masumiyet maskesi altında çocuk izleyicilere sunulmaktadır. Böylece hedef kitle olan çocuklar, bu kurgusal dünyanın olumsuz davranış örnekleriyle karşılaşmaktadır. Gelişme sürecinde olan çocuklar, sevdiği kişiyi veya etkilendiği davranış şekillerini taklit ederek öğrendiğine göre, sevdiği çizgi film kahramanlarını aynı şekilde taklit edeceklerdir. Bu nedenle, çocukların kendilerini çizgi film kahramanıyla özdeşleştirmeleri, söz konusu olumsuzlukları benimsemeleri ve bu yönde davranış örneklerini sergilemeleri kaçınılmazdır.

Bilindiği gibi; sağlıklı, üretken ve huzurlu bir toplumda yaşamının anahtarı, iyi nesiller yetiştirebilmektir. O halde; aileleri, eğitimcileri ve çocukları bu konuda bilinçlendirmek gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akçalı, S. İ. (2007). *Medya Ve Çocuk*. İstanbul: Ebabil Yayınları.
- Akpınar, B. (2004). *Çocukların TV İzleme Davranışlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*. *Çağdaş Eğitim*, 306, 34-45.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz Ş. ve Demirel F (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (1995). *Okul Öncesi Çocuklara Yönelik Televizyon Programları İçinde Çizgi Filmlerin Çocukların Gelişimine Ve İletişimine Yönelik Etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cesur, S. ve Paker, O. (2007). “Televizyon ve Çocuk: Çocukların Tv Programlarına İlişkin Tercihleri” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 6/No.19/ s.107–108.
- Çepni, Salih (2007). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Trabzon: Pegem A Yayıncılık.
- Kalan, G. Ö. (2010). *Medya Okuryazarlığı ve Okul Öncesi Çocuk: Ebeveynlerin Medya Okuryazarlığı Bilinci Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, 1(39), 59-73.
- Kalkan, S. (2008), *Televizyon Yayınlarındaki Zararlı İçerikten Küçüğün Korunması*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Öztürk, C. ve Karayağız, G. (2007). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Televizyon İzleme Durumları Ve Bunu Etkileyen Durumların İncelemesi. Milli Eğitim Dergisi, 175,116-128.
- Serhatlıoğlu, B. (2006). Televizyon Programlarının Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 5-6 Yaş Grubu Çocuklarının Zihin Ve Dil Gelişimini Etkileme Biçimlerine Yönelik Öğretmen ve Veli Görüşlerinin Belirlenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- www.rtuk.org.tr: İlköğretim Çağındaki Çocukların Televizyon İzleme Alışkanlıkları (2006). [Son erişim: 15.09.2014].
- www.sungerbob.net [Son erişim: 15.09.2014].

DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç.Dr. Tacettin ŞİMŞEK

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği
Akademik Kurul Başkanı

Öncelikle uluslararası bir sempozyumu başarıyla tamamlamış olmaktan dolayı mutlu olduğumuzu ifade etmek isterim. Sempozyumun hazırlık aşamasından gerçekleşme sürecine kadar neredeyse tek başına bir ekip gibi çalışan Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarlar Birliği Başkanı değerli eğitimci yazar Bican Veysel Yıldız'a teşekkür borçluyuz.

Uluslararası bir Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu düzenlemek bizim ortak rüyamızdı. Yurt dışından Rusya, Özbekistan, Azerbaycan, Almanya, Tuva Cumhuriyeti; yurt içinden Adıyaman, Ankara, Bolu, Erzincan, Erzurum, Giresun, İstanbul, Kayseri, Trabzon, Rize, Van gibi illerden çok sayıda araştırmacı, eğitimci ve bilim insanının katıldığı Uluslararası I. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu ile bu rüya gerçeğe döndü. Nisan 2014'te Eskişehir'de Anadolu Üniversitesi'nde gerçekleştirilen I. Uluslararası Avrasya Türk Dünyası Çocuk Edebiyatı Yayıncılığı Sempozyumu'ndan sonra uluslararası nitelikte böyle bir bilimsel toplantı Türkiye'de bir ilk olacaktı. İlkleri hayata geçirmek zordur. Üniversitelerin geniş bütçelerine ve insan kaynaklarına rağmen düzenlerken tereddütler yaşadığı bilimsel toplantılardan birinin, bir derneğin, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği'nin öncülüğünde gerçekleşmiş olması kayda değer bir başarıdır. Bu sempozyumda oturumların Fazıl Hüsnü Dağlarca, Eflatun Cem Güney, Barış Manço, Kemalettin Tuğcu, Cahit Zarifoğlu, Rıfki Kaymaz biçiminde adlandırılması da kuşkusuz bir vefanın göstergesiydi.

Sempozyumlar kendimize tuttuğumuz aynalardır. Neyi ne ölçüde yaptık, yapıyoruz, yapmalıyız? Bu soruların cevaplandırılmaya çalışıldığı, durum tespiti yapıldığı, elde edilen verilerin tartışıldığı bilimsel ortamlardır. Biz de öyle yaptık. Çocuk ve gençlik edebiyatının sorunlarını ve çözüm yollarını bildirilerle, bildirilerin sunumundan sonra açılan olumlu ve yapıcı tartışmalarla gündeme taşıdık. Maltepe İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü'nün öğretmenleri izinli sayarak sempozyuma yönlendirmesi de tebrik ve takdiri hak eden ince bir duyarlılık örneğiydi. Maltepe Türkan Saylan Kültür Merkezi'nin kapılarını böyle anlamlı bir etkinliğe açan yetkililer de teşekkürü hak ettiler.

Sunulan yirmi dört bildiri içinde çocuk ve gençlik edebiyatının kuramsal çerçevesiyle ilgili olanlar yanında doğrudan edebî metinlerin incelenmesine ve çözümlenmesine yönelik olanlar da vardı. Mustafa Ruhi Şirin'in deyişiyle bu çağın masalları olan çizgi filmler ve çizgi romanlar yanında süreli yayınlarda masallar, popüler kültür, medya, oyun, tiyatro ve tiyatro eserleri üzerine yapılan değerlendirmeler konu yelpazesinin genişliği hakkında ipucu veriyordu. Her bildiri can alıcı bir noktaya parmak basıyor, bir sorunu irdeliyordu. Zhanna Yusha ve Ekaterina Chamzyryn'in Rusya'nın Sibirya bölgesindeki hem de Tuva'daki çocuk edebiyatı birikimini bize taşımaları sempozyumun zenginliklerindendi. Bu iki bilim insanının Tuva'daki çocuk edebiyatı çalışmalarına ilişkin tespitleri aydınlatıcıydı. Sibirya'da ilk masal derlemelerini yapan folklor araştırmacısı Pora Hızıloğlu üzerine Yücel Feyzioğlu'nun verdiği bilgiler ufuk açıyordu.

Hülya Yolasıgırmazoğlu Sünger Bob çizgi filmindeki gizli imgeler, gözden kaçan örtük anlamlı iletiler, çağrışımlar ve göstergeler konulu sunumuyla sempozyumun dikkat çekici bildirilerinden birine imza attı.

Altı oturum boyunca sunulan bildirilerin hepsinden tek tek söz etmek vakit alabilir, ancak yirmi dört bildirinin her birini bilimsel bir kazanım olarak anmak değerlilik olacak.

Önümüze baktığımızda birinci sempozyumun kazandırdığı tecrübeyle yeni sempozyumları gerçekleştirmenin mümkün olduğunu söyleyebilirim. Bu duygularla daha geniş katılımlı yeni sempozyumlarda buluşmak, çocuk ve gençlik edebiyatının sorunlarını tartışmak dileğiyle tüm katılımcılara ve ilgi düzeyi yüksek dinleyicilere teşekkür ediyor, sevgi ve saygılar sunuyorum.

I. ULUSLARARASI ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI SEMPOZYUMU SONUÇ BİLDİRİSİ

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği tarafından düzenlenen I. ULUSLARARASI ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI SEMPOZYUMU, 24-25 Ekim 2014 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Maltepe İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü sempozyuma maddi destekleriyle katkı sağlamışlardır. Ayrıca İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü öğretmenlere duyuru yaparak ve katılımcı öğretmenlere izin işlemlerini kolaylaştırarak katkıda bulunmuştur.

I. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nda; Türkiye, Almanya, Azerbaycan, Özbekistan, Rusya ve Tuva Cumhuriyeti'nden 15 değişik üniversiteden 23 akademisyen, iki sivil toplum kuruluşu temsilcisi, 8 yazar ve 3 öğretmen tarafından bireysel ve grup çalışmaları olarak 24 bildirinin sözlü sunumu yapılmıştır.

I. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nda; 6 Düzenleme Kurulu Üyesi, 13 Bilimsel Danışma Kurulu Üyesi, 8 Yazarlar ve Çizerler Kurulu Üyesi; 32 Katılımcı görev üstlenmiştir. Sempozyumun yürütülmesi sürecine, 2 Fotoğraf Sanatçısı ile Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği'nin üyesi yazarlar ile Maltepe İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü yöneticileri etkin olarak katılmıştır.

Maltepe Belediyesi Türkan Saylan Kültür Merkezi'nde düzenlenen sempozyuma değişik branşlardan çok sayıda okulöncesi, ilkökul, ortaokul ve lise öğretmeni, psikolojik danışmanlık ve rehberlik servisi yöneticisi, yükseköğretim öğrencisi; yazar, çizer, çevirmen, çocuğa yönelik süreli yayınların yöneticileri ve yayıncılar katılmıştır.

İki gün süren sempozyumda ilk gün altı oturumda 24 bildiri sunulmuş, bir fotoğraf sergisi düzenlenmiştir. İkinci günde ise Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'yla eş zamanlı olarak her yıl yapılması kararlaştırılan Avrasya Çocuk Şiirleri Şöleni, Medeniyet Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi Konferans Salonu'nda düzenlenmiştir. Bu etkinlikte de altı ülkeden 20 şair, çocuklar için yazılmış şiirlerini okumuş, çocuk şarkılarını seslendirmişlerdir. Dinleyici olarak katılan çoğunluğu ortaokul öğrencisi çocuklar da şarkılara eşlik etmişlerdir. I. Avrasya Çocuk Şiirleri Şöleni'ne Osmangazi İHO Müdürlüğü ve AKSEV- paydaş olarak destek vermişlerdir.

Sempozyumun açılış bildirileri, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Bican Veysel Yıldız ve Maltepe İlçe Milli Eğitim Şube Müdürü Vedat Terlemez tarafından sunulmuştur.

Sempozyum altı oturum halinde düzenlenmiş, oturumlara Türk Çocuk Edebiyatı'nın önemli isimlerine saygı ifadesi olarak **FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA, KEMALETTİN TUĞCU, RIFKI KAYMAZ, BARIŞ MANÇO, EFLATUN CEM GÜNEY, CAHİT ZARİFOĞLU**'nun isimleri verilmiştir.

Oturum başkanlığını Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN'ın yaptığı, **FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA OTURUMU**'nda; Yrd. Doç. Dr. Elif Aktaş, Öğr. Gör. Miriam Zeliha Stebler, Yrd. Doç. Dr. Serap Uzuner Yurt'un ortak çalışması olan "Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmen Adaylarının Çocuk ve Gençlik Edebiyatı ile İlgili Farkındalık Düzeyleri" başlıklı bildiri, Doç.Dr. Suat Ungan ile Doç.Dr. Ali Fuat Arıcı tarafından "Genç Şairlerin Çocuklara Şiir Yazma Hakkındaki Görüşleri" başlıklı bildiri, Bican Veysel Yıldız'ın "Öze Güven Eğitiminde Çocuk Edebiyatından Yararlanma- Öğretmenler İçin Proje Uygulama Örnekleri" başlıklı bildirisi, Azerbaycan'dan Yazar, Öğretmen Tabes Necefova'nın "Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Metin Çözümlemeleri" başlıklı bildirileri sunulmuştur.

Oturum başkanlığını Doç.Dr. Halit Karatay'ın yaptığı **KEMALETTİN TUĞCU OTURUMU**'nda; Yrd. Doç. Dr. Tacettin Şimşek tarafından "Dağlarca'nın Çocuk Şiirlerinde Çocuk Öznenin Konumu", Doç.Dr. Halit Karatay, "Karakter Yönünden Asım ve Nesli", Yrd.Doç.Dr. Tahir Zorkul "Ayhan Bozırat'ın Sokakta Tek Başına Adlı Romanında Sokak Çocuklarının Dünyası", Yrd.Doç.Dr. M.Abdullah Arslan ile Yrd.Doç.Dr. Oğuzhan Yılmaz ise "Bestami Yazgan'ın Eserlerinde Dinî Değerler" başlıklı bildirilerini sunmuşlardır.

Oturum başkanlığını Doç.Dr. Halit Karatay **RIFKI KAYMAZ OTURUMU**'nda; Rusya, Novabirsk Bilimler Akademisi Sibirya Şubesi'nden Doç.Dr. Zhanna Yusha'nın "Çin ve Moğolistan'daki Tuvaların Çocuk Edebiyatındaki Sorunlar", Tuva Cumhuriyeti Devlet Üniversitesi'nden Doç.Dr. Ekaterina Chamzyryn'ın "Tuva Çocuk Edebiyatı-Dünü ve Bugünü", Azerbaycan Yazarlar Birliği Çocuk Edebiyatı Başkanı Qeşem Necefzade'nin "Azerbaycan Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Çağdaşlık", Özbekistan Devlet Cihan Dilleri Üniversitesi Uluslararası Gazetecilik Fakültesi'nden Doç.Dr. Tahir Kahhar'ın "Özbekistan'da Çocuk ve Gençliğe Yönelik Süreli Yayınlar", Almanya'dan Yücel Feyzioğlu'nun "Sibirya Aydınlığı: Pora Hızıloğlu" başlıklı bildirileri sunulmuştur.

Oturum başkanlığını Prof.Dr. Selahattin Dilidüzgün'ün yaptığı **BARIŞ MANÇO OTURUMU**'nda; Arş. Gör. Mustafa Said Kıymaz, "Türkiye Çocuk Dergisi'nde Yer Alan Masallar Üzerine Bir İnceleme" Asalettin Soylu, "Kültürlerarası Medya ve Dil Öğretiminde Müzik ve Dilin Önemi" Esra Metin, "Değer Aktarımına Yönelik Oyunlar" Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN, Nehir AYDIN GÖKDUMAN ve Esmâ BUDAK "Okulda Değerler Eğitimi Materyali Olarak Değer Sandığı Serisi Kitapları" başlıklı bildirilerini sunmuşlardır.

EFLATUN CEM GÜNEY OTURUMU'nda;

Yrd.Doç.Dr. A.Kerim Dinç, “Çocuk Tiyatrosu”,
Gülay Sormageç, “Çocuk Edebiyatı Açısından Tiyatro-Tiyatroda Dil Kullanımı”,
Yrd.Doç.Dr. Yasin Mahmut Yakar, “Havacılık İzlekli İki Çocuk Oyunu: Tayyareci ve Kelebekler”,
Arş.Gör.Ayşegül Çilingir, “Popüler Kültür İçerisinde Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Yeri” başlıklı bildirilerini sunmuşlardır.

Oturum başkanlığını Filiz ÇELİK DOĞRU’nun yaptığı **CAHİT ZARİFOĞLU OTURUMU**’nda ise; Arş.Gör. Zehra Uzuner, Yrd.Doç.Dr. Elif Aktaş ve Yrd.Doç.Dr. Serap Uzuner Yurt’un “Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Televizyona Uyarlanması ve Bir Örneklem Olarak TRT Çocuk Kanalında Ömer Seyfettin Hikâyeleri” başlıklı bildirileri, Yrd.Doç.Dr. Raşit Koç tarafından sunulan “Çizgi Romanların Eğitselliği Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı bildiri ile, Yrd.Doç.Dr. Hülya Yolasıgmazoğlu’nun “Çizgi Yayınlarında Saklı Olanlar (Sünger Bob Kare Şort Örneği)” başlıklı bildirisine yer verilmiştir.

24-25 Ekim 2015 tarihinde İstanbul’da Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği’nce düzenlenen I. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, çocuk ve gençlik edebiyatı alanının en önemli unsurları olan şair ve yazarlar ile akademisyenler, öğretmenler, süreli yayınların yöneticileri ve yayıncıları bir araya getirerek onların konuları farklı cephelerden bakarak irdelemesine zemin hazırlamış olması bakımından önemli bir çalışmadır. Özellikle çocuk edebiyatının en önemli muhatabı olan öğrencilerle çocuk edebiyatı ürünleri hakkında okuma, inceleme vb. çalışmaları yürüten öğretmenlerin katılımları yapılan çalışmanın akademik alanda kalmayıp son muhatap olan çocuğa mesajın taşınmasına zemin hazırlamış olması bakımından farklı bir önem arz etmektedir. Konuşulanların, tartışılanların, üzerinde görüş birliğine varılanların sahaya taşınması bilimsel çalışmaların etkin ve anlamlı olmasında işin önemli kısmıdır. Bu anlamda I. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, edebiyatımız adına çok önemli bir adım olmuştur.

I. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu’na tüm paydaşların gösterdiği yoğun ilgi, bu tür çalışmaların ihtiyaç olduğunu, toplumda düşünülenin aksine bilimsel çalışmalara, edebiyata ve özellikle çocuk ve gençlik edebiyatı alanına ilgi ve teveccühün var olduğunu göstermiştir. Etkinliklere farklı ülkelerden ve Türkiye’nin değişik illerinden katılımın olması, çocuk ve gençlik edebiyatının önemli bir gelişme içinde olduğunu da göstermiştir. Gerçekleştirilen I. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, ülkemizde ve başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere Türkçe konuşulan coğrafyalarda çocuk ve gençlik edebiyatı kültürünün gelişip yaygınlaşmasına önemli katkılar sağlayacak bilimsel ve sanatsal dönütler sunmuştur. Azerbaycan, Özbekistan, Almanya ve Tuva Cumhuriyeti’nden gelen katılımcıların sundukları bildiriler ve vurguladıkları sorunlar, dillendirdikleri dilek ve temenniler göstermiştir ki bu sempozyumun en büyük katkısı, Türkçe konuşulan ülkeler ile Türkiye arasında ortak bir çocuk edebiyatı oluşturulmasının önemli bir adımının atılmış olmasıdır.

Sempozyumda; eleştirel okuma yapabilen, düşünen, sanat ve estetik zevki gelişmiş, duyarlı ve tutarlı birey yetiştirmenin temel aracı olarak çocuk ve gençlik edebiyatı, köklü bir kültürel birikimin farkında olan ve çağdaş gelişmeleri göz ardı etmeyen bir yaklaşımla inceleme konusu yapılmıştır. Hem ülkemizdeki hem dünyanın farklı ülkelerindeki kuramsal

alışmalar ile edebi ürünler bakımından ocuk ve gençlik edebiyatının bugünkü sorunlarının tespit edilmesi ve tespit edilen sorunlara çözüm önerilerinin oluşturulması, sempozyumda temel amaç olarak belirlenmiştir. Özellikle okuma kültürü edindirmenin, bununla birlikte yazmaya teşvik etmenin, yeni yetişecek yazarların yolunu amanın ve aydınlatmanın da hedeflendiği sempozyumun genel amaçlarına uygun olarak gerçekleşmiş olduğu kanaati, bütün taraflarda oluşmuştur.

I. Uluslararası ocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nda İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Maltepe İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün destekleri ile, özellikle okuma çağındaki ocuk ve gençlerin duygu ve düşünce eğitiminde anne ve babalar kadar, hatta onlardan da daha fazla etkin olan Türkçe, edebiyat ve Psikolojik Danışman ve Rehber ğretmenlerin yoğun katılımı sağlanmış ve böylece ocuk edebiyatının sac ayağını oluşturan taraflarca konular irdelenmiştir.

Yapılan alışmalar göstermiştir ki gelecek sempozyumlarda ocuk ve gençlik edebiyatı alanındaki ürünler içerisinde çok büyük öneme sahip olan çizgi film, animasyon, çizgi roman, ocuk şarkıları, karikatür, drama gibi sanatsal alanlar akademisyenler, araştırmacılar, sanatçılar ve alan uzmanları tarafından daha çok inceleme konusu yapılmalıdır. Bildiri başlıkları belirlenirken bunlara dikkat edilmesi gerekmektedir.

23-24 Ekim 2015 tarihlerinde düzenlenecek olan II. Uluslararası ocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nda okulöncesi, ilkokul ve liselerde görev yapan daha geniş bir ğretmen kitlesine ulaşılması hedeflenmelidir. Ayrıca okulöncesi, ilkokul, ortaöğretim ve yükseköğretim ğrencilerinin katılımının sağlanması da yararlı olacaktır.

Gelecek sempozyumda atölye çalışmaları gerçekleştirmeye, yayınevlerinin, dergi ve gazetelerin, ocuk ve gençlik edebiyatı sanatçılarının katılımıyla okurlar için imza ve söyleşi etkinlikleri düzenlenmeye gayret edilecektir. Bu nedenle II. Uluslararası ocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, sempozyumun gerçekleştirildiği alan masal anlatımları, ocuk şarkıları seslendirilmesi, canlı drama gösterileri, kukla vb. etkilere uygun olsun diye şkdar Belediyesi Bağlarbaşı Kültür ve Kongre Merkezi'nde planlanmıştır. Öğrenci ve öğretmenlerin katılımlarının sağlanması için İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü Ar-Ge birimine işbirliği için proje dosyası sunulmuş ve n çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

ocuk ve gençlik edebiyatının değişik açılardan incelendiği I. Uluslararası ocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nda ortaya çıkan görüşler şu başlıklar altında özetlenebilir:

1. Türkiye'de dernek, kurum ve kuruluşlarla üniversitelerin ocuk ve gençlik edebiyatının sorunları üzerine yapabilecekleri yeni bilimsel toplantılara ihtiyaç vardır.
2. Özellikle medya/sosyal medya karşısında kitap eksenli bir dünya kurabilmek ve bu dünyayı koruyabilmek, geliştirebilmek, sürdürülebilir bir okuma bilinci ve kültürü oluşturabilmek için geniş katılımlı, her çevreden paydaşlarla düzenlenecek bilgilendirme toplantıları konunun gündemde tutulmasını sağlayacaktır.
3. ocuk ve gençlik için edebiyatın saha çalışmalarına yönelmek, ev ve okul ortamlarında okuma etkinlikleri düzenlemek, etkin okuma yöntemleriyle hedef kitlerinin ilgi ve hevesini uyandırmak konuyla doğrudan ya da dolaylı olarak uğraşan çevrelerin/kurumların/kuruluşların temel amaçları arasında yer almalıdır.
4. Okuma yöntemlerinin çeşitlendirilmesi, özellikle oyun ve drama gibi etkin yöntemleri kullanarak okuma etkinlikleri gerçekleştirmek ve öğrencilere eğlenceli okuma ortamları hazırlamak konusunda eğitim yöneticileri ve özellikle Türkçe ğretmenleri yönlendirilmelidir.

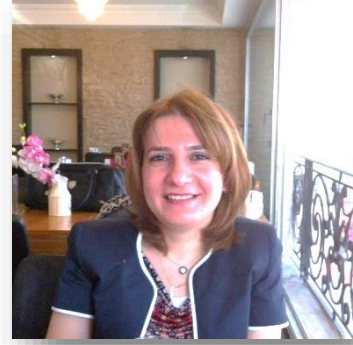
5. Üniversitelerde lisansüstü çalışmalar için Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı'na bağlı Çocuk Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı kurulmalı, çocuk ve gençlik edebiyatı alanındaki akademik çalışmalar bu çerçevede yürütülmelidir.
6. Üniversitelerin bünyesinde Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Enstitüleri kurulmalı, akademik çalışmalar bu enstitünün öncülüğünde gerçekleştirilmelidir.
7. Yazarlar okullarda projesi yaygınlaştırılarak tüm Türkiye'de yazarların çocuk okurlarla buluşması, söyleşi yapması, kitap imzalaması sağlanmalı, böylece öğrencilerin okumaya ve yazmaya ilgisi pekiştirilmelidir.
8. Türkiye'de çocuk ve gençlik edebiyatı kültürünün gelişmesi ve başta Türkçe konuşulan ülkeler olmak üzere dünyada bu alandaki gelişmelerin takip edilmesi ve kültürler arası iletişimin sürdürülebilmesi için, Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nun başlangıçta planlandığı gibi her yıl düzenlenmesi gerekmektedir.
9. Bir önceki maddede dillendirdiğimiz II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nun 23-24 Ekim 2015 tarihlerinde İstanbul Bağlarbaşı Kültür Merkezi'nde yapılması kararlaştırılmıştır.
10. Eğitimsizliğin en büyük eğitim yatırımlarından daha ağır maddi ve manevi maliyetler getirdiğinin bilincinde olarak bu alanda ulusal ve uluslararası yeni bilimsel toplantılar daha geniş kitlelere duyurularak düzenlenmeli ve bu toplantılar, özellikle eğitim sisteminin en önemli dışlisi olan öğretmenlerce izlenmelidir.
11. Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmenlerin çocuk ve gençlik edebiyatı alanındaki yetkinliğini artırmak için çeşitli bilimsel toplantılar düzenlemeli, bu tür organizasyonlara paydaş olarak katılmalı ve öğretmenlerin bu tür çalışmalara katılımlarını teşvik etmelidir.
12. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı, TRT, medya kuruluşları, belediyeler gibi görev ve etki alanı çocuk ve gençlerle ilgili olan kurum ve kuruluşların da çocuk ve gençlik edebiyatı alanı hakkında bilgi edinme/bilgi edindirme çalışmalarını önemsemesi bir zorunluluktur.

KATILIMCILAR

(Soyadı alfabetik sıra ile)

YRD. DOÇ. DR. ELİF AKTAŞ

04/ 06/ 1982 yılında Erzurum’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum’da tamamladı. Atatürk Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği bölümünden 2003 yılında mezun oldu. 2003-2006 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim dalında yüksek lisans öğrenimini sürdürdü. 2006-2011 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim dalında doktora öğrenimini tamamladı.

2003-2012 yıllar arasında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim okullarında Türkçe öğretmeni olarak görev yaptı. 2012 yılında halen çalışmakta olduğu Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi bölümüne yardımcı doçent olarak atandı.

Hâlâ aynı görevi sürdürmektedir.

DOÇ. DR. ALİ FUAT ARICI

Erzurum’un Tortum ilçesinde (1972). İlk ve ortaokulu burada bitirdikten sonra, Erzurum Lisesinden mezun oldu (1990). Yükseköğrenimini Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesinde tamamladı (1994). MEB bünyesinde on yıl öğretmen olarak çalıştı.

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans (2001) ve doktora (2005) yaptı. Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü’ne yardımcı doçent olarak atandı (2006). Türkçe Eğitimi doçenti oldu (2011). Hâlen Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretimi Bölümü’nde görevini sürdürmektedir.

“Okuma Eğitimi”, “Masalın Sesi”, “Yazılı Anlatım El Kitabı”, (Suat Ugan ile birlikte) ve “Çocuk Edebiyatında Türler” (Suat Ugan ile birlikte) adlı kitapları yazdı.

Yurtiçi ve yurtdışı dergilerde makaleleri yayımlandı.

YDR. DOÇ. DR. M. ABDULLAH ARSLAN

01.05.1969 tarihinde Giresun'un Erikliman köyünde doğdu. İlkokulu köyünde, orta öğrenimini Giresun İ.H.L.'de tamamladı.

1988-1990 yıllarında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okudu.

1994'te, Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu.

Aynı yıl, mezun olduğu üniversitede Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü'ne Araştırma Görevlisi olarak atandı. 1996'da, "*Bekir Fahri (İDİZ), Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği*" adlı çalışmasıyla Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yeni Türk Edebiyatı* bilim dalında yüksek lisansı bitirdi.

2002'de, sanatta yeterlik aşamasında yabancı dil nedeniyle 1996 yılında adı geçen enstitüde ve aynı ana bilim dalında başladığı doktora öğrenimi yarım kaldı.

2012 yılında, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü *Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi* alanında 2007'de tekrar başladığı doktora öğrenimini Prof. Dr. Leyla KARAHAN danışmanlığında hazırladığı "*Türkiye Dışı Türk Edebiyatları ve Dünya Edebiyatlarının Cumhuriyet'ten Günümüze Lise Ders Programlarında ve Ders Kitaplarındaki Yeri*" adlı teziyle tamamladı.

2007-2012 yılları arasında Erzincan Üniversitesinde Türk Dili Okutmanı olarak çalıştı.

2012 yılından itibaren Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Orta derece Arapça ve Fransızca bilen Arslan, Firuze Elif ve Gülneva Deniz'in babasıdır.

PROF.DR. M. ZEKİ AYDIN

1959 yılı, Konya Çumra doğumludur. İlkokulu Çumra'da, ortaokul ve liseyi İzmir ve Manisa'da okudu. 1985'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1993'de Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Anabilim Dalı'nda doktorasını tamamladı. Ankara'da öğretmen ve Milli Eğitim Bakanlığı'nda eğitim uzmanı olarak görev yaptı. 1994-2011 yılları arasında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalıştı.

1998'de doçent ve 2004'de profesör oldu. Hâlen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Tunus'ta 10 ay, Belçika'da 3 ay, Fransa ve Almanya'da birer ay araştırmalarda bulundu.

Evli ve iki çocuk babasıdır.

ESMA BUDAK

Aralık 1975'te dünyaya geldi. İlk, orta ve üniversite öğrenimini tamamladıktan sonra eğitimin refah ve medenî bir gelecek için ne denli önemli olduğunu fark etti. Bu alanda birikim oluşturmak üzere, gönüllü olarak Göksu Kız Kur'an Kursu yaz okullarında çalışmaya başladı. Yaklaşık 10 yıl bu eğitime gönül verirken ekibiyle geliştirdikleri öğrenim sistemiyle okul öncesinde de aktif olarak çalışmaya başladı. Bu iki eğitimde oluşturdukları sistem, Prof. Dr. Zeki Aydın Bey tarafından takdir gördü ve kendisinin ekibine katıldı. Değer Sandığı Değerler Eğitimi Kitap Setinde yardımcı editör ve yazar, Dini Değerler setinde de yazar olarak yer aldı. Dini eğitimdeki birikimlerini Dr. Faruk Kanger'in çeşitli ülkelerde eğitimde kullanılması talebiyle "İslam Dinimi Seviyorum 1" ismiyle kitaplaştırdı.

Halen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında AEP Formatörlüğü ve aktif olarak genel ahlak prensipleri ve din eğitimi üzerine çalışmalar yapmakta, seminerler vermektedir.

DOÇ. DR. EKATERİNA CHAMZYRYN

13 Aralık 1949'da Tandi bölgesinin Vladimirovka adlı köyünde dünyaya geldi. Kyzyl'din Pedagoji Enstitüsü'nden mezun olduktan sonra bir süre Tuva Dili ve Edebiyatı öğretmenini olarak çalıştı.

1993 yılından beri Tuva Devlet Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor. 2004 yılında doçent oldu.

Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin en mükemmel halk eğitimcisi seçildi. Aynı zamanda Tuva Cumhuriyeti'nin şanlılık öğretmenini olan Ekaterina Chamzyryn, çok sayıda bilimsel ve eğitim metodu çalışmalarının yazarıdır. Tuva Cumhuriyeti'ndeki okullarda ders kitabı olarak okutulan

5. ve 6. sınıflar için "Ana Edebiyat" ve 10. Sınıf "Tuva Edebiyatı" ders kitaplarının yazarıdır.

ARŞ GÖR. AYŞEGÜL ÇİLİNGİR

12/ 01/ 1982 yılında İsviçre'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Atatürk Üniversitesi Radyo TV Yayıncılığı bölümünden 2002, A.Ü. İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema bölümünden 2004 yılında mezun oldu. 2005-2009 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında yüksek lisans öğrenimini sürdürdü. 2009-2010 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Orta Alan Öğretmenliği okudu.. 2014 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İletişim Anabilim dalında doktora öğrenimi devam etmektedir.

2008-2013 Yılları arasında sınıf ve özel eğitim öğretmenliği yaptı 05.02.2013 tarihinden itibaren Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

YRD. DOÇ: DR: ABDULKERİM DİNÇ

1955 yılında Sivas'ta doğdu. 1982 yılında Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu.

Beş Hececilerde Manzum Tiyatro (1987) isimli teziyle yüksek lisansını, *Namık Kemal'in Tiyatrosu* isimli teziyle doktora çalışmasını (1993) tamamladı.

Abdulkерім Dіnç, 1993 yılından beri Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi'nde yardımcı doçent olarak görev yapmaktadır.

Usta bir fotoğraf sanatçısı olan Abdulkерім Dіnç, Erzurum ve İstanbul'da birçok fotoğraf sergileri açtı.

YÜCEL FEYZİOĞLU

1946'da Kars'ta doğdu. Susuz İlköğretmen Okulu'nda okudu. Almanya'da Goethe Enstitüsü'nde dil eğitimi gördü. "Andersson Yazarlık Akademisi"ni bitirdi. Öğretmenlik yaptı. 1985 yılından beri serbest yazar. "Alman Yazarlar Birliği" (VS) üyesi.

Yazdığı kitaplarla yurtdışındaki çocuklarımızın Türkçe okumasını, kültürümüzle bağ kurmasını sağladı. "Keloğlan" masal dizisi çeşitli dillere çevrildi.

Anadolu ve Mezopotamya'dan masallarımızı, Orta Asya'dan Avrupa içlerine kadar Türklerin yaşadığı bütün ülkelerden **kardeş masalları** derledi. Çağdaş psikolojinin ihtiyaçlarını dikkate alarak onları yeniden yazdı. 32 ciltte yayımladı. Elginkan Vakfı 2011 yılı Türk Kültürünü Araştırma Ödülü, Türksav 2011 yılı Türk Dünyasına Hizmet Ödülü ve Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu 2012 yılı ödülü, bu masal külliyyatına verildi. 1979 yılından beri çalışmaları birçok kez ödüllendirildi. 2002 yılı, "Sihirli Limon" adlı masal kitabının Almanya Eğitim ve Bilim Bakanlığının "Çocukların kafasında fantastik dünya açan 20 kitap listesi"ne seçildi. Aynı yıl "Anadil Neden Gereklidir?" araştırmasıyla Cumhuriyet Gazetesi birinciliği ve 2003'te TRT İNT'in açtığı "AB/Türkiye ilişkileri" konulu yarışmada "Danışman" adlı öyküsüne birincilik ödülü verildi.

Yayınlanmış Eserleri: Türk Yurtlarından Çocuk ve Aile Edebiyatı Klasikleri Serisi, Hıdırellez Geldi, İristu ile Ak Kağan, Dimitraş ile Pıtırtaş, Püruş Batur ile Aksıla, Yanık ile Dilek Boncuğu, Cadı ile Çilbik, Aldar Köse, Er Tapıldı, Açıl Kabağım Açıl, Murkumomo ile Çomotay, Yartı Kulak, Serçe Koyun Avlarken, Keloğlan ile Kahkaha Hanım, Alp ile Asamat Köprüsü, Doğrubay ile Eğribay, Öksüz Oğul, Bir-karış-boy iki-karış-sakal, Dillidüdük ile Altınses, Şah Abbas ile Şah Banu, Şirince Şeşen, Yarım Horoz Kardeş, Yazı Çivilemek, Kardeş Masallar, Şengülüm Mengülüm Şüngülüm, Ayıkulak, Sihirli Limon, Lokman Hekim ile Çırağı, Keloğlan ile Kartal Abi, Adapa, Mirza Memed ile Ejderha, Herşey Oyunla Başladı, Selahaddin Eyyubi ile Akıllı Kız

NEHİR AYDIN GÖKDUMAN

1969 yılında Çanakkale’de doğdu. 1991’de,19 Mayıs Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu’ndan mezun oldu. Kısa süren bir meslek hayatının ardından yazı çalışmalarına başladı.

Roman, öykü ve çocuk edebiyatı alanında kitapları yayımlandı. Vakit, Hece, Haksöz, İktibas, Nida, Bizim Bahçe gibi gazete ve dergilerde deneme ve öyküleri yer aldı.

Evli ve üç çocuk annesi olan Nehir Aydın Gökdoğan, son yıllarda ağırlıklı olarak çocuk edebiyatıyla ilgileniyor...

Yüze yakın çocuk edebiyatı alanında yayınlanmış eseri bulunmaktadır.

DOÇ. DR. TAHİR KAHHAR

1953 yılında Özbekistan’ın Nemengen vilayetinde doğdu. 1975’te Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik Fakültesi’ni bitirdi.

Özbekistan Devlet Radyosu’nda Nesir ve Çeviri Bölümü muharrir müdürü olarak çalıştı. Özbekistan Yazarlar Birliği organı Şark Yıldızı dergisinde Nesir Bölümünde muharrirlik ve müdürlük yaptı.

Gulam adındaki Devlet Yayınevinde Başyazar muavini ve muharrir olarak çalıştı. 1997-1999 y.da Bilge Yayıncılık Başkanı, 2002-Şark Yıldızı dergisinde Yazı İşleri Müdürü vazifesinde bulundu.

2004’te Özbekistan Devlet Cihan Dilleri Üniversitesi Uluslararası Gazetecilik Fakültesi’nde Öğretim Üyesi oldu. 2007’de doçent oldu.

Özbekçe, Türkçe (Osmanlıca), Farsça, Rusça ve Azerice, Uygurca, Türkmençe, Karakalpakça, Kırımca, Kazanca Türk lehçelerini biliyor. Bu dillerden edebi, ilmi ve tarihi eserleri Özbekçe’ye çevirmektedir.

Eserleri Rusça, Türkçe, Ukraynaca, Moldavaca, Azerice, İngilizce’ye çevirilmiştir.

Aldığı ödüller:

Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Özbekistan’a Hizmet Veren Kültür Adamı Ödülü (1991), Özbekistan Yazarlar Birliği Araştırma Merkezi’nce Uluslararası Ahmet Yesevi Ödülü (1991), Türk Dünyası edebiyatına ait çalışmaları, TÜRKSAV’ın Türk Dünyasına Hizmet Ödülü, Türkiye (1998). Balkanlar Edebiyatına Hizmet Ödülü, Makedonya (2013).

Özbekçe ve Rusça’da yayınlanan kitapları:

Beyaz Kayısı Ağacı, Akan Irmak, Gök Kimindir, Kapıyı Vuruyorlar, Günün Gözü, Yıldızlar Benim Bahçem, Dağın Uçuşu, Hür Türkistan İçin, İki Aşık Bir Olursa, Göze Görünmez Mahluk.

Türkiye’de yayınlanan hazırladığı kitaplar:

Günümüz Özbek Şairleri Antolojisi, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi. Özbek Edebiyatı 14-15-16. ciltler, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi. Karakalpak Edebiyatı 23. Cilt, Türk Dünyası Ortak Tarih Dersliği (Özbekçe çevirisi, 1000 sayfa, TİKA)

Türkçe’den Özbekçe’ye çevirileri:

Hürriyat - TRT nin Kurtuluş dizisi tercümesi, Prof. İsmail Aka. Timur ve Devleti, Mehmed Emin Yurdakul-Ey Türk Uyan, Nihal Atsız, Bozkurtların Ölümü.

1990-2013 Kazakistan, Pakistan, KKTC, Türkiye ve Makedonya’da düzenlenen birçok uluslararası sempozyum ve kongrelerde edebi, tarihi ve kültürel konularda bildiriler sunmuştur.

Özbek-Türk edebi ilişkileri uzmanı Kahhar, Özbekistan Gazeteciler Birliği, Özbekistan Yazarlar Birliği ve Avrasya Yazarlar Birliği üyesidir.

Evli, üç çocuk babası.

ARŞ.GÖR. MUSTAFA SAİD KIYMAZ

Ankara'da doğdu. İlk ve ortaöğretimi Van'da tamamladı. Lisans öğrenimini ise 2005 yılında girdiği Ondokuz Mayıs Üniversitesi Amasya Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'nde 2009 yılında bitirdi. 2009 yılında Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak girdi. Aynı yıl yüksek lisansa başladı. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı'ndan 2011 yılında mezun oldu. 2011 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda doktora eğitimine başladı. Doktora tez dönemindeydir.

Türkçe Eğitimi ve Çocuk Edebiyatı, özellikle Çocuk Dergileri konularında çalışmaları bulunmaktadır.

YRD. DOÇ. DR. RAŞİT KOÇ

1971 yılında Aksaray'da doğdu. 1992 yılında Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nü bitirdi. 1998 yılında yüksek lisans, 2006 yılında da doktorasını tamamladı.

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Türk dili, Türkçe öğretimi, ilköğretim yazma öğretimi ve çocuk edebiyatı alanlarında çalışmaları vardır.

ESRA METİN

01.05.88 'de Erzurum'un Narman ilçesinde dünyaya geldi. Narman'da Aşık Sümmani İlköğretim Okulu'nda başladığı ilköğrenimini Erzurum Ertuğrulgazi İlköğretim Okulu'nda tamamladı. 2004 yılında Erzurum Adnan Menderes Lisesi'ni bitirdi. 1 yıl sonra başladığı Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'nden 2009 yılında mezun oldu.

2011'de Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Yüksek lisansa başladı.

2012 de Karsın Sarıkamış ilçesine bağlı İnkaya köyünde Türkçe öğretmeni olarak göreve başladı. Şu an Erzurum'un Yakutiye ilçesinde Çiftlik Şehit Bülent Karataş Ortaokulu'nda Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

GEŞEM NECEFZADE

1 Nisan 1959 İmişli ilçesi Aligulular köyünde doğdu. 1981 yılında Gence Devlet Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Uzun süre İmişli ve Bakü'de Dil ve Edebiyat öğretmeni olarak çalıştı. Şu anda Tefekkür Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Azerbaycan Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu Üyesi ve Çocuk Edebiyatı Bölüm Başkanıdır.

Bir süre "Kültür" gazetesinde sorumlu sekreter görevinde bulundu. Ulusal Radyo ve Televizyon Kurulu Uzman Grup Üyesi olan Necefzade, "Azerbaycan" dergisi şiir bölümü müdürlüğü görevini de sürdürmektedir.

2006 yılında Tofiq Mahmud, 2008 yılında Uluslararası Resul Rıza ödüllerini aldı. 2007 yılında Hollanda'da yapılan 38. Uluslararası Şiir Festivali'ne katıldı.

Şiirleri İngilizce, Özbekçe, Kırgızca, Fransızca, Almanca, Arnavutça, Tamilce, Gürcüce, Rusça, İspanyolca, Farsça, Polonyaca vb. yirmiden fazla dile çevirilmiştir.

Yayınlanmış kitapları: Sevginin Sonunu Demeyin Bana, Yatmış Deniz Resmi, Bir Gelin Dalgayla Yan Yana, Gülümseyen Ağaç, Şiirimin Bahtı, Sevmek İstiyorum Tekrar, Sarı Sim, Seni Hatırladığımda, Kendime Doğru, Ömür Kitabıma Değişiklik, Ve Saire, Hüseyinbala Mirelemov'un Edebi Gerçekleri, The Evening Stories (Akşam Hikayeleri) İngilizce, Prevraşenie (Dönüşüm) Rusça, Eenwording (Birleşme) Hollanda dilinde, Sketches Of Prison (Hapisane Etüdleri) İngilizce, Kadın Ölümü, Savaş, Ayakkabı, Ölüm, Ölümler Bizlere Gülüyor, Oğlum Aç Kapiyı, Kapıda Bir Rüzgar Ölüyor, Parmakların Öpüşü (Farsça), Şiirin İçindeki Adam (Eserler, Makaleler).

İki oğlu ve bir kızı var.

TABES NECEFOVA

15 Eylül 1967'de Azerbaycan'ın İmişli bölgesindeki Ceferli şehrinde dünyaya geldi. 1990'da Pedagoji Üniversitesi İlköğretim Öğretmenliği Fakültesi'nden mezun oldu.

Uzun süre ortaokullarda öğretmenlik yaptı.

Ortaokul öğrenciliği yıllarından itibaren yazmaya başlamıştır. Çocuk şiirleri ve masalları Azerbaycan'daki değişik süreli yayınlarda düzenli olarak yayınlanmaktadır.

İki oğlu ve bir kızı var.

GÜLAY SORMAGEÇ

20.10. 1965 Isparta doğumlu. İlkokulu Isparta Atatürk İlkokulu'nda bitirdi. Ortaokul ve liseyi Isparta İmam Hatip Lisesinde okudu. 1983 yılında mezun oldu. 1986 da Kur'an Öğreticiliği görevine başladı. Göreve devam ederken AÖF Sosyal Bilimler Ön lisans okudu. Yine AÖF'de İşletme Lisans tamamladı. Hâlen, AÖF. İlahiyat ön lisans 2. Sınıf öğrencisi.

Uzun yıllardır, mahalli basında yazılar kaleme alıyor. Konya Büyükşehir Belediyesi yayınlarında, Diyanet Çocuk Dergisi'nde uzun zamandır öyküleri, hikâye ve şiirleri yayımlanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim hizmetlerinde hazırlanan görsel materyallerin senaryo çalışmasında bulundu. DİB Yaz Kur'an Kursu Etkinlik Kitabı çalışma ekibinde yer aldı. Yurtiçi ve yurtdışında tiyatro çalışmaları yaptı; kaleme aldığı oyunları sahneye koydu. Beş çocuk şiiri Prof. Dr. Şenel Önal'dı tarafından bestelendi. Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN'ın editörlüğünde gerçekleşen MEB. "Değerler Sandığı" setindeki çalışmalara katıldı.

Evli ve üç çocuk annesi.

YRD.DOÇ.DR. TACETTİN ŞİMŞEK

Gümüşhane'nin Torul ilçesine bağlı Altınpınar köyünde doğdu. İlkokulu Altınpınar'da, ortaokulu Torul'da okudu. 1981'de Konya Ereğli İvriiz Öğretmen Lisesi'nden, 1986'da A.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Siirt-Eruh Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak dört yıl görev yaptı. 1990'da Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi'ne araştırma görevlisi olarak girdi. Fedaî Dede'nin *Mantıkul-Esrar*'ı üzerine yaptığı tenkitli metin ve inceleme çalışmasıyla Eski Türk Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı'nda yüksek lisansını (1993), *Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Hayatı ve Şiiri* konulu çalışmasıyla Yeni Türk Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı'nda doktorasını tamamladı (1999). Aynı fakültenin Türkçe Eğitimi Bölümü'nde görev yapmaktadır.

Bilimsel dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi vardır. Akademik araştırmaları yanında şiir, hikâye, deneme, tiyatro gibi türlerle ilgilendi. Çocuklar için şiir, hikâye, oyun ve masallar yazdı. Şiir ve yazıları *Köprü*, *Türk Edebiyatı*, *Doğuş Edebiyat*, *İlkyaz*, *Mina*, *Yedi İklim*, *Hece*, *Karçıçeği*, *Palandöken*, *Taşra*, *Sühan*, *Harşit*, *Beyazdoğu*, *Cümle*, *Herfene*, *Elif* gibi dergilerde yayımlandı.

"*Türkçem Eyvah!*" adlı tiyatro eseriyle 2004'te Türk Dil Kurumu Onur Ödülü'ne lâyık görüldü. 2013'te Ümraniye Belediyesi şiir yarışmasında aruz dalında birincilik kazandı. 2014'te Türk Dünyası Mühendisler ve Mimarlar Birliği, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, Avrasya İpek yolu Üniversiteler Birliği, Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı, Türk Dünyası Belediyeler Birliği ve Kafkasya Üniversiteler Birliği tarafından ortaklaşa düzenlenen uluslararası Şehir ve Edebiyat konulu şiir yarışmasında birinci oldu.

Yayımlanmış eserlerinden bazıları: Çocuk Edebiyatı, İlköğretimde Drama, Okul Tiyatrosu, Eylülce, Okul Öncesinde Drama ile Matematik Öğretimi, Uygulamalı Okuma Eğitimi, Uygulamalı Yazma Eğitimi, Uygulamalı Dinleme Eğitimi, Uygulamalı Konuşma Eğitimi, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Potin ve Şiir-Emin Hâkî'nin Hayatı ve Eserleri

DOÇ.DR SUAT UNGAN

1969 Yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum'da tamamladı. 1990 yılında girdiği Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nden 1994 yılında mezun oldu. 1994 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2003 yılında Kütahya DPÜ Eğitim Fakültesi Türkçe Bölümü'ne yardımcı doçent olarak atandı. 2010'da Türkçe Eğitimi alanında doçent oldu, 2011 yılından beri Karadeniz Teknik Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir.

Türkçe Eğitimi alanında çalışmalarının yanında eğitim ve kültürle ilgili yirmiden fazla konferansı bulunan yazar, bu alanla ilgili çalışmalarına devam etmektedir.

ARŞ. GÖR. ZEHRA UZUNER

23/ 08/ 1982 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum'da tamamladı. Atatürk Üniversitesi Radyo TV Yayıncılığı bölümünden 2007, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema bölümünden 2010 yılında mezun oldu. 2010-2013 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında yüksek lisans öğrenimini sürdürdü. 2014- yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İletişim Anabilim dalında doktora öğrenimi devam etmektedir.

2009 – 2013 yılları arasında Erzincan üniversitesi Rektörlük Basın ve Halkla İlişkiler bölümünde memur olarak görev yaptı. 22.02.2013 tarihinden itibaren Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

YRD.DOÇ.DR. YAŞİN MAHMUT YAKAR

23 Nisan 1981'de Mersin'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Erzurum'da tamamladı. 2004 yılında A.Ü. Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'nden mezun oldu. Kısa süre Türkçe öğretmeni olarak görev yaptıktan sonra 2005 yılında Erzincan Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'nde araştırma görevlisi oldu. 2004 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında başladığı yüksek lisansını 2007'de, aynı üniversitenin Eğitim Bilimleri Enstitüsünde 2007 yılında başladığı doktorasını ise 2011 yılında tamamladı.

2012 yılından beri Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde görev yapmaktadır.

BİCAN VEYSEL YILDIZ

30 Ocak 1963'te Kars'ın Kağızman ilçesinde doğdu. İlkokulu ve liseyi Kağızman'da bitirdi. A.Ü. Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü'nde öğrenim gördü. Erzurum ve İstanbul'da edebiyat ve Türkçe öğretmenliği yaptı.

İlkokul üçüncü sınıftayken ilk şiirini yazdı. Düz yazı çalışmalarına ise lise yıllarında başladı. Değişik dergi ve gazetelerde yazar, yayın yönetmeni ve sanat danışmanı olarak görev aldı. Mina, Aktif Test ve Aktif Eğitim dergilerinin kuruculuğunu ve genel yayın yönetmenliğini yaptı.

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği'nin kurucusu ve başkanıdır.

Bazı şiirleri bestelendi.

Türkiye ve Almanya'da çeşitli televizyon ve radyo programlarına; konferans, seminer ve panele konuşmacı olarak katıldı.

Anadolu'da altmışa yakın okula kitaplık ve kütüphane kurdu.

Yayımlanmış kitapları: Damlalar (Şiir), Kağızmanlı Cemal Hoca – Hayatı, Sanatı ve Şiirleri, Hikâye-i Heft Peyker (Osmanlıca'dan Yeni Yazıya Aktarma), Türkçe Anadolu Lisesi Hazırlık, Türkçe 6 Anadolu Lisesi Temellendirme, Türkçe-7 Anadolu Lisesi Önhazırlık, Sınava Doğru Türkçe 8, Sınava Doğru Türkçe 7, Sınava Doğru Türkçe 6, Öğretmen Şiirleri (Antoloji), Anne Şiirleri Güldestesi Antoloji), Yağmur Hatıraları, Yaz Kurslarında Bilgiyi Bilince Dönüştürme Etkinlikleri Seti, Öğretmen Bilgi Bankası, Okuma Günlüğü, Almanya'daki Öğretmen ve Öğrenciler İçin Türkçe

YRD.DOÇ.DR. OĞUZHAN YILMAZ

1986 yılında Erzincan'ın Çayırılı ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini adı geçen ilçede tamamladı. 2007 yılında Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansa başladı. 2009 yılında "yazma eğitimi" alanındaki yüksek lisansını bitirdim. 2013 yılında ise Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde "çocuk edebiyatı" alanında doktora tezini savundu. Hâli hazırda "yazma eğitimi", "çocuk edebiyatı" ve "Türk soylulara Türkçe öğretimi" alanlarında çalışmalarına devam etmekte.

Evli ve bir çocuk babası.

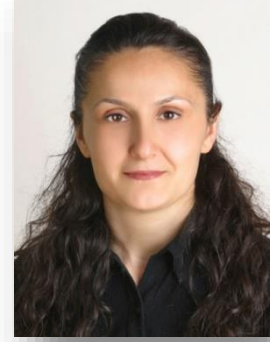

YRD.DOÇ.DR. HÜLYA YOLASIĞMAZOĞLU

1965 yılında Giresun'da doğdu. İki yaşında iken ailesi ile birlikte Almanya'ya gitti. İlk ve ortaokulu Bremen'de okudu. Giresun Ticaret Lisesi'nin ardından Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Almanca Öğretmenliği bölümünden mezun oldu (1986). Kısa bir süre Giresun Kız Meslek Lisesi'nde Almanca öğretmenliği yaptı.

1988-2006 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Giresun Eğitim Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Alman Dili ve Edebiyatı dalında Hacettepe Üniversitesi'nde yüksek lisans (1997), Anadolu Üniversitesi'nde de doktora yaptı (2007). 2006 yılından bu yana Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde görev yapmaktadır.

Akademik ilgi alanları Çocuk Edebiyatı ve Karşılaştırmalı Edebiyat olan Yolasığmazoğlu, evli ve iki çocuk annesidir.

DOÇ.DR. ZHANNA YUSHA

10 Eylül 1972'de Tuva Cumhuriyeti'nin başkenti Kızıl sehrinde dünyaya geldi. Akademisyen bir ailenin çocuğu olan yazar, Rusya Bilimler Akademisi'nin Sibirya Şubesi Filoloji Enstitüsü'nün Sibirya Halklarının Folklorü Bölümü'nde araştırmacı olarak görev yapıyor.

Rusya, Çin ve Moğolistan Tuvaları hakkında halkbilimi ve antropoloji çalışmaları yapmaktadır. Her yıl Rusya'da, Çin'de veya Moğolistan'da alan araştırmalarını sürdürüyor. Şimdiye kadar 50'den fazla bilimsel çalışması yayınlanmış olan yazarın birkaç ciltten oluşan Tuvaca-Türkiye Türkçesi sözlük çalışması devam etmektedir.

Usta bir fotoğraf sanatçısı olan Yusha'nın yayınlanmış fotoğraf albümleri bulunmaktadır.

YRD.DOÇ.DR. SERAP UZUNER YURT

15 Haziran 1981'de Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum'da tamamladı. A.Ü. Sınıf Öğretmenliği bölümünden 2002 yılında mezun oldu. 2002-2007 yıllarında A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim dalında yüksek lisans öğrenimini sürdürdü. 2013 yılında A.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim dalında doktorasını tamamladı.

2002-2009 yıllarında sınıf öğretmeni olarak görev yaptı. 2009'da Erzincan Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Programına öğretim görevlisi, 2013 yılında ise adı geçen programa yardımcı doçent olarak atandı. 12 Eylül 2014'ten itibaren Erzincan Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu müdürlüğü görevini yürüten Yurt, evli ve bir çocuk annesidir.

YRD.DOÇ.DR. TAHİR ZORKUL

1971’de Van’da dünyaya geldi. 1989’da girdiği Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden 1993 yılında mezun oldu. Antalya Kaş Lisesi’nde başladığı ilk görevinin ardından 1996’da Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi’ne Araştırma Görevlisi olarak girdi. 1998’de yüksek lisansını, 2006’da da doktora öğrenimin tamamladı.

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.